

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО ПОРОДИЦЕ,
ОМЛАДИНЕ И СПОРТА

*Омбудсман за дјецу
Републике Српске*

ИЗБОР МЕЂУНАРОДНИХ ПРОПИСА О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА

Бања Лука, 2012.

Издавачи:

Министарство породице, омладине и спорта Републике Српске
Омбудсман за дјецу Републике Српске

За издаваче:

Проф. Нада Тешановић, министрица
Мр Нада Граховац, омбудсман за дјецу

Уреднице:

Славица Купрешанин
Злата Хаџић-Бајрић

Штампа:

ГРАФОПАПИР Бања Лука

За штампарију:

Петар Вукелић, граф. инг.

Тираж:

150 комада

ISBN 978-99955-687-7-1

Садржај

Уводна ријеч	5
I. ДЕКЛАРАЦИЈА О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА, 1924, ДРУШТВО НАРОДА	7
II. ДЕКЛАРАЦИЈА О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА, 1959, УН.....	9
III. КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА	11
1. Факултативни протокол о продаји дјеце, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији, уз Конвенцију о правима дјетета	29
2. Факултативни протокол о учешћу дјеце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима дјетета	37
3. Факултативни протокол уз Конвенцију о правима дјетета за обезбјеђивање процедуре обраћања	43
IV. ОПШТИ КОМЕНТАРИ КОМИТЕТА ЗА ПРАВА ДЈЕТЕТА	51
1. Општи коментар број 1: ЦИЉЕВИ ОБРАЗОВАЊА.....	51
2. Општи коментар број 2: УЛОГА НЕЗАВИСНИХ ИНСТИТУЦИЈА ЗА ЉУДСКА ПРАВА.....	59
3. Општи коментар број 3: ХИВ/СИДА И ПРАВА ДЈЕТЕТА	67
4. Општи коментар број 4: ЗДРАВЉЕ АДОЛЕСЦЕНАТА	81
5. Општи коментар број 5: ОПШТЕ МЈЕРЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ КОНВЕНЦИЈЕ	93
6. Општи коментар број 6: ТРЕТМАН НЕПРАЂЕНЕ ИЛИ РАЗДВОЈЕНЕ ДЈЕЦЕ ВАН ДРЖАВЕ ПОРИЈЕКЛА.....	111
7. Општи коментар број 7: СПРОВОЂЕЊЕ ПРАВА ДЈЕТЕТА У РАНОМ ДЈЕТИЊСТВУ.....	135
8. Општи коментар број 8: ЗАШТИТА ОД ТЈЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА И ОСТАЛИХ ОКРУТНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ ОБЛИКА КАЖЊАВАЊА	155
9. Општи коментар број 9: ПРАВА ДЈЕЦЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ.....	167
10. Општи коментар број 10: ПРАВА ДЈЕЦЕ У МАЛОЉЕТНИЧКОМ ПРАВОСУЂУ	191
11. Општи коментар број 11: ДОМОРОДАЧКА ДЈЕЦА И ЊИХОВА ПРАВА ПО КОНВЕНЦИЈИ.....	217
12. Општи коментар број 12: ПРАВО ДЈЕТЕТА ДА БУДЕ САСЛУШАНО	233
13. Општи коментар број 13: ПРАВО ДЈЕТЕТА НА СЛОБОДУ ОД СВИХ ОБЛИКА НАСИЉА	259
V. ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ОСТВАРИВАЊУ ДЈЕЧИЈИХ ПРАВА	291

УВОДНА РИЈЕЧ

Међу бројним међународним документима којима међународна заједница показује интерес за дјецу и њихову посебну заштиту, Конвенција о правима дјетета има посебан значај. Посебан значај Конвенције везан је прије свега за правни статус дјетета, јер Конвенција први пут уводи дијете као субјект међународног права и заштите, као лице које има право на своја људска права. Успостављајући на свеобухватан начин сва права за свако дијете, Конвенција уводи и нови концепт односа према дјечи.

Тај нови концепт односа према дјечи, захтијева квалитетније разумијевање захтјева и основних принципа Конвенције, сталну и координисану сарадњу свих субјеката заштите и већу одговорност оних који брину о дјечи. Тај нови концепт Конвенције захтијева стварање таквог окружења у којем, свако дијете, само зато што је дијете, има право на одрастање у условима у којима се обезбјеђује његово достојанство, у којима се подстиче активно учешће дјетета у заједници, развој потенцијала дјетета и његова самосталност и поштује принцип најбољег интереса за свако дијете у свакој ситуацији.

Ова публикација има за циљ управо да допринесе промоцији новог односа према дјечи који Конвенција захтијева. Публикација је намијењена свима онима који раде за дјецу и са дјецом, и онима који креирају политике које се односе на дјецу на свим нивоима власти, и онима који се у свом свакодневном раду сусрећу са бројним питањима дјечијег одрастања-васпитачи и социјални радници, педагози, психолози, судије, здравствени радници, невладине организације...

Конвенција нас обавезује, али нас, прије свега, обавезује брига за свако дијете.

Ова публикација настала је као резултат сарадње Министарства породице, омладине и спорта и институције Омбудсмана за дјецу Републике Српске и има за циљ да подстакне све субјекте заштите на активнију и одговорнију улогу и заједничко дјеловање на унапређењу друштвене бриге за свако дијете.

Министарство породице, омладине и спорта
Републике Српске

проф. Нада Тешановић

Омбудсман за дјецу
Републике Српске

мр Нада Граховац

I. ДЕКЛАРАЦИЈА О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА, 1924, ДРУШТВО НАРОДА¹

Овом Декларацијом о правима дјетета, опште познатом под називом „Декларација из Женеви“, мушкарци и жене свих нација, признајући да човјечанство дугује дјетету оно најбоље што има, објављују и прихватају као своју дужност да, без обзира на расу, националност или увјерење:

1. дијете има право на одговарајуће материјалне и духовне услове за правилан развој;
2. дијете које је гладно мора бити нахрањено; болесно дијете мора бити лијечено; дијете које је заостало мора добити помоћ; дијете деликвент мора бити поново прихваћено; сироче и бескућник мора добити помоћ и заштиту;
3. дијете мора прво добити помоћ у кризним тренуцима;
4. дјетету се мора обезбиједити издржавање и заштита од сваког облика експлоатације;
5. дијете мора да се одгаја уз свијест да његове способности треба да служе његовим ближњима.

¹ Декларација о правима дјетета, усвојена, 26. септембра 1924. године у Женеви

II. ДЕКЛАРАЦИЈА О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА, 1959, УН²

Пошто су народи Уједињених нација у Повељи потврдили своју вјеру у основна људска права, у достојанство и у вриједност људског бића и одлучили да подстичу друштвени напредак и више стандардне живота у већој слободи

Пошто су Уједињене нације, у Универзалној декларацији о људским правима прогласиле да свако има сва права и слободе која су њоме прописане, без икакве разлике у погледу расе, боје, пола, језика, вјероисповијести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног поријекла, имовине, рођења или других својстава

Пошто су дјетету, због његове физичке и психичке незрелости, потребне посебна њега и заштита, укључујући и одговарајућу правну заштиту, прије као и после рођења,

Пошто је потреба за посебном заштитом потврђена Женевском декларацијом о правима дјетета из 1924. године и призната у Универзалној декларацији о људским правима и статутима специјализованих агенција и међународних организација које се баве питањем добробити дјете

Пошто човјечанство дугује дјетету оно најбоље што има Генерална скупштина проглашава ову ДЕКЛАРАЦИЈУ О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА са циљем да свако дијете има срећно дјетињство и да ужива, за своје добро и добро друштва, сва права и слободе овдје прописане и позива родитеље, мушкарце и жене, добровољне организације, локалне органе власти и националне владе да признају ова права и обезбиједи њихово поштовање кроз законодавне и друге мјере које ће се прогресивно примјењивати у складу са сљедећим принципима:

1. Дијете ужива сва права прописана у овој Декларацији. Сваком дјетету, без икаквог изузетка, припадају ова права без разлике или дискриминације због расе, боје, пола, језика, вјероисповијести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног поријекла, имовине, рођења или других својстава било дјетета или његове породице.
2. Дијете ужива посебну заштиту и законом или на други начин му се обезбјеђују могућности и средства за здрав и правилан физички, психички, морални, духовни и друштвени развој у условима слободе и достојанства. У извршењу закона у овом циљу, најбољи интереси дјетета биће од највећег значаја.
3. Дијете од рођења ужива право на име и држављанство.
4. Дијете ужива право на услуге социјалне заштите. Оно има право да расте и развија се у здрављу; у том циљу, обезбјеђује се посебна њега и заштита дјетету и његовој мајци, укључујући и одговарајућу пренаталну и постнаталну његу. Дијете има право на одговарајућу исхрану, смјештај, рекреацију и медицинске услуге.
5. Дијете које је физички, ментално или друштвено хендикепирано има право на посебан третман, образовање и његу у складу са његовим специфичним стањем.

² Декларација о правима дјетета, усвојена Резолуцијом 1386 (XIV) Генералне скупштине УН, 10. децембра 1959. године.

6. Дјетету је, за потпун и хармоничан развој његове личности, потребна љубав и разумијевање. Дијете ће, гдје год је то могуће, расти под родитељском његом и одговорношћу и, у сваком случају, у атмосфери љубави и моралне и материјалне сигурности; дијете у осјетљивим годинама неће бити одвајано од мајке, изузев у изузетним околностима. Друштво и јавне власти дужни су да прошире бригу на дјецу без породице и дјецу без одговарајућих средстава подршке. Новчана давања државе и друга подршка ради издржавања дјецe у великим породицама су пожељна.

7. Дијете има право на образовање, које је, најмање на основном нивоу, бесплатно и обавезно. Дјетету се обезбјеђује образовање које развија његову општу културу и омогућава дјетету да, на основама једнаких могућности, развија своје способности, индивидуалне ставове и осјећај морала и друштвене одговорности и постане користан члан заједнице.

Најбољи интереси дјетета биће руководећи принцип за оне који су одговорни за дјететово образовање и усмјеравање; ова одговорност лежи превасходно на родитељима.

Дјетету се у пуном обиму обезбјеђује могућност игре и рекреације, која је усмјерена ка истим циљевима као и процес образовања; друштво и јавне власти предузимају мјере ради остваривања овог права.

1. У свим ситуацијама, заштита и помоћ пружају се најприје дјетету.

2. Дијете ужива заштиту од свих облика занемаривања, окрутности и експлоатације. Дијете неће бити предмет трговине у било којем облику.

Дијете неће ступати у радни однос прије него што достигне одговарајући минимални узраст; у сваком случају дијете неће бити подстицано нити ће му се одобрити обављање послова или запошљавање које може угрозити његово здравље или образовање или штетно утицати на дјететов физички, психички или морални развој.

1. Дијете ужива заштиту од пракси које подстичу и његују расну, вјерску или какву другу дикриминацију. Дијете се одгаја у духу разумијевања, толеранције, пријатељства међу народима, мира и универзалног братства и уз пуну свијест да његова енергија и способности треба да служе његовим ближњима.

III. КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА³

ПРЕАМБУЛА

Државе чланице ове конвенције,

Сматрајући да, у складу са принципима прокламованим на Повељи Уједињених нација, признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђених права свих припадника људске заједнице представља основу слободе, правде и мира у свијету.

Имајући у виду да су народи Уједињених нација у Повељи поново потврдили вјеру у основна права човјека и достојанство и вриједност људске личности и одлучили да доприносе социјалном напретку и подизању животног стандарда у већој слободи,

Свјесне да су Уједињене нације у Општој декларацији о правима човјека и међународним пактовима о правима човјека прокламовале и сагласиле се да сваком појединцу припадају сва права и слободе садржане у њима, без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вјероисповијест, политичко или друго убјеђење, национално или социјално поријекло и имовинско стање, рођење или други статус,

Подсјећајући да су Уједињене нације у Општој декларацији о правима човјека прокламовале да дјетињству припада посебна брига и помоћ,

Увјерене да породици, као основној јединици друштва и природној средини за развој и благостање свих њених чланова, а посебно дјеце, треба да буде пружена неопходна заштита и помоћ како би могла у потпуности да преузме одговорности у заједници, Свјесне чињенице да дијете, у циљу потпуног и складног развоја личности, треба да расте у породичној средини, у атмосфери среће, љубави и разумијевања,

Сматрају да дијете треба да буде у потпуности припремљено да живи самостално у друштву и да буде васпитано у духу идеала прокламованих у Повељи Уједињених нација, а посебно у духу мира, достојанства, толеранције, слободе, равноправности и солидарности,

Имајући у виду да је потреба за посвећивањем посебне бригае за дијете изнесена у Женевској декларацији о правима дјетета из 1924. године и у Декларацији о правима дјетета коју су усвојиле Уједињене нације 1959. године и призната у Општој декларацији о правима човјека, у Међународном пакту о грађанским и политичким правима (посебно у чл. 23. и 24), у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима (посебно у члану 10) и у статутима и одговарајућим инструментима специјализованих агенција и међународних организација које се баве заштитом дјеце,

³ Текст Конвенције о правима дјетета преузет из „Службеног листа СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 15/90, 2/97 и „Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 7/2002

- Усвојена на Генералној скупштини УН 1989. године (44/25 од 20.11.1989). Босна и Херцеговина је преузела УН Конвенцију о правима дјетета нотификацијом о сукцесији („Службени лист РБиХ”, број: 25/93)

Имајући у виду, како је назначено у Декларацији о правима дјетета коју је усвојила Генерална скупштина 20. новембра 1959. године, да су „дјетету, с обзиром на његову физичку и менталну незрелост, потребни посебна заштита и брига, укључујући одговарајућу правну заштиту, како прије тако и после рођења”,

Подсјећајући на одредбе Декларације о социјалним и правним принципима који се односе на заштиту и благостање дјете, с посебним освртом на национално и међународно старатељство и усвојење, Правила Уједињених нација о стандардном минимуму у малољетничком правосуђу (Пекиншка правила) и Декларацију о заштити жена и дјете у случају ванредног стања и оружаног сукоба,

Свјесне да у свим земљама свијета има дјете које живе у ванредно тешким условима и да је таквој дјети неопходна посебна брига,

Узимајући у обзир значај традиција и културних вриједности сваког народа за заштиту и складан развоја дјетета

Свјесне значаја међународне сарадње за побољшање услова живота дјете у свим земљама, посебно у земљама у развоју,

Сагласиле су се о сљедећем:

ДИО I

Члан 1.

За сврхе ове Конвенције, дијете је људско биће које није навршило осамнаест година живота, ако се, на основу закона који се односи на дијете, пунољетство не стиче раније.

Члан 2.

Државе чланице ове Конвенције поштују и обезбјеђују права садржана у Конвенцији сваком дјетету под њиховом јурисдикцијом, без икакве дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вјероисповијест, политичко или друго убјеђење, национално, етничко или социјално поријекло, имовно стање, онеспособљеност, рођење или други статус дјетета или његовог родитеља или законитог старатеља.

Државе чланице предузимају све потребне мјере како би се обезбиједила заштита дјетета од свих облика дискриминације или казне засноване на статусу, активностима, израженом мишљењу или убјеђењу родитеља, законитих старатеља или чланова породице дјетета.

Члан 3

У свим активностима које се тичу дјете од примарног значаја су интереси дјетета без обзира на то да ли их спроводе јавне или приватне институције за социјалну заштиту, судови, административни органи или законодавна тијела.

Државе чланице се обавезују да дјетету обезбиједи такву заштиту и бригу која је неопходна за његову добробит, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, законитих старатеља или других појединаца који су правно одговорни за дијете и предузимају у том циљу све потребне законодавне и административне мјере.

Државе чланице се старају да институције, службе и установе које су одговорне за бригу или заштиту дјете буду у складу са стандардима које су утврдили надлежни органи, посебно у области сигурности и здравља и броју и подобности особља, као и стручног надзора.

Члан 4.

Државе чланице предузимају све одговарајуће законодавне, административне и остале мјере за остваривање права признатих у овој Конвенцији. У вези са економским, социјалним и културним правима, државе чланице предузимају такве мјере максимално користећи своја расположива средства, а где је то потребно, у оквиру међународне сарадње.

Члан 5.

Државе чланице поштују одговорности, права и дужности родитеља или, ако је такав случај, чланова шире породице или заједнице, како је предвиђено локалним обичајима, законских старатеља или других лица законски одговорних за дијете, да на начин који је у складу с развојем способности дјетета обезбиједи, упуте и усмјеравају дијете у остваривању његових права која су призната у овој Конвенцији.

Члан 6.

Државе чланице признају да свако дијете самим рођењем има право на живот.

Државе чланице обезбјеђују у највећој могућој мјери опстанак и развој дјетета.

Члан 7.

Дијете се пријављује одмах након рођења и од рођења има право на име, право на старање, држављанство и, ако је то могуће, право да зна ко су му родитељи и право на њихово старање.

Државе чланице обезбјеђују остваривање ових права у складу с националним законом и својим обавезама у складу с одговарајућим међународним инструментима из ове области, посебно у случајевима у којима би дијете иначе било апатрид.

Члан 8.

Државе чланице се обавезују да поштују право дјетета на очување свог идентитета, укључујући држављанство, име и породичне везе, како је то признато законом, без незаконитог мијешања.

У случајевима када је дијете нелегално лишено неких или свих елемената свог идентитета, државе чланице пружају одговарајућу помоћ и заштиту како би му што брже био враћен идентитет.

Члан 9.

Државе чланице обезбјеђују да ниједно дијете не буде одвојено од својих родитеља против њихове воље, осим када надлежни органи на основу судског увида одлуче, у складу с

одговарајућим законом и процедурама, да је такво раздвајање неопходно и у најбољем интересу дјетета. Таква одлука може бити неопходна у одређеном случају, као нпр. ако родитељи злостављају или занемарују дијете или ако живе одвојено па се мора донијети одлука о мјесту становања дјетета.

У сваком поступку, у складу са тачком 1, све заинтересоване стране добиће прилику да учествују у поступку и да изнесу своје мишљење.

Државе чланице поштују право дјетета које је одвојено од једног или оба родитеља да одржава личне односе и непосредне контакте са оба родитеља на сталној основи, осим ако је то у супротности са најбољим интересима дјетета.

У случајевима када је раздвајање посљедица мјере коју је предузела држава чланица, као што су притвор, затвор, изгнанство, депортација или смрт (укључујући смрт која из било којег разлога наступи док је на бризи државе) једног или оба родитеља или дјетета, држава чланица ће, на захтјев, родитељима, дјетету или, ако је такав случај, другом члану породице обезбиједити основне информације о мјесту боравка одсутног члана/чланова породице ако давање такве информације не иде на штету добробити дјетета. Државе чланице се надаље старају да подношење таквог захтјева само по себи не повлачи никакве штетне посљедице за заинтересовано лице/лица.

Члан 10.

У складу са обавезом држава чланица, сходно члану 9. тачка 1. захтјеве дјетета или његових родитеља да уђе у државу чланицу или је напусти ради спајања породице државе чланице рјешавају на позитиван, хуман и експедитиван начин. Државе чланице, такође, обезбјеђују да подношење таквог захтјева не повлачи никакве штетне посљедице за подносиоце захтјева и чланове њихове породице.

Дијете, чији родитељи живе у различитим државама, има право да одржава личне везе и непосредне контакте са оба родитеља на сталној основи, осим под изузетним околностима. У том циљу и у складу са обавезом држава чланица, сходно члану 9. тачка 2, државе чланице поштују прво дјетета и његових родитеља да напусте сваку земљу, укључујући и сопствену, као и да уђу у своју земљу. Право на напуштање сваке земље подлијеже само оним ограничењима која су прописана законом и која су потребна ради заштите националне безбједности, јавног реда (ордре публиц), јавног здравља и морала или права и слобода других и која су у складу са осталим правима признатим у овој Конвенцији.

Члан 11.

Државе чланице предузимају мјере за борбу против нелегалног трансфера и невраћање дјете из иностранства.

У том циљу, државе чланице подстичу закључивање билатералних или мултилатералних споразума или приступање постојећим споразумима.

Члан 12.

Државе чланице обезбјеђују дјетету које је способно да формира своје сопствено мишљење право слободног изражавања тог мишљења о свим питањима која се тичу дјетета, с тим што се мишљењу дјетета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелашћу дјетета.

У ту сврху, дјетету се посебно даје прилика да буде саслушано у свим судским и административним поступцима који се односе на њега, било непосредно или преко заступника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са процедуралним правилима националног закона.

Члан 13.

Дијете има право на слободу изражавања која обухвата и слободу да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста, без обзира на границе, било усмено или писмено или преко штампе, умјетности или неког другог медија по избору дјетета.

Остваривање овог права може да подлијеже извјесним ограничењима, али само оним која су одређена законом и која су неопходна:

- (а) ради поштовања права или угледа других; или
- (б) ради заштите националне безбједности, или јавног реда (*ordre public*), или јавног здравља или морала.

Члан 14.

Државе чланице поштују право дјетета на слободу мишљења, савјести и вјероисповијести.

Државе чланице поштују права и дужности родитеља и, ако је такав случај, законитих старатеља да усмјеравају дијете у остваривању његовог права на начин који је у складу са развојем његових способности.

Слобода испољавања вјероисповијести или убјеђења може да подлијеже само оним ограничењима која су прописана законом и која су неопходна ради заштите јавне сигурности, реда, здравља или морала или основних права и слобода других.

Члан 15.

Државе чланице признају права дјетета на слободу удруживања и слободу мирног окупљања.

Не могу се наметнути никаква ограничења на остваривање ових права, осим оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу националне безбједности или јавне сигурности, јавног реда (*ordre public*), заштите јавног здравља или морала или заштите права и слобода других.

Члан 16.

Ни једно дијете не смије бити изложено самовољном или незаконитом мијешању у његов приватни и породични живот, дом или личну преписку, као ни незаконитим нападима на његову част и углед.

Дијете има право на заштиту закона од таквог мијешања или напада.

Члан 17.

Државе чланице признају значајну улогу средстава јавног информисања и омогућавају приступ дјетета информацијама и материјалима из различитих националних и међународних извора, посебно оних чији је циљ унапређење његовог социјалног, духовног и моралног добра и физичког и менталног здравља. У том циљу, државе чланице:

- (а) подстичу средства јавног информисања да шире информације и материјале од социјалног и културног интереса за дијете и у складу са чланом 29;
- (б) подстичу међународну сарадњу у производњи, размјени и ширењу таквих информација и материјала из различитих културних, националних и међународних извора;
- (ц) подстичу објављивање и ширење дјечијих књига;
- (д) подстичу средства јавног информисања да посвете посебну пажњу лингвистичким потребама дјетета које припада мањинској групи или које је аутохтоног поријекла;
- (е) подстичу развој одговарајућих смјерница за заштиту дјетета од информација и материјала који штете његовом добру, имајући у виду одредбе чл. 13. и 18.

Члан 18.

Државе чланице ће уложити све напоре како би се уважавало начело да оба родитеља имају заједничку одговорност у подизању и развоју дјетета. Родитељи или, у зависности од случаја, законити старатељи имају главну одговорност за подизање и развој дјетета. Интереси дјетета су њихова основна брига.

Ради гарантовања и унапређивања права садржаних у овој Конвенцији, државе чланице пружају родитељима и законитим старатељима одговарајућу помоћ у обављању дужности васпитавања дјетета и обезбјеђују развој институцијама, објеката и служби за бригу о дјечи.

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере како би обезбиједиле да се дјеца запослених родитеља користе услугама дјечијих установа и објеката.

Члан 19.

Државе чланице предузимају све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мјере ради заштите дјетета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законитих старатеља или неког другог лица коме је повјерена брига о дјетету.

Такве заштитне мјере треба да обухвате, по потреби, ефикасне поступке за установљивање социјалних програма за обезбјеђење подршке неопходне дјетету и онима којима је повјерена брига о дјетету, као и остале облике спречавања, утврђивања, пријављивања, просљеђивања, истраге, поступања и праћења случајева оvdје наведеног злостављања дјетета и, по потреби, обраћања суду.

Члан 20.

Дијете које је привремено или трајно лишено породичне средине или коме, у његовом најбољем интересу, није дозвољено да остане у том кругу, има право на посебну заштиту и помоћ државе.

Државе чланице, у складу са својим националним законима, обезбјеђују алтернативно старање за такво дијете.

Такво старање треба да обухвата, између осталог, смјештај у другу породицу, кафалах према исламском праву, усвојење или, ако је неопходно, смјештај у одговарајуће установе за бригу о дјечи. При разматрању рјешења, треба обратити дужну пажњу и на чињеницу да је пожељан континуитет у подизању дјетета, као и на етничко, вјерско, културно и лингвистичко поријекло дјетета.

Члан 21.

Државе чланице које признају или дозвољавају систем усвојења обезбјеђују да најбољи интереси дјетета буду одлучујући и:

- (а) обезбјеђују да усвојење дјетета одобрава само надлежни орган који утврђује, у складу са односним законом и процедурама и на основу свих релевантних и поузданих информација, да се усвојење дозвољава с обзиром на положај дјетета у вези са родитељима, рођацима и законитим старатељима и, по потреби, да су заинтересована лица свјесно дала сагласност за усвојење на основу таквог савјета који може бити потребан;
- (б) признају да се међудржавно усвојење може сматрати алтернативном могућношћу бриге о дијетету ако се дијете не може смјестити у другу породицу или бити усвојено или ако се о њему не може водити брига на погодан начин у земљи његовог поријекла;
- (ц) обезбјеђују да дијете на које се односи међудржавно усвојење ужива заштиту и стандарде једнаке онима који постоје у случају усвојења у оквиру једне земље;
- (д) предузимају све одговарајуће мјере како у случају међудржавног усвојења смјештај не би имао за посљедицу неоправдану финансијску корист за оне који у томе не учествују;
- (е) унапређују, гдје је то погодно, циљеве овог члана закључивањем билатералних или мултилатералних аранжмана или споразума и настоје, у том оквиру, да смјештај дјетета у другој земљи изврше надлежни органи или тијела.

Члан 22.

Државе чланице предузимају одговарајуће мјере како би дјетету које тражи статус избјеглице или које се сматра избјеглицом, у складу са одговарајућим међународним или националним законом и процедурама, без обзира на то да ли је дијете у пратњи својих родитеља или неког другог лица или не, омогућиле да добије одговарајућу заштиту и хуманитарну помоћ у остваривању права садржаних у овој конвенцији и у другим међународним инструментима о правима човјека или о хуманитарним питањима чије су чланице поменуте државе.

У том циљу, државе чланице, ако сматрају за сходно, учествују у свим напорима Уједињених нација и других надлежних међувладиних или невладиних организација које сарађују са Уједињеним нацијама, у циљу заштите и пружања помоћи таквом дјетету и налажења родитеља или других чланова породице дјетета избјеглице ради прибављања информација неопходних за спајање са његовом породицом. У случајевима када се не могу пронаћи родитељи нити остали чланови породице, дјетету се пружа једнака заштита као и свој другој дјечи која су стално или привремено лишена породичног круга из било којег разлога, како је то наведено у овој конвенцији.

Члан 23.

Државе чланице признају да ментално заостало или физички инвалидно дијете треба да ужива пун и достојан живот, у условима којима се обезбјеђује његово достојанство, подстиче самосталност и олакшава активно уцешће дјетета у заједници.

Државе чланице уважавају право инвалидног дјетета на посебну његу и подстицаће и обезбјеђивати помоћ дјетету које за то испуњава услове и онима који су одговорни за старање о њему, а за коју је поднесен захтјев, зависно од расположивих средстава, и која одговара стању дјетета и условима родитеља или других лица која се старају о дјетету.

Уважавајући посебне потребе инвалидног дјетета, помоћ у складу с тачком 2. пружа се бесплатно увијек кад је то могуће, имајући у виду финансијска средства родитеља или других лица која се старају о дјетету, и која је тако осмишљена да инвалидно дијете има ефикасан приступ и добија образовање, обуку, услуге здравствене заштите и рехабилитације, припрему за запошљавање и могућност рекреације на начин који доприноси остваривању што потпуније друштвене интеграције и личног развоја дјетета, укључујући културни и духовни развој.

Државе чланице унапређују, у духу међународне сарадње, размјену одговарајућих информација у области превентивне заштите здравља и медицинског, психолошког и функционалног лијечења инвалидног дјетета, укључујући ширење и доступност информација у вези са методама обуке у циљу рехабилитације и стручног оспособљавања, како би се државама чланицама омогућило да побољшају своје могућности и вјештине и прошире своја искуства у тим областима. У том циљу, посебна пажња поклања се потребама земаља у развоју.

Члан 24.

Државе чланице признају право дјетета на највиши ниво здравствене и медицинске заштите и на рехабилитацију. Државе чланице ће настојати да ни једном дјетету не буде ускраћено право на такву здравствену заштиту.

Државе чланице ће се залагати за потпуно остваривање овог права и, посебно, предузимати одговарајуће мјере за:

- (а) смањење смртности одојчади и дјеце;
- (б) обезбјеђење неопходне медицинске помоћи и здравствене заштите дјечи, с нагласком на развој примарне здравствене заштите;

- (ц) сузбијање болести и потхрањености, укључујући у оквиру примарне здравствене заштите, између осталог примјену лако доступне технологије и обезбјеђујући адекватне хранљиве намирнице и чисту воду за пиће, узимајући у обзир опасности и ризик загађења животне средине;
- (д) обезбјеђење одговарајуће заштите мајке прије и после рођења дјетета;
- (е) омогућавање свим сегментима друштва, посебно родитељима и дјечи, да буду информисани и да им се пружи подршка у коришћењу основних знања о здрављу, исхрани дјетета, предностима дојења, хигијени и хигијенским условима животне средине, као и спречавању несрећа;
- (ф) развој превентивне здравствене заштите, савјете родитељима и образовање и пружање услуга у вези с планирањем породице.

Државе чланице предузимају све ефикасне и одговарајуће мјере за укидање традиционалне праксе која штети здрављу дјете.

Државе чланице преузимају на себе обавезу да унапређују и подстичу међународну сарадњу у циљу постепеног постизања потпуне реализације права из овог члана. У том погледу, посебно ће се узети у обзир потребе земаља у развоју.

Члан 25.

Државе чланице уважавају право дјетета, које су надлежни органи збринули ради старања, заштите или лијечења његовог физичког или менталног здравља, на периодичне провјере лијечења које се обезбјеђује дјетету и свих осталих околности од значаја за његово збрињавање.

Члан 26.

Државе чланице уважавају право сваког дјетета да користи социјалну заштиту, укључујући социјално осигурање, и предузимају све мјере неопходне за пуно остваривање тог права у складу с националним законима.

Ове повластице треба да буду признате, ако то договара, узимајући у обзир средства и услове дјетета и лице која су одговорна за издржавање дјетета, као и све остале услове значајне за захтјеве за повластице које поднесе дијете или који се поднесу у његово име.

Члан 27.

Државе чланице признају право сваког дјетета на животни стандард примјерен физичком, менталном, духовном, моралном и друштвеном развоју дјетета.

Родитељ(и) или друга лица одговорна за дијете имају првенствено одговорност да, у оквиру својих способности и финансијских могућности, обезбиједи животне услове потребне за развој дјетета.

Државе чланице, у складу с националним условима и својим могућностима, предузимају одговарајуће мјере за помоћ родитељима и другим лицима одговорним за дијете, ради

остваривања овог права и, у случају потребе, обезбјеђују материјалну помоћ и програме потпоре, посебно у погледу исхране, одјеће и становања.

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере како би обезбиједиле да дијете добија издржавање од родитеља или других лица која су финансијски одговорна за дијете, како у оквиру државе чланице тако и из иностранства. Посебно, ако лице које је финансијски одговорно за дијете не живи у истој држави у којој и дијете, државе чланице подстичу приступање међународним споразумима, односно закључење таквих споразума, као и других одговарајућих аранжмана.

Члан 28.

Државе чланице признају право дјетета на образовање и, ради постепеног остварења тог права на основу једнаких могућности, посебно:

- (а) проглашавају основно образовање обавезним и бесплатним за све;
- (б) подстичу развој различитих облика средњошколског образовања, укључујући опште и стручно образовање, које је доступно свој дјечи и предузимају одговарајуће мјере као што су увођење бесплатног образовања и пружање финансијске помоћи у случају потребе;
- (ц) свима омогућавају стицање високог образовања на основу способности, користећи прикладна средства;
- (д) свој дјечи стављају на располагање образовне и стручне информације и услуге професионалне оријентације;
- (е) предузимају мјере за подстицање редовног похађања школе и смањење исписивања из школе.

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере како би се обезбиједило да се школска дисциплина проводи на начин примјерен дјечијем људском достојанству и у складу с овом Конвенцијом.

Државе чланице ће унапријеђивати и охрабривати међународну сарадњу у стварима које се односе на образовање, посебно ради доприноса елиминацији незнања и неписмености у свијету и олакшања приступа науци, техничком знању и савременим методама наставе. У том погледу, посебна пажња се поклања потребама земаља у развоју.

Члан 29.

Државе чланице сагласне су да образовање дјетета треба да буде усмјерено на:

- (а) развој личности дјетета и развој обдарености и менталних и физичких способности до крајњих граница;
- (б) развој поштовања права човјека и основних слобода, као и поштовања принципа садржаних у Повељи Уједињених нација;
- (ц) развоја поштовања родитеља дјетета, његово културног идентитета, језика и вриједности, националних вриједности земље у којој дијете живи и земље из које оно потиче, као и цивилизација које су различите од његове;

- (д) припрему дјетета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумијевања, мира, толеранције, једнакости полова и пријатељства међу свим народима, етничким, националним и вјерским групама и лицима аутохтоног поријекла;
- (е) развој поштовања природне средине.

Ни једна одредба овог члана, као ни члана 28. не смије се тумачити тако да се ограничава слобода појединаца и тијела да оснивају и управљају образовним установама, имајући увијек у виду поштовање принципа изложених у тачки 1. овог члана и под условом да је образовање у таквим институцијама у складу са минималним стандардима које може прописати држава.

Члан 30.

У оним државама у којима постоје етничке, вјерске или језичке мањине или лица аутохтоног поријекла, дијете које припада таквој мањини или је аутохтоног поријекла не смије бити лишено права, у заједници са осталим припадницима групе, на своју културу, исповиједање своје вјере и вршење вјерских обреда или употребу свој језика.

Члан 31.

Државе чланице признају право дјетета на одмор и слободно вријеме, на игру и рекреацију која одговара узрасту дјетета и слободно учешће у културном животу и умјетности.

Државе чланице поштују и унапређују право дјетета на пуно учешће у културном и умјетничком животу и подстичу пружање одговарајућих и једнаких могућности за културне, умјетничке, рекреативне и слободне активности.

Члан 32.

Државе чланице признају право дјетета на заштиту од економске експлоатације и рада на послу који може бити опасан или ометати образовање дјетета или штетити здрављу дјетета, односно његовом физичком, менталном, духовном, моралном или социјалном развоју.

Државе чланице предузимају законодавне, административне, социјалне и образовне мјере за примјену одредаба овог члана. У том циљу, а имајући у виду одговарајуће одредбе других међународних инструмената, државе чланице посебно:

- (а) одређују минималну старост за запошљавање;
- (б) обезбјеђују регулисање радног времена и услова рада;
- (ц) одређују одговарајуће казне или друге санкције како би се осигурала ефикасна примјена одредаба овог члана.

Члан 33.

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере, уључујући законодавне, административне, социјалне и образовне мјере, за заштиту дјете од нелегалне употребе опојних дрога и психотропних супстанци, како је дефинисано одговарајућим међународним уговорима, и за спречавање коришћења дјете у нелегалној производњи и трговини тим супстанцима.

Члан 34.

Државе чланице обавезују се да заштите дијете од свих облика сексуалног изабљивања и сексуалне злоупотребе. У том циљу, државе чланице посебно предузимају све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мјере за спречавање:

- (а) навођења или присиљавања дјетета да учествује у незаконитим сексуалним активностима;
- (б) експлоататорског коришћења дјете у проституцији или другим незаконитим сексуалним радњама;
- (ц) експлоататорског коришћења дјете у порнографским представама и часописима.

Члан 35.

Државе чланице предузимају све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мјере за спречавање насилног одвођења, продаје или трговине дјецом у било ком циљу и у било ком облику.

Члан 36.

Државе чланице штите дијете од свих других облика експлоатације штетне за дијете.

Члан 37.

Државе чланице обезбјеђују да:

- (а) ни једно дијете не буде изложено мучењу или другим окрутним, нељудским или понижавајућим поступцима или казни. Смртна казна и доживотна робија без могућности пуштања на слободу не може се изрећи за кривична дјела која су учинила лица млађа од осамнаест година;
- (б) ни једно дијете не може бити лишено слободе незаконито или самовољно. Хапшење, притвор или затвор за дијете мора бити у складу са законом и користити се само као посљедња могућа мјера и за најкраће могуће вријеме;
- (ц) са дјететом лишеним слободе поступа се тако што се поштује достојанство људске личности, као и на начин којим се узимају у обзир потребе лица његових година. Свако дијете лишено слободе одваја се од одраслих, осим ако се не сматра да је то у најбољем интересу дјетета и има право да одржава контакт са својом породицом преко писама и посјета, осим у изузетним случајевима;
- (д) свако дијете лишено слободе има право на хитну правну и другу одговарајућу помоћ, право да пред судом или другим надлежним независним и непристрасним органом постави питање законитости лишавања слободе, као и право на хитну одлуку о том питању.

Члан 38.

Државе чланице обавезују се да поштују и обезбиједи поштовање правила међународног хуманитарног права која се примењују на њих у оружаним сукобима, а која се односе на дијете.

Државе чланице предузимају све практично изводљиве мјере како лица која још нису навршила петнаест година живота не би непосредно учествовала у сукобима.

Државе чланице се уздржавају од регрутовања у оружане снаге лица која још нису навршила петнаест година живота. При регрутовању оних лица која су навршила петнаест година живота, али не осамнаест, државе чланице настоје да дају предност најстаријама.

У складу са обавезама на основу међународног хуманитарног права да штите цивилно становништво у оружаним сукобима, државе чланице предузимају све практично изводљиве мјере како би обезбиједиле заштиту и бригу о дјечи погођеној оружаним сукобом.

Члан 39.

Државе чланице предузимају све одговарајуће мјере за бољи физички и психички опоравак и социјалну реинтеграцију дјетета које је жртва неког облика занемаривања, експлоатације, злоупотребе, мучења или неког другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања или оружаних сукоба. Такав опоравак и реинтеграција се одвијају у средини која подстиче здравље, самопоштовање и достојанство дјетета.

Члан 40.

Државе чланице признају право сваког дјетета за које се тврди или које је оптужено или за које је признато да је прекршило кривични закон да се с њим поступа на начин којим се подстиче његово осјећање достојанства и вриједности, што јача његово поштовање права човјека и основне слободе других и при чему се узимају у обзир узраст дјетета и жеља да се побољша његова реинтеграција и да оно преузме конструктивну улогу у друштву.

У том циљу и имајући у виду одговарајуће одредбе међународних инструмената, државе чланице посебно обезбјеђују да се:

- (а) ни за једно дијете неосновано не тврди, да не буде оптужено или да не призна да је прекршило кривични закон због дјела или пропуста који нису забрањени националним или међународним законима у вријеме када су учињени;
- (б) сваком дјетету за које се тврди или које је оптужено за кршење кривичног закона дају бар сљедеће гаранције:
 - (I) да се сматра невиним док се кривица не докаже по закону;
 - (II) да буде одмах и директно обавијештено о оптужбама против њега и уколико је потребно његових родитеља или законских старатеља и да има правну или другу одговарајућу помоћ у припреми презентирању своје одбране;
 - (III) да се поступак води без закашњења од стране надлежног независног и непристрасног органа или судског тијела, у правичном саслушању у складу са законом, у присуству правне или друге одговарајуће помоћи, и осим уколико се не сматра да то није у интересу дјетета, посебно узимајући у обзир његове године, или положај његових родитеља или законских старатеља;

- (IV) да не буде присиљено да свједочи или да призна кривицу; да се испитују или да буду испитани свједоци друге стране и да се обезбиједи учешће и испитивање његових свједока под једнаким условима;
- (V) да уколико се сматра да је прекршило кривични закон, ову одлуку и сваку досуђену мјеру која из тога произилази, поново разматра виши, надлежни, независни и непристрасни орган или судско тијело у складу са законом;
- (VI) да има бесплатну помоћ преводиоца уколико дијете не може да разумије или не говори језик који се користи;
- (VII) да се поштује његова приватност на свим нивоима поступка.

Државе потписнице ће настојати да подстичу доношење закона, поступака, успостављање органа и установа примјенљивих на дјецу за коју се тврди, која су оптужена и за коју се сматра да су прекршили кривични закон, а посебно:

- (а) утврђивање најниже старости испод које дјеца не могу бити сматрана способним за кршење кривичног закона;
- (б) кад год је могуће и пожељно, мјере за поступање са таквом дјецом, без прибјегавања судском поступку, с тим да људска права и законска заштита буду у потпуности поштована.

Разноликост расположивих могућности као што су брига, савјетовања, надзор; правно заступање; условно кажњавање; прихват; образовање и програми стручног усмјеравања и друге могућности институционалне бриге биће на располагању да би се обезбиједило да се са дјецом поступи на начин који одговара њиховом добру и који је пропорцијалан и околностима и учињеном дјелу.

Члан 41.

Ни једна одредба ове конвенције неће утицати на било које друге одредбе које више доприносе остваривању права дјетета, а које се евентуално налазе:

- (а) у законима државе чланице или
- (б) у међународном праву које та држава примјењује.

ДИО II

Члан 42.

Државе чланице обавезују се да с принципима и одредбама Конвенције што шире и на одговарајући и активан начин упознају како одрасла лица тако и дјецу.

Члан 43.

Ради разматрања постигнутог напретка држава чланица у извршавању обавеза преузетих на основу ове конвенције, оснива се Комитет за права дјетета коју врши функције наведене у даљем тексту.

Комитет сачињава осамнаест (Напомена: број "десет" измијењен на број "осамнаест" Амандманом усвојеним 12. дец. 1995. год. и потврђен од стране Југославије – „Медународни уговори“, бр. 2/1997) експерата високих моралних квалитета и признате компетентности у области на коју се односи ова конвенција. Чланове Комитета бирају државе чланице из редова својих држављана и они обављају своје дужности у личном својству, при чему се води рачуна о подједнакој географској заступљености, као и о главним правним системима.

Чланови Комитета бирају се тајним гласањем са листе лица која номинују државе чланице. Свака држава чланица може номинovati једно лице из редова својих држављана.

Први избори за Комитет одржавају се најкасније шест мјесеци након датума ступања на снагу ове конвенције, а након тога сваке друге године. Најмање четири мјесеца прије датума свих избора, генерални секретар Уједињених нација упућује писмо државама чланицама позивајући их да поднесу своје номинације у року од два мјесеца. Генерални секретар након тога припрема листу свих тако номинованих лица према абecedном реду, назначавајући и државе чланице које су их номиновале и подноси је државама чланица ове конвенције.

Избори се одржавају на састанцима држава чланица које сазива генерални секретар у сједишту Уједињених нација. На тим састанцима на којима кворум чине двије трећине држава чланица, у Комитет се бирају лица која добијају највећи број гласова и апсолутну већину гласова представника држава чланица који су присутни и који гласају.

Чланови Комитета бирају се на период од четири године. Могу се поново бирати ако буду поново номиновани. Мандат петорице чланова изабраних на првим изборима истиче након двије године. Одмах након првих избора, имена те петорице чланова жријебом утврђује председавајући састанка.

Ако неки члан Комитета умре или поднесе оставку или изјави да из неког другог разлога не може више да обавља дужности у Комитету, држава чланица која је номиновала тог члана именује другог експерта из редова својих држављана на исто мјесто за преостали дио мандата у зависности од одобрења Комитета.

Комитет утврђује свој пословник.

Комитет бира своје функционере на период од двије године.

Састанци Комитета обично се одржавају у сједишту Уједињених нација или у неком другом погодном мјесту које одреди Комитет. Комитет се обично састаје једном годишње. Дужина трајања састанка Комитета одређује се и, по потреби, преиспитује на састанку држава чланица ове конвенције, у зависности од сагласности Генералне скупштине.

Генерални секретар Уједињених нација обезбјеђује потребно особље и услове за ефикасно обављање функција Комитета на основу ове конвенције.

Уз сагласности Генералне скупштине, чланови Комитета основаног на основу ове конвенције примају плату из средстава Уједињених нација под условима које одреди Скупштина.

Члан 44.

Државе чланице обавезују се да Комитету преко генералног секретара Уједињених нација подносе извјештаје о мјерама које су усвојиле, а које доприносе остваривању права која су овдје призната, као и о напретку постигнутом у остваривању тих права;

- (а) у року од двије године од ступања Конвенције на снагу у државама чланицама;
- (б) након тога, сваких пет година.

У извјештајима припремљеним у складу с овим чланом указаће се на факторе и тешкоће, ако их има, који утичу на степен остваривања обавеза по овој конвенцији. Извјештаји треба да садрже довољно информација на основу којих ће Комитет имати потпун увид у примјену Конвенције у односној земљи.

Држава чланица која је поднијела свеобухватан први извјештај Комитету не мора у својим наредним извјештајима који се подносе у складу с тачком 1(б) понављати основне информације које је претходно већ дала.

Комитет може затражити од држава чланица додатне информације које се односе на примјену Конвенције.

Комитет подноси Генералној скупштини, преко економског и социјалног савјета, сваке двије године извјештај о својим активностима.

Државе чланице стављају извјештаје на увид јавности у својим земљама.

Члан 45.

Ради подстицања ефикасне примјене Конвенције и охрабривања међународне сарадње у области о којој је ријеч у овој конвенцији.

- (а) специјализоване агенције, УНИЦЕФ и други органи Уједињених нација имају право на присуство свог представника приликом разматрања примјене оних одредаба ове конвенције које су у њиховој надлежности. Комитет може позвати специјализоване агенције, УНИЦЕФ и друге органе Уједињених нација да поднесу извјештаје о примјени Конвенције у областима које су у оквиру њихових активности;
- (б) Комитет, ако сматра за сходно, доставља специјализованим агенцијама, УНИЦЕФ-у и другим надлежним тијелима извјештаје држава чланица који садрже захтјев или указују на потребу за стручним савјетима или помоћи, заједно са евентуалним запажањима и приједлозима у вези с тим молбама или потребама;
- (ц) Комитет може дати препоруку Генералној скупштини да замоли генералног секретара да у име Комитета предузме студије о конкретним питањима која се односе на право дјетета;
- (д) Комитет може давати приједлоге и опште препоруке које се заснивају на информацијама примљеним у складу са чл. 44. и 45. ове конвенције. Такви приједлози и опште препоруке достављају се заинтересованим државама чланицама, а Генерална скупштина се о њима обавјештава уз евентуалне коментаре држава чланица.

ДИО III

Члан 46.

Ова конвенција је отворена за потписивање свим државама.

Члан 47.

Конвенција подлијеже ратификацији. Ратификациони инструменти се депонују код генералног секретара Уједињених нација.

Члан 48.

Ова конвенција остаје отворена за приступање свим државама. Инструменти о приступању депонују се код генералног секретара Уједињених нација.

Члан 49.

Ова конвенција ступа на снагу тридесетог дана од датума депоновања двадесетог ратификационог инструмента или инструмента о приступању код генералног секретара Уједињених нација.

За сваку државу која ратификује Конвенцију или јој приступи након депоновања двадесетог ратификационог инструмента или инструмента о приступању, Конвенција ступа на снагу тридесетог дана од датума депоновања ратификационог инструмента или инструмента о приступању.

Члан 50.

Свака држава чланица може предложити амандман и поднијети га генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар након тога доставља предложени амандман државама чланицама уз молбу да назначе да ли су за конференцију држава чланица ради разматрања и гласања о приједлозима. У случају да се у року од четири мјесеца од датума достављања таквог амандмана најмање једна трећина држава чланица изјасни за конференцију, генерални секретар сазива конференцију под покровитељством Уједињених нација. Сви амандмани које усвоји већина држава чланица које су присутне и које гласају на конференцији, подносе се на одобрење Генералној скупштини.

Амандман усвојен у складу с тачком (1) овог члана ступа на снагу након одобрења Генералне скупштине Уједињених нација и прихватања од стране двије трећине држава чланица.

Када ступи на снагу, амандман постаје обавезан за оне државе чланице које су га прихватиле, а остале државе чланице и даље обавезују одредбе ове конвенције и сви евентуални амандмани прихваћени раније.

Члан 51.

Генерални секретар Уједињених нација прима и доставља свим државама текст о резервама које изразе државе у вријеме ратификације или приступања.

Резерва која није у складу с циљем и намјеном ове конвенције није дозвољена.

Резерве се могу повући у било које вријеме писменим обавјештењем упућеним генералном секретару Уједињених нација, који о томе обавјештава све државе. Такво обавјештење ступа на снагу на дан када га прими генерални секретар.

Члан 52.

Држава чланица може отказати ову конвенцију писменим обавјештењем генералном секретару Уједињених нација. Отказ ступа на снагу годину дана након што генерални секретар прими ово обавештење.

Члан 53.

Генерални секретар Уједињених нација је одређен за депозитара Конвенције.

Члан 54.

Оригинал ове конвенције, чији су текстови на арапском, кинеском, енглеском, француском, руском и шпанском језику подједнако вјеродостојни, деопонује се код генералног секретара Уједињених нација.

Потврђујући наведено, потписници за то прописно овлашћени, потписали су ову конвенцију.

1. Факултативни протокол о продаји дјеце, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији, уз Конвенцију о правима дјетета⁴

Државе уговорнице овог Протокола

Имајући у виду да би, ради даљег постизања циљева Конвенције о правима дјетета и спровођења њених одредаба, а посебно чланова 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35. и 36. било прикладно да се прошире мјере које државе уговорнице треба да предузму како би гарантовале заштиту дјетета од продаје дјеце, дјечије проституције и дјечије порнографије,

Имајући такође у виду да Конвенција о правима дјетета признаје право дјетета да буде заштићено од економског искоришћавања и од обављања било којег рада који би могао да буде опасан или би ометао школовање дјетета или би био штетан по здравље дјетета или физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој дјетета,

Тешко забринуте озбиљном и растућом међународном трговином дјеце у сврху продаје дјеце, дјечије проституције и дјечије порнографије,

Дубоко забринуте раширеном и континуираном праксом сексуалног туризма, који дјецу чини посебно рањивом, будући да та пракса непосредно подстиче продају дјеце, дјечију проституцију и дјечију порнографију,

Прихватајући да је један број посебно рањивих група, укључујући женску дјецу, изложен већем ризику сексуалног искоришћавања и да су женска дјеца непропорционално заступљена међу сексуално искоришћаваним,

Забринуте због све веће доступности дјечије порнографије на Интернету и у другим технологијама и развој подсјећајући на Конференцију о борби против дјечије порнографије на Интернету, одржаној у Бечу 1999. године, а посебно на њен закључак којим позива на универзалну инкриминацију производње, дистрибуције, извоза, преноса, увоза, намјерног посједовања и рекламирања дјечије порнографије, и наглашавајући значај тјешње сарадње и партнерства између влада и Интернет индустрије,

Вјерујући да ће укидање продаје дјеце, дјечије проституције и дјечије порнографије бити лакше ако се усвоји холистички приступ, уз наглашавање фактора који томе доприносе, укључујући недовољну развијеност, сиромаштво, привредне диспаритете, неједнаку друштвено-економску структуру, нефункционалне породице, недостатак образовања, миграцију из села у град, дискриминацију међу половима, неодговорно сексуално понашање одраслих, штетне традиционалне обичаје, оружане сукобе и трговину дјеце,

Вјерујући исто тако да су потребни напори за јачање свијести јавности како би се смањила потражња за продајом дјеце, дјечијом проституцијом и дјечијом порнографијом и вјерујући даље

⁴ Усвојен резолуцијом Генералне скупштине УН, 25. маја 2000. године

„Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 7/2002

У БиХ преузет Одлуком о ратификацији „Службени гласник Босне и Херцеговине”, Међународни уговори, број: 5/02

у значај глобалног партнерства међу свим чиниоцима као и бољег спровођења закона на националном нивоу,

Имајући у виду одредбе међународних правних докумената релевантних за заштиту дјече, укључујући Хашку конвенцију о заштити дјече и сарадњи у вези са међународним усвојењем, Хашку конвенцију о грађанским аспектима међународне отмице дјетета. Хашку конвенцију о јурисдикцији, примјенљивом праву, признавању, спровођењу и сарадњи у погледу родитељске одговорности и мјера за заштиту дјече и Конвенцију Међународне организације рада бр. 182. о забрани и хитној акцији за сузбијање најтежих облика дјечијег рада,

Охрабрене огромном подршком Конвенције о правима дјетета, што показује широко опредељење које постоји за унапређење и заштиту права дјетета,

Прихватајући значај спровођења одредаба Програма акције за спречавање продаје дјече, дјечије проституције и дјечије порнографије и Декларације и Агенде за акцију усвојених на Свјетском конгресу против комерцијалног сексуалног искоришћавања дјече, у Штокхолму од 27-31. августа 1996. године, и других релевантних одлука и препорука одговарајућих међународних тијела.

Посвећујући дужну пажњу значају традиција и културних вриједности сваког народа за заштиту и складан развој дјетета,

Сагласиле су се о сљедећем:

Члан 1.

Државе уговорнице ће забранити продају дјече, дечију проституцију и дјечију порнографију, као што је предвиђено овим Протоколом.

Члан 2.

У смислу овог Протокола:

- а) продаја дјече подразумијева било коју радњу или трансакцију којом било које лице или група лица пребацује неко дијете неком другом за новчану или било коју другу накнаду;
- б) дјечија проституција подразумијева коришћење дјече у сексуалним активностима за новчану или било коју другу накнаду;
- с) дјечија порнографија подразумијева било какво представљање, било којим средством, дјетета у стварним или симулираним експлицитним сексуалним активностима или било какво представљање сексуалних дијелова тијела (примарних и сексуалних органа дјетета), првенствено у сексуалне сврхе.

Члан 3.

1. Свака држава уговорница ће обезбиједити, као минимум, да сљедеће радње и дјелатности буду у пуној мјери обухваћени њеним кривичним или казним законом, без обзира да ли су таква дјела извршена у земљи или транснационално, односно на индивидуалној или организованој основи:

- а) У контексту продаје дјецe као што је дефинисано у члану 2:
- (I) Нуђење, испорука или прихватање, било којим средствима, неког дјетета у сврху;
 - а. сексуалног искоришћавања дјетета;
 - б. пребацивања органа дјетета ради остваривања профита;
 - ц. коришћење дјетета за принудни рад;
 - (II) Неодговарајуће навођење, од стране посредника, на пристанак да се усвоји неко дијете кршењем важећих међународних инструмената о усвајању;
- б) Нуђење, добијање, набављање или обезбјеђивање дјетета за потребе дјечије проституције као што је дефинисано у члану 2;
- ц) Производња, дистрибуција, ширење, увоз, извоз, нуђење, продаја или посредовање, у горње сврхе, дјечије порнографије као што је дефинисано у члану 2.
2. Зависно од одредаба националног закона државе уговорнице, исто ће важити и за покушај да се изврши било које од наведених дјела, као и за саучествовање или учешће у било којем од наведених дјела.
3. Свака држава уговорница ће на таква дјела примјењивати одговарајуће казне које узимају у обзир њихову тешку природу.
4. Зависно од одредаба свог националног закона, свака држава уговорница предузеће мјере, тамо где је то одговарајуће, да утврди одговорност правних лица за дјела утврђена у ставу 1. овог члана. Зависно од правних принципа државе уговорнице, таква одговорност правних лица може бити кривична, грађанска или управна.
5. Државе уговорнице предузеће све одговарајуће правне и управне мјере како би обезбиједиле да сва лица укључена у усвајање дјетета поступе у складу са важећим међународним правним документима.

Члан 4.

1. Свака држава уговорница предузеће потребне мјере како би се утврдила њена надлежност над дјелима поменутиm у члану 3, став 1, када се та дјела чине на њеној територији, броду или у авиону регистрованим у тој држави.
2. Свака држава уговорница ће предузимати потребне мјере како би се утврдила њена надлежност над дјелима поменутиm у члану 3, став 1, у сљедећим случајевима:
- а) Када је наведени извршилац држављанин те државе или лице које има пребивалиште на њеној територији;
 - б) Када је жртва држављанин те државе.
3. Свака држава уговорница ће такоде предузимати потребне мјере како би се утврдила надлежност над горе поменутиm дјелима када је наводни извршилац присутан на њеној територији и она га не изручи некој другој држави уговорници на основу тога што је дјело извршио један од њених држављана.
4. Овај протокол не искључује било коју кривичну надлежност у складу са домаћим законом.

Члан 5.

1. Сматраће се да су дјела из члана 3. став 1, подложна екстрадицији по свим уговорима о екстрадицији који постоје између држава уговорница и биће укључена као дјела која подлијежу екстрадицији, у сваки уговор о екстрадицији накнадно закључен између њих, у складу са условима у тим уговорима.
2. Ако нека држава уговорница која условљава екстрадицију постојањем уговора добије захтјев за екстрадицију од неке друге државе уговорнице са којом нема уговор о изручењу, она може сматрати овај Протокол правним основом за изручење у погледу таквих дјела. Екстрадиција подлијеже условима предвиђеним законом замољене државе.
3. Државе уговорнице које екстрадицију не условљавају постојањем уговора, признаће да таква дјела повлаче екстрадицију између њих, зависно од услова предвиђених законом замољене државе.
4. Оваква дјела ће се, у циљу екстрадиције између држава уговорница, сматрати почињеним не само на мјесту извршења него и на територијама држава од којих се тражи да утврде своју надлежност у складу са чланом 4.
5. Ако се захтјев за екстрадицију упути поводом дјела описаних у члану 3. став 1, и замољена држава уговорница не изручи или неће да изручи извршиоца на основу његовог држављанства, та држава ће предузети одговарајуће мјере да преда случај својим надлежним органима у циљу гоњења.

Члан 6.

1. Државе уговорнице ће пружити једна другој највећу мјеру помоћи у вези са истражним радњама или кривичним поступком, односно поступком за екстрадицију у вези са дјелима наведеним у члану 3. став 1, укључујући помоћ о прихватању доказа који су им на располагању, а неопходни су за поступак.
2. Државе уговорнице ће извршавати своје обавезе из става 1. овог члана у складу са свим постојећим уговорима или другим аранжманима о узајамној правној помоћи између њих. У одсуству таквих уговора или аранжмана, државе уговорнице ће једна другој пружити помоћ у складу са својим унутрашњим правом.

Члан 7.

Државе уговорнице ће, зависно од одредаба свог националног права:

- а) Предузимати мјере да обезбиједи запљену и конфискацију, примјерено околностима, сљедећег:
 - (I) робе, као што су материјали, средства и друге инструменталије које се користе да би се извршила или омогућила дјела из овог Протокола;
 - (II) прихода остварених овим делима;
- б) Извршити захтјеве неке друге државе уговорнице за запљену или конфискацију роба или прихода поменутих у тацки а (I) и (II);

- ц) Предузети мјере које имају за циљ затварање, привремено или трајно, просторија коришћених да би се извршила таква дјела.

Члан 8.

1. Државе уговорнице ће усвојити одговарајуће мјере за заштиту права и интереса дјете жртава поступака забрањених овим Протоколом у свим фазама кривичног поступка, нарочито:

- а) признавањем рањивости дјете жртава и прилагођавањем поступка како би се признале њихове посебне потребе, укључујући њихове посебне потребе кад се појављују у својству сведока;
- б) обавјештавањем дјете жртава о њиховим правима, њиховој улози и обиму, временском распореду и напредовању поступка и исход њихових случајева;
- ц) допуштањем да се представе и размотре гледишта, потребе и преокупације дјете жртава, у поступку у којем су погођени њихови лични интереси, на начин који је у складу са правилима националног процесног права;
- д) обезбјеђивањем одговарајућих услуга подршке дјете жртава током читавог правног поступка;
- е) заштитом, када је то одговарајуће, приватности и идентитета дјете жртава и предузимањем мјера у складу са националним правом како би се избјегло неподесно ширење информација које би могле довести до идентификовања дјете жртава;
- ф) обезбјеђивањем, у одговарајућим случајевима, безбједности дјете жртава, као и њихових породица и свједока који свједоче са њихове стране, од застрашивања и одмазде;
- г) избјегавањем непотребног одлагања разматрања случајева и извршавања налога или одлука о давању обештећења дјети жртвама.

2. Државе уговорнице ће обезбиједити да неизвјесност у погледу стварног узраста жртве не спријечи покретање кривичне истраге, укључујући истражне радње усмјерене на утврђивање узраста жртве.

3. Државе уговорнице ће обезбиједити да се у поступању система кривичног правосуђа са дјецом жртвама дјела описаних у овом Протоколу, првенствено руководи најбољим интересом дјетета.

4. Државе уговорнице ће, у одговарајућим случајевима, усвојити мјере како би заштитиле безбједност и интегритет лица и/или организација укључених у спречавање и/или заштиту и рехабилитацију жртава таквих дјела.

5. Ниједна одредба овог члана неће се тумачити тако да утиче или да није у складу са правима оптуженог на правично и непристрасно суђење.

Члан 9.

1. Државе уговорнице ће усвојити или јачати, спроводити и ширити обавијештеност о законима, управним мјерама, социјалној политици и програмима, како би спријечиле дјела поменута у овом

Протоколу. Посебна пажња поклониће се заштити дјеце која су посебно рањива у односу на таква дјела.

2. Државе уговорнице ће јачати свијест јавности у цјелини, укључујући и дјецу, кроз обавјештавање помоћу свих одговарајућих средстава, образовање и обуку, о превентивним мјерама и штетним посљедицама дјела поменутих у овом Протоколу. При испуњавању својих обавеза из овог члана, државе уговорнице ће охрабривати учешће заједнице и посебно дјеце и дјеце жртава, у таквом обавјештавању и образовању и обуци, укључујући на међународном нивоу.

3. Државе уговорнице предузеће све изводљиве мјере у циљу обезбјеђивања сваке одговарајуће помоћи жртвама таквих дјела, укључујући њихову пуну социјалну реинтеграцију и њихов комплетан физички и психолошки опоравак.

4. Државе уговорнице обезбиједиће да сва дјеца жртве дјела описаних у овом Протоколу имају приступ одговарајућим поступцима како би тражила, без дискриминације, обештећење од правно одговорних лица.

5. Државе уговорнице предузеће одговарајуће мјере које имају за циљ да ефикасно забране производњу и растурање материјала у којима се рекламирају дјела описана у овом Протоколу.

Члан 10.

1. Државе уговорнице предузеће све неопходне кораке да ојачају међународну сарадњу мултилатералним, регионалним и билатералним аранжманима за спречавање, откривање, истрагу, гоњење и кажњавање лица одговорних за дјела која укључују продају дјеце, дјечију проституцију, дјечију порнографију и сексуални туризам усмјерен на дјецу. Државе уговорнице ће исто тако унаприједити међународну сарадњу и координацију између својих државних органа, националних и међународних невладиних организација и међународних организација.

2. Државе уговорнице ће унаприједити међународну сарадњу како би помогле дјечи жртвама у њиховом физичком и психолошким опоравку, социјалној реинтеграцији и репатријацији.

3. Државе уговорнице ће унаприједити и јачати међународну сарадњу како би се усмјериле на суштинске узроке, као што су сиромаштво и неразвијеност, који доприносе подложности дјеце на продају, дјечију проституцију, дјечију порнографију и сексуални туризам усмјерен на дјецу.

4. Државе уговорнице које су у могућности да то ураде, обезбиједиће финансијску, техничку или другу помоћ кроз постојеће мултилатералне, регионалне, билатералне или друге програме.

Члан 11.

Ништа из овог Протокола неће утицати на било које одредбе које су погодније за остваривање права дјетета а које могу бити садржане у:

- a) праву државе уговорнице,
- b) међународном праву које обавезују ту државу.

Члан 12.

1. Свака држава уговорница ће, у року од двије године од ступања на снагу овог Протокола за ту државу уговорницу, поднијети извјештај Комитету за права дјетета, обезбјеђујући свеобухватне информације о мјерама које је предузела на спровођење одредаба Протокола.
2. Након подношења свеобухватног извјештаја, свака држава уговорница укључиће у извјештаје које подноси Комитету за права дјетета, у складу са чланом 44. Конвенције, све додатне информације у погледу спровођења овог Протокола. Остале државе уговорнице Протокола подносиће извјештај сваких пет година.
3. Комитет за права дјетета може да тражи од држава уговорница додатне информације од значаја за спровођење овог Протокола.

Члан 13.

1. Овај Протокол отворен је за потписивање свакој држави уговорници Конвенције или оној која је потписала Конвенцију.
2. Овај Протокол подлијеже ратификацији и отворен је за приступање свакој држави која је страна уговорница Конвенције или која је потписала Конвенцију. Инструменти ратификације или приступања биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација.

Члан 14.

1. Овај Протокол ступа на снагу три мјесеца након депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању.
2. За сваку државу која ратификује овај Протокол или му приступи након његовог ступања на снагу, Протокол ће ступити на снагу мјесец дана од датума депоновања њеног инструмента о ратификацији или приступању.

Члан 15.

1. Свака држава уговорница може отказати овај Протокол у било којем тренутку слањем писменог обавјештења Генералном секретару Уједињених нација, који ће након тога обавијестити друге државе уговорнице Конвенције и све државе које су Конвенцију потписале. Отказ ће ступити на снагу годину дана од датума када Генерални секретар прими обавјештење.
2. Овакав отказ неће ослободити државу уговорницу њених обавеза по основу овог Протокола у односу на било које дјело које се догоди прије датума ступања на снагу тога отказа. Такав отказ, исто тако, ни на који начин неће прејудуцирати разматрање било којег питања које је у току, а које Комитет за права дјетета већ буде разматрао прије датума ступања на снагу овог отказа.

Члан 16.

1. Свака држава уговорница може да предложи амандман и достави га Генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће потом прослиједити амандман државама уговорницама са захтјевом да укажу да ли желе конференцију држава уговорница у циљу

разматрања и гласања о приједлозима. У случају да се, у року од четири мјесеца од датума слања приједлога, најмање једна трећина држава уговорница определијели за такву конференцију, Генерални секретар ће сазвати конференцију под покровитељством Уједињених нација. Сваки амандман усвојен већином гласова присутних држава уговорница које су гласале на конференцији биће поднесен на одобрење Генералној скупштини Уједињених нација.

2. Амандман усвојен у складу са ставом 1. овог члана ће ступити на снагу када га одобри Генерална скупштина и када га прихвате државе уговорнице двотрећинском већином.

3. Када амандман ступи на снагу, обавезиваће оне државе уговорнице које су га прихватиле, док ће остале државе уговорнице и даље бити обавезане одредбама овог Протокола и било којим ранијим амандманом који су прихватиле.

Члан 17.

1. Овај Протокол, чији су текстови на арапском, кинеском, енглеском, француском, руском и шпанском подједнако вјеродостојни, биће депонован у архиви Уједињених нација.

2. Генерални секретар Уједињених нација прослиједиће овјерене копије овог Протокола свим државама уговорницама Конвенције и свим државама које су Конвенцију потписале.

2. Факултативни протокол о учешћу дјеце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима дјетета⁵

Државе уговорнице овог Протокола,

Подстакнуте великом подршком Конвенцији о правима дјетета, показујући општу ријешеност у настојању за унапређење и заштиту права дјетета,

Поново потврђујући да права дјеце захтијевају специјалну заштиту и позивајући на непрестано побољшање положаја дјеце без разлике, као и на њихов развој и образовање у условима мира и безбједности,

Узнемирене због штетног и широко распрострањеног сукоба на дјецу и дугорочних посљедица које такав сукоб има на трајан мир, безбједност и развој.

Осуђују и одабирање дјеце за циљеве у ситуацијама оружаног сукоба и директне нападе на објекте који су заштићени међународним правом, укључујући мјеста гдје обично борави знатан број дјеце, као што су школе и болнице.

Констатујући усвајање Римског статута Међународног кривичног суда, посебно квалификовање регрутације или мобилизације дјеце која су млађа од 15 година или коришћење дјеце за активно учешће у непријатељствима у међународним и немеђународним оружаним сукобима као ратног злочина,

Сматрајући зато да ради јачања даље имплементације права признатих Конвенцијом о правима дјетета постоји потреба да се повећа заштита дјеце од учествовања у оружаном сукобу,

Констатујући да је у члану 1. Конвенције о правима дјетета утврђено да је, за потребе те Конвенције, дијете свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дијете, пунољетство не стиче раније,

Увјерене да ће факултативни протокол уз Конвенцију којим се подиже старосна граница за регрутовање лица у оружане снаге и њихово учешће у непријатељствима, ефикасно допринијети спровођењу принципа да ће у свим активностима које се тичу дјеце, најбољи интереси дјетета бити од првенственог значаја,

Констатујући да је на двадесет шестој Међународној конференцији Црвеног крста и Црвеног полумјесеца у децембру 1995. између осталог препоручено да стране у сукобу предузимају све могуће кораке како би се обезбиједило да дјеца млађа од 18 година не учествују у непријатељствима,

Поздрављајући једногласно усвајање, у јуну 1999, Конвенције бр. 182. Међународне организације рада о забрани и хитним акцијама за укидање најгорих облика дјечијег рада, којом се, између

⁵ Усвојен резолуцијом Генералне скупштине УН, 25. маја 2000. године

„Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 7/2002

- У БиХ преузет Одлуком о ратификацији „Службени гласник Босне и Херцеговине”, Међународни уговори, број: 5/02

осталог, забрањује присилна или обавезна регрутација дјецe ради њиховог искоришћавања у оружаном сукобу,

Осуђујући са највећом забринутошћу, регрутацију, обучавање и искоришћавање, унутар и изван државних граница, дјецe у непријатељствима од стране оружаних група које нису оружане снаге државе и признајући одговорност оних који регрутују, обучавају и користе дјецу у ове сврхе,

Подсјећајући на обавезу сваке стране у оружаном сукобу да се придржава одредаба међународног хуманитарног права,

Наглашавајући да овај протокол није у супротности са циљевима и принципима садржаним у Повељи Уједињених нација, укључујући члан 51. и релевантним нормама хуманитарног права,

Имајући на уму да услови мира и безбједности, засновани на пуном поштовању циљева и принципа садржаним у Повељу и поштовање важећих инструмената о људским правима представљају незаобилазни фактор за пуну заштиту дјецe, нарочито током оружаних сукоба, и стране окупације,

Признајући посебне потребе дјецe која су због свог економског или социјалног статуса или пола нарочито подложна регрутацији или искоришћавању у непријатељствима у супротности са овим Протоколом,

Имајући на уму нужност уважавања суштинских, економских, социјалних и политичких разлога за укључивање дјецe у оружане сукобе,

Увјерене у потребу јачања међународне сарадње у спровођењу овог Протокола, као и физичке и психосоцијалне рехабилитације и друштвене реинтеграције дјецe која су жртве оружаног сукоба,

Подстичући учешће заједнице и, нарочито, дјецe и дјетета жртве у ширењу информативних и образовних програма који се тичу спровођења Протокола сагласиле су се о сљедећем:

Члан 1.

Државе уговорнице ће предузети све могуће мјере како би се обезбиједило да припадници њихових оружаних снага који још нису навршили 18 година не узимају директно учешће у непријатељствима.

Члан 2.

Државе уговорнице ће обезбиједити да лица која још нису навршила 18 година не подлијежу обавезној регрутацији у своје оружане снаге.

Члан 3.

1. Државе уговорнице ће подићи минималну старосну границу за добровољну регрутацију лица у своје државне оружане снаге у односу на ону постављену у члану 38. став 3. Конвенције о правима дјетета, имајући у виду принципе садржане у том члану и признајући да, у складу са Конвенцијом, лица млађа од 18 година имају право на посебну заштиту.

2. Свака држава уговорница ће депоновати обавезујућу изјаву након ратификације, или приступања овом Протоколу, у којој ће предвидјети минималну старосну границу од које ће бити дозвољена добровољна мобилизација у њене државне оружане снаге као и опис гаранција које је она усвојила како би се обезбиједило да таква мобилизација не буде принудна или присилна.
3. Државе уговорнице које дозволе добровољну регрутацију у своје државне оружане снаге лицима млађим од 18 година, гарантоваће да ће као минимум обезбиједити да:
 - а) таква регрутација буде стварно добровољна,
 - б) таква регрутација буде спроведена уз изричито пристанак родитеља или законских старатеља тог лица,
 - ц) су та лица у потпуности информисана о обавезама које произилазе из такве војне службе,
 - д) та лица обезбиједи поуздан доказ о својим годинама прије него што буду примљена у државну војну службу.
4. Свака држава уговорница може у било ком тренутку да поткријепи своју изјаву, упућивањем обавјештења о томе Генералном секретару Уједињених нација који ће обавијестити све државе уговорнице. Такво обавјештење ће ступити на снагу даном пријема од стране Генералног секретара.
5. Захтјев за подизање старосне границе из става 1. овог члана не односи се на школе којима руководе или су под контролом оружаних снага државе уговорнице, уз примјену чланова 28. и 29. Конвенције о правима дјетета.

Члан 4.

1. Оружане групе које нису оружане снаге државе, не би требало под било којим околностима да регрутју или искоришћавају у непријатељствима лица млађа од 18 година.
2. Државе уговорнице ће предузети све могуће мјере да спријече регрутацију и искоришћавање, укључујући усвајање неопходних законских мјера да такве поступке забране или квалификују као кривично дјело.
3. Примјена овог члана неће утицати на правни статус било које стране у оружаном сукобу.

Члан 5.

Ништа се из овог Протокола неће сматрати основом за искључивање одредаба права државе уговорнице или међународних инструмената или међународног хуманитарног права које су погодније за остваривање права дјетета.

Члан 6.

1. Свака држава уговорница ће предузети све неопходне законске, административне и друге мјере како би се, у оквиру њене надлежности обезбиједило дјелотворно спровођење одредаба овог Протокола.

2. Државе уговорнице се обавезују да принципе и одредбе овог Протокола учине широко познатим и да их промовишу путем одговарајућих средстава како одраслима, тако и дјечи.
3. Државе уговорнице ће предузети све могуће мјере да обезбиједи да лица која су у оквиру њене надлежности регрутована и искоришћавана у непријатељствима, у супротности са овим Протоколом, буду демобилисани или на други начин отпуштена из војне службе.
4. Државе уговорнице ће, када буде неопходно, таквим лицима пружити сву одговарајућу помоћ за њихов физички и психички опоравак и друштвену реинтеграцију.

Члан 7.

1. Државе уговорнице ће сарађивати у спровођењу овог Протокола, укључујући и у спречавању свих активности које су у супротности с Протоколом, и у рехабилитацији и друштвеној реинтеграцији лица које су жртве активности које су у супротности с Протоколом, укључујући техничку сарадњу и финансијску помоћ. Ова помоћ и сарадња ће се одвијати уз консултацију са заинтересованим државама уговорницама и релевантним међународним организацијама.
2. Државе уговорнице које имају могућност да то учине, пружиће ову помоћ кроз постојеће мултилатералне, билатералне или друге програме или, између осталог, кроз добротворни фонд који би био установљен у складу с правилима Генералне скупштине.

Члан 8.

1. Свака држава уговорница ће, у року од двије године након ступања на снагу овог Протокола за дотичну државу уговорницу, поднијети извјештај Комитету за права дјетета у коме ће пружити свеобухватне информације о мјерама које је предузела за спровођење одредаба везаних за учешће и регрутацију.
2. Након подношења свеобухватног извјештаја, свака држава уговорница ће у извјештаје који се подносе Комитету за права дјетета, у складу с чланом 44. Конвенције, укључити и све друге информације везане са спровођење Протокола. Друге државе уговорнице Протокола подносиће извјештај једном у пет година.
3. Комитет за права дјетета може да тражи од држава уговорница додатне информације које су битне за спровођење овог Протокола.

Члан 9.

1. Овај Протокол је отворен за потпис свим државама које су уговорнице или потписнице Конвенције.
2. Овај Протокол подлијеже ратификацији или је отворен за приступање свакој држави. Инструменти о ратификацији или приступању биће депоновани код Генералног секретара Уједињених нација.
3. Генерални секретар, у својству депозитора Конвенције и Протокола, обавијестиће све државе уговорнице Конвенције и све државе које су потписале Конвенцију о сваком инструменту у коме је садржана изјава у складу с чланом 3.

Члан 10.

1. Овај Протокол ће ступити на снагу 3 мјесеца након депоновања десетог инструмента о ратификацији или приступању.
2. За сваку државу која ратификује овај Протокол или му приступи након његовог ступања на снагу. Протокол ће ступити на снагу мјесец дана након датума депоновања инструмента о ратификацији или приступању те државе.

Члан 11.

1. Свака држава уговорница може да откаже овај Протокол у било којем тренутку писменим обавјештењем упућеним Генералном секретару Уједињених нација, који ће након тога обавијестити друге државе уговорнице Конвенције и све државе које су је потписале. Отказивање ће ступити на снагу годину дана након датума пријема обавјештења од стране Генералног секретара. Уколико, међутим, након истека те године, држава која отказује Протокол уђе у оружани сукоб, отказивање неће ступити на снагу прије окончања оружаног сукоба.
2. Такво отказивање неће имати дејство у односу на ослобођење државе уговорнице обавеза из овог Протокола у погледу било каквог чина који се деси прије датума ступања на снагу отказивања. То отказивање такође ни на који начин неће ићи на штету разматрању неког питања које је Комитет о правима дјетета започео прије датума ступања на снагу отказивања.

Члан 12.

1. Свака држава уговорница може да предложи амандман и да га достави Генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар ће потом прослиједити предложени амандман државама уговорницама са захтјевом да укажу да ли желе конференцију држава уговорница у циљу разматрања и гласања о приједлозима. У случају да се, у року од четири мјесеца од датума слања приједлога најмање једна трећина држава уговорница определили за такву конференцију, Генерални секретар ће сазвати конференцију под покровитељством Уједињених нација. Сваки амандман усвојен већином присутних држава уговорница које су гласале на конференцији биће поднесен на одобрење Генералној скупштини Уједињених нација.
2. Амандман усвојен у складу са ставом 1. овог члана ће ступити на снагу када га одобри Генерална скупштина Уједињених нација и када га прихвате двије трећине држава уговорница.
3. Када амандман ступи на снагу, обавезиваће оне државе уговорнице које су га прихватиле, док ће остале државе уговорнице и даље бити обавезане одредбама овог Протокола и било којим ранијим амандманом који су прихватиле.

Члан 13.

1. Овај Протокол чији су арапски, кинески, енглески, француски, руски и шпански текстови подједнако вјеродостојни, биће депоновани у Архиви Уједињених нација.
2. Генерални секретар Уједињених нација послаће овјерене копије овог Протокола свим државама уговорницама Конвенције и свим државама које су потписале Конвенцију.

3. Факултативни протокол уз Конвенцију о правима дјетета за обезбјеђивање процедуре обраћања⁶

ДИО I

Опште одредбе

Члан 1.

Надлежност Комитета за права дјетета

1. Државе потписнице овог Протокола признају надлежност Комитета као што је предвиђено овим Протоколом.
2. Комитет неће остваривати своје надлежности у вези са државама потписницама овог Протокола о питањима у вези кршења права наведених у инструментима којих та држава није потписница.
3. Ниједна комуникација неће бити примљена од стране Комитета уколико је у питању држава која није потписница овог Протокола.

Члан 2.

Општа начела вођења функција Комитета

1. У испуњавању функција повјерених овим Протоколом, Комитет ће се руководити принципом најбољег интереса дјетета. Такође ће размотрити права и ставове дјетета, ставовима дјетета ће се дати дужна пажња у складу са годинама живота и зрелости дјетета.

Члан 3.

Правилник о раду

1. Комитет ће усвојити правилник о раду који треба спроводити у остваривању функција повјерених овим Протоколом. На тај начин, посебно ће бити узет у обзир члан 2. овог Протокола у циљу гарантовања поступака прилагођених дјечи.
2. Комитет уноси у свој правилник о раду гаранције за спречавање манипулације дјететом од стране оних који дјелују у његово / њено име и може одбити да испита свако обраћање за које сматра да није у најбољем интересу дјетета.

Члан 4.

Мјере заштите

1. Држава потписница ће предузети све одговарајуће кораке да осигура да појединци под њеном надлежношћу не подлијежу кршењу било којих људских права, малтретирања или застрашивања, које је посљедица обраћања или сарадње са Комитетом у складу са овим Протоколом.

⁶ Усвојен резолуцијом Генералне скупштине УН, 19. децембра 2011. године, БиХ је у процесу ратификације

2. Идентитет било којег појединца или групе појединаца неће бити јавно откривен без њихове изричите сагласности.

ДИО II

Процедура обраћања (комуникација)

Члан 5.

Појединачна обраћања

1. Обраћања се могу поднијети од стране или у име појединца или групе појединаца, у оквиру надлежности државе потписнице, који тврде да су жртве кршења од стране те државе потписнице било којег од права утврђених у било којим од сљедећих инструмената којих је та држава потписница:

- а) Конвенције;
- б) Факултативног протокола уз Конвенцију о продаји дјецe, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији;
- ц) Факултативног протокола уз Конвенцију о учешћу дјецe у оружаним сукобима.

2. Гдје се обраћање доставља у име појединца или групе појединаца, то ће бити уз њихову сагласност, осим ако подносилац може да оправда дјеловање у њихово име без таквог пристанка.

Члан 6.

Привремене мјере

1. У било којем тренутку после пријема обраћања, а прије одлуке да је меритум постигнут, Комитет може поднијети захтјев држави потписници на хитно разматрање да држава потписница предузме такве привремене мјере које могу бити потребне у изузетним околностима како би се избјегле могуће непоправљиве штете жртви или жртвама наводног кршења.

2. Гдје Комитет остварује своје дискреционо право из става 1 овог члана, то не значи да је одлучено о допустивости или о основаности обраћања.

Члан 7.

Прихватљивост

1. Комитет ће сматрати обраћање неприхватљивим када:

- а) је обраћање анонимно;
- б) обраћање није у писаној форми;
- ц) обраћање представља злоупотребу права подношења таквих обраћања, или није у складу са одредбама Конвенције и / или факултативних протокола;

- д) исто питање већ је било разматрано од стране Комитета или је било или се тренутно разматра у неком другом поступку међународне истраге или рјешавања;
- е) сва расположива домаћа правна средства нису исцрпљена. Ово неће бити правило, гдје је примјена правних лијекова неоправдано продужена или је мало вјероватно да ће донијети ефикасно олакшање;
- ф) обраћање је очигледно неосновано или недовољно поткријепљено;
- г) чињенице које су предмет обраћања су се догодиле прије ступања на снагу овог Протокола за дотичну државу потписницу, осим ако се то није наставило и послје тог датума;
- х) обраћање није поднесено у року од једне године након исцрпљивања домаћих правних средстава, осим у случајевима у којима подносилац може да покаже да није било могуће да се достави комуникација у том року.

Члан 8.

Пренос обраћања

1. Осим ако Комитет сматра неприхватљивим обраћање (комуникацију) без препоруке дотичне државе потписнице, Комитет ће повјерљиво скренути пажњу на обраћање поднесено на основу овог Протокола држави потписници у најкраћем могућем року .
2. Држава потписница ће доставити Комитету писмена објашњења или изјаве којим разјашњава проблем и правни лијек, уколико постоји, који је обезбиједила. Држава потписница ће доставити свој одговор што је прије могуће и у року од шест мјесеци.

Члан 9.

Поравнање

1. Комитет ставља на располагање своје услуге дотичним странама у циљу постизања поравнања о питањима на бази поштовања обавеза утврђених у Конвенцији и/или факултативним протоколима.
2. Споразум о поравнању постигнут под покровитељством Комитета затвара разматрање комуникације на основу овог Протокола.

Члан 10.

Разматрање обраћања

1. Комитет ће размотрити обраћања примљена на основу овог Протокола у најкраћем року и сву поднесену документацију под условом да је ова документација достављена дотичним странама.
2. Комитет ће држати затворене сједнице када буде разматрао комуникације примљене на основу овог Протокола.
3. Уколико је Комитет затражио привремене мјере оне ће убрзати разматрање комуникације.

4. Када разматра обраћања која наводе кршење економских, социјалних и културних права Комитет ће размотрити оправданост корака које је државе потписница предузела у складу са чланом 4, Конвенције. При томе, Комитет ће имати у виду да држава потписница може усвојити низ могућих мјера за спровођење економских, социјалних и културних права из Конвенције.

5. Након разматрања обраћања, Комитет ће, без одлагања, доставити своје ставове о обраћању, заједно са својим препорукама, ако их има, дотичним странама.

Члан 11.

Наставак

1. Држава потписница ће узети у обзир ставове Комитета, заједно са његовим препорукама, ако их има, и поднијеће Комитету писмени одговор, укључујући и информације о свим предузетим и предвиђеним активностима у свјетлу мишљења и препорука Комитета. Држава потписница ће доставити свој одговор што је прије могуће и у року од шест мјесеци.

2. Комитет може позвати државу потписницу да достави додатне информације о мјерама које је држава потписница предузела као одговор на његове погледе или препоруке или примјене споразума о поравнању, ако постоје, укључујући и оне које се сматрају одговарајућим од стране Комитета, у каснијим извештајима државе потписнице у складу са чланом 44. Конвенције, чланом 12. Факултативног протокола о продаји дјецe, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији или члана 8. Факултативног протокола о учешћу дјецe у оружаним сукобима, гдје је примјенљиво.

Члан 12.

Међудржавне комуникације

1. Држава потписница овог Протокола може, у свако доба, изјавити да признаје надлежност Комитета да прима и разматра обраћања у којима држава потписница тврди да нека друга држава потписница не испуњава своје обавезе из било којег од сљедећих инструмената којих је држава потписница:

- а) Конвенције;
- б) Факултативни протокол уз Конвенцију о продаји дјецe, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији;
- ц) Факултативни протокол уз Конвенцију о учешћу дјецe у оружаним сукобима.

2. Комитет неће примити обраћања везано за државу потписницу која није дала такву изјаву, нити комуникације од држава потписница која нису дале такву изјаву.

3. Комитет ставља на располагање своје услуге државама потписницама у циљу постизања поравнања о питањима на бази поштовања обавеза утврђених у Конвенцији и њеним факултативним протоколима.

4. Декларација из става 1 овог члана ће бити депонована од стране држава потписница код Генералног секретара Уједињених нација, који ће доставити копије другим државама потписницама. Декларација се може повући у сваком тренутку путем саопштења Генералном

секретару. Такво повлачење не утиче на разматрање било којег питања које је предмет већ достављеног обраћања на основу овог члана; ниједно обраћање од стране било које државе потписнице неће бити примљено на основу овог члана, након обавештења о повлачењу декларације примљене од стране Генералног секретара, осим ако дотична држава потписница не да нову изјаву.

ДИО III

Истражни поступак

Члан 13.

Истражни поступак о тешким или систематским кршењима

1. Уколико Комитет прими поуздане информације које указују на тешка или систематска кршења, од стране државе потписнице, права која су наведена у:

- а) Конвенцији;
- б) Факултативном протоколу уз Конвенцију о продаји дјецe, дејчијој проституцији и дјечијој порнографији;
- ц) Факултативном протоколу уз Конвенцију о учешћу дјецe у оружаним сукобима,

Комитет ће позвати државу потписницу да сарађује у испитивању информација и, у том циљу, да поднесе, без одлагања, запажања у вези са информацијама о питању.

2. Узимајући у обзир примједбе које могу бити поднесене од стране дотичне државе потписнице, као и било које друге поуздане информације којима располаже, Комитет може одредити једног или више својих чланова да спроведу истрагу и хитно поднесу извештај Комитету. Где је то оправдано и уз сагласност државе потписнице, истрага може да укључи посјету њеној територији.

3. Таква истрага ће бити спроведена повјерљиво, а сарадња државе потписнице ће се тражити у свим фазама поступка.

4. Након разматрања налаза такве истраге, Комитет ће без одлагања пренијети ове налазе дотичној држави потписници, заједно са коментарима и препорукама.

5. Држава потписница ће, у што краћем року и у року од шест мјесеци од пријема налаза, коментара и препорука добијених од Комитета, поднијети своје примједбе Комитету.

6. Након што је поступак завршен везано за истрагу у складу са ставом 2. овог члана, Комитет може, након консултација са државом потписницом, одлучити да укључи резиме резултата поступака у свом извјештају предвиђених у члану 16 овог Протокола.

7. Свака држава потписница може, у вријеме потписивања или ратификације овог Протокола или приступања Протоколу, изјавити да не признаје надлежност Комитета предвиђене у овом члану у погледу права која су наведена у неким или свим инструментима наведеним у ставу 1.

8. Свака држава потписница која је дала изјаву у складу са ставом 7. овог члана може, у сваком тренутку да повуче ту изјаву на начин да обавијести Генералног секретара Уједињених нација.

Члан 14.

Прасење истражног поступка

1. Комитет може, ако је потребно, по истеку периода од шест мјесеци из члана 13. став 5, позвати државу потписницу да га обавијести о мјерама које су предузете и предвиђене као одговор на упит спроведен на основу члана 13. овог Протокола.

2. Комитет може позвати државу потписницу да достави додатне информације о мјерама које је држава потписница предузела као одговор на истрагу спроведену у складу са чланом 13, уколико Комитет сматра одговарајућим, у каснијим извјештајима државе потписнице у складу са чланом 44. Конвенције, чланом 12. Факултативног протокола уз Конвенцију о продаји дјецe, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији или члана 8. Факултативног протокола уз Конвенцију о учешћу дјецe у оружаним сукобима, гдје је примјенљиво.

ДИО IV

Истражни поступак

Члан 13.

Истражни поступак о тешким или систематским кршењима

1. Уколико Комитет прими поуздане информације које указују на тешка или систематска кршења, од стране државе потписнице, права која су наведена у:

- а) Конвенцији;
- б) Факултативном протоколу уз Конвенцију о продаји дјецe, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији;
- ц) Факултативном протоколу уз Конвенцију о учешћу дјецe у оружаним сукобима,

Комитет ће позвати државу потписницу да сарађује у испитивању информација и, у том циљу, да поднесе, без одлагања, запажања у вези са информацијама о питању.

2. Узимајући у обзир примједбе које могу бити поднесене од стране дотичне државе потписнице, као и било које друге поуздане информације којима располаже, Комитет може одредити једног или више својих чланова да спроведу истрагу и хитно поднесу извештај Комитету. Где је то оправдано и уз сагласност државе потписнице, истрага може да укључи посјету њеној територији.

3. Таква истрага ће бити спроведена повјерљиво, а сарадња државе потписнице ће се тражити у свим фазама поступка.

4. Након разматрања налаза такве истраге, Комитет ће без одлагања пренијети ове налазе дотичној држави потписници, заједно са коментарима и препорукама.

5. Држава потписница ће, у што краћем року и у року од шест мјесеци од пријема налаза, коментара и препорука добијених од Комитета, поднијети своје примједбе Комитету.
6. Након што је поступак завршен везано за истрагу у складу са ставом 2. овог члана, Комитет може, након консултација са државом потписницом, одлучити да укључи резиме резултата поступака у свом извјештају предвиђених у члану 16 овог Протокола.
7. Свака држава потписница може, у вријеме потписивања или ратификације овог Протокола или приступања Протоколу, изјавити да не признаје надлежност Комитета предвиђене у овом члану у погледу права која су наведена у неким или свим инструментима наведеним у ставу 1.
8. Свака држава потписница која је дала изјаву у складу са ставом 7. овог члана може, у сваком тренутку да повуче ту изјаву на начин да обавијести Генералног секретара Уједињених нација.

Члан 14.

Праћење истражног поступка

1. Комитет може, ако је потребно, по истеку периода од шест мјесеци из члана 13. став 5, позвати државу потписницу да га обавијести о мјерама које су предузете и предвиђене као одговор на упит спроведен на основу члана 13. овог Протокола.
2. Комитет може позвати државу потписницу да достави додатне информације о мјерама које је држава потписница предузела као одговор на истрагу спроведену у складу са чланом 13, уколико Комитет сматра одговарајућим, у каснијим извјештајима државе потписнице у складу са чланом 44. Конвенције, чланом 12. Факултативног протокола уз Конвенцију о продаји дјецe, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији или члана 8. Факултативног протокола уз Конвенцију о учешћу дјецe у оружаним сукобима, гдје је примјенљиво.

IV. ОПШТИ КОМЕНТАРИ КОМИТЕТА ЗА ПРАВА ДЈЕТЕТА

1. Општи коментар број 1: ЦИЉЕВИ ОБРАЗОВАЊА⁷

Члан 29 (1): циљеви образовања

„1. Државе чланице су сагласне да образовање дјетета треба да буде усмјерено на:

- (а) развој дјететове личности и развој обдарености и менталних и физичких способности до крајњих граница;
- (б) развој поштовања људских права и основних слобода, као и принципа садржаних у Повељи Уједињених нација;
- (ц) развој поштовања дјететових родитеља, културног идентитета, језика и вриједности, националних вриједности земље у којој дијете живи, земље из које потиче и цивилизација које су другачије од његове/њене сопствене;
- (д) припрему дјетета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумијевања, мира, толеранције, једнакости полова и пријатељства међу свим народима, етничким, националним и вјерским групама и са лицима аутохтоног поријекла;
- (е) развој поштовања природне околине.“

Значај члана 29. став 1

1. Члан 29. став 1 Конвенције о правима дјетета је од далекосежног значаја. Циљеви образовања које поставља и око којих су се сагласиле све државе уговорнице/чланице, унапређују, подржавају и штите суштинску вриједност Конвенције: урођено људско достојанство сваког дјетета и његова/њена једнака и неотуђива права. Ови циљеви, утврђени у пет тачака члана 29. став 1 су директно повезани са остварењем дјететових људских права и достојанства, узимајући у обзир посебне развојне потребе дјетета и разноврсне способности које се код дјетета развијају. Ови циљеви су: свеобухватан развој пуног потенцијала дјетета (члан 29. став 1 тачка а) уз развијање поштовања људских права (члан 29. став 1 тачка б), појачан осјећај идентитета и припадности (члан 29. став 1 тачка ц), и његову или њену социјализацију и интеракцију са другима (члан 29. став 1 тачка д) и са окружењем (члан 29. став 1 тачка е).

2. Члан 29. став 1 не само да праву на образовање предвиђеном у члану 28 додаје квалитативну димензију која одражава права и урођено достојанство дјетета, него такође инсистира на потреби да образовање буде усмјерено на дијете, прилагођено дјетету и и да омогућава његово или њено оснаживање, те наглашава потребу да се образовни процеси заснивају на самим принципима који

⁷ УН, Општи коментар бр. 1: Циљеви образовања, CRC/GC/2001/1, 17. април. 2001.

су овим чланом проглашени. Образовање, на које свако дијете има право, јесте оно које је осмишљено тако да развије код дјетета животне вјештине, да ојача дјететову способност да ужива читав низ људских права и да утиче на стварање културе прожете одговарајућим вриједностима људских права. Циљ је да се дијете оспособи развијањем вјештина, способности учења и других способности, људског достојанства, самопоштовања и самопоуздања. „Образовање“ у овом смислу иде много даље од формалног школовања и обухвата широк спектар животних искустава и процеса учења који дјеци омогућавају да, индивидуално и колективно, развијају своје личности, таленте и способности, и да живе испуњен и задовољавајући живот у друштву.

3. Право дјетета на образовање није само питање доступности (члан 28.) него и садржаја. Образовање чији су садржаји чврсто укоријењени у вриједностима члана 29. став 1 је за свако дијете незамјенљиво оруђе у његовим/ њеним напорима да у свом животу постигне уравнотежен, људским правима прилагођен одговор на изазове који прате период темељите промјене покренуте глобализацијом, новим технологијама и пратећим појавама. Такви изазови обухватају, између осталог, сукоб између глобалног и локалног; индивидуалног и колективног; традиције и модерног; дугорочног и краткорочног; конкуренције и једнакости шанси за све; ширења знања и способности да се оно усвоји; и духовног и материјалног. Па ипак, у националним и међународним програмима и образовним политикама који заиста узимају у обзир елементе обухваћене чланом 29. став 1, изгледа да су они исувише често или у великој мјери изостављени, или су присутни само као козметичка измјена.

4. Члан 29. став 1 наводи да су државе чланице сагласне да образовање треба да буде усмјерено на широк низ вриједности. Ова сагласност превазилази границе религије, нације и културе у појединим дијеловима свијета. На први поглед, могло би се помислити да су неке од различитих вриједности изражених у члану 29. став 1 у међусобном сукобу у одређеним ситуацијама. Тако, напори да се подстакне разумијевање, толеранција и пријатељство међу свим народима, на шта се односи став (1) (д), не морају увијек аутоматски бити у сагласности са политикама осмишљеним, у смислу става 1 тачка ц, да развијају поштовање дјететовог личног културног идентитета, језика и вриједности, националних вриједности земље у којој дијете живи, земље из које потиче, као и цивилизације другачије од дјететове. Међутим, дио значаја ове одредбе лежи управо у њеном препознавању потребе за уравнотаженим приступом образовању, који успјешно измирује различите вриједности кроз дијалог и поштовање разлика. Штавише, дјеца су способна да одиграју јединствену улогу у премошћивању многих разлика које су историјски раздвајале групе људи једне од других.

Функције члана 29. став 1

5. Члан 29. став 1 је много више од обичног списка или навођења различитих циљева које образовање настоји да оствари. У општем контексту Конвенције, он служи да истакне, између осталог, сљедеће димензије:

6. Прво, природа одредаба Конвенције је таква да су оне нужно међусобно повезане. Он се ослања на низ других одредби, појачава их, обједињује и допуњује, и не може се правилно разумјети изоловано од њих. Поред општих принципа Конвенције - недискриминација (члан 2.), најбољи интерес дјетета (члан 3.), право на живот, опстанак и развој (члан 6.) и право на

изражавање мишљења и да се та мишљења узму у обзир (члан 12.) - многе друге одредбе се могу поменути, као што су, али не ограничавајући се на, оне које се односе на права и обавезе родитеља (чланови 5. и 18.), слободу изражавања (члан 13.), слободу мишљења (члан 14.), право на информације (члан 17.), права дјецe са инвалидитетом (члан 23.), право на образовање о здрављу (члан 24.), право на образовање (члан 28.) и језичка и културна права дјецe која припадају мањинским групама (члан 30.).

7. Дјечија права нису одвојене или изоловане вриједности лишене контекста, већ постоје унутар ширег етичког оквира, који је дјелимично описан у члану 29. став 1 и преамбули Конвенције. Управо ова одредба пружа и изричито одговор на многе критике које су упућене на рачун Конвенције. Тако, на примјер, овај члан наглашава значај поштовања родитеља, потребе да се права сагледају унутар ширег етичког, моралног, духовног, културног или друштвеног оквира, као и чињенице да је већина дјечјих права укоријењена у вриједностима локалне заједнице, а не наметнута споља.

8. Друго, овај члан придаје значај процесу којим право на образовање треба да се унапређује. Тако, напори да се унаприједи уживање других права не смију да буду осујећени, и треба да се подстичу помоћу вриједности утканих у образовни процес. То се односи не само на садржај наставног плана и програма (курукулума), већ и на образовне процесе, педагошке методе и окружење у којем се образовање одвија, било да је то кућа, школа или неко друго мјесто. Дјецa не губе своја људска права тиме што су прошла кроз школску капију. Тако, на примјер, образовање мора да се пружи на начин којим се поштује урођено достојанство дјетета и омогућава дјетету да слободно изрази своје мишљење, у складу са чланом 12. став 1, и да учествује у школском животу. Такође, образовање се мора обезбиједити на начин којим се поштују строга ограничења дисциплине поменута у члану 28. став 2 и унапређује ненасиље у школи. Комитет је више пута јасно истакао у својим завршним запажањима да коришћење тјелесног кажњавања представља непоштовање урођеног достојанства дјетета и строгих ограничења школске дисциплине. Поштовање вриједности признатих чланом 29. став 1 јасно захтијева да школе буду прилагођене дјетету у пуном смислу ријечи, и да оне у сваком погледу буду у складу са достојанством дјетета. Учешће дјецe у школском животу, стварање школских заједница и савјета ученика, вршњачког образовања и вршњачког савјетовања и укључивање дјецe у школске дисциплинске поступке треба да се унапређује као дио процеса учења и стицања искуства у остваривању права.

9. Треће, док се члан 28. усредсређује на обавезе држава уговорница везане за успостављање образовних система и обезбјеђивање приступа тим системима, члан 29. став 1 наглашава индивидуално и субјективно право на одређени квалитет образовања. У складу са нагласком који Конвенција ставља на значај поступања у најбољем интересу дјетета, овај члан истиче поруку о образовању у чијем средишту је дијете: да је кључни циљ образовања развијање дјететове индивидуалне личности, талената и способности, у свјетлу чињенице да свако дијете има јединствене карактеристике, интересовања, способности и потребе у учењу. Стога, наставни план мора да буде у директној вези са дјететовим друштвеним, културним, економским и контекстом окружења, као и са његовим/њеним садашњим и будућим потребама, као и да потпуно узме у обзир дјететове способности који се развијају. Наставне методе треба да се прилагоде различитим потребама различите дјецe. образовање такође треба да тежи томе да обезбиједи да свако дијете савлада основне животне вјештине и да ниједно дијете не изађе из школе а да није припремљено

за суочавање са изазовима са којима се може очекивати да ће се суочити у животу. Основне вјештине укључују не само писменост и рачунање, него и животне вјештине као што су способност да се доносе уравнотежене одлуке; да се сукоби рјешавају на ненасиљан начин; и да се развије здрав начин живота, добри односи у друштву и одговорност, критичко размишљање, креативни таленти, и друге способности које пружају дјечи средства која су им потребна да би слиједила своје животне изборе.

10. Дискриминација по било којем основу наведеном у члану 2. Конвенције, било да је отворена или скривена, вријеђа људско достојанство дјетета и у стању је да подрије или чак уништи способност дјетета да има користи од могућности које му пружа образовање. Мада је ускраћивање приступа могућностима образовања дјетету првенствено питање које се односи на члан 28. Конвенције, има много начина на које непоступање у складу са принципима из члана 29. став 1 може имати сличан ефекат. Да узмемо екстреман примјер, дискриминација полова се може појачати праксама као што је наставни план и програм који није у складу са принципима родне равноправности, рјешењима која ограничавају користи које дјевојчице могу да стекну од понуђених образовних могућности, и небезбједним или непријатељским окружењем које одвраћа дјевојчице од учешћа. Дискриминација дјече са инвалидитетом такође прожима многе формалне образовне системе и многе неформалне образовне средине, укључујући породицу. Дјеца заражена вирусом ХИВ/АИДС су такође снажно изложена дискриминацији у оба окружења. Сва таква дискриминаторна поступања су у директној супротности са захтјевима члана 29. став 1 тачка а да образовање треба да је усмјерено на развој дјететове личности, телената и менталних и физичких способности до крајњих граница.

11. Комитет, такође, жели да нагласи везе између члана 29. став 1 и борбе против расизма, расне дискриминације, ксенофобије и сродне нетолеранције. Расизам и сродне појаве цвјетају тамо гдје постоји незнање, неосновани страхови од расних, етничких, вјерских, културних и језичких или других облика разлике, искоришћавање предрасуда, или учење или ширење искривљених вриједности. Поуздан и трајан лијек за све ове пропусте јесте обезбјеђивање таквог образовања које подстиче разумијевање и поштовање вриједности о којима говори члан 29. став 1, укључујући поштовање разлика, и које се супротставља свим облицима дискриминације и предрасуда. Стога, образовању треба дати један од највећих приоритета у свим кампањама против зла расизма и сродних појава. Нагласак, такође, треба ставити на значај подучавања о томе како је расизам спровођен у прошлости и, посебно, о томе како се манифестује или се манифестовао у одређеним заједницама. Расистичко понашање није карактеристика само „других“. Стога је важно усредсредити се на дјететову сопствену заједницу приликом наставе о људским и дјечијим правима и принципу недискриминације. Таква настава може дјелотворно да допринесе спречавању и елиминацији расизма, етничке дискриминације, ксенофобије и сродне нетолеранције.

12. Четврто, члан 29. став 1 инсистира на цјеловитом приступу образовању, који обезбјеђује да расположиве образовне могућности одражавају одговарајућу равнотежу између унапређивања физичких, психичких, духовних и емотивних аспеката образовања, интелектуалне, друштвене и практичне димензије, и аспеката дјетињства и целокупног живота. Општи циљ образовања је да се максимизира дјететова способност и могућност да у пуној мјери и одговорно учествује у слободном друштву. Треба нагласити да врста наставе која је усмјерена првенствено на

нагомилавање знања, која подстиче конкуренцију и води до прекомјерног оптерећивања дјецe, може озбиљно да спута хармоничан развој дјетета до пуног потенцијала његових/њених способности и обдарености. Образовање треба да буде прилагођено дјетету, да инспирише и мотивише појединачно дијете. Школе треба да његују хуману атмосферу и да омогуће дјеци да се развијају у складу са својим личним могућностима за напредовање.

13. Пето, овај члан наглашава потребу да образовање буде осмишљено и пружено на такав начин да развија и јача низ конкретних етичких вриједности утврђених Конвенцијом, укључујући образовање за мир, толеранцију и поштовање природне средине, на обједињен и свеобухватан начин. То може да захтијева мултидисциплинарни приступ. Подстицање и јачање вриједности из члана 29. став 1 је неопходно не само због проблема на другом мјесту, него такође мора да се усредсреди на проблеме у дјететовој сопственој заједници. Образовање у овом погледу треба да се одвија унутар породице, али и школе и заједнице морају да играју важну улогу. На примјер, за развој поштовања природне средине, образовање мора да повеже питања животне средине и одрживог развоја са друштвено-економским, друштвено-културним и демографским питањима. Слично томе, дјецa треба да се уче поштовању природне средине код куће, у школи и унутар заједнице, што би обухватило како националне тако и међународне проблеме, и да активно буду укључена у локалне, регионалне или глобалне пројекте заштите животне средине.

14. Шесто, овај члан одражава суштинску улогу коју одговарајуће образовне могућности имају у подстицању свих других људских права и разумијевању њихове недјељивости. Способност дјетета да у пуној мјери и одговорно учествује у слободном друштву може бити нарушена или подривена не само директним ускраћивањем приступа образовању, него и неподстицањем разумијевања вриједности признатих овим чланом.

Образовање о људским правима

15. Члан 29. став 1 такође може да се сматра каменом темељцем за разне програме образовања о људским правима, на које је позвала Свјетска конференција о људским правима, одржана у Бечу 1993. године, и које подстичу међународне агенције. Ипак, правима дјетета није увијек придаван потребан значај у контексту таквих активности. Образовање о људским правима треба да пружи информације о садржају споразума о људским правима; али, дјецa такође треба да уче о људским правима тако што ће гледати како се стандарди људских права примјењују у пракси, било код куће, у школи или унутар заједнице. Образовање о људским правима треба да буде свеобухватан, доживотни процес, и да почне одражавањем вриједности људских права у свакодневном животу и искуствима дјецe.

16. Вриједности обухваћене у члану 29. став 1 су релевантне за дјецу која живе у зонама мира, али су још важније за дјецу која живе у ситуацијама конфликта или ванредног стања. Као што напомиње Дакарски оквир за акцију, важно је у контексту образовних система захваћених конфликтом, природним непогодама и нестабилношћу да се образовни програми спроводе на начине којима се подстичу међусобно разумијевање, мир и толеранција, и помаже спречавање насиља и сукоба. Образовање о међународном хуманитарном праву такође представља важну, али сувише често занемарену, димензију напора да се члан 29 став 1 спроведе у дјело.

Спровођење, праћење и ревизија

17. Циљеви и вриједности обухваћени овим чланом су наведени прилично уопштено и њихове импликације могу да буду веома широке. Изгледа да је ово навело многе државе уговорнице да претпоставе да је непотребно, или чак непримјерено, да обезбиједи да се релевантни принципи одразе у законодавству или у административним директивама. Оваква претпоставка је неоправдана. Уколико релевантни принципи нису формално укључени у домаће законе или политику, мало је вјероватно да се они користе или да ће се користити у стварању образовних програма. Комитет, стога, позива све државе уговорнице да предузму неопходне мјере да формално уграде ове принципе у своје образовне политике и законодавство на свим нивоима.

18. Дјелотворно спровођење члана 29. став 1 захтијева суштинску измјену наставних планова и програма тако да укључе разне циљеве образовања, и систематску ревизију уџбеника и других наставних материјала и технологија, као и школских стратегија. Приступи којима се само настоји да се постојећим системима наметну циљеви и вриједности садржани у овом члану без подстицања било каквих дубљих промјена су очигледно неадекватни. Релевантне вриједности не могу дјелотворно да се уграде у шири наставни план, и ускладе са њим, осим уколико су они од којих се очекује да те вриједности пренесе, подстичу, подучавају и, колико је то могуће, примјером показују, и сами увјерени у њихову важност. Из тог разлога су за наставнике, образовне раднике и друга лица која су укључена у образовање дјеце неопходни планови обуке прије и за вријеме службе који унапређују принципе предвиђене чланом 29. став 1. Такође је важно да наставни методи који се користе у школама одражавају дух и образовну филозофију Конвенције о правима дјетета и циљеве образовања утврђене у члану 29 став 1.

19. Поред тога, и само школско окружење мора да одражава слободу и дух разумијевања, мира, толеранције, равноправности полова и пријатељства међу свим људима, етничким, националним и вјерским групама и лицима аутохтоног поријекла, на које позива члан 29. став 1 тачке б и д. Школа која дозвољава појаву силеџијског или другог насилног и искључујућег понашања, није она која испуњава захтјеве из члана 29. став 1. Израз „образовање о људским правима” се пречесто користи на начин који претјерано поједностављује његове конотације. Поред формалног образовања о људским правима, неопходно је развијати вриједности и стратегије које воде до поштовања људских права, не само у школама и универзитетима, него и у широј заједници.

20. Уопштено говорећи, разне иницијативе које су државе уговорнице обавезне да предузму у складу са својим обавезама по Конвенцији, биће недовољно утемељене у одсуству широке дистрибуције текста саме Конвенције, у складу са одредбама члана 42. Овим ће се такође олакшати улога дјеце као промотера и бранилаца дјечијих права у њиховим свакодневним животима. Да би се олакшала шира дистрибуција, државе уговорнице треба да извјештавају о мјерама које предузимају да би постигле овај циљ, и Канцеларија Високог комесара за људска права треба да развије свеобухватну базу података превода Конвенције на разне језике.

21. Медији, шире дефинисани, такође треба да одиграју кључну улогу, како у подстицању вриједности и циљева из члана 29. став 1, тако и у обезбјеђивању да њихове активности не осујећују напоре других у залагању за те циљеве. Владе су обавезне по Конвенцији, у складу са чланом 17. тачка а, да предузму све одговарајуће кораке да „подстакну масовне медије да дистрибуирају информације и материјале од друштвене и културне користи за дијете.”

22. Комитет позива државе уговорнице да посвете више пажње образовању као динамичком процесу, и осмишљавању мјера за мјерење промјена у току времена у вези са чланом 29. став 1. Свако дијете има право да добије квалитетно образовање, што заузврат захтијева усредсређивање на квалитет окружења за учење, наставних средстава и материјала, самог учења и исхода учења. Комитет констатује важност анкета, које могу да пруже могућност процјене оствареног напретка, на основу разматрања мишљења свих учесника у процесу, укључујући дјецу која су тренутно у школи или ван ње, наставнике и омладинске лидере, родитеље, и наставно и надзорно особље у образовању. У том смислу, Комитет наглашава улогу надзора на националном нивоу, који тежи да обезбиједи да дјеца, родитељи и наставници могу да учествују у одлукама у вези са образовањем.

23. Комитет позива државе уговорнице да развију свеобухватан национални план акције за унапређивање и праћење остваривања циљева наведених у члану 29. став 1. Уколико је такав план сачињен у ширем контексту националног акционог плана за дјецу, националног акционог плана за људска права, или националне стратегије образовања о људским правима, Влада ипак мора да се позабави свим питањима којима се бави члан 29. став 1 и да то учини из перспективе дјечијих права. Комитет позива Уједињене нације и друга међународна тијела која се баве образовном политиком и образовањем о људским правима да настоје да остваре бољу координацију, у циљу побољшања дјелотворности спровођења члана 29. став 1.

24. Осмишљавање и спровођење програма за унапређивање вриједности обухваћених овим чланом треба да постане дио стандардног одговора влада на скоро све ситуације у којима се догодило кршење људских права. Тако, на примјер, у случају појаве расизма, расне дискриминације, ксенофобије и сличне нетолеранције већег обима, у којима учествују лица млађа од 18 година старости, може се разумно претпоставити да влада није учинила све што је потребно да би подстицала вриједности наведене у Конвенцији уопште, а посебно у члану 29 став 1. Стога, треба да се усвоје одговарајуће додатне мјере по члану 29. став 1, које обухватају истраживање и усвајање оних образовних техника које могу позитивно да допринесу остваривању права признатих Конвенцијом

25. Државе уговорнице, такође, треба да размотре увођење ревизионог поступка, којим ће се одговарати на притужбе да постојеће политике или праксе нису у складу са чланом 29. став 1. Такви ревизиони поступци не треба нужно да подразумијевају стварање нових правних, административних или образовних тијела. Они би могли да буду повјерени и националним институцијама за људска права или постојећим административним тијелима. Комитет захтијева да свака држава уговорница, приликом извјештавања о овом члану, утврди које могућности стварно постоје на националном или локалном нивоу да се изврши ревизија постојећих приступа за које се тврди да нису у складу са Конвенцијом. Треба доставити информације о томе како такви ревизиони поступци могу да се започну и колико је таквих ревизионих поступака предузето у периоду извјештавања.

26. У циљу бољег усредсређивања процеса испитивања извјештаја држава уговорница у вези са чланом 29. став 1, и у складу са захтјевом члана 44. да извјештаји треба да укажу на чиниоце и тешкоће, Комитет захтијева од сваке државе уговорнице да у својим периодичним извјештајима детаљно укаже на оно што сматра да су најважнији приоритети у оквиру њене надлежности који

захтијевају усаглашенији напор на унапређивању вриједности предвиђених овом одредбом, и да сачини кратак преглед програма активности које предлаже да предузме у наредних пет година ради бављења идентификованим проблемима.

27. Комитет позива тијела и агенције Уједињених нација и друга надлежна тијела чија је улога наглашена у члану 45. Конвенције да активније и систематичније допринесу раду Комитета у вези са чланом 29. став 1.

28. Спровођење свеобухватних националних акционих планова за повећање усаглашености са чланом 29. став 1 ће захтијевати људске ресурсе и финансијска средства који треба да су на располагању у највећој могућој мјери, у складу са чланом 4. Стога, Комитет сматра да ограничења средстава не могу да пруже оправдање за непредузимање било каквих, или недовољних, потребних мера. У том контексту, а у свјетлу обавеза држава уговорница да унапређују и подстичу међународну сарадњу, како уопште (чланови 4 и 45 Конвенције), тако и у односу на образовање (члан 28. став 3), Комитет позива државе уговорнице које сарађују у развоју да обезбиједе да се њихови програми осмисле тако да у потпуности узму у обзир принципе садржане у члану 29 став 1.

2. Општи коментар број 2:

УЛОГА НЕЗАВИСНИХ ИНСТИТУЦИЈА ЗА ЉУДСКА ПРАВА⁸

Улога независних националних институција за људска права у унапређењу и заштити права дјетета

1. Члан 4. Конвенције о правима дјетета обавезује стране уговорнице да „предузму све потребне законодавне, административне и остале мјере за остваривање права признатих у овој Конвенцији”. Независне националне институције за људска права су важан механизам за унапређење и обезбјеђење спровођења ове Конвенције, и Комитет за права дјетета сматра да оснивање таквих тијела спада у обавезе преузете од страна уговорница након ратификације којима се обезбјеђује спровођење Конвенције и унапређује универзална реализација права дјетета. У том смислу Комитет поздравља оснивање независних националних институција за људска права и омбудсмана за дјецу/комесара за дјецу и слична независна тијела за унапређење и надзор над примјеном Конвенције у многим странама уговорницама.

2. Комитет доноси овај Општи коментар да би подстакao стране уговорнице да оснују независне институције за унапређење и надзор над спровођењем Конвенције и да их у томе подржи тако што ће разрадити битне елементе таквих институција и активности којима оне треба да се баве. Комитет позива државе да, тамо гдје већ такве институције постоје, преиспитају њихов статус и ефикасност у унапређењу и заштити права дјетета, како је гарантовано Конвенцијом о правима дјетета и другим релевантним међународним инструментима.

3. Свјетска конференција о људским правима, одржана 1993, у Бечкој декларацији и акционом програму потврдила је „... важну и конструктивну улогу коју имају националне институције за унапређење и заштиту људских права”, и подстакла „... оснивање и јачање националних институција”. Генерална скупштина и Комитет за људска права су стално позивали на оснивање националних институција за људска права, подвлачећи важну улогу коју националне институције за људска права имају у унапређењу и заштити људских права и јачању свијести о тим правима у јавности. Комитет у својим општим смјерницама за периодичне извјештаје захтијева од страна уговорница да обезбиједу информације о „сваком независном тијелу основаном са циљем да унапређује и штити права дјетета ...”, и стога, досљедно разматра ово питање у свом дијалогу са странама уговорницама.

4. Националне институције за људска права треба да буду основане у складу са Принципима који се односе на статус националних институција за унапређење и заштиту људских права („Париски Принципи”) које је усвојила Генерална скупштина 1993. на приједлог Комитета за људска права из 1992. Ови минимални стандарди пружају смјернице за оснивање, надлежности, дужности, састав, укључујући плурализам, независност, начин рада, и квазисудске активности таквих националних тијела.

5. Мада су и одраслим лицима и дјецу подједнако потребне националне институције за људска права, постоје додатна оправдања за поклањање посебне пажње у обезбјеђивању људских права

⁸ УН, Општи коментар број 2: Улога независних институција за људска права, CRC/GC/2002/2, 15. новембар 2002

дјетета. Ово укључује и чињенице да развојне способности дјетета чине их посебно изложеним кршењу људских права; да се њихова мишљења ријетко узимају у обзир; да већина дјеце немају право гласа и не могу да играју значајну улогу у политичком процесу који утврђује став Владе у односу на људска права; да се дјеца сусрећу са значајним проблемима у коришћењу правосудног система да заштите своја права или да употријебе правни лијек код кршења својих права; и да је приступ дјеце организацијама које би могле да штите њихова права генерално ограничен.

6. Специјализоване независне институције за дјецу, омбудсмани или комесари за дјечија права, се оснивају у растућем броју страна уговорница. Гдје су ресурси ограничени, пажња се мора посветити томе да се расположиви ресурси користе на најефикаснији начин за унапређење и заштиту свачијих људских права, укључујући и дјечија, и да је у овом контексту развој широке мреже националних институција за људска права са посебним освртом на дјецу вјероватно најбољи приступ. Национална институција за људска права треба да у својој структури обухвати или препознатилвог комесара који је посебно задужен за права дјетета, или посебно одјељење или одсјек који је одговоран за права дјетета.

7. Став Комитета је да свака страна уговорница треба да има независну институцију за људска права која је одговорна за унапређење и заштиту права дјетета. Превасходна брига Комитета је да та институција, какав год облик имала, треба да је у могућности да самостално и независно прати, унапређује и штити права дјетета. Неопходно је да унапређење и заштита права дјетета буде „у главним токовима активности“ и да све институције за људска права које постоје у држави блиско сарађују у том циљу.

Мандат и овлашћења

8. Националне институције за људска права треба да, уколико је то могуће, буду уставно устројене и са законским мандатом. Став Комитета је да њихов мандат треба да буде што је могуће шири за унапређење и заштиту људских права, обухватајући и Конвенцију о правима дјетета, факултативне протоколе уз исту и друге релевантне међународне инструменте за људска права, тиме ефикасно покривајући људска права дјетета а посебно њихова грађанска, политичка, економска, друштвена и културна права. Законима треба обухватити одредбе којима се прописују одређене функције, овлашћења и дужности које се односе на дјецу а које су повезане са Конвенцијом о правима дјетета и њеним факултативним Протоколима. Уколико су националне институције за људска права основане прије постојања Конвенције или без изричитог укључивања исте, треба установити потребне институте који обухватају доношење или измјене законских прописа, да би се обезбиједила сагласност мандата институције са принципима и одредбама Конвенције.

9. Националним институцијама за људска права треба дати таква овлашћења која су потребна да им омогуће ефикасно вршење свог мандата, укључујући и овлашћење да саслушају свако лице и прибаве информације и документацију потребну за процјену ситуација које су у њиховој надлежности. Ова овлашћења треба да обухвате унапређивање и заштиту права дјетета у надлежности стране уговорнице а која се односе не само на државне већ и све остале релевантне јавне и приватне организације.

Поступак оснивања

10. Поступак оснивања националних институција за људска права треба да се одвија кроз широке консултације и да буде транспарентан, покренут и подржан од стране највиших нивоа власти и који обухвата све релевантне државне органе, законодавство и грађанско друштво. Да би се обезбиједила њихова независност и ефикасан рад, националне институције за људска права морају имати одговарајућу инфраструктуру, финансирање (укључујући посебно за права дјетета), особље, просторије и слободу у смислу било којег облика финансијске контроле која може утицати на њихову независност.

Ресурси

11. Мада Комитет признаје да је ово веома осјетљиво питање и да стране уговорнице имају различите економске ресурсе, Комитет вјерује да је дужност страна уговорница да обезбиједи разумно финансирање потребно за рад националних институција за људска права у смислу члана 4. Конвенције. Мандат и овлашћења националних институција могу бити беспредметни, или вршење њихових овлашћења ограничено, уколико национална институција нема средстава за ефикасан рад у вршењу својих овлашћења.

Плуралистичка заступљеност

12. Националне институције за људска права треба да обезбиједи да њихов састав обухвата плуралистичку заступљеност различитих дијелова грађанског друштва који су укључени у унапређивање и заштиту људских права. Оне треба да теже да укључе, између осталих, и сљедеће : невладине организације (НВО) које се баве људским правима, борбом против дискриминације и правима дјетета, укључујући дјечије и омладинске организације; синдикате; друштвене и стручне организације (љекара, правника, новинара, научника, итд.); универзитете и стручњаке, укључујући и експерте за права дјетета. Државни органи треба да се укључе само у савјетодавној улози. Националне организације за људска права треба да имају одговарајући и транспарентан поступак именовања, укључујући и избор путем конкурса.

Обезбјеђење правног лијека за кршење права дјетета

13. Националне институције за људска права морају имати овлашћења да разматрају појединачне представке и молбе и да спроводе истраге, укључујући оне које се достављају у име или директно од стране саме дјеце. Да би могле да ефикасно спроводе такве истраге морају имати овалашћења принуде за испитивање свједока, приступ релевантним материјалним доказима и приступ мјестима притвора. Такође имају дужност да настоје да обезбиједи да дјеца имају ефикасна правна средства - независан савјет, правно заступање и жалбени поступак - за свако кршење њихових права. Гдје је потребно, националне институције за људска права треба да предузму поступке посредовања и мирена у рјешавању представки.

14. Националне институције за људска права треба да имају овлашћења да подрже дјецу да случајеве износе пред суд, укључујући овлашћење да: (а) покрећу судски поступак у питањима дјеце у име националне институције за људска права и (б) интервенишу и судским предметима да би извјестиле суд о питањима људских права у вези предмета који се води.

Доступност и учешће

15. Националне институције за људска права треба да буду географски и физички доступне и приступачне свој дјечи. У духу члана 2. Конвенције оне морају да активно допиру до свих група дјеце, посебно оних који су најугроженији или из социјално запостављених слојева, као што су (између осталих) дјеца под збрињавањем или у притвору, дјеца из мањинских или домородачких група, инвалидна дјеца, дјеца која живе у сиромаштву, дјеца избјеглице или мигранти, дјеца која живе на улици и дјеца са посебним потребама у областима као што је култура, здравље и образовање. Законодавство које се односи на националне институције за људска права треба да обухвати право институције на приступ, у условима приватности, дјечи која се налазе у свим облицима алтернативног збрињавања и свим институцијама где се дјеца налазе.

16. Националне институције за људска права имају кључну улогу у унапређењу поштовања према мишљењима дјеце у свим питањима која се њих тичу, како је наведено у члану 12. Конвенције, од стране власти и у цјелокупном друштву. Овај општи принцип треба примијенити на оснивање, организацију и активности националних институција за људска права. Институције морају да обезбиједје да имају директан контакт са дјецом и да су дјеца на одговарајући начин укључена и консултована. Треба, на примјер, основати дјечија вијећа, као савјетодавна тијела националних институција за људска права чиме би се омогућило учешће дјеце у питањима која се њих тичу.

17. Националне институције за људска права треба да осмисле посебно прилагођене програме консултација и маштовите стретегije комуницирања да би се обезбиједило пуно поштовање члана 12. Конвенције. Треба успоставити читаву лепезу начина на који дјеца могу да комуницирају са институцијама.

18. Националне институције за људска права морају имати право директног, независног и сопственог извјештавања јавним и скупштинским тијелима о стању дјечијих права. У односу на ово стране уговорнице морају да обезбиједје одржавање годишње расправе у парламенту гдје би се члановима парламента дала могућност да расправљају о раду националних институција за људска права у односу на права дјеце и поштовању Конвенције од стране државе.

Препоручене активности

19. Сљедеће је индикативна али не и исцрпна листа врста активности које националне институције за људска права треба да спроведу у односу на имплементацију права дјеце у односу на опште принципе Конвенције. Оне треба да:

- (а) Истраже било коју ситуацију кршења права дјеце, на основу представке или по сопственој иницијативи, која спада у њихов мандат;

- (б) Спроведу истраге о питањима која се односе на права дјетета;
- (ц) Сачине и објаве мишљења, препоруке и извјештаје, било на захтјев националних власти или на основу сопствене иницијативе, о било којем питању које се односи на унапређивање и заштиту права дјецe;
- (д) Прате адекватност и ефикасност закона и праксе који се односе на заштиту права дјецe;
- (е) Поддржавају усаглашавање националног законодавства, прописа и праксе са Конвенцијом о правима дјетета, њеним факултативним Протоколима и другим међународним инструментима о људским правима релевантним за права дјецe и да унапређују њихову ефикасну примјену, укључујући ту и пружање савјета јавним и приватним тијелима у тумачењу и примјени Конвенције;
- (ф) Обезбиједe да се при изради националне економске политике узимају у обзир права дјецe код утврђивања националних економских и развојних планова;
- (г) Преиспитују и извјештавају о владином спровођењу и праћењу стања права дјецe, настојећи да обезбиједe да се статистички подаци правилно групишу и друге информације редовно прикупљају да би се утврдило шта се мора урадити за реализацију права дјецe;
- (х) Подстичу ратификацију или приступање било којем релевантном међународном инструменту о људским правима;
- (и) У складу са чланом 3. Конвенције који прописује да оно што је у најбољем интересу дјетета треба да је од првенственог значаја у свим активностима које се тичу дјецe, обезбиједи да утицај закона и политике о дјеци буду пажљиво размотрени од израде до спровођења, и након тога;
- (ј) У свјетлу члана 12, обезбиједити да се, о стварима која се односе на њихова људска права и у утврђивању питања која се односе на њихова права, мишљење дјецe изрази и саслуша;
- (к) Заступају и олакшавају садржајно учешће НВО које заступају права дјецe, укључујући ту и организације које чине сама дјецa, у изртва и међународних инструмената о питањима које се њих тичу;
- (л) Унапређују разумијевање и свијест јавности о значају права дјецe и, у том циљу, блиско сарађују са средствима јавног информисања и предузимају или спонзоришу истраживања и образовне активности на том пољу;
- (м) У складу са чланом 42. Конвенције који обавезује стране уговорнице да „са принципима и одредбама ове Конвенције најшире упознају, на одговарајући и активан начин, како одрасле тако и дјецу”, да повећају осјетљивост владе, јавних установа и јавности у односу на одребе ове Конвенције и прате на који начин се држава придржава својих обавеза у том погледу;
- (н) Помогну у изради програма за предавање, истраживање и интеграцију права дјецe у наставне планове и програме школа и универзитета и у стручним круговима;
- (о) Предузму образовање о људским правима које је посебно усмерено на дјецу (уз унапређивање разумијевања јавности о важности права дјетета);
- (п) Предузму законске поступке у одбрани права дјецe у држави или обезбиједe правну помоћ дјеци;

- (q) Укључе се у поступке посредовања или мирења прије него што случајеви дођу на суд, гдје је то потребно;
- (p) Обезбиједe судовима стручно вјештачење о правима дјецe, у примјереним случајевима као пријатељи суда или умјешачи;
- (c) У складу са чланом 3. Конвенције који обавезује стране уговорнице да „обезбиједe да се институције, службе и установе одговорне за бригу или заштиту дјецe прилагоде стандардима које се утврдили надлежни органи, посебно у области сигурности, здравља, у погледу броја и подобности особља, као и стручног надзора“, предузму посјете домовима за малољетнике (и свим мјестима где су дјецa притворена због преваспитавања или кажњавања) и установама за збрињавање у циљу извјештавања о стању и давања препорука за побољшање;
- (t) Предузму друге активности које произилазе из горе наведених.

Извјештаји Комитету за права дјетета и сарадња између националних институција за људска права са агенцијама Уједињених нација и институцијама за људска права

20. Националне институције за људска права треба да независно доприносе поступку извјештавања који је предвиђен Конвенцијом и другим релевантним међународним инструментима и да прате интегритет државних извјештаја тијелима предвиђеним међународним споразумима, у односу на поштовање права дјецe, укључујући и дијалог са Комитетом за права дјетета преко његових радних група прије засједања Комитета, као и другим релевантним тијелима успостављеним на основу међународних споразума. Комитет тражи да стране уговорнице у својим извјештајима Комитету укључе детаљне информације о законским основама, мандату и основним релевантним активностима националних институција за људска права. Сасвим је примјерено да стране уговорнице консултују независне институције за људска права у припреми својих извјештаја Комитету. Међутим, стране уговорнице морају да поштују независност ових тијела и њихову независну улогу у обезбјеђивању информација Комитету. Није примјерено делегирати израду извјештаја националним институцијама за људска права или их укључити у државне делегације када те извјештаје разматра Комитет.

21. Националне институције за људска права треба, такође, да сарађују у посебним поступцима Комитета за људска права, укључујући механизме за поједине државе за поједина питања, посебно са Специјаним извјестиоцем за продају дјецe, дјечију проституцију и дјечију порнографију и Специјаним представником Генералног секретата за дјецу и оружане сукобе.

22. Уједињене нације већ дуго имају програм помоћи за оснивање и јачање националних институција за људска права. Овај програм, који се темељи у Канцеларији Високог Комесара за људска права (OHCHR), обезбјеђује техничку помоћ и олакшава регионалну и глобалну сарадњу и размјену између националних институција за људска права. Стране уговорнице треба да искористе ову помоћ гдје је то потребно. Фонд Уједињених нација за дјецу (UNICEF) такође нуди експертску помоћ и техничку сарадња на овом пољу.

23. Како је наведено у члану 45. Конвенције, Комитет може доставити, уколико сматра за потребно, било којој специјализованој агенцији Уједињених нација, Канцеларији Високог

Комесара за људска права и другим надлежним тијелима, све извјештаје страна уговорница које садрже захтјеве или указују на потребу за техничким савјетом или помоћи у оснивању националних институција за људска права.

Националне институције за људска права и стране уговорнице

24. Држава ратификује Конвенцију о правима дјетета и преузима обавезу да је у потпуности примијени. Улога националних институција за људска права је да независно прате придржавање од стране државе и напредак у примјењивању, и да предузму све у својој моћи да обезбиједи пуно поштовање права дјетета. Мада ово може изискивати од институција да израде пројекте којима се олакшава унапређивање и заштита права дјетета, то не смије довести до делегирања обавеза власти на националне институције у погледу праћења својих обавеза. Неопходно је да институције остану потпуно слободне у одређивању сопствених приоритета и да утврђују сопствене активности.

Националне институције за људска права и НВО

25. Невладине организације играју битну улогу у унапређивању људских права и права дјетета. Улога националних институција за људска права, са својим темељењем у закону и посебним овлашћењима, је комплементарна. Неопходно је да институције блиско сарађују са НВО и да власти поштују независност и националних институција за људска права и НВО.

Регионална и међународна сарадња

26. Регионални и међународни процеси и механизми могу ојачати и учврстити националне институције за људска права кроз размјену искустава и знања, јер се националне институције за људска права сусрећу са истим проблемима у својим државама у унапређивању и заштити људских права.

27. Сходно томе, националне институције за људска права треба да се консултују и сарађују са релевантним националним, регионалним и међународним тијелима и институцијама о питањима права дјетета.

28. Људска права дјетета су питање које није ограничено државним границама и све више постаје неопходно да се осмисле одговарајући регионални и међународни одговори на различита питања права дјетета (између осталог о трговини женама и дјецом, дјечијој порнографији, дјечијој војницима, дјечијој избјеглицама и мигрантима, итд.). Подржавају се међународни и регионални механизми и размјена јер се тиме пружа могућност националним институцијама за људска права да уче на основу искустава других, да заједнички јачају сопствене положаје и да доприносе рјешавању проблема људских права који утичу и на државе и на регионе.

3. Општи коментар број 3: ХИВ/СИДА И ПРАВА ДЈЕТЕТА⁹

I. УВОД

1. Епидемија ХИВ/АИДС је драстично измијенила свијет у којем живе дјеца. Милиони дјеце су инфицирани и умрли и још много друге дјеце је тешко погођено ширењем АИДС-а у њиховим породицама и заједницама. Епидемија утиче на свакодневни живот млађе дјеце и повећава ризик њихове виктимизације и маргинализације, посебно оне која живе у посебно тешким околностима. ХИВ/АИДС није проблем само неких земаља већ и цијелог свијета. Да би се његов утицај на дјецу стварно ставио под контролу захтијеваће заједничке и добро осмишљене напоре свих држава у свим фазама развоја.

2. У почетку се сматрало да су дјеца само маргинално погођена епидемијом. Међутим, међународна заједница је открила да су дјеца, нажалост, у сржи проблема. Према Заједничком Програму Уједињених нација о ХИВ/АИДС-у (UNAIDS), најновији трендови су забрињавајући: у већем дијелу свијета највише нових инфекција се јавља међу младим особама између 14 и 24 године старости, а повремено и млађим. Жене, посебно младе дјевојке, такође, су све више заражене. У већини региона у свијету огромна већина заражених жена не зна да су заражене и могу из незнања да пренесу заразу својој дјечи. Из тих разлога је у посљедње вријеме дошло до повећања смртности одојчади и дјеце у многим државама. Адолесценти су такође угрожени ХИВ/АИДС-ом јер стичу своја прва сексуална искуства у срединама гдје немају ваљан приступ информацијама и савјетовању. Дјеца које користе дрогу су изложена високом ризику.

3. Без обзира, сва дјеца могу бити угрожена усљед посебних околности у којима живе, посебно (а) дјеца која су сама заражена ХИВ вирусом; (б) дјеца угрожена епидемијом усљед губитка родитеља стараоца или наставника и/или јер су њихове породице или заједнице у тешком положају усљед посљедица АИДС-а; и (ц) дјеца која су највише подложна инфекцији или угрожености.

II. ЦИЉЕВИ ОВОГ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

4. Циљеви овог Општег коментара су:

- (а) Да шире утврди и јача разумијевање о свим људским правима дјетета у контексту ХИВ/АИДС-а;
- (б) Да унапређује реализацију људских права дјетета у контексту ХИВ/АИДС-а, како је гарантовано Конвенцијом о правима дјетета (у даљем тексту: Конвенција);

⁹ УН, Општи коментар број 3: ХИВ/СИДА и права дјетета, CRC/GC/2003/3, 17. март 2003.

- (ц) Да утврди мјере и ваљану праксу за повећање степена имплементације права од стране држава а која се односе на спречавање ХИВ/АИДС-а и подршку, његу и заштиту дјеце која су заражена или угрожена овом глобалном епидемијом;
- (д) Да допринесе изради и прихватању акционих планова, стратегија, закона, политика и програма који су усмјерени на дјецу у циљу борбе против ширења и ублажавања утицаја ХИВ/АИДС-а на националном и међународном нивоу.

III. СТАВОВИ КОНВЕНЦИЈЕ О ХИВ-АИДС/у: свеобухватан приступ са аспекта права дјетета

5. Питање дјеце и ХИВ/АИДС-а се углавном сматра медицинским или здравственим проблемом, мада реално обухвата много шири спектар питања. У том погледу, право на здравље (члан 24. Конвенције) је, међутим, централно. Али, ХИВ/АИДС у толикој мјери утиче на животе све дјеце да угрожава њихова права

- грађанска, политичка, економска, друштвена и културна. Права дата општим принципима Конвенције
- право недискриминације (члан 2.), право дјетета да његови интереси буду од првенственог значаја (члан 3.), право на живот, опстанак и развој (члан 6.) и право на поштовање његовог мишљења (члан 12.) - треба стога да буду водеће теме код разматрању ХИВ/АИДС-а на свим нивоима превенције, лијечења, његе и подршке.

6. Одговарајуће мјере за рјешавање ХИВ/АИДС-а се могу предузети само уколико се права дјетета и адолесцената у потпуности поштују. У том погледу најважнија су, уз она наведена у ставу 5. ових коментара, следећа права: право на приступ информацијама и материјалима који су усмјерени на развој њиховог социјалног, духовног и моралног добра и физичког и менталног здравља (члан 17.); право на превентивну здравствену заштиту, сексуално образовање и образовање о планирању породице и услуге (члан 24. (ф)); право на одговарајући животни стандард (члан 27.); право на приватност (члан 16.); право да не буде одвојено од својих родитеља (члан 9.); право на заштиту од насиља (члан 19.); право на посебну заштиту и помоћ државе (члан 20.); права инвалидне дјеце (члан 23.); право на здравље (члан 24.); право на социјалну заштиту, укључујући и социјално осигурање (члан 26.); право на образовање и одмор (члан 28. и 31.); право на заштиту од економског и сексуалног искоришћавања и злостављања, и од незаконите употребе наркотика (члан 32, 33, 34. и 36); право на заштиту од отмице, продаје и трговине као и мучења и других свирепих, нечовјечних и понижавајућих казни или поступака (члан 35. и 37.); и право на физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију (члан 39.). Дјеца су суочена са озбиљним оспоравањима горе наведених права као резултат ове епидемије. Конвенција, а посебно четири основна принципа са својим опсежним приступом, обезбјеђују снажан оквир за напоре да се смањи негативан утицај глобалне епидемије на животе дјеце. Цјеловит приступ са основа права који је потребан за спровођење Конвенције је оптимално средство за рјешавање ширег броја питања која се односе на превенцију, лијечење и његу.

А. Право на недискриминацију (члан 2.)

7. Дискриминација је одговорна за повећање изложености дјеце ХИВ-у и АИДС-у, као и за озбиљан утицај на живот дјеце која су угрожена ХИВ/АИДС-ом, или су сама инфицирана ХИВ-ом. Дјеца родитеља који су обољели од ХИВ/АИДС-а често су жртве стигме и дискриминације јер се често сматра да су и они заражени. Као резултат дискриминације дјецџ је онемогућен приступ информацијама, образовању (видјети Општи коментар Комитета бр. 1 о циљевима образовања), здравственим и социјалним службама или учешћу у животу заједнице. У свом најтежем облику дискриминација дјеце заражене ХИВ вирусом доводи до њиховог напуштања од стране породице, заједнице и/или друштва. Дискриминација такође поспјешује епидемију тако што чини дјецу, посебно ону која припадају одређеним групацијама као што су она која живе удаљеним или сеоским подручјима гдје су службе мање приступачне, угроженијом од инфекције. На тај начин су ова дјеца двоструко виктимизирана.

8. Од посебне забринутости је дискриминација на основу полне припадности у комбинацији са табуима или негативним или осуђујућим ставовима у односу на сексуалну активност дјевојака, често им ограничавајући приступ превентивним мјерама и другим службама. Такође, посебно забрињава дискриминација усљед сексуалне оријентације. При изради стратегија у односу на ХИВ/АИДС и у складу са својим обавезама из Конвенције, стране уговорнице морају да пажљиво размотре норме које важе у њиховим друштвима са циљем укидања сваке дискриминације засноване на полу јер таква дискриминација утиче на угроженост омладине од ХИВ/АИДС-а. Стране уговорнице треба да посебно признају да дискриминација у контексту ХИВ/АИДС-а често теже угрожава дјевојке него дјечаке.

9. Све горе наведене дискриминаторске праксе представљају кршење права дјетета из Конвенције. Члан 2. Конвенције обавезује стране уговорнице да обезбиједи сва права утврђена овом Конвенцијом без икакве дискриминације, „и без обзора на расу дјетета или његовог родитеља или законског старатеља, боју коже, пол, језик, вјероисповест, политчко или друго увјерење, национално, етничко или социјално поријекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење или други статус“. Комитет тумачи „други статус“ из члана 2. Конвенције да обухвата ХИВ/АИДС статус дјетета или његовог родитеља. Закони, политике, стратегије и пракса треба да рјешавају све облике дискриминације који доприносе повећању утицаја епидемије. Стратегије треба, такође, да унапређују образовне програме и програме обуке који су изричито сачињени ка измјени дискриминаторских ставова и стигматизације која прати ХИВ/АИДС.

Б. Најбољи интереси дјетета (члан 3)

10. Политика и програми превенције, њега и лијечења ХИВ/АИДС-а углавном су сачињени за одрасле и ријетко се поклања пажња принципу најбољег интереса дјетета као првенственом значају. Члан 3, став 1, Конвенције наводи да „У свим активностима које се тичу дјеце, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тијела, најбољи интереси биће од првенственог значаја“. Обавезе које проистичу из овог права су најбитније у усмјеравању активности држава у односу на ХИВ/АИДС. Дијете треба да је централно у одговорима на глобалну епидемију, и стратегије треба прилагодити правима и потребама дјетета.

Ц. Право на живот, опстанак и развој (члан 6)

11. Дјеца имају право да им нико не одузима живот самовољно, као и да имају корист од економске и социјалне политике која им омогућава да опстану до пунољетства и да се развијају у најширем значењу те ријечи. Обавеза државе да реализује право на живот, опстанак и развој, такође указује на потребу да се посвети дужна пажња на сексуалност као и понашања и животни стил дјеце, чак и када одударају од оног што друштво сматра прихватљивим према важећим културним нормама за одређену старосну групу. У том погледу, женско дијете је често предмет штетних традиционалних обичаја, као што је рано и/или на силу ступање у брак, чиме се крше њена права и чиме је више изложена ХИВ инфекцији, и зато што таква пракса често прекида приступ образовању и информацијама. Ефикасни превентивни програми су само они који признају реалности живота адолесцената, док рјешавају сексуалност тако што обезбјеђују једнак приступ одговарајућим информацијама, животним знањима, и мјерама превенције.

Д. Право на изражавање мишљења и и да се мишљењу посвећује дужна пажња (члан 12)

12. Дјеца су носиоци права и имају право да учествују, у складу са њиховим развојним могућностима, у подизању свијести тако што ће говорити о утицају ХИВ/АИДС-а на њихове животе и утицати на формирање политике и израду програма који се односе на ХИВ/АИДС. Утврђено је да иницијативе највише користе дјеци када су она активно укључена у утврђивање потреба, изналагање рјешења, формирање стратегија и њихово примјењивање, умјесто да су посматрана као објекат у чије име се одлуке доносе. У том погледу треба активно промовисати учешће дјеце као едукатора својих вршњака, и у школи и изван ње. Државе, међународне агенције и невладине организације морају да обезбиједје дјеци подржавајућу средину која им омогућава да спроводе сопствене иницијативе, и да у потпуности учествују на нивоу заједнице и државе у осмишљавању, изради, имплементацији, координацији, праћењу и преиспитивању ХИВ политике и програма. Вјероватно ће бити потребни различити приступи у циљу обезбјеђивања учешћа дјеце из свих сегмената друштва, укључујући и механизме којима се дјеца подстичу, у складу са својим развојним могућностима да изразе своја мишљења, да буду саслушана и да се тим мишљењима посвети дужна пажња у складу са њиховим годинама и зрелошћу (члан 12, став. 1). Гдје је потребно, укључивање дјеце која живе са ХИВ/АИДС-ом у подизању свијести тако што ће подијелити своја искуства са својим вршњацима и другима, је пресудно у погледу ефикасне превенције и смањења стигматизације и дискриминације. Стране уговорнице морају да обезбиједје да дјеца која учествују овим активностима за подизање свијести то чине добровољно, након што су посавјетована, и да добију и друштвену подршку и правну заштиту која им омогућава да воде нормалан живот након њиховог учешћа.

Е. Препреке

13. Искуство је показало да многе препреке спутавају ефикасну превенцију, пружање његе и подршку иницијативама заједнице за ХИВ/АИДС. Оне су у главној мјери културне, организационе и финансијске. Порицање постојања проблема, културни обичаји и ставови, гдје спадају и табуи и стигматизација, сиромаштво и патронизирајући ставови према дјеци су само неке од препрека

које могу блокирати политичко и појединачно ангажовање које је потребно за ефикасне програме.

14. У односу на финансијске, техничке и људске ресурсе, Комитет је свјестан да је могуће да такви ресурси нису тренутно на располагању. Међутим, што се ове препреке тиче, Комитет жели да подсјети стране уговорнице о њиховим обавезама из члана 4. Комитет даље констатује да стране уговорнице не треба да користе ограничења у погледу ресурса да би оправдале своје непредузимање било којих или довољних техничких и финансијских мјера које су потребне. И на крају, Комитет жели да нагласи кључну улогу коју у том погледу има међународна сарадња.

IV. ПРЕВЕНЦИЈА, ЊЕГА, ЛИЈЕЧЕЊЕ И ПОДРШКА

15. Комитет жели да нагласи да су превенција, нега, лијечење и подршка елементи који се међусобно подржавају и обезбјеђују цјелину унутар ефикасног одговара на ХИВ/АИДС.

A. Информације о превенцији ХИВ-а и подизање свијести

16. Доследно обавезама страна уговорница у односу на право на здравље и информисање (члан 24, 13. и 17.), дјеца треба да имају право на приступ одговарајућим информацијама које се односе на ХИВ/АИДС превенцију и нега, путем званичних канала (нпр. кроз образовне могућности и средства информисања посвећена дјеци) као и преко незваничних канала (нпр. оних који су посвећени дјеци са улице, дјеци у заводима или дјеци која живе у тешким околностима). Стране уговорнице се подсећају да је дјеци потребна релевантна, одговарајућа и на вријеме дата информација, која признаје различите степене разумијевања међу дјецом, која је сачињена на начин који одговара старосној доби и способностима и која им омогућава да позитивно и одговорно рјешавају своју сексуалност да би се заштитили од ХИВ инфекције. Комитет жели да нагласи да ефикасна ХИВ/АИДС превенција захтијева од држава да се уздрже од цензурисања, ускраћивања или намјерног погрешног интерпретирања информација у вези здравља, гдје спада и сексуално образовање и информације и да, доследно својим обавезама да обезбиједи право на живот, опстанак и развој дјетета (члан б.), стране уговорнице морају да обезбиједи да дјеца имају могућност да стекну знања и способности да заштите себе и друге кад почну да изражавају своју сексуалност.

17. Утврђено је да дијалог са савјетником за заједницу, породицу савјетницима-вршњацима, као и пружање „животних знања“ образовања у школама, укључујући и способности комуницирања о сексуалности и здравом начину живота, може представљати користан приступ преношења порука о превенцији ХИВ-а младим особама оба пола, али може бити потребан различит приступ да би се досегле различите групације дјече. Стране уговорнице морају да учине напоре ка рјешавање разлика у полу, јер оне могу утицати на приступ који дјеца имају порукама о превенцији, и да обезбиједи да до дјече долазе одговарајуће поруке о превенцији чак и када су суочена са препрекама усљед језика, вјероисповијести, инвалидитета или другим факторима дискриминације. Посебна пажња се мора поклонити подизању свијести унутар популацијских

група до којих се тешко допире. У том погледу улога средстава јавног информисања и/или традиција усменог преношења у циљу обезбјеђивања да дјеца имају приступ информацијама и материјалима, како је признато у члану 17. Конвенције је пресудна и за обезбјеђење одговарајуће информације и за умањење стигматизације и дискриминације. Стране уговорнице треба да подрже стално праћење и оцјењивање кампања за подизање свијести о ХИВ/АИДС-у у циљу утврђивања њихове ефикасности у пружању информација, смањењу незнања, стигматизације и дискриминације, као и рјешавање питања страха и погрешних схватања у вези ХИВ-а и његовом преношењу међу дјецом, укључујући и адолесценте.

Б. Улога образовања

18. образовање има кључну улогу у обезбјеђивању релевантних и одговарајућих информација дјечи о ХИВ/ АИДС-у , које могу допринијети повећању свијести и бољем разумијевању ове глобалне епидемије и спречавању негативних ставова према жртвама ХИВ/АИДС-а (видјети, такође, Општи коментар бр. 1. Комитета о циљевима образовања). Шта више, образовање може и треба да оспособи дјецу да себе заштите од ризика инфекције ХИВ-ом. У том погледу, Комитет жели да подсјети стране уговорнице о њиховим обавезама да обезбиједи основно образовање за сву дјецу, без обзира да ли су инфицирана, остала без родитеља због ХИВ/АИДС-а или су на други начин угрожена ХИВ/АИДС-ом. У многим заједницама гдје је ХИВ широко распрострањен, дјеца из угрожених породица а посебно дјевојчице, суочавају се са озбиљним потешкоћама да остану у школи, а наставно и остало школско особље које је погођено АИДС-ом ограничава и пријети да уништи дјечи могућност приступа образовању. Стране уговорнице морају да предзму одговарајуће кораке да обезбиједи да дјеца угрожена ХИВ/АИДС-ом могу да наставе школовање и обезбиједи одговарајућу замјену за обољеле наставнике тако да то не утиче на редовно школовање дјеце, и да право све дјеце на образовање (члан 28.) која живе у овим заједницама буде у потпуности заштићено.

19. Стране уговорнице морају да предузму све напоре да обезбиједи да школе буду безбједна мјеста за дјецу, која им пружају сигурност и не доприносе њиховој изложености ХИВ инфекцији. У складу са чланом 34. Конвенције, стране уговорнице имају обавезу да предузму све одговарајуће мјере да спријече, између осталог, навођење или присиљавање дјетета да учествује у било каквој незаконитој сексуалној радњи.

Ц. Здравствене службе усмјерене ка дјечи и адолесцентима

20. Комитет је забринут што здравствене службе генерално немају довољно слуха за потребе дјеце млађе од 18 година, посебно адолесцената. Како је Комитет констатовао у бројним приликама, дјеца ће радије користити службе које су пријатељске и подржавајуће, које пружају широки спектар услуга, које су организоване према њиховим потребама, које им пружају прилику да учествују у одлукама које се тичу њиховог здравља, које су доступне, финансијски приступачне, повјерљиве и неосуђујуће, које не захтијевају родитељску сагласност и које нису дискриминаторске. У контексту ХИВ/АИДС-а, имајући у виду развојне способности дјетета, стране уговорнице се подстичу да обезбиједи да здравствене службе запошљавају обучено особље које у потпуности поштује право дјетета на приватност (члан 16.) и недискриминаторске су у пружању

информација о ХИВ-у, добровољном савјетовању и тестирању, упознавању са њиховим ХИВ статусом, повјерљиве здравствене службе за питања сексуалних односа и репродукције, и контрацептивна средства и услуге које су бесплатне или јефтине, као и његу и лијечење везано за ХИВ када и уколико је потребно, укључујући превенцију и лијечење здравствених проблема узрокованих ХИВ/АИДС-ом, нпр. туберкулозе и друге могуће инфекције.

21. У неким државама, чак и тамо гдје постоје службе за ХИВ обољења које су организоване за дјecu и адолесценте, те службе нису у довољној мјери приступачне дјeci са инвалидитетом, домородачкој дјeci, дјeci мањинских популација, дјeci која живе у сеоским подручјима, дјeci која живе у крајњој биједи или дјeci која су на други начин маргинализована у друштву. У другим, гдје је капацитет cjелокупног здравственог система већ оптерећен, уобичајно је да се дјeci са ХИВ-ом ускрати приступ основним здравственим услугама. Стране уговорнице морају да обезбиједу пружање услуга до највише могућег степена свој дјeci која живе на њиховој територији, без дискриминације, и да у довољној мјери узимају у обзир различитост у полу, старости и социјални, економски, културни и политички контекст у којем дјeca живе.

Д. ХИВ савјетовалишта и тестирање

22. Приступ добровољним, повјерљивим ХИВ савјетовалиштима и службама тестирања, са дужном пажњом за развојне способности дјетета, је основно за права и здравље дјече. Такве службе су пресудне за способност дјече да смање ризик од заражавања или преношења ХИВ-а, за добијање његе, лијечења и подршке везане за ХИВ, и да боље планирају своју будућност. Доследно својим обавезама из члана 24. Конвенције да обезбиједу да ниједно дијете не буде лишено права на приступ потребним услугама здравствене заштите, стране уговорнице треба да обезбиједу приступ добровољном, повјерљивом ХИВ тестирању и савјетовалиштима свој дјeci.

23. Комитет жели да нагласи да, пошто је прва и најважнија дужност страна уговорница да обезбиједу заштиту права дјетета, стране уговорнице се морају уздржати од наметања обавезног ХИВ/АИДС тестирања дјече у било којим околностима и да обезбиједу заштиту од истог. Мада развојне способности дјетета одређују да ли је сагласност потребна од њега самог или од родитеља или старатеља, стране уговорнице морају увијек и досљедно праву дјетета да добије информације у складу са члан 13. и 17. Конвенције да обезбиједу, прије било каквог ХИВ тестирања, било од стране здравствених служби гдје дјeca користе здравствене услуге по неком другом здравственом питању или болести, или из других разлога, да ризици и корист од таквог тестирања буду презентовани у довољној мјери која омогућава доношење обавијештене одлуке.

24. Стране уговорнице морају да заштите повјерљивост резултата ХИВ тестирања, досљедно обавезама да штите право на приватност дјече (члан 16), укључујући и унутар здравствених установа и установа за социјално старање, и да се информације о ХИВ статусу дјече не смију откривати трећим лицима, укључујући и родитељима, без сагласности дјетета.

Е. Преношење са мајке на дијете

25. Преношење са мајке на дијете (МТЦТ) је кривац за већину ХИВ инфекција код одојчади и мале дјече. Одојчад и мала дјeca могу бити инфицирана ХИВ-ом током трудноће, за вријеме трудова и

порођаја, и током дојења. Од страна уговорница се тражи да обезбиједи спровођење стратегија препоручених од стране УН агенција за спречавање ХИВ инфекције код одојчади и мале дјеце. Оне обухватају: (а) примарну превенцију ХИВ инфекције код будућих родитеља; (б) превенцију нежељене трудноће код жена инфицираних ХИВ-ом, (ц) превенцију преношења ХИВ-а са жена заражених ХИВ-ом на њихову одојчад; и (д) пружање њега, лијечења и подршке женама са ХИВ-ом, њиховој дјечи и породицама.

26. У циљу превенције преношења ХИВ-а са мајке на дијете, стране уговорнице морају да предузму мјере одговарајуће њега, укључујући и обезбјеђивање неопходних лијекова, нпр. анти-ретровирусних лијекова, прије, за вријеме и након порођаја, и да учине да савјетовалишта на добровољној основи о ХИВ-у и службе тестирања буду на располагању трудним женама и њиховим партнерима. Комитет признаје да се давање анти-ретровирусних лијекова жени током трудноће и/или порођаја, и у одређеним режимима и њеном одојчету, показало да значајно умањује ризик од преношења са мајке на дијете. Међутим, стране уговорнице треба да, уз то, обезбиједи подршку за мајке и дјецу, укључујући и савјетовалишта о могућим начинима исхране одојчета. Стране уговорнице се подсећају да савјетовање ХИВ-позитивних мајки треба да обухвати информације о ризицима и предностима различитих начина исхране одојчета, као и савјетовања о избору најпогодније опције у њиховој ситуацији. Такође је потребна и накнадна подршка да би жене могле да користе одабрану опцију што је могуће безбједније.

27. Чак и у популацијама са високом преваленцијом ХИВ-а, већину одојчади рађају жене које нису заражене ХИВ-ом. Комитет жели да нагласи да је за одојчад ХИВ-негативних жена као и жена које не знају сопствени ХИВ статус, сходно члан 6. и 24. Конвенције, дојење и даље најбоља опција исхране. За дјецу ХИВ-позитивних мајки, досадашњи подаци указују да дојење може повећати ризик од преношења ХИВ-а за 10-20 процената, али да недостак дојења може излагати дјецу повећаном ризику од неухрањености или инфективних болести осим ХИВ-а. УН агенције препоручују да тамо гдје је друга врста храњења материјално могућа, изводљива, прихватљива, одржива и безбједна, избјегавање дојења од стране ХИВ-инфицираних мајки; у осталим случајевима препоручује се искључиво дојење током првих мјесеци живота и након тога се треба прекинути чим је то изводљиво

Ф. Лијечење и њега

28. Обавезе страна уговорница према Конвенцији обухватају и обезбјеђивање да се дјечи пружи трајан и једнак приступ комплетном лијечењу и њези, укључујући и потребним лековима, добрима и службама за лијечење ХИВ-а на недискриминаторској основи. Данас је широко признато да свеобухватно лијечење и њега обухвата и анти-ретровирусне и друге лијекове, дијагностику и сродне технологије за лијечење ХИВ/АИДС-а, резултирајуће опортунистичке инфекције и друга здравствена стања, правилну исхрану и друштвену, духовну и психолошку подршку, као и његу породице, заједнице и кућну његу. У том погледу, стране уговорнице треба да преговарају са фармацеутском индустријом у циљу обезбјеђивања потребних лијекова на домаћем тржишту по најприступачнијој могућој цијени. Шта више, од страна уговорница се захтијева да потврде, подрже и омогуће укључивање заједница у обезбјеђивање комплетног лијечења, њега и подршке у односу на ХИВ/АИДС, истовремено се придржавајући својих обавеза

према Конвенцији. Стране уговорнице се позивају да посебну пажњу поклоне рјешавању оних фактора у својим друштвима који ометају једнак приступ лијечењу, њези и подршци свој дјечи.

Г. Укључивање дјеце у истраживања

29. Досљедно члану 24. Конвенције стране уговорнице морају да обезбиједе да истраживачки програми за ХИВ/АИДС обухвате посебне студије које доприносе ефикасној превенцији, њези, лијечењу и смањењу утицаја на дјecu. Стране уговорнице морају, међутим, да обезбиједе да се дјеца не користе као заморчићи све док се врста лијечења темељно не испита на одраслима. Јављају се забринутости у вези права и етике у односу на биомедицинска истраживања ХИВ/АИДС-а, ХИВ/АДС операције, и социолошка, културолошка и бихејвиористичка истраживања. Дјеца су подвргнута непотребним или на неодговарајући начин осмишљеним истраживањима, са малим или никаквим утицајем да одбију или пристану да учествују. У складу са развојним способностима дјетета, треба тражити његов пристанак или пристанак родитеља или старатеља уколико је потребно, али у сваком случају пристанак мора бити заснован на потпуном упознавању са ризицима и користима које истраживање има за дијете. Стране потписнице се даље подсећају да обезбиједе да права на приватност дјеце, у складу са њиховим обавезама према члану 16. Конвенције, не буду ненамјерно прекршена у истраживачком поступку и да личне информације о дјечи, које се добију током истраживања, не буду, под било којим околностима, употријебљене за друге сврхе осим за оне на које је дат пристанак. Стране уговорнице морају да учине све напоре да обезбиједе да дјеца, према својим развојним способностима, и њихови родитељи и/или старатељи учествују у доношењу одлука о истраживачким приоритетима и да се створи подржавајућа средина за дјecu која учествују у таквом истраживању.

V. УГРОЖЕНОСТ И ДЈЕЦА КОЈОЈ ЈЕ ПОТРЕБНА ПОСЕБНА ЗАШТИТА

30. Угроженост дјеце ХИВ/АИДС-ом усљед политичких, економских, друштвених и културолошких и других фактора има за резултат вјероватноћу да она буду остављена без довољне подршке да се боре са утицајем ХИВ/АИДС-а на њихове породице и заједнице, да буду изложена ризику од инфекције, подвргнута неодговарајућем истраживању или лишена приступа лијечењу, њези и подршци уколико и када дође до ХИВ инфекције. Угроженост ХИВ/АИДС-ом је најизраженија код дјеце која живе и камповима за избјеглице или расељена лица, дјеце у притвору, дјеце која бораве у заводима, као и дјеце која живе у крајњој биједи, дјеце у подручјима гдје се воде оружани сукоби, дјеце-војника, економски и сексуално експлоатисане дјеце, код инвалидне дјеце и дјеце миграната, дјеце која припадају мањинским народима или домородачкој популацији као и дјеце која живе на улици. Међутим, сва дјеца могу бити угрожена усљед посебних околности њихових живота. Комитет жели да констатује да чак и у времена изузетно ограничених ресурса, права угрожених чланова друштва морају бити заштићена и да постоје многе мјере које се могу примијенити уз минимално оптерећење ресурса. Смањење угрожености ХИВ/АИДС-ом захтијева прво и прије свега да дјеца, њихове породице и заједнице имају право да врше избор на основу обавијештености о одлукама, пракси и политици која утиче на њих због ХИВ/АИДС-а.

А. Дјеца која су угрожена или остала без родитеља због ХИВ/АИДС-а

31. Посебна пажња се мора поклонити дјецима која су остала без родитеља због АИДС-а и дјецима из породица погођених АИДС-ом, гдје спадају и породице гдје је дијете глава породице, јер то има утицај на изложеност ХИВ инфекцији. Стигматизација и друштвена изолација којој су изложена дјеца из породица заражених ХИВ/АИДС-ом још више се повећава занемаривањем или кршењем њихових права, посебно у односу на дискриминацију која резултира умањеним или никаквим приступом образовању, здравственим службама и службама социјалног старања. Комитет жели да подвуче неопходност пружања правне, економске и друштвене заштите угроженој дјецима са циљем да им се обезбиједи доступност образовања, наслијеђа, збрињавања, здравствених услуга и услуга социјалног старања, и да им се обезбиједи осјећање сигурности када откривају сопствени ХИВ статус и статус чланова своје породице онда када то сматрају за потребно. У том смислу, стране уговорнице се подсећају да су ове мјере пресудне за реализацију права дјецима и за пружање потребних знања и подршке која је неопходна у циљу смањења њихове угрожености и ризика од инфекције.

32. Комитет жели да нагласи пресудан значај који доказ о идентитету може имати за дјецима угрожену ХИВ/ АИДС-ом јер се тиче признавања као правног субјекта, заштите права, посебно права на наслеђивање, образовање, здравље и друге социјалне службе, као и за смањење изложености дјецима злостављању и експлоатацији, посебно уколико су одвојена од својих породица усљед болести или смрти. У том смислу, уписивање у матичне књиге рођених је пресудно за обезбјеђивање права дјетета и такође је неопходно за минимизирање утицаја ХИВ/АИДС-а на животе угрожене дјецима. Стога се стране уговорнице подсећају на своје обавезе из члана 7. Конвенције да обезбиједи постојање система за уписивање сваког дјетета у матичне књиге одмах по рођењу.

33. Траума коју ХИВ/АИДС изазива у животима сирочади често почиње са болешћу или смрти једног од родитеља, и често је погоршана ефектима стигматизације и дискриминације. Стране уговорнице се посебно подсећају да, у односу на ово, обезбиједи да и закон и пракса подрже права на наслеђивање и имовинска права дјецима без родитеља, са посебним освртом на присутну полну дискриминацију које може ометати испуњавање ових права. Доследно својим обавезама из члана 27. Конвенције, стране уговорнице морају такође да подрже и јачају способност породица и заједница дјецима која су остала без родитеља због АИДС-а да им обезбиједи животни стандард који одговара њиховом физичком, менталном, духовном, моралном, економском и друштвеном развоју, укључујући и приступ психосоцијалној њези, гдје је то потребно.

34. Дјецима без родитеља се пружа најбоља заштита и њега када се учине напори да браћа и сестре остану заједно и да се о њима стара родбина или чланови породице. Шира породица, уз подршку заједнице у којој живе, може бити рјешење са најмање трауме и, стога, најбољи начин старања о дјецима без родитеља када нема других могућих алтернатива. Мора се пружити помоћ тако да дјеца, до највише могуће мјере, могу да бораве у оквиру постојеће породице. Ова опција може бити недоступна усљед утицаја ХИВ/ АИДС-а на ширу породицу. У том случају, стране уговорнице треба да обезбиједи, колико год је то могуће, алтернативно старање породичног типа (нпр. хранитељске породице). Стране уговорнице се подстичу да обезбиједи финансијску и другу подршку, гдје је то потребно, домаћинствима гдје је дијете глава породице. Стране уговорнице

морају да признају у својим стратегијама да је заједница на првој ватреној линији борбе против ХИВ/АИДС-а и да ове стратегије буду сачињене тако да помогну заједницама у утврђивању најбољег начина за пружање подршке дјечи без родитеља која у њима живе.

35. Мада заводска њега може имати штетне последице на развој дјетета, стране уговорнице могу, упркос томе, да утврде да она може имати привремену улогу у старању о дјечи која су остала без родитеља због ХИВ/АИДС-а, када старање унутар породичног окружења није могуће у њиховим заједницама. Мишљење Комитета је да било који облик заводске њега за дјецу треба користити само као крајње средство, и да морају постојати мјере којима се штите права дјетета и дијете чува од свих облика злостављања и експлоатације. У складу са правом дјече на посебну заштиту и помоћ када су у таквим срединама, и сходно члан 3, 20. и 25. Конвенције, потребне су строге мјере да би се обезбиједило да такви заводи испуњавају одређене стандарде њега и да се придржавају законом одређених мјера заштите. Стране уговорнице се подсећају да се мора одредити временски рок боравка дјече у овим заводима, и да се морају сачинити програми за подршку свој дјечи која бораве у овим заводима, било да су заражена или угрожена ХИВ/АИДС-ом, у циљу њихове успјешне реинтеграције у своје заједнице.

Б. Жртве сексуалне и економске експлоатације

36. Дјевојчице и дјечаци којима су ускраћена средства за опстанак и развој, посебно дјеца која су остала без родитеља због АИДС-а, могу бити подвргнута сексуалној и економској експлоатацији на различите начине, укључујући и размјену сексуалних услуга или опасном раду у циљу обезбјеђивања средстава за опстанак, издржавања својих болесних или умирућих родитеља или млађе браће и сестара, или да би платили трошкове школовања. Дјеца која су заражена или директно угрожена ХИВ/АИДС-ом могу се наћи у ситуацији двоструке обесправљености - по основу дискриминације усљед њихове друштвене и економске маргинализације и усљед њиховог ХИВ статуса, или ХИВ статуса њихових родитеља. Досљедно правима дјетета из члан 32, 34, 35. и 36. Конвенције, и у циљу смањења изложености дјече ХИВ/АИДС -у, стране уговорнице имају обавезу да заштите дјецу од свих облика економске и сексуалне експлоатације, као и да обезбиједи да не постану жртве мрежа проституције, и да буду заштићена од обављања било каквог рада који може бити штетан или ометати њихово образовање, здравље, и физички, ментални, душевни, морални или друштвени развој. Стране уговорнице морају да предузму одлучне мјере да заштите дјецу од сексуалне или економске експлоатације, трговине и продаје и, досљедно правима из члана 39, створе могућности за оне који су били подвргнути таквим поступцима да користе државне службе за помоћ и његу, као и оне које обезбјеђују невладине организације које се баве овим питањим.

Ц. Жртве насиља и злостављања

37. Дјеца могу бити изложена различитим облицима насиља и злостављања које може повећати ризик инфицирања ХИВ-вирусом, и могу бити подвргнути насиљу усљед њихове заражености или угрожености ХИВ/АИДС-ом. Насиље, укључујући силовање и друге облике сексуалног злостављања, може се догодити у породичном или хранитељском окружењу или може бити

извршено од оних који имају посебне обавезе према дјечи, укључујући наставнике и запослене у заводима за ментално здравље или друге инвалидности. У складу са правима дјетета утврђеним у члану 19. Конвенције, стране уговорнице имају обавезу да заштите дјецу од свих облика насиља и злостављања, било у кући, школи или другој установи, или заједници.

38. Програми се морају посебно прилагодити средини у којој дјеца живе, њиховој способности да препознају и пријаве злостављања, и њиховој индивидуалној способности и аутономији. Комитет сматра да однос између ХИВ/АИДС-а и насиља или злостављања које трпе дјеца у контексту рата или оружаног сукоба захтијева посебну пажњу. Мјере за спречавање насиља и злостављања у оваквим ситуацијама су пресудне, и стране уговорнице морају да обијезбеде да питања ХИВ/АИДС-а и права дјетета буду обухваћена рјешењима и подршком дјечи - дјечацима и дјевојчицама - који су искоришћени од стране војске или других униформисаних особа за кућне послове или сексуалне услуге, или која су локално расељена или која живе у избјегличким логорима. У складу са обавезама страна уговорница, укључујући и онима из члан 38. и 39. Конвенције, морају се спроводити активне информативне кампање, у комбинацији са савјетовањем дјече и механизмима за превенцију и рано откривање насиља и злостављања, у регионима гдје се воде сукоби или који су погођени катастрофом, и морају представљати дио одговора државе и заједнице на ХИВ/АИДС.

Злоупотреба супстанци

39. Употреба супстанци, укључујући алкохол и дрогу, може умањити способност дјече да врше контролу над својим сексуалним понашањем и, усљед тога, може повећати њихову изложеност ХИВ инфекцији. Употреба нестерилизованих шприцева и игала може још више повећати ризик преношења ХИВ-а. Комитет констатује да је потребно боље разумијевање односа дјече према употреби супстанци, укључујући и утицај који занемаривање и кршење права дјетета има на овакав однос. У већини земаља дјеца немају корист од прагматичних програма ХИВ превенције у односу на злоупотребу супстанци, који, и када постоје, углавном су усмјерени на одрасле. Комитет жели да нагласи да политике и програми усмјерени ка смањењу злоупотребе супстанци и преношењу ХИВ-а морају да признају посебну сензибилност и начин живота дјече, укључујући и адолесценте, у контексту ХИВ/АИДС превенције. Доследно правима дјетета из члан 33. и 24. Конвенције, стране уговорнице су обавезне да обезбиједу спровођење програма са циљем смањења фактора који утичу на изложеност дјече употреби супстанци, као и оних којима се обезбјеђује лијечење и подршка дјечи која су зависници.

VI. ПРЕПОРУКЕ

40. Комитет овим потврђује препоруке дате током дана опште расправе о дјечи која живе у свијету са ХИВ/ АИДС-ом (CRC/C/80), и позива стране уговорнице да:

- (а) Усвоје и спроведу политику о ХИВ-АИДС-у на националном и локалном нивоу, укључујући и ефикасне акционе планове, стратегије и програме усмјерене ка дјечи, засноване на

правима, и који обухватају и права дјетета на основу Конвенције, гдје су обухваћене и препоруке дате у претходним ставовима овог Општег коментара као и оне усвојене на посебној сједници Генералне скупштине Уједињених нација о дјеци (2002);

- (б) Додијеле финансијске, техничке и људске ресурсе, у највећој могућој мјери, за подршку активности у заједници и на националном нивоу (члан 4.) и, по потеби, унутар контекста међународне сарадње (видјети сљедећи став 41.).
- (ц) Преиспитају важеће законе или донесу нове законске прописе у циљу потпуне примјене члана 2. Конвенције, а посебно да изричито забране дискриминацију засновану на стварном или умишљеном ХИВ/АИДС статусу и тако гарантују једнак приступ свој дјеци свим релевантним службама, са посебном пажњом на права дјетета на приватност и повјерљивост и на друге препоруке Комитета дате у претходном ставу;
- (д) Укључе ХИВ/АИДС акционе планове, стратегије, политику и програме у националне механизме који имају дужност да врше надзор и координацију над дјечијим правима, и да размотре успостављање жалбеног поступка који се посебно бави жалбама о занемаривању или кршењу права дјетета у односу на ХИВ/АИДС, било да то захтијева стварање новог законодавног или административног тијела или се то повјерава постојећој националној институцији;
- (е) Преиспитају своје поступке прикупљања и процјене података у односу на ХИВ у циљу обезбјеђивања покривености дјеце како је утврђено Конвенцијом, тако што се врши раздвајање по годинама старости и полу, идеално по петогодишњим старосним групама, и које обухватају, колико је то могуће, дјецу која припадају угроженим групама и оне којима је потребна посебна заштита;
- (ф) Укључе у своје извјештаје из члана 44. Конвенције податке о националној политици и програмима за ХИВ/АИДС и, колико је то могуће, буџетска средства и додјелу ресурса на националном, регионалном и локалном нивоу, и да наведу, у овим спецификацијама, односе средстава и ресурса издвојених за превенцију, његу, истраживање и смањење утицаја. Посебна пажња мора се поклонити томе до које мјере се ови програми и политика изричито односе на дјецу (у смислу њихових развојних способности) и њихова права, и до које мјере су права дјеце у односу на ХИВ обрађена законима, политком и праксом, са посебним освртом на дискриминацију дјеце усљед њиховог ХИВ статуса, као и из разлога што су остала без родитеља усљед или живе са родитељима обољелим од ХИВ/ АИДС-а. Комитет захтијева од страна уговорница да детаљно укажу у својим извјештајима на то шта сматрају најважнијим приоритетима унутар своје надлежности у односу на дјецу и ХИВ/АИДС, да наведу програме активности која намјеравају да примијене у наредних пет година у циљу рјешавања утврђених проблема. Овим се омогућава прогресивна оцјена активности током времена.

41. У циљу унапређивања међународне сарадње, Комитет позива УНИЦЕФ, Свјетску здравствену организацију, Популацијски фонд Уједињених нација, UNAIDS и остале релевантне међународне организације да систематски доприносе, на националном нивоу, напорима да се обезбиједи права дјеце у контексту ХИВ/ АИДС-а, и да наставе да сарађују са Комитетом да би се унаприједила права дјетета у контексту ХИВ/АИДС-а. Уз то, Комитет апелује на државе које пружају помоћ да

обезбиједи да ХИВ/АИДС стратегије буду сачињене тако да у потпуности узимају у обзир права дјетета.

42. Невладине организације, као и групе које дјелују у заједницама и други актери из цивилног сектора, као што су омладинска удружења, вјерске организације, организације жена и традиционалне вође, укључујући вјерске вође и вође у култури, сви имају битну улогу у одговору на глобалну епидемију ХИВ/АИДС-а. Стране уговорнице се позивају да обезбиједи подржавајућу средину за учешће грађанских група, што обухвата и омогућавање сарадње и координацију између различитих актера, и да се овим групама пружи потребна подршка која им омогућава да ефикасно раде без запрека (у том погледу, стране уговорнице се посебно охрабрују да подрже пуно укључивање лица која живе са ХИВ/АИДС-ом, а посебно укључивање дјете, у обезбјеђивање ХИВ/АИДС превенције, њега, лијечења и сервиса).

4. Општи коментар број 4: ЗДРАВЉЕ АДОЛЕСЦЕНАТА¹⁰

Увод

1. Конвенција о правима дјетета даје дефиницију дјетета као „свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примјењује на дијете, пунољетство не стиче раније“ (члан 1.). Стога, адолесценти до 18 година старости имају сва права гарантована Конвенцијом; они имају права на посебне мјере заштите и, у складу са развојним могућностим, могу прогресивно да остварују своја права (члан 5.).

2. Адолесценција је период који карактеришу убрзане физичке, спознајне и социјалне промјене, које обухватају и сексуално и репродуктивно сазријевање; постепен раст способности за преузимање зрелог понашања и улога које укључују нове одговорности које захтијевају нова знања и способности. Мада су, уопштено гледано, адолесценти здрава популацијска групација, адолесценција такође поставља нове изазове у односу на здравље и развој усљед њихове релативне рањивости и притисака које врши друштво, и њихови вршњаци, у смислу прихватања ризичног здравственог понашања. У ове изазове спада и развијање личног идентитета и однос према сопственој сексуалности. Динамички период преласка ка зрелости је такође, генерално, период позитивних промјена, подстакнутих значајном способношћу адолесцената да брзо уче, да се излажу новим и разнородним ситуацијама, да развијају и користе критичко размишљање, да се упознају са слободом, да буду креативни и да се социјализују.

3. Комитет за права дјетета констатује са забринутошћу да стране уговорнице у спровођењу својих обавеза из Конвенције нису поклонице довољно пажње посебним потребама адолесцената као имаоцима права и унапређивању њиховог здравља и развоја. То је подстакло Комитет да усвоји овај Општи коментар са намјером да се подигне свијест и обезбиједи странама уговорницама смјернице и подршка у њиховим напорима да гарантују поштовање, заштиту и испуњење права адолесцената, кроз утврђивање посебних стратегија и политике.

4. Комитет схвата концепт „здравља и развоја“ много шире и да није строго ограничен на одредбе дате у члану 6. (право на живот, опстанак и развој) и члану 24. (право на здравље) Конвенције. Један од циљева овог Општег коментара је да се идентификују главна људска права која треба унаприједити и заштитити да би се обезбиједило да адолесценти заиста уживају највише остварив здравствени стандард, развијају се на уравнотежен начин, и да су адекватно припремљени за улазак у зрелост и преузимање конструктивне улоге у својим заједницама и самом друштву. Овај Општи коментар се треба тумачити заједно са Конвенцијом и њена два факултативна протокола о трговини дјецом, дјечијој проституцији и укључивању дјеце у оружане сукобе, као и дригим релевантним међународним нормама и стандардима о људским правима.

¹⁰ УН, Општи коментар број 4: Здравље адолесцената, CRC/GC/2003/ 4, 1. јул 2003.

I. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ И ДРУГЕ ОБАВЕЗЕ СТРАНА УГОВОРНИЦА

5. Како је признато од стране Свјетске конференције о људским правима (1993) и како Комитет стално понавља, и права дјетета су такође недјељива и међусобно повезана. Уз чланове 6. и 24. и друге одредбе, и принципи Конвенције су такође пресудни у гарантовању адолесцентима пуног уживања њихових права на здравље и развој.

Право на недискриминацију

6. Стране уговорнице имају обавезу да обезбиједи да сва лица млађа од 18 година уживају сва права утврђена Конвенцијом без икакве дискриминације (члан 2.), и без обзира на „расу, боју коже, пол, језик, вјероисповијест, политичко или друго увјерење, национално, етничко или социјално поријекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење или други статус“. Ови основи обухватају и сексуално опредјељење адолесцената и здравствено стање (укључујући ХИВ/АИДС и ментално здравље). Адолесценти који су изложени дискриминацији су подложнији злостављању, другим облицима насиља и експлоатације и њихово здравствено стање и развој се тиме излажу већем ризику. Стога имају право на посебну пажњу и заштиту цијелог друштва.

Одговарајуће савјетовање у остваривању права

7. Конвенција потврђује одговорност, права и обавезе родитеља (или других особа законски одговорних за дијете) „да омогуће, на начин који је у складу са развојним могућностима дјетета, одговарајуће усмјеравање и савјетовање у остваривању права признатих овом Конвенцијом“ (члан 5.). Комитет вјерује да родитељи или друге особе законски одговорне за дијете треба да са пажњом испуњавају своје право и одговорност у обезбјеђивању усмјеравања и савјетовања својој адолесцентној дјечи у остваривању њихових права. Они имају обавезу да узимају у обзир мишљење адолесцената, у складу са њиховим годинама и зрелошћу, и да обезбиједи безбједно и подржавајуће окружење и у којем се адолесцент може развијати. Породично окружење треба да се односи према адолесценту као имаоцу активних права који има способност да постане пуноправан и одговоран грађанин, уколико добије правилно усмјерење и савјетовање.

Поштовање мишљења дјетета

8. Право на слободно изражавање мишљења и да се истом посвећује дужна пажња (члан 12.) је такође битно у остваривању права адолесцената на здравље и развој. Стране уговорнице треба да обезбиједи да се адолесцентима пружи истинска прилика да изразе слободно сопствена мишљења о свим питањима која се њих тичу, посебно унутар породице, школе и њихове заједнице. Да би адолесценти могли да безбједно и правилно остварују ово право, државни органи, родитељи и остала одрасла лица која раде са или за дјецу треба да створе окружење засновано на повјерењу, размјени информација, са способношћу да се саслуша и пружи ваљано усмјеравање које омогућава адолесцентима равноправно учешће и процесу доношењу одлука.

Правне и судске мјере и поступци

9. Према члану 4. Конвенције, „Стране уговорнице ће предузети све потребне законодавне, административне и остале мјере за остваривање права признатих” у истој. У контексту права адолесцената на здравље и развој, стране уговорнице треба да обезбиједи да домаће законодавство гарантује одговарајућа правна рјешења, која би обухватала и одређивање минималне старости за пристанак на сексуални однос, ступање у брак и могућност лијечења без сагласности родитеља. Ове минималне старости треба да су исте и за дјечаке и за дјевојчице (члан 2. Конвенције) и да блиско одражавају признавање статуса особама испод 18 година старости да су имаоци права, у складу са њиховим развојним могућностима, годинама и зрелошћу (члан 5. и 12. до 17.). Даље, адолесценти треба да имају лак приступ систему индивидуалних представки као и судским и одговарајућим вансудским механизмима правне заштите којима се гарантује правичан и прописан поступак, са посебним пажњом на право на приватност (члан 16.).

Грађанска права и слободе

10. Конвенција дефинише у члановима 13. до 17. грађанска права и слободе дјетета и адолесцената. Они су основ за гарантовање права на здравље и развој адолесцената. Члан 17. прописује да дијете има право на „приступ информацијама и материјалима из различитих националних и међународних извора, посебно оних који су усмјерени на развој његовог социјалног, духовног и моралног добра и физичког и менталног здравља”. Право адолесцената на приступ одговарајућим информацијама је пресудно да би стране уговорнице развиле економичне мјере кроз законе, политику и програме у односу на бројне здравствене ситуације, укључујући и оне обухваћене члановима 24. и 33. као што је планирање породице, спречавање несретних случајева, заштита од штетних традиционалних пракси гдје спада и рано склапање брака и мутилације женских гениталија, као и злоупотреба алкохола, дувана и других штетних супстанци.

11. У циљу унапређења здравља и развоја адолесцената, стране уговорнице се такође охрабрују да строго поштују њихово право на приватност и повјерљивост, гдје спада и савјетовање о здравственим проблемима (члан 16.). Пружаоци здравствених услуга су обавезни да чувају љекарске податке који се односе на адолесценте као повјерљиве, имајући у виду основне принципе Конвенције. Такве информације се могу открити само уз допуштење адолесцента или у истим ситуацијама када је допуштено нарушавање повјерљивости пунољетних лица. Адолесценти који се сматрају довољно зрелим да могу одлазити у савјетовалишта без присуства родитеља или друге особе имају право на приватност и могу захтијевати повјерљивост у пружању услуга, гдје спада и лијечење.

Заштита од свих облика злостављања, запостављања, насиља и експлоатације

12. Стране уговорнице морају да предузму ефикасне мјере да обезбиједи заштиту адолесцената од свих облика насиља, злостављања, запостављања и експлоатације (члан 19, 32-36. и 38.), посвећујући појачану пажњу одређеним облицима насиља, злостављања, запостављања и експлоатације којима је ова старосна група изложена. Треба да усвоје посебне мјере којима се обезбјеђује физички, сексуални и ментални интегритет адолесцената са сметњама у развоју, који

су посебно изложени злостављању и запостављању. Стране уговорнице треба да, такође, обезбиједје да адолесценти који живе у сиромаштву и који су друштвено маргинализовани не буду криминализовани. У том смислу, треба издвојити финансијска средства и одредити људске ресурсе у циљу развоја истраживања које омогућава усвајање ефикасних закона, програма и политике на локалном и националном нивоу. Политику и стратегије треба периодично преиспитивати и сходно томе и мијењати. У предузимању ових мјера стране уговорнице треба да узму у обзир развојне способности адолесцената и да их укључе на одговарајући начин у развијање мјера, укључујући и програме, сачињене за њихову заштиту. У овом контексту Комитет наглашава позитиван утицај који едукација од стране вршњака може имати, и позитиван утицај одговарајућих узора, посебно оних из свијета умјетности, забаве и спорта.

Прикупљање података

13. Систематско прикупљање података је неопходно да би стране уговорнице могле да прате здравље и развој адолесцената. Стране уговорнице треба да усвоје механизме за прикупљање података који омогућавају раздвајање по полу, старости, поријеклу и социоекономском положају, тако да се може пратити стање у различитим групама. Податке треба такође прикупљати у циљу проучавања ситуације у одређеним групама као што су етничке и/или домородачке мањине, адолесценти мигранти или избјеглице, адолесценти са сметњама у развоју, запослени адолесценти, итд. Гдје је потребно, адолесценти треба да учествују у анализирању да би се постигло да се информације схвате и искористе на начин примјерен адолесцентима.

II. СТВАРАЊЕ БЕЗБЈЕДНЕ И ПОДРЖАВАЈУЋЕ СРЕДИНЕ

14. Здравље и развој адолесцената је у великој мјери одређено средином у којој живе. Стварање безбједне и подржавајуће средине намеће разматрање ставова и дјеловања блиског окружења адолесцента -породице, вршњака, школе и служби - као и шире средине одређене, између осталог, и представницима заједнице и вјерским вођама, медијима, националном и локалном политиком и законодавством. Унапређење и спровођење одредби и принципа Конвенције, посебно чланова 2-6, 12-17, 24, 28, 29. и 31. су кључни у пружању гаранција за права адолесцената на здравље и развој. Стране уговорнице треба да предузму мјере у циљу подизања свијести и да стимулиши и/или регулишу активности кроз одређивање политике или усвајање прописа и имплементацију програма посебно намијењених адолесцентима.

15. Комитет наглашава важност породичног окружења, укључујући и чланове шире породице и заједнице или других особа законски одговорних за дијете или адолесцента (члан 5. и 18.). Док већина адолесцената расте у ваљаном породичном окружењу, за неке породица не представља сигуран и подржавајући амбијент.

16. Комитет позива стране уговорнице да израде и спроведу, на начин који је у складу са развојним могућностима адолесцената, законодавство, политике и програме којима се унапређује здравље и развој адолесцената тако што ће обезбиједити одговарајућу помоћ родитељима (или

законским старатељима) кроз развијање институција, установа и служби које на одговарајући начин подржавају добробит адолесцената и, гдје је то потребно, обезбјеђење материјалне помоћи и подршке у погледу исхране, одијевања и становања (члан 27. (3)); (б) пружање одговарајућих информација и родитељске подршке којом се олакшава развијање односа повјерења тако да се о питањима као што су, на примјер, сексуалност и сексуално понашање и ризични начин живота може отворено разговарати и изналазити прихватљива рјешења којима се поштују права адолесцената (члан 27. (3)); (ц) пружање мајкама и очевима адолесцената подршку и савјетовање за добробит њихове дјеце и њих самих (члан 24. (ф), 27. (2-3)); (д) пружање, уз обезбјеђивање поштовања вриједности и норми етничких и других мањина, посебне пажње, савјетовања и подршке адолесцентима и родитељима (или законским старатељима), тамо гдје се те норме и традиције могу разликовати од оних које су заступљене у средини у којој живе; и (е) обезбиједити да интервенције у породици у циљу заштите адолесцента и, када је то потребно, раздвајање адолесцента од породице - нпр. у случајевима злостављања или занемаривања, буде у складу са важећим законима и поступцима. Такве законе и поступке треба преиспитати да се обезбиједи њихова сагласност са принципима Конвенције.

17. Школа игра важну улогу у животу многих адолесцената као мјесто стицања знања, развоја и социјализације. Члан 29. (1) наводи да образовање мора бити усмјерено на „развој дјететове личности, талента и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности“. Уз то, у Општем коментару бр. 1 се наводи да „образовање мора такође бити усмјерено ка обезбјеђивању да ... ни једно дијете не напусти школу без способности да се суочи са изазовима за које може да претпоставити да ће се сусретати у животу. Основна знања треба да обухвате „... способност за доношење промишљених одлука; да рјешава конфликте на ненасилан начин; и да развије здрав стил живота [и] добре друштвене односе ...“. С обзиром на важност одговарајућег образовања за садашње и будуће здравље и развој адолесцената, као и њихове дјеце, Комитет позива стране уговорнице да, у складу са члановима 28. и 29. Конвенције (а) обезбиједи да квалитетно основно образовање буде обавезно, доступно и бесплатно за све и да средње и више образовање буде омогућено и доступно свим адолесцентима; (б) обезбиједи школе које добро функционишу и објекте за рекреацију који не представљају ризик за здравље ученика, што обухвата и воду и санитарне просторије као и безбједно путовање до школе; (ц) предузму потребне кораке ради спречавања и забране свих облика насиља и злостављања, укључујући и сексуално злостављање, тјелесно кажњавање и друго нечовјечно, понижавајуће поступање или кажњавање у школама од стране наставног особља или између ученика; (д) покрену и подрже мјере, ставове и активности усмјерене ка здравом понашању тако што би укључиле одговарајуће предмете у наставни план и програм.

18. Током адолесценције све већи број младих особа напушта школовање и почиње да ради да би помогли у издржавању својих породица или се запошљава редовно или у сивој зони. Рад у складу са међународним стандардима, све док не угрожава уживање било којег другог права адолесцената, укључујући здравље и образовање, може бити користан за развој адолесцента. Комитет позива стране уговорнице да предузму све неопходне мјере за укидање свих облика дјечијег рада, да стално преиспитују националне прописе о минималној старосној граници за запошљавање са намјером да се исте ускладе са међународним стандардима, и да пропишу радну средину и услове за адолесценте који су запослени (у складу са чланом 32. Конвенције као и

Конвенцијама бр. 138 и 182 Међународне организације рада), тако да обезбиједи њихову пуну заштиту и приступ механизмима правне заштите.

19. Комитет, такође, подвлачи да у складу са чланом 23. (3) Конвенције треба узети у обзир посебна права инвалидног адолесцента и пружити помоћ којом се обезбјеђује да инвалидно дијете/адолесцент има приступ и да добије квалитетно образовање. Стране уговорнице треба да признају принцип могућности стицања једнаког основног, средњег и вишег образовања инвалидној дјечи/адолесцентима гдје је то могуће у редовним школама.

20. Комитет изражава забринутост што рано склапање брака и рађање представљају значајне факторе у здравственим проблемима везаним за сексуално и репродуктивно здравље, укључујући и ХИВ/АИДС. И законска минимална старост за ступање у брак, као и стварно склапање брака, посебно за дјевојчице, је још увијек прениска у неким странама уговорницама. Постоје и друге забринутости које нису везане за здравље: дјеца која ступају у брак, посебно дјевојчице, често су принуђена да напусте школовање и друштвено су маргинализована. Уз то, у неким странама уговорницама дјеца у браку се сматрају законски пунољетним чак и ако нису навршила 18 година старости, чиме им се ускрађује цјелокупна посебна заштита на коју имају право према Конвенцији. Комитет посебно препоручује да стране уговорнице преиспитају и, гдје је то потребно, измијене своје законске прописе и праксу тако да се повећа минимална старосна граница за ступање у брак, са или без допуштења родитеља, на 18 година старости, и за дјечаке и за дјевојчице. Комитет за укидање дискриминације жена је већ донио сличну препоруку (Општи коментар бр. 21. из 1994.).

21. У већини држава случајне повреде или повреде усљед насиља су главни узрок смртности или инвалидности адолесцената. Комитет је у том погледу забринут због повреда и смртог исхода усљед саобраћајних несрећа које највише погађају адолесценте. Стране уговорнице треба да усвоје и спроводе законе и програме којима се поправља безбједност у саобраћају, укључујући обуку и испитивање адолесцената о познавању саобраћајних прописа и усвајање законских прописа за које се зна да су веома ефикасни као што је посједовање важеће возачке дозволе, везивање појасева и кациге, и означавање пјешачких зона.

22. Комитет је, такође, забринут због високе стопе самоубиства у овој старосној групи. Ментални проблеми и психосоцијалне болести су релативно чести међу адолесцентима. У многим државама долази до повећања симптома као што су депресије, сметње у јелу и самодеструктивно понашање. Ови могу бити повезани са, између осталог, насиљем, малтретирањем, злостављањем и запостављањем, укључујући и сексуално злостављање, нереално високим очекивањима и/или силецијством или шиканирањем у и изван школе. Стране уговорнице треба да обезбиједи овим адолесцентима све потребне службе.

23. Насиље проистиче из комплексног међусобног дјеловања индивидуалних, породичних, друштвених фактора као и фактора заједнице. Угрожени адолесценти као што су бескућници или који живе у институцијама, који припадају бандама или који су регрутовани као дјеца-војници посебно су изложени институционалном и међуљудском насиљу. Према члану 19. Конвенције, стране уговорнице морају да предузму све одговарајуће мјере да спријече и елиминишу: (а) институционално насиље против адолесцената, укључујући законске и административне мјере које се односе на јавне и приватне институције за адолесценте (школе, институције за инвалидне

адолесценте, малољетничке поправне домове, итд.), као и обуку и надзор над особљем које води бригу о институционализованој дјечи или које је на други начин у контакту са дјецом кроз свој рад, укључујући и полицију; и (б) међусобно насиље између адолесцената, укључујући одговарајуће родитељско старање и могућности за друштвени и образовни развој у раном дјетињству, подстицање ненасилних норми понашања и вриједности (како је предвиђено у члану 29. Конвенције), строга контрола ватреног оружја и ограничавање приступа алкохолу и дрогама.

24. Сходно члановима 3, 6, 12, 19. и 24. (3) Конвенције, стране уговорнице треба да предузму све расположиве ефикасне мјере ради елиминисања свих поступака и активности којима се угрожава право на живот адолесцената, укључујући и убијање ради заштите части. Комитет изричито позива стране уговорнице да израде и спроведу кампање којима се подиже свијест о овом проблему, програме едукације и донесу законске прописе усмјерене ка промјени садашњих ставова и да рјешавају положаје полова и стереотипе који доприносе штетним традиционалним обичајима. Даље, стране уговорнице треба да омогуће оснивање мултидисциплинарних информационалних центара и савјетовалишта за штетне аспекте одређених традиционалних обичаја, гдје спада и рано склапање брака и мутилација женских гениталија.

25. Комитет је забринут због утицаја који на здравствено понашање адолесцената има рекламирање нездравих производа и начина живота. У складу са чланом 17. Конвенције, стране уговорнице се позивају да заштите адолесценте од информација које су штетне за њихово здравље и развој, истовремено подвлачећи њихово право на информације и материјале из различитих националних и међународних извора. Стране уговорнице се стога позивају да регулишу или забране рекламирање и оглашавање артикала као што су алкохол и дуван, посебно када циљају дјецу и адолесценте.

III. ИНФОРМИСАЊЕ, ОСПОСОБЉАВАЊЕ, САВЈЕТОВАЊЕ И ЗДРАВСТВЕНЕ УСЛУГЕ

26. Адолесценти имају право на приступ одговарајућим информацијама неопходним за њихово здравље и развој и за њихову способност да садржајно учествују у друштву. Обавеза је страна уговорница да свим адолесцентним дјевојкама и младићима обезбиједе а не да ускрате, и у школи и изван ње, тачне и одговарајуће информације о томе како да заштите своје здравље и развој и живе здравим животом. Ово обухвата и информације о употреби или злоупотреби дуванаских производа, алкохола и других супстанци, друштвено и сексуално понашање које је безбједно и са односом поштовања, исхрана и физичка активност.

27. Да би адолесценти могли да на одговарајући начин реагују на информације неопходно је да развију потребна знања, гдје спада способност да се чувају, као што је планирање и припрема нутриционистички избалансираних оброка и правилна лична хигијена, и способност да се сналазе у одређеним друштвеним ситуацијама, као што међусобна комуникација, доношење одлука и рјешавање стресних и конфликтних ситуација. Стране уговорнице треба да подстичу и подрже могућности за развој ових способности кроз, између осталог, званично и неформално образовање и програме обуке, омладинске организације и медије.

28. Стране уговорнице треба да, сходно члановима 3, 17. и 24. Конвенције, обезбиједи адолесцентима приступ информацијама о сексуалним и репродуктивним односима, што обухвата планирање породице и контрацептивна средства, о опасностима преране трудноће, спречавању ХИВ/АИДС-а и спречавању и лијечењу сексуално преносивих болести (СПБ). Уз то, стране уговорнице треба да обезбиједи да они имају приступ одговарајућим информацијама, без обзира на њихово брачно стање и сагласност родитеља или старатеља. Неопходно је изнаћи одговарајућа средства и методе којима се обезбјеђују информације које су одговарајуће и које узимају у обзир и посебности и посебна права адолесцентних младића и дјевојака. У том циљу, стране уговорнице се позивају да обезбиједи активно укључење адолесцената у израду и ширење информација кроз различите канале изван школе, укључујући омладинске организације, вјерске и друге групе, заједницу као и медије.

29. Стране уговорнице се позивају да, према члану 24. Конвенције, обезбиједи одговарајуће лијечење и рехабилитацију адолесцената са металним поремећајима, да учине да заједница буде упозната са раним знацима и симптомима оваквих стања, и да заштите адолесценте од неприличног притиска, укључујући и психосоцијални стрес. Стране уговорнице се такође позивају да се боре против дискриминације и жигосања које прати менталне поремећаје, у складу са њиховим обавезама из члана 2. Сваки адолесцент са менталним поремећајем има право на лијечење и да се о њему води рачуна до највеће могуће мјере унутар заједнице у којој живи. Када је упућивање у болницу или психијатријску установу неопходно, ова одлука се мора доносити у складу са принципом најбољег интереса за дијете. У случају хоспитализације или збрињавања у установи, пацијенту треба пружити максималну могућност да ужива сва своја права како су предвиђена Конвенцијом, укључујући и право на образовање и приступ рекреационим активностима. Гдје је потребно, адолесценти треба да су одвојени од одраслих особа. Стране уговорнице треба да обезбиједи да адолесценти имају приступ личном представнику ван чланова породице који ће заступати њихов интерес, када је то потребно и одговарајуће. Стране уговорнице треба да, у складу са чланом 25. Конвенције, предузму периодичну провјеру збрињавања адолесцената у болницама или психијатријским установама.

30. Адолесценти, и дјевојке и младићи, су ризична група у односу на могућност инфицирања и посљедице сексуално преносивих болести, укључујући и ХИВ/АИДС. Државе треба да обезбиједи да одговарајућа средства, услуге и информације за превенцију и лијечење сексуално преносивих болести, као и ХИВ/АИДС-а, постоје и буду доступна. У том циљу, стране уговорнице се позивају да (а) израде ефикасне превентивне програме, што обухвата и мјере усмјерене ка промјени културолошких погледа о потреби адолесцената за контрацепцијом и превенцијом сексуално преносивих болести, и рјешавање културних и других табуа који окружују адолесцентску сексуалност; (б) усвоје законске прописе за борбу против устаљене праксе којом се или повећава ризик адолесцената од инфекције или која доприноси маргинализацији адолесцената који су већ инфицирани сексуално преносивим болестима, укључујући ХИВ; (ц) предузму мјере којима се уклањају све препреке које онемогућавају адолесцентима приступ информацијама, превентивним мјерама као што су кондоми, и њези.

31. Адолесцентне дјевојке треба да имају приступ информацијама о штетности коју може узроковати рано ступање у брак и рана трудноћа, и да оне које остану трудне имају приступ здравственим службама које су осјетљиве на њихова права и посебне потребе. Стране уговорнице

треба да предузму мјере да смање стопу болести и смртности мајки међу адолесцентним дјевојкама, посебно ону која је узроквана раном трудноћом и непрофесионалним абортусима, и да пружи подршку адолесцентним родитељима. Младе мајке, посебно тамо гдје подршка недостаје, могу бити подложне депресији и анксиозности, угрожавајући тиме њихову способност да његују своје дијете. Комитет позива стране уговорнице да (а) израде и спроводе програме којима се обезбјеђује приступ здравственим услугама које се односе на сексуално и репродуктивно здравље, укључујући и планирање породице, контрацепцију и безбједни прекид трудноће тамо гдје абортус није проивзаконит, одговарајућу и свеобухватну породилску његу и савјетовање; (б) подстичу позитиван и подржавајући став према адолесцентном родитељству у односу на њихове мајке и очеве; и (ц) развију поступке којима се омогућава адолесцентним мајкама да наставе школовање.

32. Прије него што родитељи дају своју сагласност адолесценти морају да имају прилику да слободне изразе своја мишљења и да се тим мишљењима посвећује дужна пажња, у складу са чланом 12. Конвенције. Међутим, уколико је адолесцент довољно зрео, ваљана сагласност се прибавља од самог адолесцента, а родитељи се обавјештавају уколико је то у „најбољем интересу дјетета“ (члан 3).

33. У односу на приватност и повјерљивост, и с тим у вези питањем сагласности за лијечење, стране уговорнице треба да: (а) донесу законе или прописе којима се обезбјеђује повјерљиво савјетовање адолесцената у вези лијечења тако да могу да дају своју сагласност на основу упућености. Такви закони и прописи треба да одреде старосну границу за овај процес или да наводе развојне могућности дјетета; и (б) обезбиједи обуку здравственог особља о правима адолесцената на приватност и повјерљивост, да буду обавијештени о предвиђеном лијечењу и да дају свој пристанак за лијечење.

IV. УГРОЖЕНОСТ И РИЗИК

34. У обезбеђивању поштовања права адолесцената на здравље и развој, треба да се узимају у обзир и индивидуални фактори и фактори окружења који повећавају њихову угроженост и ризик. Фактори окружења, као што је оружани сукоб или друштвено изопштење повећавају изложеност адолесцената злостављању и другим облицима насиља и експлоатације, чиме се озбиљно ограничава способност адолесцената да доносе сопствене одлуке о избору здравог понашања. На примјер, одлука да се практикује секс без заштите повећава ризик за здравље адолесцената.

35. У складу са чланом 32. Конвенције, адолесценти са душевним и/или физичким недостацима имају једнака права на највиши доступан стандард душевног и физичког здравља. Стране уговорнице имају обавезу да обезбиједи адолесцентима са инвалидитетом средства потребна за реализацију њихових права. Стране уговорнице треба да: (а) обезбиједи да здравствене установе, добра и службе буду на располагању и доступне свим адолесцентима са инвалидитетом и да те установе и службе унапређују њихово самопоуздање и њихово активно учешће у заједници; (б) обезбиједи расположивост неходне опреме и личне подршке која им омогућава кретање,

учествовање и комуникацију; (ц) обратe специјалну пажњу на посебне потребе које се односе на сексуалност адолесцената са инвалидитетом; и (д) уклоне све препреке које спутавају адолесценте са инвалидитетом у реализацији њихових права.

36. Стране уговорнице морају да обезбиједe посебну заштиту адолесцентима бескућницима, укључујући и оне које раде у „сивој” економији. Адолесценти бескућници су посебно изложени насиљу, злостављању и сексуалној експлоатацији од стране других, самодеструктивном понашању, злоупотреби супстанци и душевним поремећајима. У том погледу, од страна уговорница се тражи да: (а) одреде политику и донесу и спроводе законе којима се штите такви адолесценти од насиља, нпр. од стране припадника полиције; (б) израде стратегије за обезбјеђење одговарајућег образовања и приступа здравственој заштити, и могућност да стекну квалификације од којих могу да се издржавају.

37. Адолесценти који су сексуално експлоатисани, укључујући и проституцију и порнографију, изложени су знатној опасности за здравље, укључујући сексуално преносивим болестима, ХИВ/АИДС-у, нежељеној трудноћи, несигурним абортусима, насиљу и психолошким проблемима. Они имају право на физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију у окружењу које подстиче здравље, самопоштовање и достојанство (члан 39). Обавеза је страна уговорница да донесу и спроводе законе којима се забрањује сваки облик сексуалне експлоатације и са тим повезане трговине људима; да сарађују са осталим странама уговорницама у елиминисању међудржавне трговине људима; и да обезбиједe одговарајуће здравствене услуге и савјетовање адолесцентима који су сексуално експлоатисани, обезбјеђујући при томе да се са њима поступа као са жртвама а не прекршиоцима.

38. Уз то, адолесценти изложени сиромаштву, оружаном сукобу, свим облицима неправде, распаду породице, друштвеној и економској нестабилности и свим врстама миграције могу бити посебно угрожени. Овакве ситуације могу да озбиљно ометати њихово здравље и развој. Обимним инвестирањем у политику превенције и превентивне мјере, стране уговорнице могу да драстично смање ниво угрожености и факторе ризика; такође ће обезбиједити ефикасне и економичне начине којима друштво може помоћи адолесцентима да се развијају стабилно у слободном друштву.

V. ПРИРОДА ОБАВЕЗА ДРЖАВА

39. У вршењу својих својих дужности у односу на здравље и развој адолесцената, стране уговорнице увијек ће у потпуности узимати у обзир четири основна принципа Конвенције. Став је Комитета да стране уговорнице морају да предузму све законодавне, административне и остале мјере за реализацију и праћење права адолесцената на здравље и развој како је признато Конвенцијом. У том циљу стране уговорнице морају да превасходно испуне сљедеће обавезе:

- (а) Да обезбиједe сигурну и подржавајућу средину за адолесценте, и у њиховим породицама, школама, у свим типовима институција у којима живе, на њиховом радном мјесту и/или у самом друштву;

- (б) Да обезбиједи да адолесценти имају приступ информацијама које су неопходне за њихово здравље и развој и да имају могућност да учествују у одлукама које се тичу њиховог здравља (нарочито кроз сагласност и право на повјерљивост), да стичу животна знања, да добију одговарајуће информације које одговарају њиховој старости и да доносе одговарајуће одлуке које се тичу здравственог понашања;
- (ц) Да обезбиједи да здравствене установе, добра и услуге, укључујући и савјетовање и здравствене услуге за ментално, сексуално и репродуктивно здравље, одговарајућег квалитета и усмјерене ка проблемима адолесцената, буде на располагању свим адолесцентима;
- (д) Да обезбиједи да адолесцентне дјевојке и младићи имају могућност да активно учествују у планирању и доношењу програма који се тичу њиховог здравља и развоја;
- (е) Да заштите адолесценте од свих облика рада који може угрожавати уживање њихових права, нарочито укидањем свих облика дјечијег рада и регулисањем радне средине и услова у складу са међународним стандардима;
- (ф) Да заштите адолесценте од свих врста намјерних и ненамјерних повреда, укључујући и оне које су посљедица насиља и саобраћајних несрећа;
- (г) Да заштите адолесценте од свих штетних традиционалних обичаја, као што је рано ступање у брак, убијање ради заштите части и мутилација женских гениталија;
- (х) Да обезбиједи да се испуњавање горе наведених обавеза у потпуности односи и на адолесценте из посебно угрожених група;
- (и) Да спроведу мјере за спречавање менталних поремећаја и унапређење менталног здравља адолесцената.

40. Комитет скреће пажњу странама уговорницама на Општи коментар бр. 14 Комитета за економска, друштвена и културна права о праву на највиши могући здравствени стандард у коме се наводи да: „Стране уговорнице треба да обезбиједи адолесцентима безбједно и подржавајуће окружење које осигурава могућност њиховог учешћа у одлукама које се тичу њиховог здравља, стицања животних знања, добијања одговарајућих информација, добијања савјета и одређивања сопственог избора понашања од значаја за њихово здравље. Реализација овог права на здравље адолесцената зависи од развоја здравствене заштите усмјерене ка омладини, којом се поштује повјерљивост и приватност и која обухвата одговарајуће сексуалне и репродуктивне службе.”

41. У складу са чланом 24, 39. и другим релевантним одредбама Конвенције, стране уговорнице треба да обезбиједи здравствене услуге које имају у виду посебне потребе и људска права свих адолесцената, обраћајући пажњу на сљедеће карактеристике:

- (а) Распољивост. Примарна здравствена заштита треба да обухвати услуге усмјерене ка потребама адолесцената, гдје се посебна пажња посвећује сексуалном и репродуктивном здрављу и менталном здрављу;
- (б) Доступност. Здравствене установе, добра и услуге треба да су познате и лако доступне (економски, физички и друштвено) свим адолесцентима, без дискриминације. Када је потребно, повјерљивост мора бити гарантована;

- (ц) Прихватљивост. Истовремено са пуним поштовањем одредби и принципа Конвенције све здравствене установе, добра и услуге треба да поштују културне вриједности, да буду примјерене разликама у полу, да поштују љекарску етику и да буду прихватљиве и адолесцентима и заједници у којој они живе;
- (д) Квалитет. Здравствене услуге и добра треба да су научно и медицински одговарајуће, што захтијева особље које је обучено да се стара о адолесцентима, одговарајуће установе и научно прихватљиве методе.

42. Стране уговорнице треба да, гдје је то изводљиво, усвоје мултисекторски приступ унапређењу и заштити здравља и развоја адолесцената тако што ће омогућити ефикасну и одрживу повезаност и партнерство између релеватних актера. На националном нивоу такав приступ захтијева блиску и систематичну сарадњу и координацију са владом, да би се обезбиједило неопходно укључење свих релеватних државних тијела. Јавне здравствене и друге службе које адолесценти користе треба такође подстакнути и помоћи да траже сарадњу са, између осталог, приватним и/или традиционалним љекарима, стручним удружењима, апотекама и организацијама које пружају услуге угроженим групама адолесцената.

Мултисекторски приступ унапређењу и заштити здравља и развоја адолесцената неће бити ефикасан без међународне сарадње. Стога, стране уговорнице треба да, гдје је потребно, траже такву сарадњу од специјализованих агенција, програма и тијела Уједињених нација, међународних невладиних организација и билатералних агенција за помоћ, међународних стручних удружења и других невладиних актера.

5. Општи коментар број 5: ОПШТЕ МЈЕРЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ КОНВЕНЦИЈЕ¹¹

Комитет за права дјетета даје овај општи коментар да би приказао обавезе страна уговорница да развију оно што се назива „општим мјерама за примјену Конвенције“. Различити елементи овог појма су сложени и Комитет жели да истакне да ће вјероватно у догледно вријеме дати и детаљнија објашњења појединачних елемената, као допуну овог приказа. Овај појам је већ објашњен у општем коментару бр. 2 (2002) који носи наслов „Улога независних националних институција за људска права у заштити и унапређењу права дјетета“.

Члан 4.

„Стране уговорнице ће предузети све потребне законодавне, административне и остале мјере за остваривање права признатих у овој Конвенцији. У погледу економских, социјалних и културних права, Стране уговорнице ће предузети такве мјере максимално користећи своја расположива средства, а гдје је потребно, у оквиру међународне сарадње.“

I. УВОД

1. Када нека држава ратификује Конвенцију о правима дјетета, она према међународном праву преузима обавезу да је примјењује. Примјена Конвенције је процес којим стране уговорнице предузимају мјере којима се обезбјеђује остварење свих права из Конвенције за сву дјецу у оквиру њихове надлежности. Према члану 4. стране уговорнице су дужне да предузму „све одговарајуће законодавне, административне и друге мјере“ ради имплементације права која наводи Конвенција. Иако је држава та која преузима обавезе на основу Конвенције, њена дужност имплементације, тј. остварења права дјетета у реалности захтијева ангажовање свих сектора друштва и, наравно, ангажовање саме дјеце. Од суштинског значаја је обезбиједити да цјелокупно домаће законодавство буде до краја усклађено са Конвенцијом и да се принципи и одредбе Конвенције могу директно примјењивати и адекватно спроводити. Такође, Комитет за права дјетета утврдио је широк распон мјера у циљу ефикасне имплементације, укључујући успостављање посебних структура, као и надзор, обуку и остале активности на свим нивоима у влади, парламенту и правосуђу.

2. У периодичним прегледима извјештаја које подносе стране уговорнице, како предвиђа Конвенција, Комитет обраћа посебну пажњу на оно што се назива „општим мјерама примјене“. У закључцима које издаје након што прегледа извештај, Комитет даје конкретне препоруке које се тичу општих мјера. Комитет очекује од стране уговорнице да наведе мјере које је предузела као

¹¹ УН, Општи коментар број 5: Опште мјере за спровођење Конвенције, CRC/GC/2003/5, 27. новембар 2003

одговор на ове препоруке у сљедећем периодичном извјештају. У сврху сачињавања извјештаја, Комитет групише одређене чланове Конвенције у цјелине, од којих се прва односи на „опште мјере примјене” и у којој се налазе члан 4. и члан 42. (обавеза да се садржај Конвенције учини доступним дјечи и одраслима; видјети став 66. доле), као и члан 44, став 6. (обавеза да извјештаји буду широко доступни унутар саме државе; видјети став 71. доле).

3. Поред ових одредаба, члан 2 утврђује и друге обавезе опште примјене: „Стране уговорнице ће поштовати и обезбјеђивати права утврђена овом Конвенцијом сваком дјетету које се налази под њиховом јурисдикцијом без икакве дискриминације ...”

4. Такође члан 3, став 2, „Стране уговорнице се обавезују да дјетету обезбиједи такву заштиту и бригу која је неопходна за његову добробит, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, законских старатеља или других појединаца који су правно одговорни за дијете и у том циљу ће предузети све одговарајуће законодавне и административне мјере.

5. У међународном праву о људским правима, постоје чланови који су слични члану 4. Конвенције, који утврђују опште обавезе имплементације, као што су члан 2. Међународног пакта о грађанским и политичким правима и члан 2. Међународне повеље о економским, социјалним и културним правима. Комитет за људска права и Комитет за економска, социјална и културна права издали су опште коментаре у вези са овим одредбама које треба сматрати комплементарним овом општем коментару, а на које се позивамо даље у тексту.

6. Члан 4, који изражава општу обавезу имплементације за страну уговорницу, у другој реченици, указује на разлику између грађанских и политичких права и економских, социјалних и културних права: „У односу на економска, социјална и културна права, стране уговорнице су дужне да предузимају такве мјере максимално користећи своја расположива средства, а гдје је потребно, у оквиру међународне сарадње.” Не постоји јасна или строга подјела људских права у цјелини или права из Конвенције на ове двије категорије. У сврху сачињавања извјештаја, Комитет групише чланове 7, 8, 13-17. и 37. (а) у „Грађанска права и слободе”, али назначавача да то нису једина грађанска и политичка права у овој Конвенцији. Јасно је да и многи други чланови Конвенције, укључујући чланове 2, 3, 6. и 12, садрже елементе који представљају грађанска/ политичка права, што одсликава међузависност и недјељивост свих људских права. Уживање економских, социјалних и културних права нераздвојиво је повезано са уживањем грађанских и политичких права. Као што наводимо у ставу 25 даље у тексту, Комитет сматра да економска, социјална и културна права, као и грађанска и политичка права треба сматрати остваривим пред судом.

7. Друга реченица члана 4. изражава реалистично очекивање да недостатак средстава - финансијских или других - може да омета потпуну реализацију економских, социјалних и културних права у неким државама; овим се уводи појам „прогресивне реализације” таквих права: Државе морају показати да су извршиле имплементацију „максимално користећи своја расположива средства”, а гдје је потребно, у оквиру међународне сарадње” и да су, тамо гдје је било потребно, тражиле међународну сарадњу. Када државе ратификују Конвенцију, оне преузимају на себе обавезу не само да је примјењују у оквиру своје надлежности, већ и да допринесу, кроз међународну сарадњу, њеној глобалној имплементацији (видјети став 60).

8. Ова реченица је слична формулацији у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима и овај Комитет се у потпуности слаже са Комитетом за економска, социјална и културна права у томе да „чак и када су средства којима држава располаже очигледно недовољна, остаје обавеза државе да осигура најшире могуће уживање релевантних права у постојећим околностима ...” Без обзира на економске услове, државе су дужне да предузму све могуће мјере у циљу остварења права дјетета, обраћајући посебну пажњу на најугроженије групе.

9. Опште мјере примјене које је утврдио Комитет и које објашњавамо у овом коментару имају за циљ да допринесу пуном уживању свих права из Конвенције за сву дјецу и то доношењем закона, успостављањем тијела за координацију и надзор - државних и независних - сакупљањем свих неопходних података, подизањем свијести и обуком, као и доношењем и примјеном одговарајућих мјера, услуга и програма. Један од задовољавајућих резултата усвајања и скоро универзалне ратификације Конвенције јесте успостављање на националном нивоу широког низа тијела, структура и активности која се баве дјецом, као што су одјељења за дјечија права у оквиру саме владе, министри за дјецу, комисије за дјецу сачињене између више министарстава, парламентарни одбори, анализе утицаја државних мјера на дјецу, буџети за дјецу и извјештаји о стању права дјетета, невладине коалиције за дјечија права, омбудсмани за дјецу и комесари за дјечија права, итд.

10. Мада неки од тих резултата могу да изгледају углавном козметички, њихова појава барем указује на промјену у схватању улоге дјетета у друштву, спремност да се дјецци да већи политички приоритет и све већу свијест о утицају власти на дјецу и њихова људска права.

11. Комитет истиче да, у контексту ове Конвенције, државе морају да виде своју улогу као дужност испуњења јасних законских обавеза према сваком дјетету. Остварење људских права дјетета не смије се схватати као добротворни рад или исказивање милости.

12. Успостављање перспективе дјечијих права на нивоу владе, парламента и правосуђа неопходно је у циљу ефикасне примјене Конвенције у цијелости, а нарочито, у односу на њене сљедеће чланове, које је Комитет идентификовано као опште принципе:

Члан 2: обавеза држава да поштују и обезбјеђују права утврђена овом Конвенцијом сваком дјетету које се налази под њиховом јурисдикцијом без икакве дискриминације.

Обавеза недискриминације захтијева да државе идентификују појединачну дјецу и групе дјеце чије остварење права може захтијевати посебне мјере. На примјер, Комитет нарочито истиче потребу да прикупљени подаци буду класификовани да би било могуће утврдити могућу дискриминацију. Борба против дискриминације може да захтијева измјену закона, административних мјера или другачију намјену средстава, као и едукацију ради промјене ставова. Треба нагласити да примјена недискриминаторног принципа једнаког приступа правима не значи идентичан третман. У општем коментару Комитета за људска права истиче се значај предузимања посебних мјера у циљу смањења или уклањања услова који изазивају дискриминацију.

Члан 3 (1): у свим активностима које се тичу дјеце, најбољи интереси дјетета биће од првенственог значаја.

Овај члан се односи на активности које предузимају „јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тијела“. Овај принцип захтијева да се предузимају мјере на нивоу државе, парламента и судских органа. Свако законодавно, административно и судско тијело или институција дужни су да применије принцип најбољег интереса тако што ће систематски размотрити на који начин су или могу да буду угрожена права и интереси дјетета њиховим одлукама или активностима, рецимо, неким постојећим или предложеним законом или политиком, административном мјером или судском одлуком, укључујући и оне које се не односе директно на дјецу, али индиректно утичу на њих.

Члан 6: право сваког дјетета на живот и обавеза страна уговорница да у највећој могућој мјери обезбиједе опстанак и развој дјетета.

Комитет очекује од држава да појам „развиј“ тумаче у најширем смислу, тако да обухвата физички, ментални, духовни, морални, психолошки и друштвени развој дјетета. Мјере којима се то остварује треба да обезбиједе оптимални развој за сву дјецу.

Члан 12: право дјетета да слободно изрази сопствено мишљење „о свим питањима која се тичу дјетета“, с тим што се том мишљењу посвећује дужна пажња.

Овај принцип, који истиче улогу дјетета као активног учесника у унапређењу, заштити и праћењу својих права, односи се једнако на све мјере које држава доноси у циљу спровођења Конвенције.

Отварање процеса одлучивања према дјечи представља позитиван изазов на који, према мишљењу Комитета, државе све више реагују. Будући да је мали број држава које су старосну границу за стицање права гласа помјериле испод 18 година, тим прије има више разлога да се обезбиједи уважавање мишљења дјеце, која немају право гласа, од стране државе и парламента. Да би се њихово мишљење стварно уважило, потребно је да дјечи буду доступни релевантни документи и поступци. Није довољно само стварати утисак да држава „слуша“ дјецу; давање стварне важности њиховом мишљењу захтијева стварну промену. Слушање њиховог мишљења не треба да буде само по себи циљ, већ прије начин да интеракција између државе и дјеце и активности које се предузимају у име дјеце буду још прилагођеније за остваривање права дјетета.

Скупови на редовној или једнократној основи, као што су дјечји парламенти могу да дјелују подстицајно и доприносе подизању свијести. Међутим, члан 12 налаже да постоје стални и трајни механизми. Укључивање дјеце и консултације са дјецом не смијју да буду симболични, већ морају настојати да утврде репрезентативна мишљења. Нагласак на „ономе што погађа дјецу“ у члану 12. (1) подразумијева да је неопходно утврдити мишљење одређене групе дјеце о одређеним питањима, на примјер, мишљење дјеце која имају искуства са малољетничким кривично-правним системом кад је ријеч о реформи закона у тој области, или усвојене дјеце или оне у хранитељским породицама о доношењу закона и политике усвајања дјеце. Веома је важно да држава развије директан однос са дјецом, а не само однос посредством невладиних организација или институција за људска права. У периоду након усвајања Конвенције, НВО су се прве залагале за остваривање учешћа дјеце, али у обостраном интересу државе и дјеце јесте да имају одговарајући директан контакт.

II. РЕЗЕРВЕ

13. У инструкцијама за сачињавање извјештаја о општим мјерама примјене Конвенције, Комитет позива стране уговорнице да наведу да ли сматрају неопходним да и даље задржавају резерве које имају или намјеравају да их укину. Стране уговорнице имају право да задрже резерве у тренутку ратификације или приступања Конвенцији (члан 51.). Циљ Комитета да се обезбиједи потпуно и неограничено поштовање људских права дјецe може се постићи само ако државе повуку своје резерве. Комитет увијек приликом прегледа извјештаја препоручује да се резерве изнова размотре и укину. Уколико нека држава, након што Комитет прегледа њен извјештај, одлучи да задржи резерву, Комитет од ње захтијева да у сљедећем извјештају да пуно образложење. Комитет скреће пажњу страни уговорници на препоруке Свјетске конференције о људским правима да се резерве преиспитају и укину.

14. Члан 2 Бечке конвенције о уговорном праву дефинише „резерву“ као „унилатералну изјаву, без обзира како је названа, коју држава задржава приликом потписивања, ратификовања, прихватања, одобравања или приступања неком споразуму, којом намјерава да искључи или ограничи правно дејство одређених одредаба споразума у односу на његову примјену у тој држави.“ Бечка конвенција наводи да државе имају право да у тренутку ратификације или приступања споразуму, задрже резерву уколико то није „у супротности са предметом и сврхом споразума“(члан 19.).

15. Члан 51, став 2, Конвенције о правима дјетета истиче сљедеће: „Не може се задржати резерва која је у супротности са предметом и сврхом ове Конвенције.“ Комитет је дубоко забринут због чињенице да су неке државе задржале резерве које отворено крше члан 51. (2) наводећи, на примјер, да је поштовање Конвенције ограничено због постојећег устава или закона, укључујући у неким случајевима и религиозни закон. Члан 27. Бечке конвенције о уговорном праву утврђује: „Страна се не може позивати на одредбе домаћег права као оправдање за неизвршење обавеза из споразума“.

16. Комитет истиче да су, у неким случајевима, стране уговорнице уложиле званичан приговор на широке резерве које су задржале друге стране уговорнице. Комитет похваљује сваку активност која доприноси највећем могућем поштовању Конвенције у свим државама које су је потписале.

III. РАТИФИКАЦИЈА ОСТАЛИХ ВАЖНИХ МЕЂУНАРОДНИХ ИНСТРУМЕНАТА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

17. Као дио разматрања општих мјера примјене, а у свјетлу принципа недјељивости и међузависности људских права, Комитет стално подстиче стране уговорнице да, уколико већ нису, ратификују два Факултативна протокола уз Конвенцију о правима дјетета (о учешћу дјецe у оружаним конфликтима и продаји дјецe, дјечијој проституцији и порнографији) и шест осталих главних међународних инструмената о људским правима. У разговорима са странама уговорницама, Комитет их често подстиче да размотре ратификацију других релевантних

међународних инструмената. Непотпуна листа ових инструмената приложена је уз овај општи коментар, а Комитет ће је повремено ажурирати.

IV. ЗАКОНОДАВНЕ МЈЕРЕ

18. Комитет сматра да је свеобухватна анализа свих домаћих закона и управних аката у циљу пуног поштовања Конвенције обавеза. Искуство које комитет има након прегледа не само почетног, већ сада и другог и трећег периодичног извјештаја у вези са Конвенцијом указује да је процес ревизије на домаћем нивоу у већини случајева започео, али мора да буде ригорознији. Приликом ревизије потребно је не само размотрити сваки члан Конвенције посебно, већ и Конвенцију у цјелини, уважавајући међузависност и недјелљивост људских права. Ревизија мора да буде континуиран процес, а не једнократан, при чему треба узети у обзир постојеће законе као и нове приједлоге закона. И мада је значајно да процес ревизије буде уграђен у механизме свих битних државних органа, било би добро имати независну ревизију од стране, на примјер, скупштинских одбора, домаћих институција за људска права, НВО, интелектуалаца, угрожене дјеце и младих и других.

19. Стране уговорнице морају свим одговарајућим средствима да обезбиједи да одредбе Конвенције имају правно дејство у оквиру њихових правних система. То је у многим државама још увијек нешто што треба постићи. Од посебне важности је потреба да се разјасни у којој мјери је Конвенција примјенљива у државама у којима важи принцип „самоизвршења” и онима гдје се тврди ка Конвенција „има уставни статус” или је инкорпорирана у домаће право.

20. Комитет поздравља уграђивање Конвенције у домаће право што је традиционални приступ кад је ријеч о примјени међународних инструмената о људским правима у неким, али не свим земљама. Уграђивање значи да је могуће позивати се на одредбе Конвенције у судским предметима и да државни органи могу да примјењују одредбе Конвенције и да ће она превагнути у случајевима када постоји сукоб са домаћим правом или судском праксом. Уграђивање само по себи не укида потребу да се осигура да се сви релевантни домаћи закони, укључујући локалне или обичајне законе, ускладе са Конвенцијом. У случају било каквог сукоба са другим законима, предност увијек треба дати Конвенцији, како предвиђа члан 27. Бечке конвенције о уговорном праву. Када држава делегира законодавна овлашћења регионалним или територијалним владама, она мора да захтијева од њих да прописују законе у складу са Конвенцијом и осигурају њену ефикасну примјену (видјети став 40 и даље).

21. Неке државе су саопштиле Комитету да је уставно гарантовање права за „свакога” довољно да се обезбиједи поштовање ових права дјетета. Мора се провјерити да ли се важећа права дјетета заиста остварују и да ли се могу употријебити пред судом. Комитет поздравља уграђивање дијелова који се односе на права дјетета у националне уставе, који одсликавају главне принципе Конвенције, што помаже да се истакне главна порука Конвенције - да су дјеца заједно са одраслима носиоци људских права. Међутим, само њихово укључивање не осигурава аутоматски поштовање права дјеце. Да би се подстакла пуна примјена ових права, укључујући, када је могуће,

остваривање ових права од стране саме дјеце, могу бити неопходне додатне законодавне и друге мјере.

22. Комитет, нарочито истиче значај потребе да домаћи закон уважава утврђене опште принципе Конвенције (члан 2, 3, 6. и 12. (видјети став 12. горе у тексту)). Комитет поздравља усвајање консолидованих законских прописа о дјечијим правима који могу да истакну принципе Конвенције. Међутим, Комитет истиче да је исто тако од пресудне важности да сви релевантни „секторски“ закони (о образовању, здравственој заштити, правди) досљедно одражавају принципе и стандарде Конвенције.

23. Комитет подстиче све стране уговорнице да унутар своје јурисдикције донесу и примјењују законске одредбе које још више доприносе остварењу права дјетета од оних које су садржане у Конвенцији, у смислу члана 41. Комитет наглашава да се други међународни инструменти о људским правима примјењују на сва лица млађа од 18 година.

V. СУДСКА ЗАШТИТА ПРАВА

24. Да би права имала смисла, морају постојати ефикасна правна средства за повреде права. Овај услов је имплицитно садржан у Конвенцији и на њега се позива и осталих шест главних међународних споразума о људским правима. Дјеца због свог посебног и несамосталног положаја имају реалне тешкоће да искористе правни лијек у случају повреде њихових права. Зато државе морају да посвете посебну пажњу томе да осигурају да постоје ефикасни поступци који су доступни дјечи и њиховим представницима. То су информације, савјети, заступање дјеце, укључујући помоћ када дијете нико не заступа, и приступ независним жалбеним поступцима и судовима уз неопходну правну и другу помоћ. Ако се утврди повреда права, треба да постоји одговарајућа репарација, укључујући одштету и, ако је потребно, мјере којима се обезбјеђује физички и психички опоравак, рехабилитација и реинтеграција, како предвиђа члан 39.

25. У складу са горњим ставом б, Комитет наглашава да економска, социјална и културна права, као и грађанска и политичка права морају да имају судску заштиту. Од суштинске је важности да домаћи закони довољно детаљно утврде права којима се обезбјеђују ефикасна правна средства у случају непоштовања.

VI. АДМИНИСТРАТИВНЕ И ДРУГЕ МЈЕРЕ

26. Комитет не може детаљно да пропише мјере које ће свака страна уговорница сматрати одговарајућим у циљу обезбјеђења ефикасне примјене Конвенције. Међутим, након првих десет година анализирања извјештаја које подносе стране уговорнице и сталног дијалога са државама и Уједињеним нацијама и сродним органима, НВО и другим надлежним тијелима, Комитет је дошао до неких основних препорука за државе.

27. Комитет сматра да ефикасна примјена Конвенције захтијева очигледну координацију између различитих сектора да би се признала и остварила дјечија права у свим сегментима власти, између различитих нивоа власти и између државе и цивилног друштва - укључујући нарочито саму дјецу и младе. По правилу, многобројни органи власти и други владини или квази-владини органи утичу на живот дјецe и уживање њихових права. Мало је органа власти који немају никакав, било директан или индиректан, утицај на животе дјецe. Неопходно је ригорозно праћење примјене, као дио функционисања власти на свим нивоима, али и независно праћење од стране националних институција за људска права, НВО и других.

А. Развој цјеловите националне стратегије која почива на Конвенцији

28. Уколико држава у цјелини и на свим нивоима треба да подстиче и поштује права дјетета, она мора да дјелује на основу јединствене, свеобухватне и на правима засноване националне стратегије која почива на Конвенцији.

29. Комитет подржава развој свеобухватне националне стратегије или плана активности за дјецу који се заснива на Конвенцији. Комитет очекује од страна уговорница да узму у обзир препоруке које Комитет издаје као закључак о периодичним извјештајима када дефинишу и/или мијењају своје националне стратегије. Да би таква стратегија била ефикасна, она мора да узме у обзир ситуацију све дјецe и сва права из Конвенције. Она мора да се дефинише кроз процес консултација, укључујући и дјецу и младе и оне који живе и раде са њима. Како је горе напоменуто (став 12), озбиљна консултација са дјецом захтијева посебне материјале и поступке, није довољно само да се дјеци омогући приступ поступцима који постоје за одрасле.

30. Посебна пажња мора да се посвети утврђивању и давању приоритета маргинализованим и угроженим групама дјецe. Принцип недискриминације у Конвенцији захтијева да се сва права која утврђује Конвенција поштују у односу на сву дјецу под јурисдикцијом државе. Како је већ напоменуто (став 12), принцип недискриминације не спречава предузимање посебних мјера у циљу смањења дискриминације.

31. Да би стратегија имала ауторитет, она мора бити прихваћена на највишем државном нивоу. Исто тако, она мора да буде повезана са планирањем националног развоја и обухваћена државним буџетом; у супротном, ова стратегија може да остане маргинализована ван главног процеса одлучивања.

32. Стратегија не смије просто да буде списак добрих намјера. Она мора да садржи опис одрживог процеса за остваривање права дјетета у цијелој држави и буде више од политике и принципа. Она мора да утврђује реалне и остварљиве циљеве у односу на цјелокупна економска, социјална и културна и грађанска и политичка права за сву дјецу. Свеобухватна национална стратегија може се израдити кроз националне планове за одговарајуће секторе - на примјер за просвјету и здравствену заштиту - утврђивањем конкретних циљева, мјера имплементације и распоређивање финансијских и људских ресурса. Стратегија мора неизбежно да утврђује приоритете, али не смије да занемари или на било који начин ослаби обавезе које су стране уговорнице прихватиле овом Конвенцијом. Стратегија такође мора да почива на одговарајућим финансијским и људским ресурсима.

33. Развој националне стратегије није једнократан посао. Пошто се утврди стратегија, она мора да се представи свим секторима власти и јавности, укључујући дјецу (у форми и језику који су им доступни). Стратегија мора да укључи механизме за надзор и стално праћење, редовно ажурирање и периодичне извјештаје парламенту и јавности.

34. „Национални планови“ које су државе по препоруци донијеле након Првог самита о дјечи 1990. године, односили су се на конкретне обавезе које су утврдиле државе учеснице самита. Бечка декларација и план активности које је усвојила Свјетска конференција о људским правима 1993. године, позвале су државе да Конвенцију о правима дјетета уграде у своје националне акционе планове у области људских права.

35. Документ који је проистекао из рада специјалне сједнице Скупштине Уједињених нација о дјечи, која је одржана 2002. године, такође обавезује државе „да развију или ојачају као хитан приоритет, по могућности и по потреби, регионалне планове активности са низом конкретних временски одређених и мјерљивих циљева на основу тог плана ...“. Комитет поздравља обавезе које су државе прихватиле да би оствариле циљеве који су постављени на специјалној сједници о дјечи и дефинисани у документу који је из ње проистекао под насловом Свијет по мјери дјетета. Међутим, Комитет истиче да преузимање одређених обавеза на глобалним скуповима нипошто не смањује законске обавезе на основу Конвенције. Исто тако, израда конкретних планова након специјалне сједнице не умањује потребу за свеобухватном стратегијом за примјену Конвенције. Државе треба да уграде свој одговор на споменути сједницу из 2002. и друге релевантне глобалне конференције у своју стратегију за примјену Конвенције у цијелости.

36. Овај документ такође подстиче државе да „размотре да у свој извјештај Комитету укључе информације о предузетим мјерама и постигнутим резултатима у реализацији садашњег акционог плана“. Комитет подржава овај приједлог; он је спреман да прати како се остварују обавезе које су преузете на посебној сједници и да пружа даље смјернице у својим измијењеним инструкцијама за периодичне извјештаје о примјени Конвенције.

Б. Координација примјене права дјетета

37. Приликом прегледа извјештаја страна уговорница, Комитет, скоро увијек, сматра неопходним да подстиче даљу координацију државних органа како би се осигурала ефикасна примјена - координацију између централних органа власти, између различитих покрајина и региона, између централне и других нивоа власти и између државе и цивилног друштва. Циљ ове координације је да се обезбиједи поштовање свих принципа Конвенције и стандарда за сву дјецу под јурисдикцијом државе; да се обезбиједи да обавезе које проистичу из ратификације или приступања Конвенцији не признају само главни органи власти који имају значајан утицај на дјецу - образовање, здравље или социјалну помоћ - већ сви органи власти, укључујући и оне који су задужени за финансије, планирање, запошљавање и одбрану на свим нивоима.

38. Комитет вјерује да, као тијело успостављено на основу Конвенције, не треба да прописује детаљне аранжмане за веома различите државне системе страна уговорница. Постоје многи формални и неформални путеви за постизање ефикасне координације, укључујући, на примјер, комисије за дјецу организоване између различитих министарстава или сектора. Комитет

препоручује да стране уговорнице, уколико већ нису, преиспитају механизам власти из перспективе примјене Конвенције, а нарочито у односу на четири члана која садрже опште принципе (видјети став 12 горе).

39. Многе стране уговорнице су успоставиле посебан орган или одјељење који је близак главним државним органима, у неким случајевима у оквиру кабинета предсједника или премијера, у циљу координације примјене Конвенције и политике у односу на дјецу. Како је већ напоменуто, активности готово свих органа власти утичу на живот дјеце. Није могуће да се све службе које се тичу дјеце обједине у оквиру једног одјељења, и у сваком случају, то би представљало опасност даље маргинализације положаја дјеце. Међутим, специјално одјељење, уколико му се да високи ауторитет, које не директно одговарало, рецимо, предсједнику владе, предсједнику или одбору владе за дјецу - може да допринесе општем циљу да дјеца добију проминентније мјесто у активностима државних органа и координацији да се осигура поштовање дјечијих права у свим државним органима и на свим нивоима власти. Таквом тијелу се може повјерити развијање свеобухватне стратегије за дјецу и праћење њене реализације, као и координација извјештавања на основу Конвенције.

Ц. Децентрализација, федерализација и делегирање

40. Комитет је сматрао неопходним да нагласи многим државама да децентрализација власти кроз пренос и делегирање овлашћења, ни на који начин не умањује директну надлежност владе стране уговорнице да испуни своје обавезе у односу на сву дјецу под њеном јурисдикцијом, без обзира на организацију државе.

41. Комитет понавља да, у сваком случају, држава која је ратификовала или приступила Конвенцији остаје одговорна за пуну примјену Конвенције на цјелокупној територији под њеном јурисдикцијом. У било којем процесу преноса власти, стране уговорнице морају обезбиједити да те власти имају неопходна финансијска средства, одговарајући кадар и друге ресурсе како би могле ефикасно вршити дужности у циљу примјене Конвенције. Владе страна уговорница морају задржати овлашћења да могу да захтијевају пуно поштовање Конвенције од управа и локалних власти на које су пренесена овлашћења и морају успоставити сталне механизме контроле како би се обезбиједило да се Конвенција поштује и примјењује у односу на сву дјецу под њеном јурисдикцијом без дискриминације. Такође, мора се обезбиједити да децентрализација или пренос власти не доведу до дискриминације у остваривању права дјетета у различитим регионима.

Д. Приватизација

42. Процес приватизације услуга може да има озбиљан утицај на признавање и остварење дјечјих права. Комитет је 2002. године дан за генералну дискусију посветио темиј „Приватни сектор као пружалац услуга и његова улога у остваривању права дјетета“, дефинишући приватни сектор тако да он укључује предузећа, НВО и друга приватна удружења, профитна и непрофитна. Након тог дана опште дискусије, Комитет је усвојио детаљне препоруке на које скреће пажњу страна уговорница.

43. Комитет истиче да стране уговорнице Конвенције имају законску обавезу да поштују и обезбјеђују права дјецe како су она утврђена Конвенцијом, што укључује обавезу да се осигура да и недржавне институције послују у складу са њеним одредбама, чиме се стварају индиректне обавезе за такве актере.

44. Комитет истиче да стварање могућности за приватни сектор да пружа услуге, управља институцијама итд. ни на који начин не смањује обавезу државе да за сву дјецу под њеном јурисдикцијом обезбиди пуно признавање и остваривање свих права из Конвенције (члан 2. (1) и 3. (2)). Члан 3. (1) утврђује да најбољи интереси дјетета треба да буду главни мотив у свим активностима које се односе на дјецу, било да их предузима јавни или приватни сектор. Члан 3. (3) захтијева да надлежни органи успоставе одговарајуће стандарде (органи са одговарајућим законским надлежностима), нарочито у области здравства у погледу броја и адекватности медицинског особља. То захтијева ригорозну инспекцију како би се осигурало поштовање Конвенције. Комитет предлаже да постоје стални механизми контроле или процес чији је циљ да се осигура да сви државни и недржавни пружаоци услуга поштују Конвенцију.

Е. Праћење примјене Конвенције - потреба за процјеном и оцјеном утицаја примјене на дјецу

45. Да би се обезбидило да су најбољи интереси дјетета примарна брига у свим активностима које се тичу дјецe (члан 3. (1)), и да се све одредбе Конвенције поштују у законодавству и дефинисању политике и њеном остваривању на свим нивоима државне власти, неопходно је континуирано пратити њихов утицај на дјецу (предвиђајући дејство предложених закона, политике или планирања буџетских средстава који утичу на дјецу и уживање њихових права) и вршити оцјену стварног ефекта примјене. Овај процес треба да буде саставни дио власти на свим нивоима и у што ранијим фазама планирања политике.

46. Државе су дужне да организују сопствену контролу и праћење примјене. Међутим, Комитет такође сматра неопходним независни надзор примјене од стране, на примјер, скупштинских одбора, НВО, академских институција, стручних удружења, група младих и независних институција за људска права (видјети став 65. доле).

47. Комитет похваљује неке државе које су усвојиле законе који захтијевају да се парламенту и/или јавности припремају и подносе званични извјештаји о анализи ефеката. Свака држава треба да размотри како да обезбиди поштовање члана 3. (1) и то на начин којим се даље подстиче видљива интеграција/укључивање дјецe у дефинисање политике и свијест о њиховим правима.

Ф. Прикупљање података и анализа и дефинисање показатеља

48. Прикупљање довољних и поузданих података о дјеци који су класификовани тако да омогуће откривање дискриминације и/или неједнакости у остваривању права, представља суштински дио примјене Конвенције. Комитет подсећа стране уговорнице да прикупљање података треба да обухвати све фазе дјетињства до 18 година старости. Прикупљање мора да се обавља

координисано на цијелој територији под јурисдикцијом државе, како би се добили показатељи који су примјенљиви за цијелу државу. Државе треба да сарађују са одговарајућим истраживачким институтима и теже да сачине комплетну слику напретка у примјени Конвенције, укључујући и истраживања квалитета и квантитета. Инструкције за сачињавање периодичних извјештаја захтијевају детаљне разврстане статистичке и друге податке који покривају све области Конвенције. Неопходно је не само да се успоставе ефикасни системи за прикупљање података, већ и да се прикупљени подаци анализирају и искористе за процјену напредовања примјене, као и да се уоче проблеми и обавијесте сви који учествују у дефинисању мјера које се односе на дјецу. Процјена захтијева да се утврде показатељи за сва права која се гарантују Конвенцијом.

49. Комитет похваљује државе које су увеле годишње објављивање свеобухватних извјештаја о стању дјечијих права у оквиру своје јурисдикције. Објављивање и дистрибуција и дебата о таквим извјештајима, укључујући и расправу у парламенту, могу да утичу на широко ангажовање јавности у примјени Конвенције. Преводи Конвенције, укључујући и верзије за дјецу, од суштинског су значаја за укључивање дјеце и мањинских група у тај процес.

50. Комитет истиче да, у многим случајевима, само дјеца могу да покажу да ли се њихова права у потпуности остварују и поштују. Разговори са дјецом и ангажовање дјеце у улози истраживача (уз одговарајуће мјере опреза) може да буде веома важан начин да се открије, на примјер, у којој мери се њихова грађанска права, укључујући кључно право из члана 12, право на изражавање и уважавање њиховог мишљења, поштују у породици, школи итд

Г. Буџетска средства за дјецу

51. У инструкцијама за сачињавање извјештаја и разматрању извјештаја, Комитет је посветио пуну пажњу утврђивању и анализи средстава за дјецу у државним и другим буџетима. Ниједна држава не може да каже да ли испуњава дјечија економска, социјална и културна права „максимално користећи расположива средства“, како то предвиђа члан 4, уколико не може да покаже који дио државног и другог буџета се одваја за социјални сектор и, у оквиру њега за дјецу, било директно или индиректно. Неке државе сматрају да није могуће на овај начин анализирати државни буџет. Неке су, међутим, то урадиле и објављују податке о „годишњим буџетима за дјецу“. Комитет мора да зна које мјере се предузимају на свим нивоима како би се обезбиједило да се економско и социјално планирање и одлучивање, као и планирање буџета одвијају у најбољем интересу дјетета као примарном циљу и да дјеца, нарочито укључујући маргинализоване и угрожене групе, буду заштићена од штетних посљедица економских мјера или финансијских негативних трендова.

52. Наглашавајући да економске мјере никад нису неутралне по свом утицају на права дјетета, Комитет је дубоко забринут због, често, по дјецу неповољних посљедица програма структуралног прилагођавања и транзиције ка тржишној економији. Обавезе везане за примјену одређене у члану 4. и другим одредбама Конвенције захтијевају ригорозно праћење дјеловања таквих промјена и прилагођавање политике како би се заштитила дјечија економска, социјална и културна права.

Х. Обука и изградња капацитета

53. Комитет истиче обавезу држава да обезбиједи обуку и изградњу капацитета за све оне који учествују у процесу примјене - државне функционере, парламентарце и припаднике правосуђа - и све оне који раде са дјецом и за дјецу. Ту спадају вође у заједници или религиозне вође, учитељи, социјални радници и други стручњаци, укључујући оне који раде са дјецом у казним установама, полицији и војсци, укључујући и мировне снаге, оне који раде у медијима и многе друге. Обука мора да буде систематска и стална, да се састоји од основне обуке и усавршавања. Сврха обуке јесте да се истакне положај дјетета као носиоца људских права, да се повећа знање и разумијевање Конвенције и изазове активно поштовање свих њених одредаба. Комитет очекује да види да се Конвенција уважава у стручним образовним програмима, професионалним кодексима и школским програмима на свим нивоима. Разумијевање и познавање људских права мора се подстицати и међу дјецом, кроз школски програм и на друге начине (видјети такође став 69 доле и Општи коментар Комитета бр. 1 (2001) о циљевима образовања).

54. Инструкције за периодичне извјештаје наводе многе аспекте обуке, укључујући специјализовану обуку, који су неопходни уколико се жели да сва дјеца уживају своја права. Конвенција истиче значај породице и у преамбули и многим члановима. Нарочито је важно да унапређење дјечијих права буде дио припреме за родитељство и обуку о родитељству.

55. Требало би да се периодично врши евалуација ефикасности обуке, испитијући не само познавање Конвенције и њених одредаба, већ и у којој мјери она доприноси успостављању ставова и праксе који активно доприносе остваривању дјечијих права.

И. Сарадња са цивилним друштвом

56. Примјена Конвенције представља обавезу за стране уговорнице, али захтијева укључивање свих сектора друштва, укључујући и саму дјецу. Комитет признаје да обавеза поштовања и гарантовања права дјечије у пракси превазилази државне службе и институције и оне под контролом државе и обухвата и дјецу, родитеље и ширу породицу, остале одрасле и недржавне службе и организације. Комитет се, на примјер, слаже са општим коментаром бр. 14 (2000) Комитета за економска, социјална и културна права у вези са правом на највиши могући стандард здравствене заштите, став 42: „Мада су само државе потписнице споразума и уствари одговорне за његово испуњавање, сви чланови друштва - појединци, укључујући медицинске стручњаке, породице, локалне заједнице, међудржавне и невладине организације, организације цивилног друштва, као и приватни привредни сектор - имају своје дужности у вези са реализацијом права на здравствену заштиту. Стране уговорнице због тога морају да створе окружење које олакшава обављање ових дужности.”

57. Члан 12. Конвенције, као што је већ истакнуто (видјети став 12 горе), захтијева да се у свим стварима које се тичу дјеце да одговарајући значај њиховом мишљењу, а то се јасно односи и на примјену „њихове” Конвенције.

58. Држава мора тијесно да сарађује са НВО у најширем смислу, истовремено поштујући њихову самосталност. Ту спадају, на примјер, НВО за људска права, организације и групе које предводе

дјеца или млади људи, групе родитеља и дјеце, религиозне групе, академске институције и стручна удружења. НВО су имале кључну улогу у писању Конвенције и њихово учешће у овом процесу је битно.

59. Комитет поздравља стварање коалиција и савеза између НВО чији је циљ унапређење, заштита и праћење дјечијих људских права и подстиче државе да им пружи подршку и са њима успостави позитиван званични као и незванични однос. Ангажовање НВО у процесу обавезног извјештавања везано за Конвенцију, као тијела која спадају под дефиницију „надлежна тијела“ из члана 45. (а), у многим случајевима дало је стварни подстицај процесу примјене Конвенције и извјештавања. Група невладиних организација за Конвенцију о правима дјетета има веома пожељан, снажан и конструктиван утицај на процес извјештавања и друге аспекте рада Комитета. Комитет у својим инструкцијама за сачињавање извјештаја истиче да процес израде извјештаја „треба да подстакне и помогне учешће јавности и контролу државних програма“. Медији могу да буду драгоцјени партнери у процесу примјене (видјети такође став 70).

Ј. Међународна сарадња

60. Члан 4. истиче да је примјена Конвенције задатак из области сарадње између земаља свијета. Овај члан и остали у Конвенцији истичу потребу међународне сарадње. Повела Уједињених нација (члан 55. и 56.) утврђује опште циљеве међународне економске и социјалне сарадње, а чланице се на основу ове повеље обавезују да „предузимају заједничке и засебне радње у сарадњи са Организацијом“ да би оствариле те циљеве. У Миленијумској декларацији Уједињених нација и на другим глобалним састанцима, укључујући специјалну сједницу Генералне скупштине Уједињених нација посвећену дјецу, државе су се обавезале нарочито на међународну сарадњу у циљу укидања сиромаштва.

61. Комитет савјетује стране уговорнице да Конвенцију посматрају као простор за помоћ међународном развоју који је директно или индиректно везан за дјецу и да програми држава донатора треба да се заснивају на правима. Комитет апелује на државе да испуне међународно договорене циљеве, укључујући циљ Уједињених нација за остварење помоћи међународном развоју у висини 0,7% од бруто националног производа. Овај циљ је споменут, поред других циљева, и у Консензусу из Монтереја, који је проистекао из Међународне конференције и финансирању развоја 2002. године. Комитет подстиче стране уговорнице које примају међународну помоћ да знатан дио те помоћи одвоје за дјецу. Комитет очекује од страна уговорница да на годишњој основи одреде износ и дио међународне помоћи намијењен за остваривање права дјетета.

62. Комитет подржава циљеве иницијативе 20/20 да се оствари универзални приступ квалитетним основним социјалним службама на одрживој основи, као заједничка обавеза земаља у развоју и држава донатора. Комитет истиче да међународни скупови који се одржавају ради праћења напретка закључују да ће многе државе тешко остварити основна економска и социјална права уколико се не одвоје додатна средства и не повећа ефикасност расподјеле средстава. Комитет уважава и подстиче напоре који се чине у циљу смањења сиромаштва у најзадуженијим земљама на основу Стратешког документа о смањењу сиромаштва (PRSP). Као централна, државна

стратегија за остварење миленијумских циљева развоја, ови стратешки документи морају имати снажан фокус на дјечја права. Комитет апелује на државе, донаторе и цивилно друштво да осигурају да дјеца представљају приоритет у развоју стратешких докумената о смањењу сиромаштва и оних који се односе на поједине секторе. И стратешки и секторски документи за смањење сиромаштва морају да одсликавају принципе дјечијих права, са свеобухватним приступом, признајући дјецу као носиоце права и уграђивање развојних циљева који су битни за дјецу.

63. Комитет подстиче државе да обезбиједи и користе, уколико је потребно, техничку помоћ у поступку примјене Конвенције. Фонд Уједињених нација за дјецу (UNICEF), Канцеларија високог представника за људска права (OHCHR) и други органи Уједињених нација или органа повезаних са Уједињеним нацијама могу да пруже техничку помоћ у многим аспектима примјене. Стране уговорнице се подстичу да у својим извјештајима истакну своју заинтересованост за техничку помоћ.

64. У промоцији међународне сарадње и техничке помоћи, сви органи УН и они повезани са УН треба да се руководе Конвенцијом и да дјечија права буду у њиховим главним активностима. Они треба да настоје да у оквиру свог утицаја осигурају да се међународна сарадња усмјери на подршку државама да испуне своје обавезе према Конвенцији. Исто тако, Свјетска банка, ИМФ и Свјетска трговинска организација треба да обезбиједи да њихове активности на међународној сарадњи и економском развоју првенствено узму у обзир најбоље интересе дјетета и допринесу потпуној примјени Конвенције.

К. Независне институције за људска права

65. У општем коментару бр. 2 (2002) под називом „Улога независних институција за људска права у заштити и унапређењу права дјетета“, Комитет истиче да „успостављање таквих тијела потпада под обавезу страна уговорница које су ратификацијом преузеле на себе да обезбеде примјену Конвенције и унаприједи универзално остварење дјечијих права“. Независне институције за људска права комплементарне су са државним организацијама за дјецу; кључни елемент је независност: „Улога националних институција за људска права јесте да независно прате испуњавање обавеза од стране државе и напредак у примјени Конвенције и да учине све у оквиру својих могућности у циљу пуног поштовања дјечијих права. Мада ово може од институције да захтијева да ради на пројектима који доприносе унапређењу и заштити дјечијих права, не би смјело да дође до тога да држава делегира своју обавезу праћења таквој националној институцији. Од суштинског је значаја да институције слободно утврђују своје програме и активности.“ Општи коментар бр.2 даје детаљна упутства о успостављању и функционисању независних институција за људска права дјеце.

Члан 42: Упознавање дјеце и одраслих са Конвенцијом

„Стране уговорнице се обавезују да са принципима и одредбама ове Конвенцију најшире упознају, на одговарајући и активан начин, како одрасле тако и дјецу.“

66. Појединац мора да зна која су његова права. Традиционално, у већини, ако не и свим друштвима, дјеца се не сматрају носиоцима права. Зато члан 42. има посебан значај. Ако одрасли који живе са дјецом, њихови родитељи и други чланови породице, учитељи и васпитачи не разумеју импликације Конвенције, а прије свега њеног потврђивања једнаког статуса дјецe као носиоца права, за многу дјецу права која гарантује Конвенција остаће неостварена.

67. Комитет предлаже да државе развију свеобухватну стратегију за ширење знања о Конвенцији у цијелом друштву. То подразумијева ширење информација о органима - државним и независним - који учествују у примјени Конвенције и праћењу и о томе како да се ступи у контакт са њима. У основној форми, текст Конвенције треба да буде доступан на свим језицима (а Комитет поздравља збирку званичних и незваничних превода Конвенције коју је сачинио ОНСНР. Мора да постоји стратегија за дистрибуцију Конвенције међу неписменима. УНИЦЕФ и НВО у многим државама израдили су верзију за дјецу различитих узраста, а Комитет поздравља и подстиче тај процес. Државе, такође, треба да информишу дјецу о томе где могу да добију помоћ и савјет.

68. Дјеца морају да стекну сазнања о својим правима и Комитет ставља посебан нагласак на укључивање знања о Конвенцији и људским правима уопште у све фазе образовања. Општи коментар Комитета бр. 1 (2001) под називом „Циљеви образовања“ (члан 29, став. 1), треба читати имајући то на уму. Члан 29, став 1, предвиђа да школовање дјетета треба да буде усмјерено на „... развој поштовања људских права и основних слобода ...“. Овај општи коментар истиче: „Образовање о људским правима треба да пружи информације о садржају докумената о људским правима. Међутим, дјеца такође треба да уче о људским правима гледајући како се стандарди људских права реализују у стварности, било у кући, школи или заједници. Образовање о људским правима треба да буде свеобухватан, доживотни процес и да почиње од испољавања људских права у свакодневном животу и искуству дјецe.“

69. Слично томе, упознавање са Конвенцијом мора да буде дио основног образовања или обуке на послу за све оне који раде са или за дјецу (видјети став 53 горе). Комитет подсећа стране уговорнице на препоруке које је издао након састанка о општим мјерама примјене поводом десетогодишњице усвајања Конвенције, у којем је подсјетио да „упознавање са и ширење свести о дјечијим правима јесу најефикаснији када се посматрају као процес друштвених промјена, интеракције и дијалога, прије него једносмерног предавања. Подизање свијести треба да укључи све секторе друштва, укључујући дјецу и младе. Дјеца, укључујући омладину, имају право да учествују у подизању свијести о својим правима у највећој могућој мјери у складу са својим способностима“.

„Комитет препоручује да сви напори ка пружању обуке о правима дјетета буду практични, систематични и уграђени у редовно стручно образовање како би се обезбиједили максимални учинак и одрживост. Обука о људским правима треба да користи партиципативне методе и да обезбиједи професионалцима знања и ставове који их оспособљавају за интеракцију са дјецом и младим људима на начин којим се поштују њихова права, достојанство и самопоштовање.“

70. Медији могу да играју кључну улогу у упознавању са Конвенцијом и њеном разумевању, а Комитет поздравља њихово добровољно учешће у том процесу, који могу да подстичу и држава и НВО.

Члан 44 (6): Обезбиједити да извјештаји буду доступни најширој јавности

„...Стране уговорнице ће обезбиједити да им извјештаји буду доступни најширој јавности у њиховим земљама.”

71. Уколико извјештавање на основу Конвенције треба да има значајну улогу у процесу примјене на националном нивоу, о њему треба да буду упознати и одрасли и дјеца на територији стране уговорнице. Процес извјештавања представља јединствену форму међународне одговорности за то како државе третирају дјецу и њихова права. Међутим, уколико се извјештаји не дистрибуирају и конструктивно не разматрају на националном нивоу, овај процес тешко да ће имати позитивног утицаја на живот дјете.

72. Конвенција експлицитно захтијева од држава да учине своје извјештаје широко доступним јавности, то би требало учинити онда када се извјештај поднесе Комитету. Извештаји треба да буду стварно доступни, на примјер превођењем на све језике, у форми која је доступна дјец и људима са хендикепом. Интернет може знатно да допринесе дистрибуцији, а владама и парламентима се снажно препоручује да такве извјештаје ставе на своје веб сајтове.

73. Комитет апелује на државе да учине широко доступним и све друге документе у вези са прегледом њихових извјештаја како би се подстакла конструктивна дебата и информисало о процесу примјене на свим нивоима. Нарочито закључци Комитета треба да се презентују јавности, укључујући и дјецу и треба да буду предмет пажљиве расправе у парламенту. Независне институције за људска права и НВО могу да одиграју кључну улогу у подстицању широке дебате. Кратки записници са испитивања представника државе од стране Комитета помажу разумијевању процеса и услова Комитета и такође треба да буду доступни и да се о њима разговара.

6. Општи коментар број 6:**ТРЕТМАН НЕПРАЋЕНЕ ИЛИ РАЗДВОЈЕНЕ ДЈЕЦЕ ВАН ДРЖАВЕ ПОРИЈЕКЛА¹²****I. ЦИЉЕВИ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА**

1. Циљ овог Општег коментара је да усмјери пажњу на посебно рањив положај дјеце без пратње и раздвојене дјеце; да истакне разнородне изазове са којима се сусрећу земље и други чиниоци у настојањима да обезбиједи овој дјечи доступност остваривању својих права; и да пружи смјернице у вези са заштитом, његом и исправним поступањем са дјецом без пратње и раздвојеном дјецом на основу cjелокупног законског оквира који пружа Конвенција о правима дјетета (у даљем тексту - Конвенција), са посебним освртом на принципе анти-дискриминације, најбољег интереса дјетета и права дјетета на слободно изражавање својих ставова.

2. Објављивање овог Општег коментара мотивисано је запажањем Комитета да је број дјеце која се налазе у оваквом положају у порасту. Постоје многобројни и разнородни разлози да се дијете нађе без пратње или раздвојено. Ови разлози укључују: прогањање дјетета или родитеља; међународни конфликт или грађански рат; трговину дјецом у различитим контекстима и облицима, укључујући и продају дјетета од стране родитеља; као и потрагу за бољим економским приликама.

3. Објављивање овог Општег коментара мотивисано је исто тако и тиме што је Комитет идентификовао један број недостатака у систему заштите и третмана такве дјеце, укључујући и то да су дјеца без пратње и раздвојена дјеца изложена већем ризику од, између осталог, сексуалног искоришћавања и злостављања, војног регрутовања, дјечијег рада (укључујући и рад у старатељским породицама) и привођења у казнене установе. Ова дјеца често су предмет дискриминације и одузима им се право на доступност хране, становања, здравствених услуга и образовања. Дјевојчице без пратње или раздвојена женска дјеца суочавају се са посебним ризиком од насиља заснованог на родној припадности, укључујући и насиље у породици. У појединим ситуацијама, таква дјеца немају приступ могућности идентификације, регистрације, процјене старосне доби, документације, утврђивања локације на којој се налази породица, систему старатељства или правном савјетовању. У многим земљама, дјеца без пратње и раздвојена дјеца рутински бивају одбијена на улазу у земљу или задржана од стране граничних или имиграционих службеника. У другим случајевима, ова дјеца бивају примљена у земљу али им се не дозвољава приступ процедури за добијање азила или се њихове молбе за овај пријем не обрађују на начин који узима у обзир њихов узраст или пол. У неким земљама, дјеца којима је одобрен статус избјеглица спријечена су да се пријаве за спајање са породицом; друге земље дозвољавају спајање, али постављају тако рестриктивне услове да је суштински немогуће ово спајање и реализовати. Великом броју ове дјеце додјељује се само привремени статус, који се губи када дијете напуни 18 година, и има мало дјелотворних програма повратка.

¹² УН, Општи коментар број 6: Третман непратњене или раздвојене дјеце ван државе поријекла, CRC/GC/2005/6, 1. септембар 2005.

4. Из свих ових забрињавајућих разлога, Комитет је почео често да у својим завршним закључцима и препорукама износи питање дјецe без пратње и раздвојене дјецe. Овај Општи коментар сакупиће и консолидовати све развијене стандарде, између осталог кроз активности мониторинга, и на тај начин ће пружити јасне смјернице земљама у вези са испуњавањем обавеза које проистичу из Конвенције у вези са овом посебном рањивом групацијом дјецe. При примјени ових стандарда, државе уговорнице морају бити свјесне њиховог еволуционог карактера и стога прихватити да је могуће да ће се њихове обавезе развити и преко нивоа стандарда који су овдје садржани. Ови стандарди неће ни на који начин спријечити да се остварење права и могућности дјецe без пратње и раздвојене дјецe даље проширује под регионалним и националним инструментима за заштиту људских права, међународном и регионалном закону о избеглицама или међународном хуманитарном праву.

II. СТРУКТУРА И ОБИМ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

5. Овај Општи коментар примјенљив је на дјецу без пратње и раздвојену дјецу која се нађу ван своје земље поријекла (у складу са чланом 7.) или уколико немају земљу, ван земље у којој су настањена као резиденти. Општи коментар примјенљив је на сву такву дјецу, без обзира на њихов резидентни статус и разлоге за боравак у иностранству и без обзира на то да ли су без пратње или раздвојена. Међутим, не примјењује се на дјецу која нису прешла међународну границу, иако Комитет препознаје многе сличне изазове са којима се сусрећу интерно расељена дјецa без пратње или раздвојена дјецa, и препознаје да је велики број смјерница које су у даљем тексту понуђене примјенљив у случајевима такве дјецe, те свесрдно подстиче државе уговорнице да усвоје релевантне аспекте овог Општег коментара у вези са заштитом, бригом и поступањем са дјецом без пратње и раздвојеном дјецом која су интерно расељена.

6. Иако је мандат Комитета ограничен на функцију супервизије у вези са спровођењем Конвенције, интерпретација Конвенције мора бити изведена у контексту свих примјенљивих међународних норми људских права, те стога Општи коментар прихвата свеобухватни приступ питању исправног поступања према дјеци без пратње и раздвојеној дјеци. Овај приступ се базира на схватању да су сва људска права, укључујући она која су садржана у Конвенцији, нераздвојива и међусобно зависна. У преамбули Конвенције важност свих постојећих инструмената за заштиту људских права прихвата се у вези са заштитом права дјетета.

III. ДЕФИНИЦИЈЕ

7. „Дијете без пратње” (или малољетник без пратње) је, као што је дефинисано у члану 1. Конвенције, дијете одвојено од оба родитеља и за бригу о коме ниједно лице не сноси примарну одговорност, било по закону или по обичајима.

8. „Раздвојена дјеца” су, као што је дефинисано у члану 1. Конвенције, дјеца одвојена од оба родитеља или од својих претходних правних старатеља или старатеља по обичају, али не нужно и одвојена од својих рођака. Стога ова дјеца могу бити и дјеца која имају пратњу од стране другог одраслог члана породице.
9. „Дијете, као што је дефинисано у члану 1. Конвенције, „значи” свако људско биће које није навршило 18 година живота, уколико се, по закону који се примјењује на дијете, пунољетство не стиче раније”. Ово значи да било који правни инструмент који се примјењује на дјецу на територији државе уговорнице не може дефинисати дијете на било који други начин који се коси са нормама којима се у тој земљи одређује пунољетство.
10. Уколико није другачије утврђено, смјернице у даљем тексту овог документа примјењују се подједнако и на дјецу без пратње и на раздвојену дјецу.
11. „Земља поријекла” је земља националности или, у случају дјетета без земље, земља у којој је дијете резидент.

IV. ПРИМЈЕНЉИВИ ПРИНЦИПИ

(а) Законске обавезе држава уговорница у вези са свом дјецом без пратње и раздвојеном дјецом на својој територији и мјере за њихово спровођење

12. Законске обавезе држава уговорница, на основу Конвенције, примјењују се на свако дијете које се налази на територији те земље и на сву дјецу која су под јурисдикцијом те земље (члан 2). Ове законске обавезе држава уговорница не могу се арбитрарно или унилатерално сузити тиме што ће поједине зоне или области бити искључене са територије земље нити тиме што ће се дефинисати да поједине зоне или области нису дијелом или у потпуности под јурисдикцијом земље. Штавише, обавезе држава уговорница, по Конвенцији, примјењују се у оквиру граница земље, укључујући и оне случајеве када се дјеца нађу под јурисдикцијом једне земље покушавајући да уђу на њену територију. Стога, остваривање права предвиђених Конвенцијом није ограничено на дјецу која су држављани одређене земље и ова права, уколико није експлицитно другачије предвиђено Конвенцијом, доступна су свој дјеци - укључујући и дјецу која траже азил, дјецу избјеглице и имигранте, без обзира на њихову националност, имигрантски статус или непостојање земље поријекла.

13. Законске обавезе које произлазе из Конвенције, а у вези са дјецом без пратње и раздвојеном дјецом, примјењују се на све облике власти (извршну, законодавну и судску). Ове обавезе искључују и обавезу да се изради национални законски оквир; административне структуре; и да се спроводе неопходна истраживања, сакупљање информација и података, као и свеобухватна обука, као активности које ће подржавати спровођење законских мјера. Ове законске обавезе су по својој природи и рестриктивне и подстицајне, захтијевајући од земаља да се суздрже од оних мјера које нарушавају остваривање права ове дјеце, али исто тако и подстичући их да предузимају мјере којима би се осигурало остваривање ових права без дискриминације. Ове обавезе нису

ограничене само на пружање заштите и помоћи дјечи која су већ без пратње или раздвојена, већ укључују и мјере којима се спречава да дође до раздвајања (укључујући и ангажовање заштитника у случају евакуација). Позитивни аспект ових обавеза заштите односи се, такође, и на то што се од земаља захтијева да предузму све неопходне мјере да идентификују у најранијој могућој фази дјечу без пратње и раздвојену дјечу, укључујући и идентификацију те дјече на граници, да спроведу активности проналажења родитеља или старатеља и да, уколико је то могуће и уколико је у најбољем интересу дјетета, споје раздвојену дјечу и дјечу без пратње са њиховим породицама у најкраћем року.

14. Као што је већ потврђено у Општем коментару бр. 5 (2003) (пасуси 18-23), државе уговорнице морају да обезбиједи да одредбе и принципи Конвенције буду у потпуности и адекватно пренесени у релевантне домаће законе и да им се да пуни правни ефекат. У случају било каквог непоклапања законске регулативе, предност се увијек даје примјени Конвенције, у складу са чланом 27 Бечке конвенције о уговорном праву.

15. Како би се обезбиједили услови за ефикасно спровођење закона, у складу са чланом 41. тачка б Конвенције, државе уговорнице се такође подстичу да ратификују и друге међународне инструменте који се односе на питања дјече без пратње и раздвојене дјече, укључујући и два Опционална протокола на Конвенцију о правима дјетета (о учешћу дјече у оружаним конфликтима и о продаји дјече, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији), Конвенцију против тортуре и других облика сурових, нељудских или понижавајућих поступака или кажњавања, Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације над женама, Конвенцију у вези са статусом избјеглица (Конвенција о избјеглицама из 1951. године) и Протокол у вези са статусом избјеглица, Конвенцију о смањењу броја особа без држављанства, Конвенцију о статусу особа без држављанства, Хашку конвенцију о заштити дјече и сарадњи по питању усвајања међу земљама, Хашку конвенцију о јурисдикцији, примјенљивом праву, признавању, извршењу и сарадњи у вези са родитељском одговорношћу и мјерама заштите дјече, четири Женевске конвенције од 12. августа 1949. године, Протокол на Женевске конвенције од 12. августа 1949. године и Протокол у вези са заштитом жртава не-међународних оружаних сукоба (Протокол 2) од 8. јуна 1977. године. Комитет, такође, подстиче државе уговорнице Конвенције и друге заинтересоване стране да узму у обзир Смјернице за заштиту и бригу (1994) и Основне принципе о дјечи без пратње и раздвојеној дјечи које је објавила Канцеларија високог комесара Уједињених нација за избјеглице (UNHCR).

16. У свјетлу обавезујуће природе обавеза које проистичу из Конвенције и њиховог *lex specialis* карактера, члан 2. став 3 Међународног споразума о економским, социјалним и културним правима не примјењује се на случајеве дјече без пратње и раздвојене дјече. При примјени члана 4 Конвенције мора се узети у обзир посебна рањивост дјече без пратње и раздвојене дјече, која се експлицитно препознаје у члану 20. Конвенције, при чему изналажење доступних ресурса за такву дјечу мора бити ствар приоритета. Од земаља се очекује да прихвате и омогуће пружање помоћи у оквиру мандата УНИЦЕФ-а, UNHCR и других агенција (члан 22. став 2 Конвенције) како би се задовољиле потребе дјече без пратње и раздвојене дјече.

17. Комитет је становишта да било каква резервисаност коју држава уговорница може да има према примјени Конвенције, не смије ни на који начин да ограничи права дјече без пратње и

раздвојене дјеце. У својим редовним извјештајима о стању људских права у државама уговорницама, Комитет систематски даје препоруке које су засноване на Бечкој декларацији и акционом програму усвојеним на Свјетској конференцији о људским правима 1993. године, да се било каква резерва у примјени Конвенције пажљиво размотри са циљем да се повуче.

(б) Забрана дискриминације (члан 2.)

18. Принцип забране дискриминације примјењује се у потпуности у вези са свим поступцима са дјецом без пратње и раздвојеном дјецом. Он нарочито забрањује било какву дискриминацију засновану на статусу дјетета - да ли је дијете без пратње или раздвојено дијете, дијете избјеглица, дијете које тражи азил или имигрант. Када се сагледају сви његови аспекти, овај принцип не спречава, заправо заиста може покренути потребу да се диференцира статус дјетета на основу различитих потреба за заштитом, као што су потребе које се заснивају на старосној доби или полу дјетета. Мјере такође морају бити предузете да би се избјегло могуће погрешно тумачење и стигма према положају раздвојене дјеце у друштву. У вези са ремећењем јавног реда и мира, укључивање полицијских или других сличних мјера допустиво је само уколико су такве мјере утемељене у закону; уколико имају индивидуални, а не колективни карактер; уколико задовољавају принцип пропорционалности и уколико представљају опцију која најмање ремети права дјетета. Како се не би прекршио принцип забране дискриминације, овакве мјере се не могу примјењивати на групној или колективној основи.

(ц) Најбољи интерес дјетета као основа при изналажењу краткорочних и дугорочних рјешења (члан 3.)

19. У члану 3. став 1 се предвиђа да „у свим активностима које се тичу дјеце, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тијела, најбољи интерес дјетета биће од првенственог значаја.“ У случају интерно расељеног дјетета, овај принцип мора се поштовати у свим фазама циклуса расељавања. У свим овим фазама, дефинисање најбољег интереса мора се документовати како би се адекватно припремило за доношење било какве одлуке која ће фундаментално утицати на живот дјеце без пратње и раздвојене дјеце.

20. Одлука о томе који је најбољи интерес дјетета захтијева јасну и свеобухватну процјену дјечијег идентитета, укључујући и пол, националност, васпитање, етничку, културну и језичку средину, посебне облике рањивости и потребе за заштитом. Сходно томе, као предуслов за обављање овог процеса иницијалне процјене, дјетету мора бити дозвољен приступ одређеној територији. Сам процес процјене треба да се одвија у пријатељској и безбједној атмосфери и морају га обављати квалификовани професионалци који су прошли обуку на тему техника за обављање разговора који у обзир узимају пол и узраст дјетета.

21. Каснији кораци, као што су именовање компетентног старатеља у најкраћем могућем року, служе као процедурална сигурност да ће се испоштовати најбољи интерес дјетета без пратње или раздвојеног дјетета. Такво дијете може се упутити у процедуру за добијање азила или на друге процедуре тек по именовању старатеља. У случајевима у којим се раздвојена дјеца или дјеца без

пратње упућују у процедуру за добијање азила или у друге административне или судске процедуре, њима се мора обезбиједити и правни заступник, поред старатеља.

22. Поштовање најбољег интереса такође захтијева и да, у случајевима гдје су надлежни органи збринули дијете без пратње или раздвојено дијете „у циљу старања, заштите или лијечења његовог физичког или менталног здравља” државе уговорнице признају право дјетету на „периодичну провјеру обезбијеђеног третмана и све друге околности од значаја за његово збрињавање” (члан 25. Конвенције).

(д) Право на живот, опстанак и развој (члан 6.)

23. Обавезе државе уговорнице по члану 6, укључују максималну могућу заштиту од насиља и искоришћавања које би угрозило дјечије право на живот, опстанак и развој. Раздвојена дјеца и дјеца без пратње подложна су многобројним ризицима који утичу на њихов живот, опстанак и развој, као што су трговина дјецом у сврху сексуалног или других облика искоришћавања или у сврху учешћа у криминалним активностима које могу да науде дјетету или у екстремним случајевима проузрокују смрт. У складу са тим, члан 6. захтијева строго поштовање ових права, нарочито у случајевима организованих криминалних активности. Мада питање трговине дјецом широко премашује обим овог Општег коментара, Комитет износи запажање да често постоји повезаност између трговине дјецом и ситуација у којима се дјеца нађу без пратње или раздвојена.

24. Комитет је становишта да се морају предузети практичне мјере на свим нивоима како би се дјеца заштитила од ризика који су горе поменути. Ове мјере могу укључивати: примјену приоритетних процедура за дјецу која су жртве трговине, хитно именоване старатеља, упознавање дјеце са ризицима са којима могу да се суоче и успостављање мјера којима се обезбјеђује праћење ситуације дјеце која се налазе под великим степеном ризика. Ове мјере морају се редовно подвргавати процјени како би се осигурала њихова дјелотворност.

(е) Право дјетета на слободно изражавање својих ставова (члан 12.)

25. У складу са чланом 12. Конвенције, при одређивању мјера које ће бити прихваћене у погледу дјеце без пратње и раздвојене дјеце, треба обезбиједити дјетету право слободног изражавања мишљења и жеља и та мишљења и жеље треба да се узму у обзир (члан 12. став 1). Како би се обезбиједило да дијете изрази своје ставове и мишљења на прави начин и у складу са ситуацијом у којој се налази, захтијева се да се дјетету пруже све релевантне информације о његовим правима, услугама које му стоје на располагању, укључујући и средства комуникације, о процедури за добијање азила, потрази за члановима породице и о тренутној ситуацији у њиховој земљи поријекла (чланови 13, 17. и 22. став 2). У случајевима додијељеног старатеља, њега и смјештаја, као и правног заступника, ставови дјетета такође се морају узети у обзир. Ове информације морају бити пружене на начин који је примјерен нивоу зрелости и разумијевања сваког дјетета. Пошто је учествовање дјетета у разговорима и изражавању својих ставова зависно од комуникације која је доступна, уколико је потребно, треба обезбиједити преводиоца у свим фазама спровођења процедуре.

(ф) Поштовање принципа невраћања у земљу у којој су дјеца била предмет прогона

26. У пружању адекватног третмана дјечи без пратње и раздвојеној дјечи, државе уговорнице морају се у потпуности придржавати обавеза невраћања у земљу у којој су дјеца била предмет прогона које проистичу првенствено из међународних људских права, хуманитарног права и права избјеглица, и морају испуњавати обавезе наведене у члану 33. Конвенције о избјеглицама из 1951. године и у члану 3. Конвенције против тортуре.

27. При испуњавању обавеза из ове Конвенције, државе уговорнице неће вратити дијете у земљу гдје се основано сматра да постоји стваран ризик од наношења непоправљиве штете дјетету, као што су, између осталог, ризици наведени у члановима 6. и 37. Конвенције, било да се ради о земљи у коју дијете треба да буде непосредно премјештено или о некој другој земљи у коју би било премјештено накнадно. Ове обавезе примјењују се без обзира на то да ли озбиљна повреда тих права гарантованих Конвенцијом потиче од земаља које јесу или нису потписнице Конвенције или без обзира на то да ли је повреда ових права намјерна или ненамјерна, или је директна посљедица неке активности или непредузимања активности. Процјену ризика од наступања озбиљног кршења ових права треба вршити узимајући у обзир узраст и пол дјетета, као и, на примјер, озбиљне посљедице на дјецу која немају обезбијеђен неопходан степен исхране или здравствених услуга.

28. Пошто регрутовање малољетника и учешће малољетника у конфликтима носи велики ризик од наношења неповратних посљедица и нарушавања основних људских права, укључујући право на живот, на основу члана 38. Конвенције, као и чланова 3. и 4. Опционог протокола на Конвенцију о правима дјетета, који се односе на учешће дјеце у оружаним сукобима, а имају и екстратериторијалне посљедице, државе уговорнице ће се суздржавати од било каквог враћања дјетета на границу државе гдје постоји стваран ризик од регрутовања малољетника, укључујући и регрутовање не само у циљу учешћа у борбама, већ и у циљу пружања сексуалних услуга припадницима војске или гдје постоји стваран ризик од директног или индиректног учешћа у конфликтима, било у борби или кроз обављање других војних обавеза.

(г) Повјерљивост

29. Државе уговорнице морају заштити повјерљивост информација које се добију у вези са дјететом без пратње или раздвојеним дјететом, у складу са обавезом да заштите права дјетета, укључујући право на приватност (члан 16). Ова обавеза поштује се у свим околностима, укључујући и боравак у здравственим установама и установама социјалног старања. Мора се водити рачуна да информација која је тражена и легитимно добијена у једну сврху на буде неадекватно искоришћена нити у ту, нити у друге сврхе.

30. Повјерљивост укључује и поштовање права других. На примјер, при прикупљању, дијељењу и чувању информација у вези са дјецом без пратње и раздвојеном дјецом, посебно се мора водити рачуна о томе да се не угрози добробит других лица која се још увек налазе у земљи дјететовог поријекла, посебно добробит родитеља и чланова породице. Исто тако, информације које се тичу

локације на којој се дијете налази чуваће се као повјерљиве и према родитељима уколико је то неопходно због обезбјеђивања сигурности дјетета или уколико је то на било који други начин у најбољем интересу дјетета.

V. ОДГОВОР НА ОПШТЕ И ПОСЕБНЕ ПОТРЕБЕ ЗА ЗАШТИТОМ

(a) Иницијална процјена и мјере

31. Најбољи интерес дјетета мора бити водећи принцип при одређивању приоритетних мјера заштите и хронолошког слиједа мјера које ће се примјењивати на дјецу без пратње и раздвојену дјецу. У овај неопходни процес иницијалне процјене спада:

- (I) Хитна идентификација раздвојеног дјетета или дјетета без пратње, одмах по стицању на тачку доласка или непосредно по сазнавању одговорних институција о присуству дјетета на територији (члан 8). Ове мјере идентификације укључују процјену узраста при чему, поред физичког изгледа дјетета, треба узети у обзир и психичку зрелост. Ова процјена мора бити спроведена на стручан, безбједан начин, водећи рачуна о потребама и полу дјетета, избјегавајући сваки ризик од нарушавања његовог/њеног физичког интегритета; поштујући људско достојанство; и у случају несигурности о томе да ли је лице које се идентификује заиста дијете, неопходно је дозволити основану сумњу да јесте дијете и третирати га на тај начин.
- (II) Хитно регистровање кроз иницијални разговор који у обзир узима узраст и пол, на језику који дијете разумије, од стране професионално квалификованог особља које ће сакупити биолошке податке и податке о социјалној историји дјетета, како би се утврдио идентитет дјетета, укључујући када је то могуће и идентитет оба родитеља и браће и сестара, као и држављанство дјетета, родитеља и браће и сестара.
- (III) У наставку процеса регистровања, потребно је прикупити информације које су неопходне да би се одговорило на индивидуалне потребе дјетета. Ове информације укључују:
 - Разлоге за одвојеност или раздвојеност;
 - Процјену посебних рањивости, укључујући и здравствене, физичке, психосоцијалне, материјалне и друге потребе за заштитом, као и оне које су посљедица насиља у породици, трговине људима или трауме;
 - Сви доступни подаци који указују на потребу међународних мјера заштите, између осталог: од „основаног страха од прогона на основу припадности раси, религији, националности, одређеној друштвеној групацији или политичког мишљења” у земљи поријекла дјетета (члан 1 А став 2 Конвенције о избјеглицама из 1951. године); од спољне агресије, окупације, стране доминације или дешавања која озбиљно нарушавају јавни ред и мир (члан 1. став 2 Конвенције о специфичним аспектима проблема избјеглица у Африци); или од ефеката општег насиља;

(IV) Дјецы без пратње и раздвојеној дјецы треба по хитном поступку обезбједити сопствену идентификациону документацију;

(V) Хитно проналажење чланова породице (члан 22. став 2, члан 9. став 3 и члан 10. став 2).

32. Даље активности које треба предузимати у вези са резиденцијалним и другим статусом дјетета на територији земље треба да буду засноване на налазима ове иницијалне процјене спроведене по наведеним процедурама. Земље би требало да избегавају упућивање дјетета без пратње и раздвојеног дјетета у процедуру добијања азила уколико њихова присутност на територији те земље не повлачи питања потребе заштите међународних права избјеглица. Ова одредба не искључује обавезу земље да упути дјецу без пратње и раздвојену дјецу на релевантне процедуре заштите дјеце, као што су процедуре прописане законима о дјечијој заштити.

**(б) Именовање старатеља или савјетника и правног заступника
(чланови 18. став 2 и 20. став 1)**

33. Државе уговорнице су дужне да успоставе релевантан законски оквир и да предузимају неопходне мјере како би обезбједиле адекватно заступање најбољих интереса дјеце без пратње и раздвојене дјеце. Стога, дужне су именовати старатеља или савјетника непосредно по идентификацији дјетета без пратње или раздвојеног дјетета и створити услове да се задржи овај старатељски однос све док дијете не постане пунољетно или док трајно не напусти територију и/или јурисдикцију државе, у складу са Конвенцијом и осталим међународним обавезама. Старатељ се мора консултовати и информисати по питању свих активности које су предузете и које се предузимају у вези са дјететом. Старатељу мора бити обезбјеђена могућност да учествује у свим процесима у којима се доносе планови и одлуке, укључујући и саслушања поводом емигрантског статуса и по жалби, договоре о начину пружања његе и све активности током којих се трага за изналажењем трајног рјешења. Неопходно је да старатељ или саветник посједује потребно знање из области његе дјетета, како би био у могућности да обезбједи очување најбољег интереса дјетета као и задовољење правних, социјалних, здравствених, психолошких, материјалних и образовних потреба дјетета. Ове потребе могу бити задовољене, између осталог, тако што се старатељу омогући да успостави одговарајућу везу између дјетета и постојећих специјализованих агенција или појединаца који могу да пруже дјетету трајну његу која му је потребна. Оне агенције или појединци чији интереси могу потенцијално бити у колизији са интересима дјетета не могу бити подобни старатељи. На примјер, одрасле особе са којима дијете није у сродству, а чији је примарни интерес да са дјететом заснују однос послодавца, морају бити искључене из улоге старатеља.

34. У случају раздвојене дјеце, старатељство се по правилу додјељује одраслом члану породице који се налази у пратњи дјетета или даљем сроднику фамилије, а уколико не постоји индикација да то не би било у најбољем интересу дјетета, као на примјер у случају када је одрасли члан породице у пратњи дјетета на било који начин злостављао дијете. У случајевима када се старатељство додјељује одраслој особи која није у сродству са дјететом, а налази се у пратњи дјетета, подобност те особе за старатеља мора бити испитана пажљивије и детаљније. Уколико је овакав старатељ способен и вољан да пружи дјетету свакодневну његу, али није у могућности да

адекватно заступа најбољи интерес дјетета у свим погледима и на свим нивоима дјететовог живота, морају се обезбиједити додатне мјере (као што је именовање савјетника или правног заступника).

35. Како би се пратило обезбјеђивање старатељства, успостављају се механизми праћења и процјењује квалитет старатељства, да би се осигурала заштита и заступање најбољег интереса дјетета у процесима за доношење одлука и да би се, на првом мјесту, спријечило злостављање.

36. У случајевима када су дјеца укључена у процедуру за добијање азила или у административне или судске процесе, поред обезбјеђеног старатеља, треба им се обезбиједити и правни заступник.

37. Дјеца морају у сваком тренутку бити упозната са договорима у вези са додјелом старатеља и правног заступника и њихова се мишљења по овом питању морају узети у обзир.

38. У случајевима изузетног степена хитности, када је тешко одредити подобног старатеља за свако дијете понаособ, најбољи интереси раздвојене дјеце морају бити заштићени од стране државе и организација које раде у име ове дјеце.

(ц) Брига и смјештај (чланови 20. и 22.)

39. Дјеца без пратње или раздвојена дјеца су привремено или трајно лишена своје породичне средине и као таква су корисници обавезе државе по члану 20. Конвенције те ће им бити додијељена посебна заштита и помоћ.

40. Националним законом предвиђене мјере које обезбјеђују алтернативну бригу за ову дјецу, у складу са чланом 22. Конвенције, такође ће се примјењивати и на дјецу без пратње и раздвојену дјецу ван земље свог поријекла. Постоје многобројни модалитети за пружање бриге и смјештаја, а они се експлицитно наводе у члану 20. став 3 Конвенције: „...таква брига може да укључи, између осталог, смјештај у другу породицу, кафалах према исламском праву, усвојење, или, ако је неопходно, смјештај у одговарајуће установе за бригу о дјеци”. При разматрању рјешења, морају се узети у обзир узраст и пол дјетета, као и посебне рањивости дјетета које не само што је изгубило везу са својом породичном средином, већ се и налази ван своје земље поријекла. Нарочито, дужна пажња мора бити посвећена потреби успостављања континуитета у подизању дјетета, као и етничком, религиозном, културном и језичком поријеклу дјетета који су процијењени током процеса идентификације, регистровања и документовања. Брига и смјештај дјеце ће бити у складу са следећим параметрима:

- По општем правилу, дјеца не смију бити лишавана слободе;
- Како би се обезбиједио континуитет бриге и заштита најбољег интереса дјетета, промјена мјеста становања за дјецу без пратње и раздвојену дјецу мора бити ограничена на оне случајеве гдје је таква промјена управо у најбољем интересу дјетета;
- По принципу породичног јединства, браћа и сестре биће држани заједно;
- Дјетету којем у земљи у коју је дошло већ живе одрасли рођаци или које долази у пратњи одраслих рођака биће омогућено да живи са њима, осим уколико је то у колизији са најбољим интересом дјетета;

- С обзиром на изузетне рањивости дјетета, редовне процјене стања вршиће особље из институција социјалног старања;
- Без обзира на бригу која се пружа дјечи без пратње и раздвојеној дјечи, биће спроведен редован надзор и процјена од стране квалификованог особља, како би се обезбиједило очување дјечијег физичког и психосоцијалног здравља, заштита од насиља у породици и искоришћавања и приступ образовним установама и струковној обуци;
- Државе уговорнице и друге организације спроводиће мјере којима се обезбјеђује дјелотворна заштита права дјеце без пратње и раздвојене дјеце у домаћинствима која воде такође дјеца малољетници;
- У случајевима изузетног степена хитности, привремена брига биће обезбијеђена у најкраћем могућем року дјечи без пратње и раздвојеној дјечи. Ова брига ће осигурати безбједност и физичку и емоционалну његу у средини која охрабрује општи развој дјетета;
- Дјеца морају бити упозната са договорима у вези са модалитетима збрињавања која су им додијељена и њихова мишљења по овом питању морају се узети у обзир.

(д) Потпуни приступ образовању (чланови 28, 29. став 1 тачка ц, чланови 30. и 32.)

41. Државе уговорнице обезбиједиће доступност образовању током свих фаза циклуса расељавања. Свако дијете без пратње или раздвојено дијете, без обзира на статус, имаће потпун приступ образовању у земљи у коју су дошли, у складу са члановима 28, 29. став 1 тачка ц, 30. и 32. Конвенције и општих принципа које је разрадио Комитет. Овај приступ биће обезбијеђен без дискриминације, а посебно је важно дјевојчицама без пратње и раздвојеним дјевојчицама обезбиједити равноправан приступ формалном и неформалном образовању, укључујући и струковну обуку на свим нивоима. Дјеци са посебним потребама, нарочито дјеци са инвалидитетом, биће такође омогућен приступ квалитетном образовању.

42. Дијете без пратње и раздвојено дијете биће регистровано код одговарајућих образовних институција у најкраћем могућем року и биће му понуђена могућност да унаприједи своје способности учења. Сва дјеца без пратње и раздвојена дјеца имају право на очување свог културног идентитета и вриједности, укључујући и очување и развој матерњег језика. Свим адолесцентима биће омогућен упис на струковну и професионалну обуку, а млађој дјечи биће доступни програми раног учења. Државе уговорнице обезбиједиће да дјеци без пратње и раздвојеној дјечи буду издати сертификати школа или друга документа којима се потврђује одређени ниво стеченог образовања, нарочито при припреми за реалокацију, пресељење или повратак.

43. Државе уговорнице ће, нарочито у случајевима гдје је капацитет владе те земље ограничен, прихватити и омогућити пружање помоћи од стране УНИЦЕФ-а, Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, UNHCR-а и других агенција Уједињених нација у оквиру својих мандата, као и од стране других надлежних међувладиних и невладиних организација (члан 22. став 2), како би се задовољиле потребе за образовањем дјеце без пратње и раздвојене дјеце.

(е) Право на адекватан животни стандард (члан 27.)

44. Државе уговорнице ће омогућити да раздвојена дјеца и дјеца без пратње имају стандард живота усклађен са њиховим физичким, менталним, духовним и моралним развојем. Као што се предвиђа чланом 27. став 2 Конвенције, државе уговорнице обезбиједиће материјалну помоћ и програме подршке, нарочито у погледу исхране, одјеће и смјештаја.

45. Државе уговорнице ће, нарочито у случајевима где је капацитет владе те земље ограничен, прихватити и омогућити пружање помоћи од стране УНИЦЕФ-а, Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, УНХЦР-а и других агенција Уједињених нација у оквиру својих мандата, као и од стране других надлежних међувладиних и невладиних организација (члан 22. став 2), како би се задовољиле потребе за адекватним животним стандардом дјеце без пратње и раздвојене дјеце.

(ф) Право на уживање највишег стандарда здравствених услуга и услуга лијечења и опоравка (чланови 23, 24. и 39.)

46. При примјени права на уживање највишег стандарда здравствених услуга и услуга лијечења и опоравка по члану 24. Конвенције, државе уговорнице су обавезне да обезбиједи дјечи без пратње и раздвојеној дјечи здравствену његу подједнаку оној коју имају дјеца пореклом из те земље.

47. При обезбјеђивању овог права, државе уговорнице процијениће и узети у обзир посебне рањивости и трауматизованост ове дјеце. Посебно ће се узети у обзир чињеница да су дјеца без пратње прошла период раздвајања од чланова породице и да су такође, у различитим степенима, била изложена губицима, траумама непријатностима и насиљу. Многа таква дјеца, нарочито дјеца избеглице, била су изложена и трајном насиљу и стресу у земљи под војним дејствима. Све ово могло је да створи дубоко укоријењена осјећања беспомоћности и да пољуља повјерење дјетета у људе. Исто тако, дјевојнице су посебно подложне маргинализацији, сиромаштву и патњи током оружаних сукоба, и многе су током тих сукоба биле изложене насиљу заснованом на роду. Проживљавање дубоке трауме тражи посебан ниво осјетљивости и пажње при пружању његе и рехабилитације дјечи.

48. Члан 39. Конвенције предвиђа обавезу држава уговорница да обезбиједи услуге рехабилитације дјечи која су била жртве било којег облика насиља, занемаривања, искоришћавања, тортуре, окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или оружаних сукоба. Како би се омогућио овај опоравак и реинтеграција, развиће се модалитети његе менталног здравља који у обзир узимају културни идентитет и пол дјетета и пружиће се квалификовано психолошко савјетовање.

49. Државе уговорнице ће, нарочито у случајевима гдје је капацитет владе те земље ограничен, прихватити и омогућити пружање помоћи од стране УНИЦЕФ-а, Свјетске здравствене организације, Заједничког програма Уједињених нација за ХИВ/АИДС, Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, УНХЦР-а и других агенција Уједињених нација у оквиру својих мандата, као и од стране других надлежних међувладиних и невладиних организација (члан

22. став 2), како би се задовољиле здравствене потребе и потребе за здравственом његом дјеце без пратње и раздвојене дјеце.

(г) Спречавање трговине и сексуалног и других облика искоришћавања, злостављања и насиља (чланови 34, 35. и 36.)

50. Дјеца без пратње и раздвојена дјеца која се налазе ван своје земље поријекла посебно су подложна искоришћавању и злостављању. Са највећим ризиком да постану жртве трговине, укључујући и трговине у сврху сексуалног искоришћавања, суочавају се дјевојчице.

51. Чланови 34, 35. и 36. Конвенције морају се тумачити у спрези са обавезама о пружању посебне заштите и помоћи из члана 20. Конвенције, како би се обезбиједило да се дјеца без пратње и раздвојена дјеца заштите од трговине и од сексуалног и свих других облика искоришћавања, злостављања и насиља.

52. Једна од многобројних опасности са којима се суочавају дјеца без пратње и раздвојена дјеца је трговина људима, или поновљена трговина, у случајевима када је дијете претходно већ било жртва трговине људима. Трговина дјецом је пријетња остварењу дјечијих права на живот, опстанак и развој (члан 6). У складу са чланом 35. Конвенције, државе уговорнице ће предузети одговарајуће мјере да спријече овакву трговину. Потребне мјере укључују и идентификацију дјеце без пратње и раздвојене дјеце; редовно утврђивање њиховог кретања; и организовање информативних кампања које дужну пажњу поклањају узрасту и полу дјетета, а обављају се на језику и средствима које дијете може да разумије. Такође, неопходно је усвојити адекватне законе и успоставити дјелотворне механизме за њихово спровођење у вези са законом о раду и законодавством које регулише прелазак границе.

53. Ризик је такође велики и за дијете које је већ било жртва трговине због чега се и нашло у статусу дјетета без пратње или раздвојеног дјетета. Таква дјеца не смију се кажњавати и морају добити помоћ као жртве озбиљног кршења људских права. Нека од дјеце која су била жртве трговине људима могу добити избјеглички статус на основу Конвенције из 1951. године. Државе уговорнице ће осигурати да раздвојена или дјеца без пратње која желе азил или у вези са којом постоје индикације да су неопходне међународне мјере заштите, имају приступ процедури за добијање азила. Дјеца која се суочавају са ризиком од поновљене трговине неће бити враћена у своје земље поријекла, осим уколико то није у њиховом најбољем интересу и уколико нису предузете одговарајуће мјере за њихову заштиту. Када повратак није у најбољем интересу дјетета, државе уговорнице размотриће комплементарне облике заштите за дјецу жртве трговине људима.

(х) Спречавање војног регрутовања и заштита од посљедица рата (чланови 38. и 39.)

Спречавање војног регрутовања

54. Обавезе држава уговорница које проистичу из члана 38. Конвенције и чланова 3. и 4. Опционог протокола на Конвенцију о правима дјетета о учешћу дјеце у оружаним сукобима примјењиваће се и на дјецу без пратње и раздвојену дјецу. Држава уговорница предузеће све

неопходне мјере да спријечи регрутовање или коришћење дјеце од стране било којег учесника у сукобу. Ова се одредба примењује и на дјецу која су бивши војници пребјегли из својих јединица и која траже заштиту од поновног регрутовања.

Модалитети бриге

55. Модалитети за бригу о раздвојеној дјечи и дјечи без пратње биће успостављани тако да се спријечи њихово регрутовање, поновљено регрутовање или коришћење од било које стране у сукобу. Старатељство се неће додијелити појединцима или организацијама које су непосредно или посредно укључене у одређени оружани сукоб.

Дјеца бивши војници

56. Дјecu војнике треба првенствено сматрати жртвама оружаног сукоба. Дјеци бившим војницима, која се често нађу раздвојена или без пратње по престанку трајања сукоба или због бјежања из војске, биће пружена све неопходна подршка како би им се омогућила реинтеграција у нормални живот, укључујући и психолошко савјетовање. Оваква дјеца биће идентификована и демобилисана по хитном поступку при било којој операцији идентификације и раздвајања. Дјеца војници, нарочито она која су без пратње или раздвојена, у највећем броју случајева неће бити лишена слободе, већ ће бити корисници посебних мјера заштите и помоћи, нарочито у погледу демобилизације и рехабилитације. Посебни напори морају се уложити како би се омогућила реинтеграција за дјевојчице које су биле у оружаним дејствима, било као војници или на било који други начин.

57. Уколико је, под одређеним околностима, неизбежно лишавање слободе дјетета војника преко 15 година старости и уколико је оно у складу са међународним људским правима и хуманитарним правом, на примјер уколико то дијете представља озбиљну пријетњу за безбједност, онда ће услови за ово лишавање слободе бити усклађени са међународним стандардима, укључујући члан 37. Конвенције и стандардима у вези са малољетничком делинквенцијом. Такво лишавање слободе неће искључивати настојања да се пронађу родитељи дјетета, нити приоритетно учешће у програмима рехабилитације.

Поштовање принципа невраћања у земљу у којој су дјеца била предмет прогона

58. Пошто регрутовање малољетника и учешће у сукобима укључује високи ризик од трајних посљедица на остваривање основних људских права, као што је и право на живот, а обавезе земаља потписница проистичу из члана 38. Конвенције и надовезују се на чланове 3. и 4. Опционог протокола на Конвенцију о правима дјетета које се тичу учешћа у оружаним сукобима, и има екстратериторијалне посљедице, државе уговорнице ће се уздржавати од враћања дјетета на било који начин на границе са земљом у којој постоји стваран ризик од регрутовања малољетника или непосредног или посредног учествовања у сукобима.

Облици поступања који уважавају специфичне облике и начине манифестација прогона

59. Подсјећајући државе уговорнице на потребу да се процедуре за добијање азила и избјегличког статуса заснивају на уважавању узраста и пола, Комитет истиче да регрутовање

малољетника (укључујући ангажовање дјевојчица за пружање сексуалних услуга или присиљавање на брак са припадником војске) и непосредно или посредно учешће у сукобима представљају озбиљно кршење људских права, као и прогон те дјеце. Овакви случајеви треба да воде до добијања статуса избјеглице гдје год постоји основани страх од регрутовања или учешћа у сукобима на основу „расе, религије, националности, припадности одређеној друштвеној групи или политичких увјерења”(члан 1 А став 2 Конвенције о избјеглицама из 1951. године).

Рехабилитација и опоравак

60. Уколико је потребно, државе уговорнице ће, у сарадњи са међународним агенцијама и невладиним организацијама, развити један свеобухватни систем психолошке подршке и помоћи за раздвојену дјецу и дјецу без пратње која су била изложена оружаним сукобима. Овај систем дужну пажњу посветиће узрасту и полу дјетета.

(и) Спречавање лишавања слободе и поступање у таквим случајевима

61. Поштујући одредбе члана 37 Конвенције и принцип најбољег интереса дјетета, дијете без пратње и раздвојено дијете неће бити лишавано слободе. Лишење слободе не може се оправдати само на основу тога што је дијете раздвојено или без пратње, или његовим имигрантским или резиденцијалним статусом или недостатком таквог статуса. У изузетним случајевима гдје је лишење слободе оправдано другим разлозима, биће спроведено у складу са чланом 37. тачком б Конвенције који захтијева да оно буде у складу са законом релевантне земље и да се примјењује једино као посљедња могућа мјера и то на најкраћи могући период. Сходно томе, све мјере које се могу примијенити, укључујући убрзавање релевантних процеса, треба да буду примијењене како би се обезбиједило хитно пуштање из притвора дјетета без пратње или раздвојеног дјетета и обезбјеђивање алтернативног облика адекватног смештаја.

62. Поред националних, и међународне обавезе којима се регулише лишење слободе и задржавање се морају поштовати. У погледу тражења азила, дјеце без пратње и раздвојене дјеце, државе уговорнице морају нарочито испуњавати обавезе предвиђене чланом 31. став 1 Конвенције о избјеглицама из 1951. године. Исто тако, треба узети у обзир да се илегалан улазак у земљу или боравак у земљи дјетета без пратње или раздвојеног дјетета може оправдати основним законским принципима, где је такав улазак или боравак једини начин да се спријечи кршење основних људских права дјетета. При изради практичних политика које се односе на раздвојену дјецу и дјецу без пратње која су жртве трговине људима или искоришћавања, земље ће обезбиједити да ова дјеца не подлијежу кривичном гоњењу искључиво по основу илегалног уласка или боравка у земљи.

63. У изузетним случајевима притварања дјеце, услови за њихово притварање и задржавање морају бити вођени најбољим интересом дјетета и морају бити у потпуности у складу са одредбом члана 37. тачке а и ц Конвенције и других међународних обавеза. Морају се успоставити посебна одјељења за задржавање која су примјерена дјецу и која их раздвајају од одраслих, осим уколико се не утврди да то не би било у најбољем интересу дјетета. Основни принцип таквог приступа требало би да буде брига о дјетету, а не притварање дјетета. Објекти у којима се дијете налази не треба да буду у изолованим срединама гдје нису доступни културно адекватни ресурси за живот у

заједници и гдје не постоји доступност правне помоћи. Дјеци мора бити пружена могућност обављања редовних контаката и пријема посјета од стране пријатеља, рођака, религиозних, друштвених и правних савјетника и старатеља. Исто тако, мора им бити омогућено задовољење основних потреба, као и адекватан медицински третман и, уколико је потребно, психолошко савјетовање. Током периода проведеног у притвору, дјеца имају право на образовање које би, у идеалном случају, требало да се одвија ван просторија у којима се врши затварање дјетета, како би се обезбиједио континуитет образовања дјетета и након пуштања из притвора. Затворена дјеца такође имају право на рекреацију и игру, као што је предвиђено у члану 31. Конвенције. Како би се адекватно осигурало уживање права која проистичу из члана 37. тачка д Конвенције, свако дијете без пратње или раздвојено дијете лишено слободе имаће право да му одмах буде омогућен приступ правној и другој одговарајућој помоћи, укључујући и именовање правног заступника.

VI. ПРОЦЕДУРА ЗА ДОБИЈАЊЕ АЗИЛА, ИНСТРУМЕНТИ ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ И ПРАВА У АЗИЛУ

(а) Опште одредбе

64. Обавезе које проистичу из члана 22. Конвенције да се предузму „адекватне мјере“ које ће осигурати да дијете које тражи статус избјеглице, било да је у пратњи или без пратње, добије адекватну заштиту, укључује, између осталог, обавезу да се успостави функционални систем азила и да се донесе сет законских аката који ће регулисати поступање са дјецом без пратње и раздвојеном дјецом и да се изграде капацитети неопходни да би се ово поступање и омогућило у складу са примјенљивим правима предвиђеним Конвенцијом и другим инструментима међународних људских права, заштите избјеглица или хуманитарним инструментима чији је земља потписница члан. Земље које се суочавају са рестриктивним ресурсима у организовању оваквог развоја капацитета охрабрују се да потраже међународну помоћ, укључујући и помоћ коју пружа UNHCR.

65. Узимајући у обзир комплементарност обавеза из члана 22 и обавеза које проистичу из међународног права, као и пожељно консолидовање стандарда, државе уговорнице ће примјењивати међународне стандарде у вези са избјеглицама све док они постепено не еволуирају применом члана 22. Конвенције.

(б) Приступ процедури азила, без обзира на узраст

66. Дјеца која траже азил, укључујући и дјецу која су без пратње или раздвојена, ће имати потпуни приступ процедурама азила и другим комплементарним механизмима који пружају међународну заштиту, без обзира на узраст. Уколико се током процеса идентификације и регистрација утврди да дијете има неки рационално заснован страх или, чак иако дијете није способно да експлицитно артикулише конкретни страх, ако се утврди да дијете објективно може бити изложено ризику од прогона заснованог на раси, религији, националности, припадности

одређеној друштвеној групи или политичком становишту, или да му из других разлога може бити потребна међународна заштита, такво дијете биће упућено у процедуру за добијање азила и, уколико је то релевантно, на механизме које пружају комплементарну заштиту под међународним и домаћим правом.

67. Дјеца без пратње и раздвојена дјеца за коју не постоји индикација да имају потребу за међународном заштитом неће по аутоматизму, нити другачије, бити упућивана у процедуру за добијање азила, већ ће бити заштићена у складу са релевантним механизмима заштите дјетета, као што су они прописани законима који регулишу заштиту младих.

(ц) Процедурални механизми заштите и пратеће мјере (члан 3. став 3)

68. Одговарајуће мјере које се предузимају на основу члана 22. став 1 Конвенције морају узети у обзир посебне рањивости дјеце без пратње и раздвојене дјеце, као и национални законски оквир и услове. Спровођење таквих мјера треба да буде вођено сљедећим доље наведеним смјерницама.

69. Дијете које тражи азил заступа одрасла особа која је упозната са историјом дјетета и која је компетентна и способна да заступа најбоље интересе дјетета (видјети одјељак V (б) „Именовање старатеља или савјетника и правног заступника“). Дјетету без пратње и раздвојеном дјетету у оваквим случајевима мора бити обезбијеђен бесплатни приступ квалификованом правном заступнику, чак и када се захтјев за добијање избјегличког статуса процесуира под нормалним процедурама за одрасле.

70. Молба за добијање избјегличког статуса коју поднесе дијете без пратње или раздвојено дијете имаће приоритет над молбама других подносилаца и предузеће се све расположиве мјере да се одлука о статусу донесе брзо и на поштен начин.

71. Најосновније процесне гаранције подразумијевају да је молба разматрана од стране компетентног лица или организације која је у потпуности упозната са питањима азила и избјеглица. Уколико старост и зрелост дјетета то дозвољавају, биће обезбијеђен приватни разговор дјетета са квалификованом особом прије него што се донесе било каква коначна одлука. Кад год је дијете у немогућности да директно комуницира са квалификованом особом, биће потражена помоћ квалификованог преводиоца. Поред тога, мора бити остављен простор за вјеровање у дјететову причу, иако постоје несигурности по питању кредибилитета приче коју је испричало, као и простор за могућност достављања молбе за формално поновљено разматрање одлуке.

72. Разговор са дјететом обавља представник овлашћене службе за избјеглице који ће у обзир узети посебну ситуацију дјеце без пратње током извођења процјене о избјегличком статусу и разумијевања историјске и културне позадине дјетета. Процес процјене обавља се тако што се свако дијете третира као посебан случај и јединствена комбинација фактора, укључујући и дјететову личну, породичну и културну историју. Старатељ и правни заступник присуствоваће свим разговорима.

73. У случајевима избјеглиштва великог броја људи, гдје није могуће утврђивање појединачних избјегличких статуса, државе уговорнице могу одобрити овај статус свим члановима једне групе избјеглица. У таквим случајевима, свој дјечи без пратње и раздвојеној дјечи биће одобрен исти статус као и осталим члановима одређене групе.

(д) Процјена потреба за његом која у обзир узима појединачне потребе дјетета и његове природе

74. Приликом процјене молби за додјељивање избјегличког статуса дјечи без пратње и раздвојеној дјечи државе уговорнице узете у обзир развој и формативни однос између међународних људских права и права избјеглица, укључујући и позиције које је успоставио УНХЦР приликом надзора над спровођењем Конвенције о избјеглицама из 1951. године. Дефиниција избјеглице из те Конвенције мора се посматрати на начин који дужну пажњу поклања узрасту и полу дјетета, као и одређеним мотивима и облицима манифестације прогона коме је дијете било изложено. Прогон од стране породице или рођака, регрутовање малољетника, трговина дјецом у сврху проституције, сексуално искоришћавање или генитално сакаћење дјевојчица, само су неки од облика и манифестација прогона над дјететом који могу утицати на добијање статуса избјеглице уколико се ове радње могу засновати на одредбама Конвенције о избјеглицама из 1951. године. Стога је важно да државе уговорнице у националним процедурама за утврђивање избјегличког статуса посебну пажњу посвете таквим специфичним облицима и манифестацијама прогона, као и насиљу заснованом на полној припадности.

75. Особље које учествује у спровођењу процедура за утврђивање избјегличког статуса дјече, нарочито дјече без пратње и раздвојене дјече, проћи ће претходно одговарајућу обуку из примјене међународног и националног закона о избјеглицама. Ова обука мора бити заснована на специфичностима дјетета, културе и пола. Како би се на прави начин процијениле молбе за додјељивање азила дјечи, при прикупљању информација из земље поријекла неопходно је сакупити и забиљежити податке о ситуацији у којој се дијете налазило, укључујући ону дјечу која спадају у мањинске или маргинализоване групе.

(е) Потпуно уживање свих међународних права избјеглица и људских права код дјече којој је додијељен статус избјеглица (члан 22.)

76. На дјечу без пратње и раздвојену дјечу којој је додијељен статус избјеглица и азил не примјењују се само права предвиђена Конвенцијом о избјеглицама из 1951. године, већ им је омогућено остваривање свих људских права намијењених дјечи на територији или под јурисдикцијом државе уговорнице, укључујући права која захтијевају законски загарантовани боравак на територији.

(ф) Дјеча која користе додатне облике заштите

77. У случајевима када захтјеви за добијање избјегличког статуса предвиђени Конвенцијом о избјеглицама из 1951. године нису испуњени, раздвојена дјеча и дјеча без пратње могу користити

друге расположиве облике комплементарне заштите, до нивоа који је предвиђен за остваривање њихових потреба за заштитом. Примјена ових додатних облика заштите не лишава државе потписнице обавеза да у обзир узму посебне потребе заштите дјецe без пратње и раздвојене дјецe. Стога, дјецa којој су одређени додатни облици заштите имају права на потпуно остваривање свих људских права намењених дјеци на територији или под јурисдикцијом државе уговорнице, укључујући права која захтијевају законски загарантовани боравак на територији.

78. У складу са опште прихватљивим принципима, а нарочито принципима који се односе на обавезе државе уговорнице у погледу дјецe без пратње и раздвојене дјецe која се нађу на територији те земље, дјецa којој није додијељен ни избјеглички статус нити су корисници додатних облика заштите, ипак имају права на заштиту по свим правилима Конвенције све док *de facto* остану на територији или под јурисдикцијом државе уговорнице.

VII. СПАЈАЊЕ ПОРОДИЦЕ, ПОВРАТАК И ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ТРАЈНИХ РЈЕШЕЊА

(а) Опште одредбе

79. Крајњи циљ поступања са дјецом без пратње и раздвојеном дјецом је изналагање трајног рјешења које у обзир узима све дјететове потребе за заштитом, уважава ставове дјетета и, кад год је могуће, води до превазилажења ситуације због које је дијете остало без пратње или раздвојено. Активности изналагања трајног рјешења за дјецу без пратње и раздвојену дјецу треба започети без икаквих одлагања и, кад год је могуће, непосредно по процјени дјетета. Пратећи принцип који се заснива на поштовању права дјетета, потрага за трајним рјешењем почиње анализирањем могућности за спајање породице.

80. Проналагање чланова породице је основна компонента сваке потраге за трајним рјешењем и треба јој давати приоритет, осим када су сам чин потраге или начин на који се ова потрага спроводи у колизији са најбољим интересом дјетета или уколико угрожавају основна људска права лица за којима се потрага врши. У сваком случају, у спровођењу активности потраге за породицом неће бити референце на статус дјетета као потражиоца азила или као избјеглице. Уз поштовање свих ових услова, активности потраге за породицом наставиће се и током процедуре за добијање азила. За сву дјецу која остану на територији земље домаћина, било на основу азила, додатних облика заштите или због других правних или фактичких пререка за премијештање дјетета, мора се тражити трајно решење.

(б) Спајање породице

81. Како би у потпуности биле испоштоване обавезе предвиђене чланом 9. Конвенције да се осигура да дијете не буде одвојено од својих родитеља против њихове воље, биће предузете све мјере да се дијете без пратње или раздвојено дијете врати својим родитељима, осим у случајевима када је раздвојеност у најбољем интересу дјетета, посвећујући дужну пажњу остварењу права дјетета да изрази своје мишљење (члан 12.) (видјети такође и одјељак IV (е),

„Право дјетета да слободно изражава своје ставове“). Иако одредбе експлицитно наведене у члану 9. став 1, у другој реченици, наине у вези са случајевима који укључују у злостављање или занемаривање дјетета од стране родитеља, могу забранити спајање породице на било којој локацији, у неким другим случајевима поступање у најбољем интересу дјетета може наметнути препреку спајању породице само на појединим локацијама.

82. Спајање породице у земљи поријекла није у најбољем интересу дјетета и неће бити обављано уколико се основано сумња да постоји ризик да би овај повратак дјетета водио кршењу основних људских права дјетета. Овакав ризик се беспоговорно документује додјељивањем статуса избјеглице или одлуком надлежних органа о примјени обавезе невраћања у земљу у којој су дјеца била предмет прогона (укључујући обавезе које проистичу из члана 3. Конвенције против тортуре и других облика сурових, нељудских или понижавајућих поступака или кажњавања и чланова 6. и 7. Међународног споразума о цивилним и политичким правима). Стога, додјељивање избјегличког статуса представља правну препреку повратку у земљу поријекла и тиме, препреку за спајање породице у тој земљи. Уколико су околности у земљи поријекла такве да представљају ризик нижег степена и уколико, на примјер, постоји забринутост да би дијете било изложено ефектима општег насиља које није засновано на дискриминацији, овакви ризици морају се пажљиво размотрити и анализирати у спрези са разматрањем остварења права дјетета, укључујући и посљедице даљег раздвајања. У овом контексту, мора се истаћи да је опстанак дјетета од највеће важности и да представља предуслов за остварење свих других права.

83. У случајевима када није могуће спајање породице у земљи поријекла, без обзира да ли постоје законске препреке за спајање или је компаративним разматрањем ризика и најбољег интереса дјетета закључено да се дијете не врати у земљу поријекла, обавезе предвиђене члановима 9. и 10. Конвенције ступају на снагу и представљају основ за доношење одлуке у земљи домаћину о могућем спајању породице у тој земљи. У овом контексту, државе уговорнице се посебно подсећају на обавезу примене члана 10, став 1 „захтјеви дјетета или његових родитеља да уђе на територију стране уговорнице или је напусти ради поновног спајања породице, уговорне стране ће рјешавати на позитиван, хуман и експедитиван начин“ и ... „обезбиједити да подношење таквог захтјева не проузрокује никакве штетне посљедице за подносиоце и чланове њихових породица“. Земље поријекла морају поштовати право дјетета и његових родитеља „да напусте сваку земљу, укључујући и сопствену, као и да уђу у своју земљу“ (члан 10, став 2).

(ц) Повратак у земљу поријекла

84. Повратак у земљу поријекла неће се сматрати опцијом уколико се основано сумња да постоји ризик да ће овај повратак изазвати кршење основних људских права дјетета, а нарочито уколико је примјенљив принцип невраћања у земљу у којој су дјеца била предмет прогона. Повратак у земљу поријекла ће у принципу бити организован само уколико је у најбољем интересу дјетета. Да би се донијела оваква одлука, неопходно је, између осталог, узети у разматрање сљедеће:

- Сигурност, безбједност и други услови, укључујући друштвено-економске услове, дочек дјетета по повратку, укључујући и испитивање услова у дому у коме ће дијете живјети које обавља мрежа организација за социјално старање;

- Доступност модалитетима бриге о дјетету за свако појединачно дијете;
- Ставови и мишљења дјетета које је изразило као остварење свог права да то уради на основу члана 12, као и ставови и мишљења старатеља;
- Ниво интегрисаности дјетета у земљи домаћину и трајање периода одвојености од своје земље;
- Право дјетета „на очување идентитета, укључујући држављанство, име и породичне односе”, члан 8;
- Потреба „успостављања континуитета у подизању дјетета, као и етничком, религиозном, културном и језичком поријеклу дјетета”, члан 20.

85. Уколико није доступна брига о дјетету од стране родитеља или чланова проширене породице, повратак у земљу поријекла не би требало, у принципу, да се спроводи прије него што се унапријед обезбиједи гаранције и конкретне мјере за бригу о дјетету, одговорност за старатељство у земљи поријекла.

86. У изнимним случајевима, повратак у земљу поријекла ће бити организован након пажљиве анализе најбољег интереса дјетета и других околности, уколико друге околности представљају јачи аргумент, заснован на правима дјетета. Ово се може десити у ситуацији када дијете представља озбиљну пријетњу за безбједност земље или друштва. Аргументи који се не заснивају на остварењу права дјетета, као што су аргументи засновани на контроли миграција, не могу бити постављени испред остварења најбољег интереса дјетета.

87. У свим случајевима, повратак се мора обавити на начин који је безбједан, адекватан потребама дјетета и који у обзир узима пол дјетета.

88. Земље поријекла се такође подсећају, у овом контексту, на обавезу да морају поштовати право дјетета и његових родитеља „да напусте сваку земљу, укључујући и сопствену, као и да уђу у своју земљу” (члан 10. став 2).

(д) Локална интеграција

89. Локална интеграција је примарни циљ уколико није могућ повратак у земљу поријекла због правних или чињеничних препрека. Локална интеграција мора бити заснована на обезбијеђеном правном статусу (укључујући и резиденцијални статус) и мора се водити правима загарантованим Конвенцијом, потпуно примјенљивим на сву дјецу која остају у земљи, без обзира на то да ли је њихов останак резултат добијања статуса избјеглице или постоје правне препреке за повратак или је анализа најбољих интереса дјетета закључила да до повратка не треба да дође.

90. Када се донесе одлука да дијете без пратње или раздвојено дијете треба да остане у заједници, надлежни органи ће спровести процјену ситуације у којој се дијете налази и, у консултацији са старатељем, договорити адекватне дугорочне модалитете за интеграцију дјетета у локалној заједници, те договорити мјере које ће се предузимати да би се ова интеграција олакшала. Дугорочно смјештање у заједницу мора бити засновано на најбољем интересу дјетета и у овој фази, када год је могуће, смјештање дјетета у институцију треба да се примењује само као посљедње рјешење, када су остала немогућа. Дијете без пратње или раздвојено дијете мора

имати приступ остварењу истих права (укључујући право на образовање, обуку, запошљање и здравствену његу) који имају и дјеца матичне националности земље. Како би осигурала да се ова права у потпуности остварују, земља домаћин можда ће морати посебну пажњу да посвети спровођењу додатних мјера којима би се процијенио статус рањивости дјетета, рецимо кроз додатну обуку из језика.

(е) Усвајање међу земљама (члан 21.)

91. Државе уговорнице морају у потпуности поштовати одредбе из члана 21. Конвенције, као и друге релевантне међународне инструменте, нарочито Хашку конвенцију о заштити дјецe и сарадњи по питању усвајања међу земљама и препоруке из 1994. године у вези са апликацијама за дјецу избјеглице и интерно расељену дјецу када се разматра питање усвајања дјецe без пратње и раздвојене дјецe. Државе уговорнице ће нарочито поштовати сљедеће:

- Усвајање дјецe без пратње или раздвојене дјецe узете се у разматрање само пошто је закључено да је дијете у позицији да буде усвојено. Ово у пракси значи, између осталог, да су покушаји да се пронађе породица дјетета и да се дијете споји са породицом били безуспјешни или да су родитељи дјетета пристали на усвајање. Пристанак родитеља или других лица, институција или надлежних органа на усвајање дјетета мора бити заснован на упознатости са чињеницама и мора бити слободан. Ово подразумијева да пристанак није добијен тако што је изнуђен плаћањем или било каквом компензацијом и да није накнадно повучен;
- Дјеца без пратње и раздвојена дјеца неће се усвајати по убрзаном поступку у јеку ситуације високог степена хитности;
- Одлука о сваком усвајању мора бити донесена на основу најбољег интереса дјетета и у складу са националним, међународним и обичајним правом;
- Током свих процедура усвајања, потражиће се и узети у обзир изјашњавање дјетета о овом питању, у складу са његовим узрастом и степеном зрелости. Ово подразумијева да је дијете прошло савјетовање и да је на прави начин упознато са посљедицама усвајања и са сопственим пристанком на усвајање, у случајевима када је тај пристанак потребан. Ово подразумијева да пристанак није добијен тако што је изнуђен плаћањем или било каквом компензацијом;
- При усвајању, приоритет се даје усвајању од стране рођака у својим резиденцијалним земљама. Када ово није могућа опција, предност ће се дати усвајању у оквиру заједнице из које је дијете дошло или у најмању руку у оквиру културне средине дјетета.
- Усвајање неће бити разматрано:
 - Уколико постоји основана нада да ће бити пронађени родитељи дјетета и да је спајање са породицом у најбољем интересу дјетета;
 - Уколико је у супротности са израженим ставовима дјетета или родитеља;
 - Уколико још није прошао довољно дуг временски период у коме се покушавало проналажење родитеља или других живих чланова породице. Овај период варира по дужини у различитим случајевима, а нарочито због услова који постоје да би се

обавило тражење породице; међутим, овај процес мора бити обављен у разумном временском року;

- Усвајање у земљи азила не треба се обављати уколико постоји могућност добровољне репатријације у блиској будућности под условима који гарантују безбједност и достојанство.

(ф) Настањење у трећој земљи

92. Настањење у трећој земљи може представљати трајно рјешење за раздвојено дијете или дијете без пратње које не може да се врати у земљу поријекла и за које не може да се изнађе трајно рјешење у земљи домаћину. Одлука о настањењу раздвојеног дјетета или дјетета без пратње у трећој земљи мора бити донесена на основу ажурираних података и детаљне процјене најбољих интереса дјетета, узимајући у обзир, тренутно важеће међународне и друге потреба за заштитом. Настањење у трећој земљи заговара се уколико је то једино средство да се дјелотворно и одрживо заштити дијете од повратка у земљу у којој је било предмет прогона или од прогона и кршења других људских права у земљи у којој се тренутно налази. Настањење у трећој земљи такође је у најбољем интересу дјетета без пратње или раздвојеног дјетета уколико ће омогућити спајање породице у тој земљи.

93. Одлука о најбољим интересима дјетета, прије него што се донесе одлука о настањењу у трећој земљи, мора узети у обзир и сљедеће факторе: предвиђено трајање правних или других препрека за повратак дјетета у земљу поријекла; право дјетета на очување сопственог идентитета укључујући националност и име (члан 8.); старосну доб, пол, емотивно стање, образовни и породични профил; континуитет или дисконтинуитет бриге у земљи домаћину; пожељни континуитет у подизању дјетета и у његовом етничком, религиозном, културном и језичком поријеклу (члан 20.); праву дјетета да одржи своје односе са породицом (члан 8.) и релевантне краткорочне, средњорочне и дугорочне могућности да се обави спајање породице било у земљи поријекла, домаћина или у трећој земљи. Дјеца без пратње и раздвојена дјеца неће никада бити насељена у трећој земљи уколико би то угрозило на било који начин њихово будуће спајање са породицом.

94. Државе уговорнице охрабрују се да пруже могућности за настањење у трећој земљи како би се задовољиле потребе дјеце без пратње и раздвојене дјеце за овим настањењем.

VIII. ОБУКА, ПОДАЦИ И СТАТИСТИКА

(а) Обука особља које се бави питањима дјеце без пратње и раздвојене дјеце

95. Посебна пажња мора се посветити обуци особља које ради са дјецом без пратње и раздвојеном дјецом и које је укључено у рјешавање њихових случајева. Подједнако је важна и специјализована обука правних заступника, старатеља, преводилаца и осталих који се баве питањима дјеце без пратње и раздвојене дјеце.

96. Ова обука мора бити специјално осмишљена да задовољи потребе и права одређених група. Ипак, постоје одређени кључни елементи које треба укључити у све програме обуке. То су:

- Принципи и одредбе Конвенције;
- Знање о земљи поријекла дјете без пратње и раздвојене дјете;
- Адекватне технике за вођење разговора;
- Дјечији развој и психологија дјетета;
- Културне специфичности и међукултурална комуникација.

97. Почетни програми обуке морају се редовно пратити и надограђивати, укључујући и спровођење обука на послу и оснивање професионалних мрежа.

(б) Подаци и статистика о дјети без пратње и раздвојеној дјети

98. На основу искуства Комитета, подаци и статистика која се сакупи у погледу дјете без пратње и раздвојене дјете ограничена је на број долазака у земљу и број молби за додјелу азила. Ови подаци су недовољни за детаљну анализу остварења права ове дјете. Исто тако, податке и статистику најчешће прикупља велики број различитих министарстава или агенција, што може да угрози даљу анализу и представља потенцијалну опасност по повјерљивост и право на приватност дјетета.

99. У складу са тим, успостављање детаљног интегрисаног система за сакупљање података у вези са дјетом без пратње и раздвојеном дјетом представља предуслов за развој дјелотворних стратегија за остваривање права те дјете.

100. Подаци који се прикупљају у том систему идеално би требало да укључе, мада нису ограничени на сљедеће: основне биографске податке о сваком дјетету (старост, пол, земљу поријекла и националност, етничку групу); укупни број дјете без пратње и раздвојене дјете која покушају да уђу у земљу и број дјете којој је ограничен приступ земљи; број молби за додјелу азила; број правних заступника и старатеља који је додијељен тој дјети; правни и емигрантски статус (тражилац азила, избјеглица, дозвола о привременом боравку); смјештај (у институцијама, са породицама или самостални); упис у школу или на струковно образовање; спајање са породицом и број дјете враћене у земљу поријекла. Исто тако, државе уговорнице ће размотрити и сакупљање квалитативних података који би им омогућили да анализирају она питања која остају недовољно јасна, као што су, на примјер, нестанак дјете без пратње и раздвојене дјете и посљедице трговине дјетом.

7. Општи коментар број 7: СПРОВОЂЕЊЕ ПРАВА ДЈЕТЕТА У РАНОМ ДЈЕТИЊСТВУ¹³

I. УВОД

1. Овај Општи коментар је настао као производ искустава Комитета у разматрању извјештаја држава уговорница. У многим случајевима, понуђено је веома мало информација о раном дјетињству, а коментари су, углавном, ограничени на морталитет дјече, регистрацију рођења и здравствену заштиту. Комитет је осјетио потребу за разматрањем ширих импликација Конвенције о правима дјетета на малу дјecu. У складу са тим, Комитет је 2004. године Дан опште дискусије посветио теми „Остваривање права дјетета у раном дјетињству”. Ово је имало за посљедицу доношење низа препорука (видјети CRC/C/143, одјељак VII), као и одлуке да се припреми општи коментар о овој важној теми. Овим Општим коментаром Комитет жели да истакне значај чињенице да су мала дјеца носиоци свих права предвиђених Конвенцијом и да је рано дјетињство период од кључног значаја за остваривање ових права. Према радној дефиницији Комитета, „рано дјетињство” се односи на сву малу дјecu: од рођења и током најранијих година, за вријеме предшколског узраста, као и у периоду преласка у школу (видјети став 4 у даљем тексту).

II. ЦИЉЕВИ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

2. Циљеви Општег коментара су:

- (а) Да ојача разумијевање људских права све мале дјече и да скрене пажњу државама уговорницама на њихове обавезе према малој дјечи;
- (б) Да размотри конкретне карактеристике раног дјетињства које утичу на остваривање права;
- (ц) Да подстакне признавање мале дјече као друштвених актера од њиховог рођења, са посебним интересовањима, способностима и рањивостима, као и потребе за заштитом, усмјеравањем и подршком у коришћењу ових права;
- (д) Да скрене пажњу на различитости у раном дјетињству које треба да се узму у обзир приликом примјене Конвенције, укључујући различитости у околностима живота мале дјече, квалитету њихових искустава и утицајима који обликују њихов развој;
- (е) Да укаже на разлике у очекивањима и поступању према дјечи у различитим културама, укључујући локалне обичаје и праксе који треба да се поштују, осим када су у супротности са правима дјетета;

¹³ УН, Општи коментар број 7: Спровођење права дјетета у раном дјетињству, CRC/C/GC/7/Rev. 1, 20. септембар 2006.

- (ф) Да нагласи угроженост мале дјеце сиромаштвом, дискриминацијом, распадом породице и многим другим штетним појавама којима се крше њихова права и угрожава њихово благостање;
- (г) Да допринесе остваривању права за сву малу дјецу, кроз формулисање и развијање свеобухватних стратегија, закона, програма, пракси, стручног усавршавања и истраживања посебно усмјерених на права у раном дјетињству.

III. ЉУДСКА ПРАВА И МАЛА ДЈЕЦА

3. Мала дјеца су носиоци права. Конвенција о правима дјетета дефинише дијете као „свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дијете, пунољетство не стиче раније” (члан 1.). Стога, мала дјеца су носиоци свих права признатих Конвенцијом. Она имају право на посебне мјере заштите и, у складу са својим развојним способностима, на прогресивно вршење својих права. Комитет је забринут да, приликом примјене Конвенције, државе уговорнице нису посветиле довољно пажње малој дјечи као носиоцима права, као ни законима, стратегијама и програмима потребним да би се остваривала њихова права током ове посебно важне фазе њиховог дјетињства. Комитет потврђује да Конвенција треба цјеловито да се примјењује у раном дјетињству, узимајући у обзир принцип универзалности, недјелјивости и међузависности свих људских права.

4. Дефиниција раног дјетињства. Дефиниције раног дјетињства се разликују у различитим државама и регионима, у складу са локалним традицијама и организацијом система основног школства. У неким земљама, прелаз из предшколске установе у школу се одвија убрзо након четврте године старости. У другим земљама, прелаз се дешава око седме године. Приликом разматрања права у раном дјетињству, Комитет жели да обухвати сву малу дјецу: од рођења и првих година живота, током предшколског узраста, као и до поласка у школу. У складу с тим, Комитет предлаже као одговарајућу радну дефиницију раног дјетињства, период до 8 година старости. Државе уговорнице би требало да преиспитају своје обавезе према малој дјечи у контексту ове дефиниције.

5. Позитиван програм за рано дјетињство. Комитет подстиче државе уговорнице да сачине позитиван програм за права дјетета у раном дјетињству. Потребно је да се напусте традиционална схватања по којима се рано дјетињство углавном сматра периодом социјализације незрелог људског бића ка статусу зрелог одраслог човека. Конвенција захтијева да се дјеца, укључујући и ону најмлађу, поштују као особе саме по себи. Малу дјецу треба признати као активне чланове породице, заједнице и друштва, који имају сопствене бриге, интересовања и мишљења. Да би користила своја права, мала дјеца имају посебне потребе за физичким одгајањем, емоционалном његом и пажљивим усмјеравањем, као и временом и простором за игру у друштву, истраживањем и учењем. Ове потребе се најбоље могу планирати у оквиру закона, политика и програма за рано дјетињство, укључујући план спровођења и независног праћења, на примјер именовањем комесара за права дјетета, као и процјенама утицаја закона и политика на дјецу (видети Општи коментар бр. 2 (2002) о улози независних институција за људска права, ст. 19).

6. **Карактеристике раног дјетињства.** Рано дјетињство је период од кључног значаја за остваривање дјечијих права. Током овог периода:

- (а) Мала дјеца доживљавају најбржи период раста и промена у односу на читав људски вијек, у смислу сазријевања тијела и нервног система, повећања покретљивости, вјештине комуникације и интелектуалних способности, и брзих промјена интересовања и способности;
- (б) Мала дјеца се чврсто емотивно везују за своје родитеље или друге стараоце, од којих траже одгајање и његу, усмјеравање и заштиту, на начине којима се поштују њихова индивидуалност и развојне способности;
- (ц) Мала дјеца успостављају важне односе са другом дјецом истог узраста, као и са млађом и старијом дјецом. Кроз ове односе, дјеца уче да преговарају и усклађују заједничке активности, рјешавају сукобе, да се придржавају договора и прихватају одговорност за друге;
- (д) Мала дјеца активно проналазе смисао физичких, друштвених и културних димензија свијета у којем живе, прогресивно учећи из својих активности и интеракција са другима, дјецом као и одраслима;
- (е) Најраније године живота мале дјеце су темељ њиховог физичког и духовног здравља, емоционалне сигурности, културног и личног идентитета и развијања способности;
- (ф) Мала дјеца доживљавају раст и развој различито, у зависности од њихове индивидуалне природе, као и пола, услова живота, породице, његе и система образовања;
- (г) На начине на које мала дјеца доживљавају раст и развој снажно утичу културна схватања о њиховим потребама и правилном поступању, и о њиховој активној улози у породици и заједници.

7. Поштовање посебних интересовања, искустава и изазова са којима се суочава свако мало дијете је полазна тачка у остваривању њихових права у овој кључној фази њиховог живота.

8. **Истраживања о раном дјетињству.** Комитет указује на све обимнију теорију и истраживања који потврђују да су мала дјеца друштвени актери чији опстанак, добробит и развој зависе од блиских односа са другима, на којима се и изграђују. Ови односи се, углавном, успостављају са малим бројем кључних људи, најчешће родитељима, члановима шире породице и вршњацима, као и стараоцима и другим стручним радницима са којима се срећу у раном дјетињству. Истовремено, истраживања социјалних и културних димензија раног дјетињства указују на различите начине на које се рани развој схвата и одвија, укључујући различита очекивања од малог дјетета и начине на које је уређена дјечија заштита, њега и образовање. Карактеристика модерних друштава је да све већи број мале дјеце одраста у мултикултурним заједницама, и у срединама обележеним брзом социјалном промјеном, у којима се вјеровања и очекивања од мале дјеце такође мијењају, између осталог и већим признавањем њихових права. Државе уговорнице се подстичу да користе вјеровања и знања о раном дјетињству на начине који одговарају локалним околностима и промјенљивим праксама, и да поштују традиционалне вредности, уколико оне нису дискриминаторне (члан 2. Конвенције), штетне по здравље и добробит дјеце (члан 24. став 3) или у супротности са њиховим најбољим интересима (члан 3.). Коначно,

истраживања указују на посебне ризике којима су мала дјеца изложена због неухрањености, болести, сиромаштва, занемаривања, искључивања из друштва и других штетних појава. Такође се указује да одговарајуће стратегије превенције и интервенције током раног дјетињства имају позитиван утицај на садашњу добробит и будућност мале дјеце. Остваривање права дјетета у раном дјетињству је, стога, дјелотворан начин за спречавање личних, социјалних и образовних тешкоћа током средњег дјетињства и адолесценције (видјети Општи коментар бр. 4 (2003) о здрављу и развоју адолесцената).

IV. ОПШТИ ПРИНЦИПИ И ПРАВА У РАНОМ ДЈЕТИЊСТВУ

9. Комитет је идентификовао чланове 2, 3, 6. и 12. Конвенције као опште принципе (видјети Општи коментар бр. 5 (2003) о општим мјерама спровођења Конвенције). Сваки од ових принципа има утицаја на права у раном дјетињству.

10. **Право на живот, опстанак и развој.** Члан 6 се односи на урођено право дјетета на живот и обавезу држава уговорница да обезбиједи, у највећој могућој мјери, опстанак и развој дјетета. Државе уговорнице се позивају да предузму све могуће мјере како би побољшале перинаталну његу за мајке и бебе, смањиле смртност одојчади и дјеце, и створиле услове којима се подстиче добробит све мале дјеце током ове критичне фазе њиховог живота. Неухрањеност и болести које се могу спријечити и даље представљају велике препреке за остваривање права у раном дјетињству. Обезбеђење опстанка и физичког здравља су приоритети, али државе уговорнице се подсећају да члан 6. обухвата све аспекте развоја, као и да су здравље малог дјетета и његово психосоцијално благостање на разне начине међусобно зависни, те могу бити угрожени лошим условима живота, занемаривањем, безосјећајним или злоупотребним поступањем и ограниченим могућностима за остваривање људског потенцијала. Мала дјеца која одрастају у нарочито тешким условима захтијевају посебну пажњу (видјети одјељак VI у даљем тексту). Комитет подсјећа државе уговорнице (и остале заинтересоване) да право на опстанак и развој може да се спроведе искључиво на свеобухватан начин, кроз спровођење свих других одредаба Конвенције, укључујући право на здравље, адекватну исхрану, социјално осигурање, адекватан животни стандард, здраву и безбједну животну средину, образовање и игру (чланови 24, 27, 28, 29. и 31.), као и кроз поштовање одговорности родитеља и пружање помоћи и квалитетних услуга (чланови 5. и 18.). Дјеца од раног узраста треба да се укључе у активности којима се подстичу добра исхрана и здрав начин живота, те којим се спречавају болести.

11. Право на недискриминацију. Члан 2 обезбјеђује права сваком дјетету без било какве дискриминације. Комитет позива државе уговорнице да идентификују импликације овог принципа на остваривање права у раном дјетињству.

- (а) Члан 2. подразумијева да мала дјеца, уопштено говорећи, не смеју бити дискриминисана по било којем основу, на примјер када закони не пружају једнаку заштиту од насиља свој дјечи, укључујући малу дјецу. Мала дјеца су посебно изложена ризику дискриминације јер су релативно немоћна и зависна од других у остваривању својих права.

- (б) Члан 2. такође подразумијева да одређене групе мале дјеце не смију бити дискриминисане. Дискриминација се може јавити у облику смањених нивоа исхране, неадекватне његе и пажње, ограничених могућности за игру, учење и образовање или кочења слободног изражавања осјећања и мишљења. Дискриминација се, такође, може изразити кроз грубо поступање и неразумна очекивања, која могу представљати експлоатацију или злостављање. На примјер:
- (I) Дискриминација против женске дјеце је озбиљна повреда права, која утиче на њихов опстанак и све области њихових младих живота и ограничава њихову способност да дају позитиван допринос друштву. Оне могу бити жртве селективног абортуса, гениталног сакаћења, занемаривања и чедоморства, поред осталог и неадекватним дојењем. Од њих се може очекивати да преузму прекомерне породичне обавезе и могу бити лишене могућности да уживају у раном дјетињству и основном образовању;
 - (II) Дискриминација дјеце са инвалидитетом смањује изгледе за преживљавање и квалитет живота. Ова дјеца имају право на његу, исхрану, одгајање и охрабривање који се пружају другој дјечи. Њима такође може бити потребна додатна, посебна помоћ како би се обезбиједила њихова интегрисаност и остваривање права;
 - (III) Дискриминација дјеце заражене или погођене вирусом ХИВ/АИДС им ускраћује помоћ и подршку која им је најпотребнија. Дискриминација може бити изражена кроз јавне политике, пружање и доступност услуга, као и кроз свакодневне поступке којима се крше права ове дјеце (видјети такође став 27);
 - (IV) Дискриминација у вези са етничким поријеклом, класом/кастом, личним околностима и стилем живота, или политичким или вјерским увјерењима (дјеце или њихових родитеља) искључује дјецу из потпуног учешћа у друштву. Она утиче на способност родитеља да испуњавају своје дужности према својој дјечи. Она такође утиче на постојање шансе и развој самопоуздања дјеце, и подстиче озлојеђеност и сукобе међу дјецом и одраслима;
 - (V) Посебно су изложена ризику мала дјеца која трпе вишеструку дискриминацију (нпр. у вези са етничким поријеклом, социјалним или културним статусом, полом и/или инвалидитетом).

12. Мала дјеца такође могу да трпе посљедице дискриминације према њиховим родитељима, на примјер, ако су дјеца рођена ван брачне заједнице или у другим околностима које одступају од традиционалних вриједности, или ако су њихови родитељи избјеглице или азиланти. Државе уговорнице имају одговорност да прате и сузбијају дискриминацију у сваком облику који она поприми и свугдје гдје се јави: у породици, заједници, школи или другим институцијама. Потенцијална дискриминација у приступу квалитетним службама за малу дјецу изазива посебну забринутост, нарочито тамо гдје здравствене, образовне, социјалне и друге службе нису универзално доступне, а пружају се кроз комбинацију државних, приватних и добротворних организација. Као први корак, Комитет подстиче државе уговорнице да прате доступност и приступ квалитетним службама које доприносе опстанку и развоју мале дјеце, поред осталог и систематским прикупљањем података, рашчлањених у смислу најважнијих промјенљивих везаних

за дјецу и породице и околности у којима живе. Као други корак, може се захтијевати предузимање мјера које гарантују да сва дјеца имају једнаку шансу да користе расположиве услуге. Уопштеније говорећи, државе уговорнице треба да подижу свијест о дискриминацији мале дјеце уопште, и рањивих група посебно.

13. Најбољи интереси дјетета. Члан 3. поставља принцип да су најбољи интереси дјетета примарни у свим поступцима који се тичу дјеце. Због релативне незрелости мале дјеце, надлежни органи процјењују и заступају њихова права и најбоље интересе, у вези са одлукама и поступцима који утичу на њихову добробит, притом узимајући у обзир њихова мишљења и развојне могућности. Принцип најбољих интереса се помиње на више мјеста у Конвенцији (укључујући у члановима 9, 18, 20. и 21, који су најрелевантнији за рано дјетињство). Принцип најбољих интереса се примјењује на све поступке који се тичу дјеце и захтијева активне мјере да би се заштитила њихова права и унаприједили њихов опстанак, развој и добробит, као и мјере подршке и помоћи родитељима и другима који имају свакодневну одговорност за остваривање дјечијих права:

- (а) *Најбољи интереси сваког појединачног дјетета.* У сваком одлучивању које се тиче дјететове његе, здравља, образовања итд. мора се узети у обзир принцип најбољих интереса, укључујући одлуке које доносе родитељи, стручна лица и други одговорни за дјецу. Државе уговорнице се позивају да донесу одговарајуће одредбе које ће омогућити независно заступање мале дјеце у свим правним поступцима од стране некога ко поступа у дјететовом интересу, као и да дјеца буду саслушана у свим случајевима када су способна да изразе своја мишљења или склоности;
- (б) *Најбољи интереси мале дјеце као групе.* Најбољи интереси дјетета се морају узети у обзир приликом сваке израде закона и политика односно стратегија, одлучивања у управним и судским поступцима и пружања услуга које се тичу дјеце. Ово обухвата поступке који директно погађају дјецу (нпр. у вези са здравственим службама, системима његе или школама), као и поступке који имају посредног утицаја на малу дјецу (нпр. у вези са животном средином, становањем или превозом).

14. Поштовање мишљења и осјећања малог дјетета. Члан 12. наводи да дијете има право да слободно изрази своја мишљења у свим питањима која га се тичу, као и да она буду узета у обзир. Ово право утиче на јачање статуса малог дјетета као активног учесника у унапређивању, заштити и праћењу сопствених права. Поштовање према дјеловању дјетета - као члана породице, заједнице и друштва - се често превиђа или одбацује као неприкладно, усљед година и незрелости. У многим земљама и регионима, традиционална схватања наглашавају потребу мале дјеце за обуком и социјализацијом. Сматра се да су она неразвијена и да им недостају чак и основне способности разумијевања, комуникације и одлучивања. Она су немоћна у својим породицама и често без гласа и невидљива у друштву. Комитет жели да нагласи да се члан 12. примјењује на млађу и на старију дјецу. Као носиоци права, чак и најмлађа дјеца имају право да изразе своја мишљења, којима треба дати „одговарајућу тежину, у складу са годинама и зрелашћу дјетета“ (члан 12. став 1). Мала дјеца су више осјетљива на своје окружење и веома брзо стичу разумијевање о људима, мјестима и навикама у њиховим животима, као и свијест о сопственом

јединственом идентитету. Она праве изборе и саопштавају своја осјећања, идеје и жеље на бројне начине, далеко прије него што постану способна да комуницирају путем конвенција говорног или писаног језика. У том смислу:

- (а) Комитет подстиче државе уговорнице да предузму све одговарајуће мјере како би обезбједиле да се концепт дјетета као носиоца права, са слободом да изрази мишљење и правом да буде консултовано у питањима која га/је се тичу, спроводи од најраније фазе, на начине који одговарају дјечијим способностима, најбољим интересима и правима на заштиту од штетних искустава;
- (б) Право на изражавање мишљења и осјећања треба да буде укоријењено у дјететов свакодневни живот код куће (укључујући, када је то примјенљиво, ширу породицу) и у заједници, у читавом низу објеката у областима здравства, заштите и образовања, као и правним поступцима, као и у развијању политика и служби, укључујући оне путем истраживања и консултација;
- (ц) Државе уговорнице треба да предузму све одговарајуће мјере да унапређују активно укључивање родитеља, стручних лица и надлежних органа у стварању могућности да мала дјеца прогресивно користе своја права у свакодневним активностима, у свим релевантним окружењима, поред осталог и обезбјеђивањем обуке у неопходним вјештинама. Да би се остварило овакво право на учешће, потребно је да родитељи усвоје схватање које дијете ставља у средиште пажње, да слушају малу дјецу и поштују њихово достојанство и индивидуална мишљења. Такође је потребно да родитељи покажу стрпљење и креативност, прилагођавањем својих очекивања интересима малог дјетета, његовим нивоима разумијевања и начинима на које дијете жели да комуницира.

V. ОДГОВОРНОСТИ РОДИТЕЉА И ПОМОЋ ОД ДРЖАВА УГОВОРНИЦА

15. Кључна улога родитеља и других примарних старалаца. У нормалним околностима, родитељи малог дјетета играју кључну улогу у остваривању дјететових права, заједно са другим члановима породице, шире породице или заједнице, укључујући законске старатеље. Ово је у потпуности признато Конвенцијом (посебно чланом 5.), уз обавезу држава уговорница да пруже помоћ, укључујући квалитетне службе дјечије његе (посебно предвиђено чланом 18.). Преамбула Конвенције такође помиње породицу као „основну јединицу друштва и природну средину за развој и благостање свих њених чланова, а посебно дјецe”. Комитет наглашава да се „породица” овдје односи на низ аранжмана који могу да обезбједе његу, одгајање и развој мале дјецe, укључујући најужу породицу, али и ширу породицу, као и друге традиционалне и модерне организације базиране на заједници, под условом да су они у складу са дјечијим правима и најбољим интересима.

16. Родитељи, примарни стараоци и најбољи интереси дјетета. Одговорност повјерена родитељима и другим примарним стараоцима је повезана са захтјевом да они поступају у најбољим интересима дјетета. Члан 5. предвиђа да је улога родитеља да пруже одговарајуће

усмјеравање и савјетовање „у дјететовом остваривању права признатих овом Конвенцијом“. Ово се подједнако односи ма млађу и старију дјецу. Бебе и сасвим мала дјеца у потпуности зависе од других, али они нису пасивни примаоци њега, усмјеравања и савјетовања. Они су активни друштвени чиниоци који траже заштиту, одгајање и разумијевање од стране родитеља или других старалаца, који су им неопходни за опстанак, развој и добробит. Новорођене бебе су у стању да препознају своје родитеље или друге стараоце веома рано по рођењу, и активно се упуштају у невербалну комуникацију. У нормалним околностима, мала дјеца заснивају јаке узајамне везе са својим родитељима или примарним стараоцима. Ови односи пружају дјетету физичку и емотивну сигурност, као и сталну његу и пажњу. Кроз ове односе дјеца изграђују лични идентитет и стичу културно пожељне вјештине, знање и понашања. На овај начин, родитељи, као и други стараоци, у нормалним околностима чине главни канал кроз који мала дјеца могу остваривати своја права.

17. Развојне могућности као оспособљавајући принцип. У члану 5. истакнут је концепт „развијних могућности“, да би указао на процесе сазријевања и учења, којим дјеца прогресивно стичу знање, способности и разумијевање, укључујући разумијевање о својим правима и најбољим начинима за њихово остваривање. Поштовање развијних могућности мале дјеце је кључно за остваривање њихових права, а нарочито је важно у раном дјетињству, због брзих трансформација у физичком, сазнајном, друштвеном и емотивном функционисању дјеце, од најранијег дјетињства до почетка школовања. Члан 5. садржи принцип да су родитељи и други стараоци одговорни за континуирано прилагођавање нивоа подршке и усмјеравања према дјетету. Ово прилагођавање води рачуна о дјететовим интересовањима и жељама, као и могућностима за самостално доношење одлука и разумијевање својих најбољих интереса. Док мало дијете обично захтијева више усмјеравања него старије, важно је водити рачуна о појединачним разликама у способностима дјеце истог узраста и о њиховим начинима реаговања на поједине ситуације. Развојне могућности треба посматрати као позитиван и оспособљавајући процес, а не као изговор за самовољна поступања која ограничавају дјечију самосталност и самоизражавање, и која се традиционално оправдавају указивањем на дјечију релативну незрелост и њихову потребу за социјализацијом. Родитеље и друге стараоце треба охрабрити на „усмјеравање и савјетовање“ које ставља дијете у средиште пажње, кроз дијалог и пружање примјера, на начине којим се јачају способности мале дјеце да користе своја права, укључујући право на учешће (члан 12.) и право на слободу мишљења, савјести и вјероисповијести (члан 14.).

18. Поштовање улоге родитеља. Члан 18. Конвенције потврђује да су родитељи или законски старатељи примарно одговорни за подстицање развоја и добробити дјеце, при чему је примарни принцип најбољи интерес дјеце (чланови 18. став 1 и 27. став 2). Државе уговорнице треба да поштују првенство родитеља, мајки и очева. Ово укључује обавезу да се дјеца не одвајају од родитеља, осим ако је то у њиховом најбољем интересу (члан 9.). Мала дјеца су посебно осјетљива на негативне посљедице раздвајања, због њихове физичке зависности од родитеља или старалаца и емотивне везаности за њих. Такође, она су мање способна да схвате околности било којег раздвајања. Ситуације за које је највише вјероватно да ће негативно утицати на малу дјецу су занемаривање и ускраћивање адекватног родитељства, родитељство које карактерише акутни материјални или психолошки стрес или нарушено ментално здравље, родитељство у изолацији, родитељство које је недоследно, у коме постоји сукоб међу родитељима или злостављање дјеце и ситуације у којима дјеца доживљавају прекиде односа (укључујући присилна раздвајања), или

када им се пружа некавалитетна институционална њега. Комитет позива државе уговорнице да предузму све неопходне мјере како би родитељи били способни да преузму примарну одговорност за своју дјецу, да подржавају родитеље у испуњавању њихових обавеза, укључујући смањивањем штетних лишавања родитељског права, прекида и поремећаја у дјечијој заштити, као и да реагују ако постоји опасност за добробит мале дјеце. Општи циљеви држава уговорница треба да буду усмјерени на смањивање броја напуштене мале дјеце и сирочади, као и свођење на минимум броја дјеце којима је потребна институционална или нека друга дугорочна заштита, осим када се процијени да је то у њиховом најбољем интересу (видјети такође одјељак VI у даљем тексту).

19. Друштвени трендови и улога породице. Конвенција наглашава да „оба родитеља имају заједничку одговорност у подизању и развоју дјетета“, при чему су очеви и мајке признати као равноправни стараоци (члан 18. став1). Комитет констатује да су у пракси модели породице непостојани и промјенљиви у многим регионима, као што се мијења и доступност неформалних мрежа подршке родитељима, са општим трендом ка већој разноврсности у погледу величине породице, улога родитеља и аранжмана за подизање дјеце. Ови трендови су посебно значајни за малу дјецу, чији се физички, лични и психолошки развој најбоље остварује у оквиру малог броја постојаних, брижних односа. Ови односи, у типичном случају, подразумевају неку комбинацију мајке, оца, браће и сестара, баба и дједова и других чланова шире породице, заједно са стручним стараоцима, специјализованим за његу и образовање дјеце. Комитет потврђује да сваки од ових односа може јасно допринијети остваривању дјечијих права по Конвенцији и да низ породичних модела може да буде у сагласности са унапређивањем добробити дјеце. У неким земљама и регионима, промјене ставова друштва према породици, браку и родитељству утичу на то како мала дјеца доживљавају рано дјетињство, на примјер након раздвајања једне породице и формирања друге. Економски притисци такође утичу на малу дјецу, на примјер када су родитељи приморани да раде далеко од својих породица и заједница. У неким земљама и регионима, оболијевање и умирање једног или оба родитеља или другог сродника од ХИВ/АИДС је данас уобичајена појава раног дјетињства. Ови и многи други фактори утичу на могућности родитеља да испуњавају своје обавезе према дјечи. Уопштеније говорећи, током периода брзих друштвених промјена, традиционалне праксе могу постати неодрживе или нерелеватне у постојећим околностима и начинима живота родитеља, док је недовољно времена протекло да би се нове праксе усвојиле и нове способности родитеља разумјеле и цијениле.

20. Помоћ родитељима. Од држава уговорница се тражи да пруже одговарајућу помоћ родитељима, законским старатељима и ширим породицама у спровођењу обавеза подизања дјетета (члан 18. став 2 и члан 18. став 3), укључујући помоћ родитељима у обезбјеђивању животних услова неопходних за развој дјетета (члан 27. став 2) и обезбјеђивање да дијете добије неопходну заштиту и његу (члан 3. став 2). Комитет је забринут усљед недовољног узимања у обзир средстава, вјештина и личне посвећености који се захтијевају од родитеља и других лица одговорних за малу дјецу, нарочито у друштвима у којима се рани брак и родитељство још увек санкционишу, као и у друштвима са високом стопом младих самохраних родитеља. Рано дјетињство је период најширих (и најинтензивнијих) родитељских обавеза у вези са свим аспектима добробити дјеце обухваћених Конвенцијом: њиховим опстанком, здрављем, физичком и емотивном безбједношћу, стандардима живота и њега, могућностима за игру и учење и

слободом изражавања. Сходно томе, остваривање дјечијих права у великој мјери зависи од могућности и средстава која су на располагању лицима задуженим за старање о дјечи. Признавање ових међузависности треба да буде полазна основа приликом планирања помоћи и услуга за родитеље, законске старатеље и друге стараоце. На примјер:

- (а) Обједињен приступ би обухватио интервенције које индиректно утичу на способност родитеља да се залажу за остваривање најбољег интереса дјетета (нпр. опорезивање и доприноси, адекватно становање, радно вријеме), као и оне које имају непосредније посљедице (нпр. перинаталне здравствене службе за мајку и бебу, образовање родитеља, патронажне службе);
- (б) Код пружања одговарајуће помоћи треба узети у обзир нове улоге и вјештине које се захтијевају од родитеља, као и начине на које се захтјеви и притисци мијењају током раног дјетињства - на примјер, када дјеца постану мобилнија, вербално комуникативнија, друштвено способнија, и када почну да учествују у програмима заштите и образовања;
- (ц) Помоћ родитељима ће обухватити обезбјеђивање образовања о родитељству, савјетовања родитеља и друге квалитетне услуге за мајке, очеве, браћу и сестре, бабе и дједе и друге који с времена на вријеме могу бити одговорни за унапређивање дјететових најбољих интереса;
- (д) Помоћ, такође, обухвата пружање подршке родитељима и другим члановима породице на начине којима се подстичу позитивни и осјећајни односи са малом дјецом и појачава разумијевање дјечијих права и најбољих интереса.

21. Одговарајућа помоћ родитељима може најбоље да се оствари кроз свеобухватно планирање за рано дјетињство (видјети одјељак V у даљем тексту), укључујући обезбјеђивање здравља, њега и образовања током раних година живота. Државе уговорнице треба да обезбиједје да се родитељима пружи одговарајућа подршка за укључивање мале дјеце у такве програме, посебно у односу на групе које су најрањивије и у најнеповољнијем положају. Посебно, члан 18. став 3 предвиђа да су многи родитељи економски активни, често на лоше плаћеним занимањима, која они комбинују са својим родитељским одговорностима. Чланом 18. став 3 се захтијева од држава уговорница да предузму све одговарајуће мјере како би обезбиједиле да дјеца запослених родитеља имају право да уживају у услугама служби за дјечију заштиту, заштиту мајки и установа за које испуњавају услове. У том погледу, Комитет препоручује да државе уговорнице ратификују Конвенцију о заштити материнства из 2000. године (Бр. 183) Међународне организације рада.

VI. СВЕОБУХВАТНЕ ПОЛИТИКЕ И ПРОГРАМИ ЗА РАНО ДЈЕТИЊСТВО, НАРОЧИТО ЗА РАЊИВУ ДЈЕЦУ

22. **На правима засноване, вишесекторске стратегије.** У многим земљама и регионима, рано дјетињство има низак приоритет у развоју квалитетних служби. Ове службе су често и уситњене. За њих је често одговорно неколико одјељења владе на централним и локалним нивоима, а планирање им је често парцијално и некоординисано. У неким случајевима, њих пружају

приватни и добровољни сектор, без оговарајућих средстава, регулативе или гаранције квалитета. Државе уговорнице се позивају да развију координисане, вишесекторске стратегије, засноване на правима, како би обезбиједиле да најбољи интереси дјетета увијек буду полазна основа у планирању рада ових служби. Оне треба да буду засноване на систематском и интегрисаном приступу при доношењу закона и стратегија у вези са свом дјецом млађом од 8 година. Потребно је уставновити свеобухватан правни и институционални оквир за службе за рано дјетињство, праћен системима информисања и праћења. Свеобухватне службе ће бити усклађене са помоћи која се пружа родитељима и у потпуности ће поштовати њихове одговорности, као и њихове околности и потребе (као што је предвиђено члановима 5. и 18 .Конвенције; видјети горњи одјељак IV). Родитељи такође треба да буду консултовани и укључени у планирање рада свеобухватних служби.

23. Стандарди програма и професионална обука прилагођена старосним групама. Комитет наглашава да свеобухватна стратегија за рано дјетињство мора такође узети у обзир зрелост и индивидуалност појединачне дјеце, посебно имајући у виду промјене развојних приоритета за одређене старосне групе (на примјер, бебе, дјецу која пузе, предшколску дјецу и млађе основце), и импликације за програмске стандарде и критеријуме квалитета. Државе уговорнице морају обезбиједити да се институције и службе одговорне за пружање услуга у вези са раним дјетињством придржавају стандарда квалитета, посебно у областима здравља и безбједности, и да је особље одговарајуће, довољно бројно и добро обучено. Обезбјеђивање служби које одговарају околностима, узрасту и индивидуалности мале дјеце захтијева да се сво особље обучи за рад са том старосном групом. Рад са малом дјецом треба да буде друштвено вреднован и адекватно плаћен, да би се привукла високо квалификована радна снага, мушкарци као и жене. Од суштинског је значаја да они имају здраво и ажурно теоријско и практично разумијевање дјечијих права и развоја (видјети такође став 41), да усвоје одговарајуће праксе његе, курикулуме и педагогије који су усмерени на дијете, и да имају приступ специјализованим стручним ресурсима, укључујући систем надзора и праћења јавних и приватних програма, институција и служби.

24. Приступ службама, нарочито за оне најрањивије. Комитет позива државе уговорнице да обезбиједи да се свој малој дјечи, као и онима који су примарно одговорни за њихову добробит, гарантује доступност одговарајућих и ефикасних служби, укључујући програме здравља, његе и образовања посебно осмишљене да подстичу њихову добробит. Посебну пажњу треба посветити најрањивијим групама мале дјеце и онима које су у опасности од дискриминације (члан 2.). Ово обухвата дјевојчице, дјецу која живе у сиромаштву, дјецу са инвалидитетом, дјецу која припадају аутохтоним или мањинским групама, дјецу из мигрантских породица, дјецу сирочад или која су остала без родитељске његе из других разлога, која живе у институцијама, која живе са мајкама у затвору, дјецу избјеглице и азиланте, заражену или погођену вирусом ХИВ/АИДС и дјецу чији су родитељи зависници од алкохола или дроге (видјети такође одјељак VI).

25. Регистрација рођења. Свеобухватне службе за рано дјетињство почињу да дјелују већ од рођења дјетета. Комитет констатује да је обезбјеђивање регистрације све дјеце по рођењу још увијек велики изазов за многе државе и регионе. Ово може негативно утицати на дјететов осећај личног идентитета, и дјеци могу бити ускраћена права на основну здравствену, образовну и социјалну заштиту. Као први корак у обезбјеђивању права на опстанак, развој и приступ

квалитетним службама за сву дјецу (члан 6.), Комитет препоручује да државе уговорнице предузму све неопходне мјере како би обезбиједиле да се сва дјеца региструју по рођењу. То се може постићи кроз универзалан, добро организован систем регистрације који је доступан свима и бесплатан. Дјелотворан систем мора бити флексибилан и одговарати околностима породица, на примјер обезбеђивањем мобилних јединица за регистрацију када је то погодно. Комитет констатује да у неким регионима постоје мањи изгледи да ће дјеца која су болесна или са инвалидитетом бити регистрована, и наглашава да сва дјеца треба да се региструју по рођењу, без било какве дискриминације (члан 2.). Комитет такође подсјећа државе уговорнице на значај олакшавања касније регистрације рођења и обезбеђивања да дјеца која нису регистрована имају једнак приступ здравственој њези, заштити, образовању и другим социјалним службама.

26. Животни стандард и социјална сигурност. Мала дјеца имају право на животни стандард који је примјерен њиховом физичком, менталном, духовном, моралном и друштвеном развоју (члан 27.). Комитет са забринутошћу констатује да милионима мале дјеце није осигуран чак ни основни животни стандард, упркос широко распрострањеном признавању негативних посљедица оскудице. Одрастање у релативном сиромаштву угрожава добробит дјеце, укључивање у друштво и самопоштовање и смањује могућности за учење и развој. Одрастање у условима апсолутног сиромаштва има још озбиљније посљедице; оно представља пријетњу по опстанак и здравље дјеце и подрива основни квалитет живота. Државе уговорнице се позивају да спроведу систематске стратегије за смањење сиромаштва у раном дјетињству, као и да сузбијају његова негативна дејства на добробит дјеце. Треба употребити сва могућа средства, укључујући „материјалну помоћ и програме подршке“ за дјецу и породице (члан 27. став 3), како би се малој дјеци осигурао основни животни стандард у складу са њиховим правима. Омогућавање да дјеца имају користи од социјалне заштите, укључујући и социјално осигурање, је важан елемент сваке стратегије (члан 26.).

27. Обезбеђивање здравствене његе. Државе уговорнице треба да обезбиједе да сва дјеца имају приступ највећем остваривом стандарду здравствене његе и исхране током њихових раних година живота, како би се смањила смртност одојчади и омогућило дјеци да уживају здрав почетак живота (члан 24.). Овдје посебно треба истаћи сљедеће:

- (а) Државе уговорнице имају одговорност да обезбиједе приступ чистој питкој води, адекватним санитарјама, одговарајућој имунизацији, доброј исхрани и медицинским службама, који су битни за здравље мале дјеце, као и окружење без стреса. Потхрањеност и болест имају дугорочни утицај на физичко здравље и развој дјеце. Они утичу на дјечије ментално стање, ометају учење и учешће у друштву и смањују могућности за остварење њиховог потенцијала. Исто важи за гојазност и нездраве начине живота;
- (б) Државе уговорнице имају одговорност да спроводе дјечија права на здравље, подстицањем образовања о здрављу и развоју дјеце, укључујући о предностима дојења, исхране, хигијене и санитарних мјера. Приоритет, такође, треба дати обезбеђивању одговарајуће здравствене његе за мајке и одојчад прије и после порођаја, ради његовања здравих односа породица-дијете, нарочито између дјетета и његове или њене мајке (или другог примарног старца) (члан 24. став 2). Мала дјеца су и сама способна да допринесу обезбеђивању свог личног здравља и подстицању здравих начина живота

међу својим вршњацима, на примјер учествовањем у одговарајућим здравственим образовним програмима усмјереним на дијете;

- (ц) Комитет жели да скрене пажњу држава уговорница на посебне изазове које ХИВ/АИДС представља за рано дјетињство. Треба предузети све потребне мјере да би се: (I) спријечило инфицирање родитеља и мале дјеце, нарочито дјеловањем на ланце преношења, између оца и мајке, и са мајке на бебу; (II) поставила тачна дијагноза, одредило дјелотворно лијечење и други облици подршке како за родитеље, тако и за малу дјецу која су заражена вирусом (укључујући антиретровиралне терапије); и да би се (III) обезбиједила адекватна алтернативна нега за дјецу која су изгубила родитеље или друге примарне стараоце због ХИВ/АИДС, укључујући здраву и заражену сирочад. (Видјети, такође, Општи коментар бр. 3 (2003) о ХИВ/АИДС и правима дјетета.)

28. Образовање у раном дјетињству. Конвенција признаје право дјетета на образовање; основно образовање треба да буде обавезно и бесплатно за све (члан 28.). Комитет признаје и цијени чињеницу да неке државе уговорнице планирају да учине једну годину предшколског образовања доступном и бесплатном за сву дјецу. Комитет тумачи да је важно обезбиједити право на образовање током раног дјетињства одмах по рођењу, и да је оно тијесно повезано са правом мале дјеце на максимални развој (члан 6. став 2). Повезивање образовања са развојем је разрађено у члану 29. став 1: „Државе уговорнице се слажу да образовање дјетета буде усмерено на: (а) развој дјететове личности, талената и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности.” Општи коментар бр. 1 о циљевима образовања објашњава да је циљ да се дијете „оспособи развијањем његових/њених вјештина, способности учења и других способности, људског достојанства, самопоштовања и самопоуздања” и да ово мора бити постигнуто на начине који су усредређени на дијете, прилагођени дјетету и одражавају права и урођено достојанство дјетета (став 2.). Државе уговорнице се подсећају да се право дјеце на образовање односи на сву дјецу, и да дјевојчицама треба да омогућити учешће у образовању, без било какве дискриминације (члан 2.).

29. Родитељске и јавне одговорности за образовање у раном дјетињству. Принцип да су родитељи (и други примарни стараоци) дјететови први васпитачи је добро утемељен и потврђен у оквиру дијела Конвенције којим се наглашава поштовање одговорности родитеља (горњи одјељак IV). Од њих се очекује да пруже одговарајуће усмјеравање и савјетовање малој дјечи у коришћењу њихових права, и да обезбиједи окружење поузданих и срдачних односа, заснованих на поштовању и разумијевању (члан 5.). Комитет позива државе уговорнице да овај принцип учине полазном осномом за планирање раног образовања, у два смисла:

- (а) У обезбјеђивању одговарајуће помоћи родитељима у спровођењу њихових обавеза у подизању дјеце (члан 18. став 2), државе уговорнице треба да предузму све потребне мјере како би повећале разумијевање родитеља о њиховој улози у раном образовању дјеце, подстицале праксе подизања дјеце које су усредсређене на дијете, подстицале поштовање дјететовог достојанства и обезбиједиле могућности за развијање разумијевања, самопоштовања и самопоуздања;
- (б) У планирању раног дјетињства, државе уговорнице треба да у сваком тренутку теже да обезбиједи програме којима се допуњава улога родитеља и који се, колико год је то

могуће, осмишљавају заједно са родитељима, укључујући кроз активну сарадњу између родитеља, стручних лица и других у развијању „дјететове личности, талената и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности.” (члан 29. став 1 тачка а).

30. Комитет позива државе уговорнице да обезбиједи да сва мала дјеца добију образовање у најширем смислу (као што је изнесено у горњем ставу 28), чиме се признаје кључна улога родитеља, шире породице и заједнице, као и допринос организованих програма за образовање у раном дјетињству које утврђују држава, заједница или институције цивилног друштва. Резултати истраживања показују да квалитетни образовни програми могу позитивно утицати на успјешан прелаз мале дјеце у основну школу, њихов напредак у образовању и њихово дугорочно друштвено прилагођавање. Многе земље и региони сада обезбјеђују свеобухватно рано образовање почевши од четврте године живота, које је у неким земљама спојено са старањем о дјечи за запослене родитеље. Признајући да традиционалне подјеле између служби „његе/заштите” и „образовања” нису увијек у најбољем интересу дјеце, понекад се користи концепт „образовне неге” („Educare”) како би се означило помијерање у правцу обједињених служби, и појачало признавање потребе за координисаним, цјеловитим, мултисекторским приступом раном дјетињству.

31. **Програми организовани на нивоу заједнице.** Комитет препоручује да државе уговорнице подрже програме развоја за рано дјетињство, укључујући предшколске програме који се организују на нивоу куће и заједнице, чије су основне карактеристике оснаживање и образовање родитеља (и других старалаца). Државе уговорнице треба да одиграју главну улогу у обезбјеђивању законодавног оквира којим ће се предвидјети квалитетне, адекватно опремљене и финансиране службе, и обезбиједити да се стандарди прилагоде околностима одређених група и појединаца и развојним приоритетима одређених старосних група, од најранијег узраста до преласка у школу. Оне се подстичу да сачине висококвалитетне, развоју примјерене и културно релевантне програме и да то постигну радом са локалним заједницама, а не наметањем стандардизованог приступа њези и образовању у раном дјетињству. Комитет, такође, препоручује да државе уговорнице обрате већу пажњу, и да активно подржавају приступ програмима за рано дјетињство заснован на правима, укључујући иницијативе у вези са преласком у основну школу којим се обезбјеђује континуитет и напредовање, како би се изградиле дјететово самопоуздање, вјештине комуникације и ентузијазам за учење кроз његово активно учешће у активностима планирања.

32. **Приватни сектор као пружалац услуга.** У вези са својим препорукама усвојеним у току дана опште дискусије 2002. године о „приватном сектору као пружаоцу услуга и његовој улози у спровођењу права дјетета” (видјети CRC/C/121, ставови 630-653), Комитет препоручује да државе уговорнице подрже активности невладиног сектора као канала за спровођење програма. Он даље позива све недржавне пружаоце услуга (како „профитне” тако и „непрофитне”) да поштују принципе и одредбе Конвенције и, у том погледу, подсјећа државе уговорнице на њихову превасходну обавезу да обезбиједи њено спровођење. Стручним лицима за рад са дјецом у раном дјетињству - како у државним тако и недржавним секторима - треба обезбиједити темељну припрему, текућу обуку и адекватну накнаду. У том контексту, државе уговорнице су одговорне за пружање услуга у развоју дјеце у раном дјетињству. Улога цивилног друштва треба да буде комплементарна са улогом државе, а не замјена за њу. Када недржавне службе играју важну улогу,

Комитет подсјећа државе уговорнице да имају обавезу да прате и регулишу квалитет пружања услуга како би обезбиједиле да заштиту дјечијих права и задовољење њихових најбољих интереса.

33. Образовање о људским правима у раном дјетињству. У свјетлу члана 29. и Општег коментара бр. 1 (2001), Комитет такође препоручује да државе уговорнице укључе образовање о људским правима у образовање у раном дјетињству. То образовање треба да буде такво да подстиче учешће дјеце, пружајући им практичне могућности да користе своја права и испуњавају обавезе на начине прилагођене њиховим интересовањима и развојним могућностима. Образовање мале дјеце о људским правима треба да је утемељено у свакодневним питањима код куће, у центрима за старање о дјечији, програмима раног образовања и другим окружењима у заједници са којима мала дјеца могу да се поистовјете.

34. Право на одмор, слободно вријеме и игру. Комитет констатује да државе уговорнице и други не посвећују довољно пажње спровођењу одредаба члана 31. Конвенције, који гарантује „право дјетета на одмор и слободно вријеме, на учешће у игри и рекреативним активностима које одговарају узрасту дјетета и на слободно учешће у културном животу и умјетности.“ Игра је једна од најпрепознатљивијих карактеристика раног дјетињства. Кроз игру, дјеца користе и развијају своје потенцијале, било да се играју сама или са другима. Вриједност креативне игре и учења кроз истраживање је широко призната у образовању у раном дјетињству. Па ипак, остваривање права на одмор, слободно вријеме и игру често омета мањак могућности да се мала дјеца сусрећу, играју и друже у окружењима која су усредсређена на дијете, безбједна, подржавајућа, подстицајна и без стреса. Дјечији простор за игру је посебно угрожен у многим градским срединама, гдје густина зграда, трговинских центара и саобраћајних система, у комбинацији са буком, загађењем и свим другим опасностима, ствара опасну средину за малу дјецу. Право дјеце на игру такође може да буде осујећено прекомјерним кућним пословима (што нарочито погађа дјевојчице) или компетитивним школством. У складу са тим, Комитет позива државе уговорнице, невладине организације и приватне актере да утврде и уклоне потенцијалне препреке за уживање ових права од стране најмлађе дјеце, поред осталог и као дио стратегије за смањење сиромаштва. Приликом планирања градова и објеката за слободно вријеме и игру треба да се узме у обзир право дјеце да изразе своје мишљење (члан 12.), кроз одговарајуће консултације. У свим овим аспектима, државе уговорнице се подстичу да посвете већу пажњу и издвоје адекватна средства (људска и финансијска) за спровођење права на одмор, слободно вријеме и игру.

35. Модерне комуникационе технологије и рано дјетињство. Члан 17. признаје могућности како традиционалних штампаних медија, тако и модерних масовних медија заснованих на информационој технологији, да позитивно допринесу остваривању права дјеце. Рано дјетињство је специјализовано тржиште за издаваче и произвођаче медија, које треба подстицати да дистрибуирају материјале који су прикладни за капацитете и интересовања мале дјеце, друштвено и образовно корисни за њихову добробит, и који одражавају националне и регионалне различитости у околностима у којима дјеца живе, њихову културу и језик. Посебну пажњу треба посветити потреби мањинских група за приступом медијима којима се унапређују њихово признавање и укључивање у друштво. Члан 17. тачка е, такође, говори о улози држава уговорница у обезбјеђивању да дјеца буду заштићена од неприкладног и потенцијално штетног материјала.

Брза повећања у разноврсности и доступности модерних технологија, укључујући медије који се базирају на Интернету, су посебан разлог за забринутост. Мала дјеца су посебно угрожена ако су изложена неприкладном или увредљивом материјалу. С тим у вези, државе уговорнице се позивају да регулишу производњу и испоруку на начине којима се штите мала дјеца и подржавају родитељи и стараоци.

VII. МАЛА ДЈЕЦА КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ПОСЕБНА ЗАШТИТА

36. **Осјетљивост мале дјеце на ризике.** Кроз цијели овај Општи коментар, Комитет констатује да велики број мале дјеце одраста у тешким условима, који често представљају повреду њихових права. Мала дјеца су посебно осјетљива на повреде које узрокују непоздани, недосљедни односи са родитељима и стараоцима, или одрастање у екстремном сиромаштву и оскудици, или окруженост сукобима и насиљем, или расељеност из њихових домова усљед избјеглиштва, или низ других невоља које штетно утичу на њихову добробит. Мала дјеца су мање способна да разумију ове невоље или да се одупру штетним посљедицама по њихово здравље, или физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој. Она су посебно угрожена када родитељи или други стараоци нису у могућности да пруже адекватну заштиту, било због болести, смрти или усљед распада породица или заједница. Какве год биле тешке околности, мала дјеца захтијевају посебну увиђавност због брзих развојних промјена које доживљавају; она су подложнија болестима, траумама и поремећеном развоју, релативно су немоћна да избјегну или се одупру тешкоћама и зависе од других да им пруже заштиту и унапређују њихове најбоље интересе. У наредним пасусима, Комитет скреће пажњу држава уговорница на најтеже околности поменуте у Конвенцији, које имају јасне импликације на права у раном дјетињству. Овај списак није коначан и дјеца могу у сваком случају бити изложена вишеструким ризицима. Уопштено говорећи, циљ држава уговорница треба да буде да обезбиједи да свако дијете, у свим околностима, добије адекватну заштиту у остварењу својих права:

- (а) *Злостављање и занемаривање (члан 19).* Мала дјеца су честе жртве занемаривања, малтретирања и злостављања, укључујући физичко и ментално насиље. Злостављање се веома често догађа у породици, што може да буде нарочито разорно. Мала дјеца су најмање способна да избјегну или се одупру, најмање способна да схвате шта се догађа и да затраже заштиту од других. Постоје јасни докази да траума као посљедица занемаривања и злостављања негативно утиче на развој, укључујући, за ону најмлађу дјецу, мјерљиве ефекте на процесе сазријевања мозга. Имајући у виду утицај злостављања и занемаривања у раном дјетињству и доказе о њиховим дугорочним посљедицама, државе уговорнице треба да предузму све потребне мјере да заштите угрожену малу дјецу и да понуде заштиту жртвама злостављања, предузимајући позитивне кораке у циљу њиховог опоравка од трауме, избјегавајући притом стигматизацију због повреда које су претрпјели;
- (б) *Дјеца без породица (чланови 20. и 21).* Дјечија права на развој су озбиљно угрожена када постану сирочад, напуштена или лишена породичне његе или када трпе дугорочне

прекиде односа или раздвајање (нпр. због природних катастрофа или других ванредних ситуација, епидемија као што је ХИВ/АИДС, боравка родитеља у затвору, оружаних сукоба, ратова и принудне миграције). Ове невоље ће имати другачији утицај на дјецу у зависности од њихове личне отпорности, узраста и околности, као и доступности ширих извора подршке и алтернативне његе. Истраживања указују да је мало вјероватно да ће некавалитетна институционална заштита подстицати здрав физички и психички развој, и да она може имати озбиљне негативне посљедице по дугорочно друштвено прилагођавање, посебно за дјецу до 3 године, али и до 5 година старости. У мјери у којој је потребна алтернативна њега, већа вјероватноћа је да ће рани смјештај у породицу или средину сличну породици довести до позитивних исхода за малу дјецу. Државе уговорнице се подстичу да улажу и подржавају облике алтернативне његе који могу да обезбиједу сигурност, континуитет његе и пажње и могућност да мала дјеца заснивају дугорочна везивања на основу узајамног повјерења и поштовања, на примјер кроз хранитељство, усвајање и подршку за чланове ширих породица. Када је предвиђено усвајање „најбољи интереси дјетета ће бити главна брига“ (члан 21.), а не само „превасходна брига“ (члан 3.), систематски имајући у виду и поштујући сва релевантна права дјетета и обавезе држава уговорница утврђене на другим мјестима у Конвенцији и поменутом у овом Општем коментару;

- (ц) *Избјеглице (члан 22.)*. Мала дјеца која су избјеглице имају највише изгледа да буду дезорјентисана, пошто су изгубила много тога што им је познато у свакодневном окружењу и односима. Она и њихови родитељи имају право на равноправан приступ здравственој њези, образовању и другим службама. Дјеца која су без пратње или одвојена од својих породица су посебно изложена ризику. Комитет нуди детаљне смјернице о њези и заштити ове дјеце у Општем коментару бр. 6 (2005) о поступању са непраћеном и раздвојеном дјецом ван њихове земље поријекла;
- (д) *Дјеца са инвалидитетом (члан 23.)*. Рано дјетињство је период у коме се инвалидитети обично откривају и у коме се препознаје њихов утицај на добробит и развој дјеце. Мала дјеца никада не треба да се институционализују само по основу инвалидитета. Приоритет је да се обезбиједи да она имају једнаке могућности да у пуној мјери учествују у образовању и животу заједнице, укључујући уклањање препрека које ометају остваривање њихових права. Мала дјеца са инвалидитетом имају право на одговарајућу стручну помоћ, укључујући подршку за њихове родитеље (или друге староце). Са инвалидном дјецом у сваком тренутку треба поступати са достојанством и на начине који подстичу њихово ослањање на сопствене снаге. (Видјети, такође, препоруке са Дана опште дискусије Комитета из 1997. године о „правима дјеце са инвалидитетом“, садржане у документу CRC/C/66);
- (е) *Штетан рад (члан 32.)*. У неким земљама и регионима, дјеца раде од раног узраста, укључујући и активности које су потенцијално опасне, експлоатишуће и штетне по њихово здравље, образовање и изгледе за будућност. На примјер, мала дјеца се могу увести у рад у домаћинству или пољопривреди, или да помажу родитељима или браћи и сестрама укљученим у опасне активности. Чак и веома мала дјеца могу бити угрожена економском експлоатацијом, као када се користе или изнајмљују за просјачење. Експлоатација мале

дјецe у индустрији забаве, укључујући телевизију, филм, рекламирање и друге модерне медије, је такође разлог за забринутост. Државе уговорнице имају посебне одговорности у вези са екстремним облицима опасног дјечијег рада, утврђеним у Конвенцији о најтежим облицима дјечијег рада из 1999. године (бр. 182), коју је усвојила Међународна организација рада;

- (ф) *Злоупотреба наркотика и психотропних супстанци (члан 33.)*. Док је мало вероватно да ће веома мала дјеца злоупотребљавати супстанце, њима може бити потребна специјалистичка здравствена њега ако су их родиле мајке које су зависне од алкохола или дроге, и заштита ако су чланови породице наркомани или алкохоличари, а она су изложена ризику од дроге. Она, такође, могу трпјети негативне посљедице злоупотребе алкохола или дроге на животни стандард породице и квалитет њега, као и да буду изложена ризику раног уласка у злоупотребу наркотика;
- (г) *Сексуално злостављање и искоришћавање (члан 34.)*. Мала дјеца, посебно дјевојчице, су угрожене раним сексуалним злостављањем и искоришћавањем унутар и изван породице. Мала дјеца у тешким околностима су посебно изложена ризику, на примјер женска дјеца запослена као радници у домаћинству. Мала дјеца такође могу да буду жртве произвођача порнографије; ова област је регулисана Опционим протоколом уз Конвенцију о правима дјетета о продаји дјецe, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији, из 2002. године;
- (х) *Продаја, трговина и отмица дјецe (члан 35.)*. Комитет често изражава забринутост због доказа о продаји и трговини напуштеном и одвојеном дјецом у разне сврхе. Што се тиче најмлађе старосне групе, то може бити ради усвојења, посебно, али не искључиво, од стране странаца. Уз Опциони протокол о продаји дјецe, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији, Хашка конвенција о заштити дјецe и сарадњи у погледу међудржавног усвајања дјетета из 1993. године пружа оквир и механизам за спречавање злостављања у овој области, и Комитет стога увијек досљедно позива све државе уговорнице које познају и/или дозвољавају усвајање да ратификују или приступе овој Конвенцији. Универзална регистрација рођења, уз међународну сарадњу, може да помогне да се сузбије ова повреда права.
- (и) *Девијантно понашање и кршење закона (члан 40.)*. Мала дјеца (дефинисана као млађа од 8 година; видјети став 4) ни под којим условима не би требало да подлијежу кривичној одговорности. Малој дјеци која се не понашају на друштвено прихватљив начин или су у сукобу са законом, потребно је пружити саосјећајну помоћ и разумијевање, у циљу повећања њихових способности самоконтроле, друштвене емпатије и рјешавања сукоба. Државе уговорнице треба да обезбиједe да се родитељима и стараоцима пружи адекватна подршка и обука како би испуњавали своје обавезе (члан 18.) и да мала дјеца имају приступ квалитетном образовању и њези у раном дјетињству и, када је то потребно, стручном усмјеравању или терапијама.

37. У свим овим околностима, као и у случају свих других облика експлоатације (члан 36.), Комитет позива државе уговорнице да ове посебне ситуације у којима се мала дјеца могу наћи уграде у своје законодавство, програме и интервенције који су намијењени унапређивању физичког и психолошког опоравка и социјалне реинтеграције у окружењу које подстиче достојанство и самопоштовање (члан 39.).

VIII. ИЗГРАДЊА КАПАЦИТЕТА ЗА РАНО ДЈЕТИЊСТВО

38. **Издавање средстава за рано дјетињство.** У циљу обезбјеђења пуног остваривања дјечијих права у току ове кључне фазе њихових живота, а имајући у виду утицај искустава у раном дјетињству на њихову будућност, државе уговорнице се позивају да усвоје свеобухватне, стратешке и временски ограничене планове за рано дјетињство, засноване на правима. Ово захијтева веће распоређивање људских ресурса и издавање финансијских средстава за службе и програме за рано дјетињство (члан 4.). Комитет је свјестан да државе уговорнице крећу са веома различитих полазних основа при реализацији права дјецe у раном дјетињству, у смислу постојећих инфраструктура, служби и стручног усавршавања, као и нивоа средстава потенцијално расположивих за издавање за рано дјетињство. Комитет је, такође, свјестан да државе уговорнице могу бити суочене са супротстављеним приоритетима у остваривању права дјецe током цијелог дјетињства, на примјер када универзалне здравствене службе и основно образовање још увијек нису остварени. Ипак, важно је да постоји довољно јавних улагања у службе, инфраструктуру и општа средства посебно намијењена раном дјетињству, из много разлога наведених у овом Општем коментару. У вези са овим, државе уговорнице се подстичу да развију чврста и равноправна партнерства између владе, јавних служби, невладиних организација, приватног сектора и породица, којима ће се финансирати свеобухватне службе, као подршка за остваривање права мале дјецe. Коначно, Комитет наглашава да, у случају када су службе децентрализоване, то не треба да буде на штету мале дјецe.

39. **Прикупљање и управљање подацима.** Комитет поново истиче значај свеобухватних и ажурних квантитативних и квалитативних података о свим аспектима раног дјетињства за формулисање, праћење и оцјену оствареног напретка, као и за процјену утицаја усвојених програма. Комитет је свјестан да многим државама уговорницама недостају адекватни национални системи прикупљања података о раном дјетињству за многе области обухваћене Конвенцијом, а нарочито да посебне и разложене информације о дјеци у раним годинама живота нису лако доступне. Комитет позива све државе уговорнице да развију систем прикупљања података и индикатора у складу са Конвенцијом, а који ће бити разложени по полу, годинама старости, породичној структури, становању у граду или на селу, и другим релевантним околностима. Овај систем треба да обухвати сву дјецу до 18 година старости, са посебним нагласком на рано дјетињство, и посебно на дјецу која припадају рањивим групама.

40. **Изградња капацитета за истраживања о раном дјетињству.** Комитет је раније у овом Општем коментару указао да постоје опсежна истраживања о аспектима дјечијег здравља, развоја и когнитивног, друштвеног и културног развоја, о утицају позитивних и негативних фактора на њихову добробит, као и о потенцијалном утицају његе у раном дјетињству и образовних програма. Такође, истраживања о раном дјетињству се све више спроводе из перспективе људских права, нарочито о начинима на које се могу поштовати дјечија права на учешће, укључујући кроз њихово учешће у процесу истраживања. Теорија и докази истраживања о раном дјетињству имају много тога да понуде у развоју политика и пракси, као и у праћењу и оцјени иницијатива и образовању и обуци свих лица која су одговорна за добробит мале дјецe. Комитет, такође, скреће пажњу на ограничења оваквих истраживања, која се претежно усредсређују на рано дјетињство у ограниченом низу контекста и региона у свијету. Као дио планирања за рано

дјетињство, Комитет подстиче државе уговорнице да развију националне и локалне капацитете за истраживања о раном дјетињству, нарочито са тачке гледишта права дјетета.

41. **Обука о правима у раном дјетињству.** Знање и стручност о раном дјетињству нису статични, већ се мијењају током времена. Ово је последица утицаја који друштвени трендови имају на животе мале дјеце, њихове родитеље и друге стараоце, промјенљиве политике и приоритете за њихову његу и образовање, иновације у њези дјеце, курикулумима и педагогији, као и појаве нових истраживања. Остваривање дјечијих права у раном дјетињству поставља изазове за све који су одговорни за дјецу, као и за саму дјецу док стичу разумијевање своје улоге у својима породицама, школама и заједницама. Државе уговорнице се подстичу да предузму систематске обуке о дјечијим правима за дјецу и њихове родитеље, као и за стручно особље које ради за дјецу и са дјецом, посебно парламентарце, судије, судије за прекршаје, адвокате, полицајце, државне службенике, особље у институцијама и мјестима за задржавање дјеце, наставнике, здравствено особље, социјалне раднике и локалне лидере. Комитет такође позива државе уговорнице да спроведу кампање за подизање свијести широке јавности о овим питањима.

42. **Међународна помоћ.** Признајући да ограничења средстава погађају многе државе уговорнице које настоје да спроведу свеобухватне одредбе овог Општег коментара, Комитет препоручује да донаторске институције, укључујући Свјетску банку, друга тијела Уједињених нација и билатерални донатори, подрже програме развоја у раном дјетињству финансијски и технички, и да то буде један од њиховх главних циљева у пружању помоћи одрживом развоју у земљама које примају међународну помоћ. Дјелотворна међународна сарадња, такође, може да ојача изградњу капацитета за рано дјетињство, у смислу развијања програма, стратегија, истраживања и стручног усавршавања.

43. **Гледајући напријед.** Комитет позива све државе уговорнице, међународне организације, невладине организације, академике, професионалне групе и грађанске заједнице да наставе да се залажу за успостављање независних институција за дјечија права и да његују континуиране дијалоге на високом политичком нивоу, као и да предузимају истраживања о кључном значају квалитета раног дјетињства, укључујући дијалоге на међународном, националом, регионалном и локалном нивоу.

8. Општи коментар број 8:**ЗАШТИТА ОД ТЈЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА И ОСТАЛИХ ОКРУТНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ ОБЛИКА КАЖЊАВАЊА¹⁴****I. ЦИЉЕВИ**

1. Послије два дана опште дискусије о насиљу над дјецом, који су одржани 2000. и 2001. године, Комитет за права дјетета одлучио је да изда низ општих коментара у вези са укидањем насиља над дјецом, од којих је ово први. Комитет има за циљ да државама уговорницама да смјернице за разумијевање одредаба Конвенције које се тичу заштите дјеце од свих облика насиља. Овај општи коментар бави се тјелесним кажњавањем и другим окрутним или понижавајућим облицима кажњавања, који су тренутно опште прихваћени и коришћени облици насиља над дјецом.
2. Конвенција о правима дјетета и други међународни документи о људским правима признају право дјетета на поштовање дјететовог људског достојанства и физичког интегритета и право на једнаку законску заштиту. Комитет издаје овај општи коментар како би нагласио обавезу свих држава уговорница да што брже предузму мјере за забрану и укидање свих облика тјелесног кажњавања и свих других окрутних или понижавајућих облика кажњавања дјеце и у главним цртама изнио законодавне и друге мјере за подизање свијести јавности, као и едукативне мјере које државе морају да предузму.
3. Рјешавање питања опште прихваћености и толеранције према тјелесном кажњавању дјеце и његовог елиминисања, у породици, школама и другим срединама, није само обавеза држава уговорница по основу Конвенције. То је такође и главна стратегија за смањење и спречавање свих облика насиља у друштву.

II. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ АКТИВНОСТИ

4. Комитет, још од својих првих сједница, посебну пажњу поклања истицању права дјеце на заштиту од свих облика насиља. Током прегледа извјештаја држава уговорница, а од недавно и у контексту истраживања о насиљу над дјецом које је спровео генерални секретар Уједињених нација, Комитет је са великом забринутошћу уочио да су тјелесно кажњавање и други облици окрутног и понижавајућег кажњавања дјеце законом дозвољени и већ дуго времена друштвено прихваћени у великом броју земаља. Већ 1993. године, Комитет је у извјештају са своје четврте сједнице навео да „признаје важност питања тјелесног кажњавања за побољшање система

¹⁴ УН, Општи коментар број 8: Заштита од тјелесног кажњавања и осталих окрутних или понижавајућих облика кажњавања, CRC/C/GC/8, 02. март 2007.

промоције и заштите права дјетета и одлучио је да настави да посвећује пажњу том питању у процесу прегледа извјештаја држава уговорница”.

5. Од када је почео да прегледа извјештаје држава уговорница, Комитет је препоручио да се у више од 130 држава на свим континентима забране сви облици тјелесног кажњавања, у породици и другим срединама. Комитет је охрабрен чињеницом да све већи број држава предузима законске и друге мјере за спровођење права дјетета на поштовање његовог људског достојанства и физичког интегритета и једнаке законске заштите. Колико је познато Комитету, до 2006. године, више од 100 држава је забранило тјелесно кажњавање у својим школама и казним системима за дјецу. Све већи број држава завршава увођење забране тјелесног кажњавања код куће и у породици, и у свим облицима алтернативне бриге о дјецу.

6. У септембру 2000, Комитет је одржао први од два дана општих разговора о насиљу над дјецом. Комитет је разговарао о „насиљу државе над дјецом”, а затим је усвојио детаљне препоруке, укључујући и оне о забрани свих облика тјелесног кажњавања и о покретању информативних кампања како би се „подигли свијест и сензибилитет јавности према озбиљности повреда људских права у овој области и њиховом штетном утицају на дјецу и започело рјешавање питања културне прихватљивости насиља над дјецом тако што би се промовисала 'нулта толеранција' насиља”.

7. У априлу 2001. године, Комитет је усвојио свој први општи коментар о „Циљевима едукације” и поновио да је тјелесно кажњавање неспојиво са Конвенцијом: „... Проласком кроз школску капију дјеца не губе своја људска права. Тако, на примјер, образовање се мора обезбиједити на начин којим се поштује достојанство дјетета, и који омогућава да дијете слободно изрази своје мишљење у складу са чланом 12, став 1, и да учествује у животу школе. Такође, образовање се мора пружати и на начин којим се поштују строга ограничења у погледу дисциплине, која се огледају у члану 28, став 2, и којим се промовише ненасиље у школи. Комитет је већ у више наврата у својим закључним запажањима јасно истакао да се примјеном тјелесног кажњавања не поштују ни урођено достојанство дјетета нити строга ограничења у погледу школске дисциплине.”

8. У препорукама које су усвојене послије другог дана општих разговора о „Насиљу над дјецом у породици и школама”, који је одржан у септембру 2001. године, Комитет је позвао државе да „житно усвоје, односно, укину законе како би се забранили, ма колико да су благи, сви облици насиља у породици и школама, укључујући и оне који представљају облик дисциплиновања, а у складу са одредбама Конвенције...”

9. Још један резултат општих разговора које је Комитет одржао 2000. и 2001. године била је препорука да, преко Генералне скупштине, од генералног секретара Уједињених нација треба затражити да изврши детаљно међународно истраживање о насиљу над дјецом. Генерална скупштина Уједињених нација је ово преузела 2001. У контексту истраживања Уједињених нација које је извршено између 2003. и 2006. године, истакнута је потреба да се забране сви тренутно легализовани облици насиља над дјецом и дубока забринутост саме дјеце због скоро универзално високе заступљености тјелесног кажњавања у породици, као и због чињенице да је у многим државама законито тјелесно кажњавати дјецу у школама и другим институцијама и казним системима за дјецу у сукобу са законом.

III. ДЕФИНИЦИЈЕ

10. „Дијете” се дефинише као и у Конвенцији као „свако људско биће испод осамнаест година старости изузев ако се према закону који се примјењује на дијете пунољетство стиче раније”.

11. Комитет дефинише „тјелесно” или „физичко” кажњавање као било које кажњавање у којем се примјењује физичка сила и које има за намјеру да нанесе извјестан степен бола или неугодности, ма колико да је благ. У највећем броју случајева то подразумијева ударање дјецe („батине”, „шамарање”, „ударање по стражњици”) руком или неким средством - бичем, штапом, каишем, ципелом, варјачом, итд. Али може такође да обухвата, на примјер, шутирање, дрмусање или бацање дјецe, гребанье, штипање, угризање, вучење за косу или ударање по ушима, примораванье дјецe да буду у неугодном положају, наношење опекотина, парење дјецe врелом водом или насилно гутање (на примјер, прање уста дјецe сапуном или примораванье дјецe да гутају љуте зачине). Став Комитета је да је тјелесно кажњавање без изузетка понижавајуће. Осим тога, постоје и други нефизички облици кажњавања који су такође окрутни и понижавајући и самим тим у супротности са Конвенцијом. То подразумијева, на примјер, кажњавање којим се дјецa омаловажаву, понижавају, клевету, доводе у ситуацију да испаштају за туђу кривицу, угрожавају, плаше или излажу подсмјеху других.

12. Тјелесно кажњавање и други окрутни или понижавајући облици кажњавања дјецe одвијају се у многим срединама, укључујући и дом и породицу, у свим облицима алтернативне бриге о дјеци, школама и другим образовним институцијама и у оквиру правосудног система - као дио казне коју је прописао суд и као облик кажњавања у казним и другим институцијама - у ситуацијама где се дјецa користе као радна снага, и у заједници.

13. Одбацујући свако оправдање за насиље и понижавање као облике кажњавања дјецe, Комитет ни у ком смислу не одбацује позитивну концепцију дисциплине. Здрав развој дјетета зависи од родитеља и других одраслих лица који треба да му пруже неопходне савјете и да га усмјере, у складу са развојним могућностима дјетета, као и да потпомогну његово васпитавање у смјеру одговорног живота у друштву.

14. Комитет признаје да родитељство и брига о дјеци, нарочито о бебама и дјеци млађег узраста, захтијевају честе физичке радње и интервенције ради њихове заштите. То се значајно разликује од намјерне и репресивне примјене силе у циљу наношења бола, нелагодности или понижења у одређеном степену. Нама, као одраслим лицима, позната је разлика између физичких поступака које имају за циљ да заштите и напада који имају за циљ да нас казне; није ништа теже направити разлику и када су у питању поступци према дјеци. Закон у свим државама, експлицитно или имплицитно, допушта примјену неопходне силе у заштити лица која нема одлике кажњавања.

15. Комитет признаје да постоје изузетне околности у којима се наставници и друга лица, нпр. лица која раде са дјецом у институцијама и са дјецом у сукобу са законом, могу суочити са опасним понашањем које оправдава примјену разумних облика спутавања како би се контролисало такво понашање. И овдје постоји јасна разлика између примјене силе која је мотивисана потребом да се дијете и остали заштите и примјене силе ради кажњавања. Увијек се мора примјењивати начело примјене минималне неопходне силе у најкраћем могућем периоду. Да би се примјена разних

облика спутавања свела на најмању потребну мјеру и да би се обезбиједило да све методе које се користе буду безбједне и сразмјерне датој ситуацији и да не подразумеивају намјерно наношење бола, као један од облика контроле, потребне су детаљне смјернице и обука.

IV. СТАНДАРДИ ЉУДСКИХ ПРАВА И ТЈЕЛЕСНО КАЖЊАВАЊЕ ДЈЕЦЕ

16. Прије усвајања Конвенције о правима дјетета, Међународна повеља о људским правима – Општа декларација и два Међународна пакта (о људским и политичким правима и о економским, социјалним и културним правима) - подржала је право „сваког појединца“ на поштовање његовог људског достојанства и физичког интегритета, као и право на једнаку законску заштиту. Образлажући обавезу држава да забране и укину све облике тјелесног кажњавања и све друге облике окрутног или понижавајућег кажњавања, Комитет истиче да је и Конвенција о правима дјетета настала на тој основи. Достојанство сваког појединца је основно начело којим се руководи мађународно право у области људских права.

17. У преамбули Конвенције о правима дјетета потврђује се, у складу са начелима Повеље Уједињених нација, а понавља се и у преамбули Опште декларације, да „признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих припадника људске заједнице представља основу слободе, правде и мира у свијету“. У преамбули Конвенције такође се подсећа да су Уједињене нације у Општој декларацији „прокламовале да дјеци у дјетињству припадају посебна брига и помоћ“.

18. Члан 37. Конвенције обавезује државе да „ниједно дијете не буде подвргнуто мучењу или другом окрутном, нехуманом или понижавајућем поступку или кажњавању“. Ово је допуњено и проширено чланом 19, који обавезује државе да „предузму све одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мјере за заштиту дјетета од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуално злостављање, док је под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о дјетету“. Нема нејасноћа: „сви облици физичког и менталног насиља“ не оставља простора за легализовано насиље над дјецом у било којем степену. Тјелесно кажњавање и други облици окрутног или понижавајућег кажњавања представљају облике насиља и државе морају да предузму све одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мјере у циљу њиховог укидања.

19. Осим тога, члан 28, став 2, Конвенције позива се на школску дисциплину и тражи од држава да „предузму све потребне мјере да се дисциплина у школи спроводи на начин примјерен људском достојанству дјетета и у складу са овом Конвенцијом“.

20. Члан 19. и члан 28, став 2, не позивају се експлицитно на тјелесно кажњавање. Током радова на припреми Конвенције, на сесијама на којима је сачињен нацрт Конвенције није забиљежена никаква дискусија о тјелесном кажњавању. Међутим, Конвенција, као и сва документа о људским правима, мора се посматрати као живи инструмент чије се тумачење временом развија. Током 17 година од усвајања Конвенције, заступљеност тјелесног кажњавања дјецe код куће, у школама

и другим институцијама постала је још видљивија, кроз процес подношења извјештаја на основу Конвенције, као и кроз истраживања и заступање, између осталог, од стране националних институција за људска права и невладиних организација (НВО).

21. Када је постала видљива, јасно се показало да је ова пракса директно у супротности са једнаким и неотуђивим правима дјеце на поштовање њиховог људског достојанства и физичког интегритета. Специфична природа дјеце, њихово почетно зависно и развојно стање, њихов јединствени људски потенцијал, као и њихова осјетљивост, захтијевају више, а не мање, законске и друге заштите од свих облика насиља.

22. Комитет наглашава да укидање насилног и понижавајућег кажњавања дјеце, путем законске реформе и других неопходних мјера, представља директну и безусловну обавезу држава уговорница. Комитет напомиње да су и други органи на основу споразума, укључујући и Комитет за људска права, Комитет за економска, социјална и културна права и Комитет за борбу против мучења изразили исти став у својим закључним запажањима о извјештајима држава уговорница који се подносе на основу релевантних документа, и препоручила забрану и друге мјере против тјелесног кажњавања у школама, казним системима и, у неким случајевима, у породици. На примјер, Комитет за економска, социјална и културна права, у свом општем коментару бр. 13 (из 1999. године) о „Праву на образовање” наводи: „Став је Комитета да тјелесно кажњавање није у складу са основним начелом којим се руководи међународно право у области људских права које је уграђено у преамбулама Опште декларације и оба Пакта: достојанство појединца. Други аспекти школске дисциплине могу одступати од дисциплине у школама, укључујући и јавно понижавање.”

23. Тјелесно кажњавање је осуђено и кроз регионалне механизме за заштиту људских права. У низу својих пресуда, Европски суд за људска права је поступно осуђивао тјелесно кажњавање дјеце, прво у казном систему, а онда и у школама, укључујући и приватне школе, а од недавно и код куће. Пратећи усклађеност држава чланица Савјета Европе са Европском социјалном повељом и Ревидираном социјалном повељом, Европски комитет за социјална права је утврдио да усклађеност са Повељама захтијева да сваки облик насиља над дјецом, било да је то у школи или другим институцијама, код куће или другдје буде законом забрањен.

24. У савјетодавном мишљењу Интерамеричког суда за људска права о Правном статусу и људским правима дјетета (из 2002. године) изнесено је да државе уговорнице Америчке конвенције о људским правима „имају обавезу... да усвоје све позитивне мјере које су неопходне да би се обезбиједила заштита дјеце од малтретирања, било у њиховом односу са државним органима или у односу са појединцима или невладиним субјектима”. Суд цитира одредбе Конвенције о правима дјетета, закључке Комитета за права дјетета, као и пресуде Европског суда за људска права у вези са обавезама држава да заштите дјецу од насиља, укључујући и насиље у породици. Суд закључује да је „држава дужна да усвоји позитивне мјере како би се у потпуности обезбиједило дјелотворно остваривање права дјетета”.

25. Афричка комисија за људска и народна права прати спровођење Афричке повеље о људским и народним правима. У одлуци из 2003. године о појединачној комуникацији у вези са осудом на казну „шибања” која је изречена студентима, Комисија је утврдила да је казном извршена повреда члана 5. Афричке повеље, којим се забрањује окрутно, нехумано или понижавајуће кажњавање. Комисија је захтијевала од надлежне Владе да измијени закон тако што ће укинути казну шибана и

предузети одговарајуће мјере да обезбиједи да оштећени буду обештећени. У својој одлуци Комисија наводи: „Појединци, а нарочито Влада једне земље, немају право да примјењују физичко насиље над појединцима за почињена кривична дјела. Такво право било би равно одобравању мучења под окриљем државе у складу са Повелеом, а супротно самој природи овог споразума о људским правима.” Комитет за права дјетета се задовољством напомиње да су уставни и други судови виших инстанци у многим земљама донијели одлуке којима се осуђује тјелесно кажњавање дјеце у неким или свим срединама, а у којима се у већини случајева цитира Конвенција о правима дјетета.

26. Када је Комитет за права дјетета покренуо питање укидања тјелесног кажњавања у неким државама током прегледа њихових извјештаја, државни представници су понекад сугерисали да се извјестан ниво „разумног” или „умјереног” тјелесног кажњавања може оправдати „најбољим интересима” дјетета. Као важно опште начело, Комитет је утврдио да услов из Конвенције да најбољи интереси дјетета треба да буду од првенственог значаја приликом предузимања свих активности које се тичу дјеце (члан 3, став 1). У члану 18. Конвенције такође се одређује да најбољи интереси дјетета треба да буду основна брига родитеља. Међутим, тумачење најбољих интереса дјетета мора бити у складу са целокупном Конвенцијом, укључујући и обавезу да се дјеца заштите од свих облика насиља и услов да се мишљењу дјетета посвети дужна пажња; ово тумачење се не може користити да би се оправдала пракса, укључујући и тјелесно кажњавање и друге облике окрутног или понижавајућег кажњавања, која је супротна људском достојанству дјетета и његовом праву на физички интегритет.

27. У преамбули Конвенције потврђује се да је породица „основна јединица друштва и природна средина за развој и благостање свих њених чланова, а посебно дјеце”. На основу Конвенције државе имају обавезу да поштују и подржавају породице. У томе не постоји никакав сукоб са обавезом држава да обезбиједи да људско достојанство и физички интегритет дјеце у породици буду у потпуности заштићени, заједно са другим члановима породице.

28. На основу члана 5, државе имају обавезу да поштују одговорности, права и дужности родитеља „да би се омогућило, на начин који је у складу са развојним могућностима дјетета, одговарајуће усмјеравање и савјетовање у остваривању права признатих овом Конвенцијом”. И овдје тумачење „одговарајућег” усмјеравања и савјетовања мора бити досљедно са Конвенцијом у цјелини и не смије оставити простора за оправдавање насилних или других окрутних или понижавајућих облика дисциплине.

29. Нека оправдања за тјелесно кажњавање заснивају на вјери, сугеришући да извјесна тумачења вјерских текстова не само да оправдавају, већ и предвиђају обавезну примену тјелесног кажњавања. Међународни пакт о грађанским и политичким правима (члан 18.) подржава слободу вјерских увјерења за све, али упражњавање вјере или увјерења мора бити досљедно у погледу људског достојанства и физичког интегритета других. Слобода упражњавања вјере или увјерења може бити легитимно ограничена у циљу заштите основних права и слобода других. Комитет је утврдио да у неким државама дјеца, у неким случајевима од најмлађег узраста, у другим случајевима од тренутка када се процијени да су ушли у пубертет, могу бити осуђена на казне које карактерише екстремно насиље, као што су каменовање и ампутација, а на основу извјесних тумачења вјерских закона. Такво кажњавање, како су нагласили и Комитет за људска права и

Комитет за борбу против мучења, очигледно представља повреду Конвенције и других међународних стандарда у области људских права и мора бити забрањено.

V. МЈЕРЕ И МЕХАНИЗМИ НЕОПХОДНИ ЗА УКИДАЊЕ ТЈЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА И ДРУГИХ ОКРУТНИХ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋИХ ОБЛИКА КАЖЊАВАЊА

1. Законске мјере

30. Текст члана 19. Конвенције заснован је на члану 4. и јасно указује на неопходност доношења законских и других мјера како би државе испуниле своје обавезе да заштите дјецу од свих облика насиља. Комитет је поздравио чињеницу да су, у многим државама, Конвенција односно њена начела уграђени у домаће законодавство. Све државе имају кривичне законе којима штите грађане од физичких напада. Многе имају уставе односно законодавство који одражавају међународне стандарде у области људских права и члан 37. Конвенције о правима дјетета, који предвиђа право „свакога“ на заштиту од мучења и окрутног или понижавајућег поступања или кажњавања. Многе државе, такође, имају и посебне законе којима се штите дјеца и према којима „лоше поступање“ или „злостављање“ или „окрутност“ представљају кривично дјело. Међутим, Комитет је, на основу прегледа извјештаја које подносе државе, утврдио да такве законске одредбе генерално не гарантују заштиту дјетета од свих облика тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања у породици и у другим срединама.

31. Приликом прегледа извјештаја, Комитет је примијетио да у многим државама постоје експлицитне законске одредбе у кривичним односно грађанским (породичним) законима које родитељима и другим лицима која се старају о дјетету даје правни основ или оправдање за примјену извјесног степена насиља у „дисциплиновању“ дјецe. На примјер, позивање на „законито“, „разумно“ или „умјерено“ кажњавање или дисциплиновање већ вијековима представља дио обичајног права у Енглеској. У једном тренутку у многим државама постојао је исти правни основ којим се оправдавало кажњавање жена од стране њихових мужева или кажњавање робова, послуге или шегрта од стране њихових газда. Комитет наглашава да се Конвенцијом захтијева укидање свих одредаба (из закона или обичајног - прецедентног права) којима се допушта извјестан ниво насиља над дјецом (нпр. „разумно“ или „умјерено“ кажњавање или дисциплиновање) код куће/у породици или у било којој другој средини.

32. У неким државама, тјелесно кажњавање је посебно одобрено у школама и другим институцијама, при чему се прописује и како и ко ће га спровести. У мањем броју држава, тјелесно кажњавање примјеном штапа или бича још увијек је дозвољено као казна коју судови досуђују дјеци преступницима. Како је Комитет често понављао, Конвенција налаже да се све такве одредбе укину.

33. Комитет је примијетио да иако у неким државама не постоји експлицитни правни основ или оправдање за тјелесно кажњавање, традиционални став према дјеци имплицитно указује да је тјелесно кажњавање дозвољено. Понекад се ови ставови огледају у одлукама суда (у којима су родитељи или наставници или друга лица која се старају о дјетету ослобођени оптужби за напад

или малтретирање на основу тога што су остваривали право, односно слободу да примијене умјерену „васпитну мјеру“).

34. У свјетлу традиционалног прихватања насилних и понижавајућих облика кажњавања дјеце, све већи број држава признаје да једноставно укидање овлашћења за тјелесно кажњавање и свих постојећих правних основа није довољно. Осим тога, потребно је и да се у грађанском, односно, кривичном законодавству експлицитно забране тјелесно кажњавање и други окрутни или понижавајући облици кажњавања, како би се апсолутно јасно истакло да је противзаконито ударити дијете или га „истући“ или „ударити по стражњици“ као и када се исто то учини одраслој особи, и да се кривично право које се односи на физичке нападе подједнако примјењује и на такав облик насиља, без обзира да ли се он назива „дисциплина“ или „разумна васпитна мјера“.

35. Када се кривично право буде у потпуности односило и на нападе на дјецу, дијете ће бити заштићено од тјелесног кажњавања без обзира гдје се налази и ко је починилац. Међутим, према мишљењу Комитета, с обзиром на традиционално прихватање тјелесног кажњавања, од суштинског је значаја да се одговарајућим важећим законима - нпр. у породичном праву, образовном праву, праву које се односи на све облике алтернативне бриге и правосудни систем, радном праву - јасно забрани примјена тјелесног кажњавања у свим срединама на које се ти закони примјењују. Осим тога, важно је и да се у професионалним етичким кодексима и смјерницама за наставнике, лица која се старају о дјетету и остале, као и у правилницима или статутима институција нагласи незаконитост тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања.

36. Комитет такође изражава забринутост због пријава да се тјелесно кажњавање и други окрутни или понижавајући облици кажњавања примјењују у ситуацијама гдје се дјеца користе као радна снага, укључујући и породични контекст. Комитет понавља да Конвенција и други важећи документи за заштиту људских права штите дјецу од економске експлоатације и од сваког рада који је евентуално опасан, ремети образовање дјетета или је штетан по развој дјетета, као и да налажу увођење одређених гаранција којима ће се обезбиједити дјелотворно спровођење ове заштите. Комитет наглашава да је од суштинског значаја да се забрана тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања обавезно спроводи у свим ситуацијама у којима дјеца раде.

37. Чланом 39. Конвенције од држава се захтијева да предузму све одговарајуће мјере да подстичу физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију дјетета жртве „сваког облика занемаривања, искоришћавања или злостављања; мучења или било којег другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања“. Тјелесно кажњавање и други понижавајући облици кажњавања могу озбиљно нашкодити физичком, психолошком и друштвеном развоју дјеце, што захтијева одговарајућу медицинску и другу бригу и лијечење. То се мора одвијати у окружењу које истовремено подстиче здравље, самопоштовање и достојанство дјетета, а по потреби се проширује и на породичну заједницу дјетета. Требало би да постоји интердисциплинарни приступ планирању и обезбјеђивању њега и лијечења, уз специјализовану обуку професионалног особља које се тиме бави. Мишљење дјетета треба узети у обзир у вези са свим аспектима његовог лијечења и приликом љекарске контроле.

2. Спровођење забране тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања

38. Комитет сматра да спровођење забране свих облика тјелесног кажњавања захтијева подизање свијести, усмјеравање и обуку (види став 45 и остале доље у тексту) свих лица којих се то тиче. На тај начин се мора обезбиједити да закон дјелује у најбољем интересу дјецe која су томе изложена - нарочито када су починитељи родитељи или други чланови уже породице. Основна сврха реформе закона у циљу забране тјелесног кажњавања дјецe у породици је превенција: спријечити насиље над дјецом кроз промјену ставова и праксе, наглашавајући право дјецe на једнаку заштиту и пружајући недвосмислен основ за заштиту дјетета и за промоцију позитивних, ненасилних и партиципативних облика подизања дјецe.

39. За постизање јасне и безусловне забране свих облика тјелесног кажњавања биће неопходне разне законске реформе у разним државама уговорницама. Могуће је да ће бити потребно унијети посебне одредбе у законе којима се регулишу образовање, малољетничко правосуђе и сви облици алтернативне бриге. Међутим, потребно је да се експлицитно јасно истакне да одредбе кривичног закона којима се регулишу физички напади обухватају и све облике тјелесног кажњавања, укључујући и тјелесно кажњавање у породици. За ово је можда потребна додатна одредба у кривичном законик у државе уговорнице. Међутим, могуће је да се и у грађански законик или породични закон унесе одредба којом би се забранила примјена свих облика насиља, укључујући и све облике тјелесног кажњавања. Таква одредба наглашава да, у случају да против родитеља односно других лица која се старају о дјетету буде покренут поступак на основу кривичног законика, они више не могу да се бране на традиционалан начин позивајући се на своје право да („разумно“ или „умјерено“) примјењују тјелесно кажњавање. Породични закон би, такође, требало да на позитиван начин нагласи да родитељска одговорност укључује и обезбјеђивање одговарајућег усмјеравања и савјетовања дјецe без било каквог облика насиља.

40. Начело једнаке заштите дјецe и одраслих од физичких напада, укључујући и оне унутар породице, не значи да сви случајеви тјелесног кажњавања дјецe од стране њихових родитеља који изађу на свјетло дана треба да доведу до кривичног гоњења родитеља. Начело de minimis - да се закон не бави тривијалним питањима - обезбјеђује да мањи напади између одраслих лица долазе на суд само у веома изузетним околностима; исто ће важити и за мање нападе на дјецу. Државе треба да развију ефикасне механизме подношења пријава и упућивања. Иако би све пријаве насиља над дјецом требало да буду на одговарајући начин испитане и уз то обезбијеђен модус за заштиту дјецe од доношења тешких повреда, циљ би требало да буде да родитељи, уз помоћ интервенција које су у функцији подршке и едукације, а не кажњавања, престану да примјењују насилне и друге окрутне или понижавајуће облике кажњавања.

41. Зависан статус дјецe и јединствена интимност породичних односа захтијевају да се одлуке о покретању поступка против родитеља или о другим начинима формалног интервенисања у породици доносе веома пажљиво. Покретање поступка против родитеља у већини случајева највјероватније није у најбољем интересу дјецe. Став је Комитета да покретању поступка и другим формалним интервенцијама (на примјер, удаљавање дјетета или удаљавање починиоца) треба прибјежавати само када се сматрају како неопходним за заштиту дјетета од доношења тешких повреда тако и у најбољем интересу дјетета које је оштећена страна. Мишљењу дјетета, које је

оштећена страна, треба да буде посвећена дужња пажња у складу са годинама живота и зрелошћу дјетета.

42. Савјети и обука који се обезбјеђују свима који су укључени у системе заштите дјетета, укључујући и полицију, органе гоњења и судове, треба да ставе нагласак на овај приступ у спровођењу закона. Током усмјеравања, потребно је да се нагласи да члан 9. Конвенције прописује да свако одвајање дјетета од породице мора да се сматра неопходним у најбољем интересу дјетета и да подлијеже судском преиспитивању у складу са важећим законима и поступцима, при чему ће све заинтерсоване стране бити заступљене, укључујући и дијете. Када се раздвајање сматра оправданим, потребно је размотрити рјешења која представљају алтернативу смјештању дјетета ван породице, укључујући и удаљавање починиоца, условну осуду, и слично.

43. Када се, упркос забрани и програмима позитивне едукације и обуке, открију случајеви тјелесног кажњавања ван породичног дома - на примјер у школама, другим институцијама и облицима алтернативне бриге - разумна реакција могла би да буде покретање поступка. Пријетња да ће против починиоца бити покренуте и друге дисциплинске тужбе или да ће бити отпуштен са радног мјеста, такође, треба да послужи као јасно превентивно средство. Од суштинског је значаја да дјеца и сви који раде са дјецом или за дјецу у свим срединама буду добро упознати са забраном свих облика тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања, као и са санкцијама које су запријеђене за такво почињено дјело. Праћење дисциплинских система и поступања према дјечи мора да буде дио непрекидног надзора над свим институцијама и мјестима за смештај дјече, што је и обавеза на основу Конвенције. Дјеца и њихови представници у свим таквим врстама смјештаја морају да имају директан и повјерљив приступ савјетима који су прилагођени дјечи, поступцима заступања и жалбеним поступцима, и коначно судовима, уз неопходну правну и другу помоћ. У институцијама треба да постоји обавеза пријављивања и испитивања свих насилних инцидената.

3. Едукативне и друге мјере

44. Члан 12. Конвенције наглашава важност да се мишљењу дјече о изради и примјени едукативних и других мјера за искорјењивање тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања посвети дужња пажња.

45. С обзиром на то да је традиционално прихватање тјелесног кажњавања широко распрострањено, самом забраном неће се постићи неопходна промјена у ставовима и пракси. Потребно је свеобухватно подизање свијести о праву дјетета на заштиту и о законима који ће одражавати то право. У члану 42. Конвенције, државе су се обавезале да одговарајућим и активним средствима у најширем смислу упознају и одрасле и дјецу са начелима и одредбама Конвенције.

46. Осим тога, државе морају да обезбиједу досљедно промовисање позитивних и ненасилних односа и едукације међу родитељима, лицима која се старају о дјечи, наставницима и свима другима који раде са дјецом и породицама. Комитет наглашава да Конвенција налаже укидање не само тјелесног кажњавања, него и свих других окрутних или понижавајућих облика кажњавања дјече. Конвенција не треба да детаљно прописује како би родитељи требало да се односе према

својој дјечи и на који начин да их усмјеравају. Међутим, Конвенција обезбјеђује оквир који чине начела којима се руководе односи како у породици тако и између наставника, лица која се старају о дјечи и других са једне стране и дјеце са друге. Развојне потребе дјеце морају се поштовати. Дјеца уче из онога што одрасли чине, а не само из онога што одрасли говоре. Када одрасле особе којима је дијете најприврженије прибјегавају насиљу и понижавању у својим односима са дјететом, они показују непоштовање према људским правима и дају дјетету снажну и опасну лекцију о томе да је то легитиман начин на који треба рјешавати сукобе или утицати на промјену понашања.

47. Конвенција наглашава статус дјетета као посебне личности и носиоца људских права. Дијете није власништво родитеља нити државе нити је једноставно објекат бриге. У том духу, у члану 5. захтијева се од родитеља (или, тамо гдје је то примјенљиво, од чланова шире породице или заједнице) да омогуће дјетету одговарајуће усмјеравање и савјетовање, на начин који је у складу са његовим развојним могућностима, у остваривању права која су му призната Конвенцијом. У члану 18, који наглашава основну одговорност родитеља или законских старатеља за подизање и развој дјетета, наводи се да ће „најбољи интереси дјетета бити њихова основна брига“. На основу члана 12, од држава се тражи да обезбиједи дјечи право да слободно изражавају своје мишљење „о свим питањима која се тичу дјетета“, при чему се мишљењу дјетета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелашћу дјетета. Овим се наглашава потреба да се у вршењу дужности од стране родитеља, лица која се старају о дјечи и наставника поштује право дјеце на партиципацију. У општем коментару бр. 10 „Цилеви едукације“, Комитет је нагласио важност да се изради програм едукације која „је усмјерена на дијете, која је пријатељски настројена према дјетету и која га оснажује“.

48. Комитет напомиње да сада постоји много примјера материјала и програма којима се промовишу позитивни, ненасилни облици вршења родитељских дужности и образовања, а који су упућени родитељима, другим лицима која се старају о дјечи и наставницима, и које су израдиле владе, агенције Уједињених нација и други. Ови материјали и програми могу се на прикладан начин прилагодити за примјену у разним државама и ситуацијама. Медији могу играти веома важну улогу у подизању свијести и едукацији јавности. Супротстављање традиционалној зависности од тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика дисциплине захтијева стално дјеловање. Унапређење ненасилних облика вршења родитељских дужности и васпитања треба да буде уграђено у све додирне тачке између државе, родитеља и дјеце, у здравствене, социјалне и образовне службе, укључујући и јаслице и обданишта, дневне центре и школе. Такође би требало да буде интегрисано у почетну обуку и обуку кроз рад за наставнике и све оне који раде са дјецом у систему за бригу о дјечи, као и у правосудном систему.

49. Комитет предлаже да државе могу евентуално да затраже техничку помоћ, између осталих, од УНИЦЕФ-а и УНЕСКО-а у вези са подизањем свијести и едукацијом јавности и обуком за унапређење ненасилних метода.

4. Праћење и оцјена

50. Комитет, у свом општем коментару бр. 50 „Општим мјерама за спровођење Конвенције о правима дјетета (чланови 4, 42. и 44. став б)“, наглашава потребу за систематским праћењем

реализације права дјетета од стране држава уговорница, кроз израду одговарајућих показатеља и прикупљање довољног броја поузданих података.

51. Стога, државе уговорнице треба да прате напредак који остварују у укидању тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања, чиме ће се реализовати право дјетета на заштиту. Истраживање засновано на разговорима са дјецом, њиховим родитељима и другим лицима која се старају о дјечи, у условима повјерљивости и уз одговарајуће етичке гаранције, од суштинског је значаја за тачну процјену заступљености ових облика насиља у породици и ставова о њима. Комитет подстиче све државе да изврше/наруче такво истраживање, у мјери у којој је то могуће учинити са групама које су репрезентативне за cjелокупно становништво, како би се добили почетни подаци, а затим и да мјере остварени напредак у редовним интервалима. Резултати овог истраживања могу, такође, да дају и вриједне смјернице за израду универзалних и циљаних кампања за подизање свијести јавности и обуку стручних лица која раде са дјецом и за дјецу.

52. Комитет у свом општем коментату бр. 5 такође наглашава важност независног праћења спровођења Конвенције, на примјер, од стране парламентарних одбора, НВО, академских институција, стручних удружења, омладинских група и независних институција које се баве људским правима (такође види општи коментар Комитета бр. 20 „Улога независних националних институција за људска права у заштити и унапређењу права дјетета“). Сви они би могли да играју важну улогу у праћењу реализације права дјече на заштиту од свих облика тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања.

VI. ОБАВЕЗА ПОДНОШЕЊА ИЗВЈЕШТАЈА У СКЛАДУ СА КОНВЕНЦИЈОМ

53. Комитет очекује од држава да у своје периодичне извјештаје које подносе у складу са Конвенцијом укључе и податке о мјерама које су предузете да се забране и спријече сви облици тјелесног кажњавања и други окрутни или понижавајући облици кажњавања у породици и у свим другим срединама, укључујући и активности на подизању свијести јавности и промовисању позитивних, ненасилних односа, као и о томе како држава процјењује напредак који је начињен ка постизању потпуног поштовања права дјече на заштиту од свих облика насиља. Комитет, такође, подстиче агенције Уједињених нација, националне институције за људска права, НВО и друга надлежна тијела да му доставе релевантне информације о правном статусу и заступљености тјелесног кажњавања и о напретку који је постигнут да се тјелесно кажњавање укине.

9. Општи коментар број 9: ПРАВА ДЈЕЦЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ¹⁵

I. УВОД

A. Зашто општи коментар о дјеци са сметњама у развоју?

1. Процењује се да у свијету живи 500-650 милиона људи са сметњама у развоју, што је око 10% свјетског становништва, од којих су 150 милиона дјеца. Преко 80% њих живе у земљама у развоју, са малим или никаквим приступом услугама. Већина дјеце са сметњама у развоју у земљама у развоју не похађају школу и потпуно су неписмена. Сматра се да већина узрока сметњи у развоју, попут рата, болести и сиромаштва, може да се спријечи, што би такође спријечило и/или смањило секундарне посљедице сметњи у развоју, које су често узроковане недостатком ране, правовремене интервенције. Стога, више мора бити учињено како би се створила потребна политичка воља и истинска ријешеност да се истраже и у пракси примјене најдјелотворнија средства за спречавање сметњи у развоју, уз учешће свих нивоа друштва.

2. Током посљедњих неколико деценија, људи са сметњама у развоју, а поготово дјеца, постали су предмет позитивне пажње. Разлог за ову нову пажњу дјелимично се објашњава чињеницом да се све више чује глас људи са сметњама у развоју, као и њихових заступника из националних и међународних невладиних организација (НВО), а дјелимично све већом пажњом која се поклања људима са сметњама у развоју у оквиру споразума о људским правима и корпуса споразума Уједињених нација о људским правима. Тај корпус споразума носи значајан потенцијал за унапређење права људи са сметњама у развоју, мада је он досад генерално недовољно коришћен. Када је усвојена у новембру 1989. године, Конвенција о правима дјетета („Конвенција” у даљем тексту) представљала је први споразум о људским правима који је садржао специфичне тачке о сметњама у развоју (члан 2. о недискриминацији), као и посебни члан 23, који је искључиво посвећен правима и потребама дјеце са сметњама у развоју. Откако је Конвенција ступила на снагу (2. септембар 1990. године) Комитет за права дјетета („Комитет” у даљем тексту) посвећује сталну и посебну пажњу дискриминацији на основу сметњи у развоју, док је остатак корпуса споразума о људским правима посветио пажњу дискриминацији заснованој на сметњама у развоју под видом „других статуса” у контексту чланова о недискриминацији њихове релевантне Конвенције. Комитет за економска, друштвена и културна права је током 1994. објавио свој Општи коментар бр. 5 о особама са сметњама у развоју, наводећи у ставу 15 да су „посљедице дискриминације на основу сметњи у развоју досад биле посебно тешке у областима образовања, запошљавања, становања, транспорта, културног живота и приступа јавним мјестима и услугама”. Специјални извјештач за лица са сметњама у развоју Комисије Уједињених Нација за друштвени развој први пут је именован 1994. године, са мандатом да надзире Стандардна правила о изједначавању могућности за особе са сметњама у развоју, која је усвојила Генерална скупштина на свом четрдесетосмом засједању, 1993. године (A/RES/48/96, Annex), и да унаприједи статус

¹⁵ УН, Општи коментар број 9: Права дјеце са инвалидитетом, CRC/C/GC/9, 27. фебруар 2007.

особа са сметњама у развоју широм свијета. Комитет је 6. октобра 1997. године посветио свој Дан опште расправе дјечи са сметњама у развоју и усвојио скуп препорука (CRC/C/66, ставови 310-339)¹⁶, гдје је размотрена могућност састављања Општег коментара о дјечи са сметњама у развоју. Комитет са захвалношћу указује на рад Ад-хок комитета о свеобухватној и интегралној међународној конвенцији о заштити и промоцији права и достојанства особа са сметњама у развоју, који је, током свог осмог засједања, одржаног у Њујорку 25. августа 2006. године, усвојио Нацрт конвенције о правима особа са сметњама у развоју, који је био упућен Генералној скупштини на њеном шездесетпрвом засједању (CRC/C/66, ставови 310-339)¹⁷.

3. Прегледањем извјештаја држава уговорница, Комитет је сакупио мноштво информација о статусу дјече са сметњама у развоју широм свијета, налазећи да је у огромној већини земаља неопходно дати специфичне препоруке везане за ситуацију дјече са сметњама у развоју. Проблеми који су идентификовани и на које се реаговало кретали су се у распону од искључености из процеса одлучивања до тешке дискриминације и дословног убијања дјече са сметњама у развоју. Имајући у виду да је сиромаштво и узрок и посљедица сметњи у развоју, Комитет стално истиче да дјеца са сметњама у развоју и њихове породице имају права на одговарајући животни стандард, укључујући и одговарајућу храну, одјећу и становање, као и на стално побољшање животних услова. Питање дјече са сметњама у развоју која живе у сиромаштву треба да се рјешава усмјеравањем одговарајућих буџетских средстава као и осигуравањем да ће дјеца са сметњама у развоју имати приступ социјалној заштити и програмима за смањење сиромаштва.

4. Комитет је констатовао да ниједна држава уговорница није изразила резерве нити поднијела декларације које се специфично тичу члана 23. Конвенције.

5. Комитет је такође констатовао да се дјеца са сметњама у развоју још увијек суочавају са озбиљним тешкоћама и препрекама ка пуном уживању права која садржи Конвенција. Комитет подвлачи да препреку не представља сама сметња у развоју већ комбинација друштвених, културних, становнишких и физичких препрека с којима се дјеца са сметњама у развоју суочавају у свакодневном животу. Стога се стратегија за промовисање њихових права састоји од предузимања неопходних акција у циљу отклањања тих препрека. Признајући важност чланова 2. и 23. Конвенције, Комитет од почетка тврди да спровођење Конвенције у погледу дјече са сметњама у развоју не треба да буде ограничено само на те чланове.

6. Сврха овог Општег коментара је да пружи смјернице и помоћ државама уговорницама у њиховим напорима да примијене права дјече са сметњама у развоју на један свеобухватан начин који покрива све одредбе Конвенције. Стога ће Комитет на првом мјесту изнијети нека гледишта непосредно у вези са члановима 2. и 23, а затим и шире образложити неопходност поклањања посебне пажње дјечи са сметњама у развоју и њиховом укључивању у оквир општих мјера за спровођење Конвенције. Након тих гледишта биће изнесени и коментари у вези смисла и примјене разних чланова Конвенције (груписаних у складу са праксом Комитета) везаних за дјецу са сметњама у развоју.

¹⁶ Комитет за права дјетета објавио је корекцију у ставу 2 која гласи: CRC/C/69 умјесто CRC/C/66.

¹⁷ Исто

Б. Дефиниција

7. Према члану 1. став 2 Нацрта конвенције о правима особа са сметњама у развоју, „Особе са сметњама у развојуима укључују оне које имају дугорочне физичке, менталне, интелектуалне или чулне недостатке који, у интеракцији са разним препрекама, могу спријечити њихово пуно и дјелотворно учешће у друштву на равноправној основи са другима”. (А/АС.265/2006/4, Анекс II)

II. КЉУЧНЕ ОДРЕДБЕ ЗА ДЈЕЦУ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ (ЧЛАНОВИ 2. И 23.)**А. Члан 2.**

8. Члан 2. обавезује државе уговорнице да обезбиједи да сва дјеца под њиховом јурисдикцијом уживају у свим правима које садржи Конвенција без дискриминације било које врсте. Ова обавеза захтијева од држава уговорница да предузму одговарајуће мјере ради спречавања сваке дискриминације, укључујући и оне на основу сметње у развоју. Ово изричито помињање сметње у развоју као забрањеног основа за дискриминацију у члану 2. је јединствено, и може се објаснити чињеницом да дјеца са сметњама у развоју припадају једној од најосетљивијих група дјеце. У многим случајевима, облици вишеструке дискриминације - засноване на комбинацији фактора, тј. дјевојчице које припадају аутохтоним групама са сметњама у развоју, дјеца са сметњама у развоју која живе у руралним срединама, итд. – повећавају рањивост појединих група. Стога се изричито помињање сметњи у развоју сматрало неопходним у члану који се тицао недискриминације. Дискриминација се врши - често фактички - у разним аспектима живота и развоја дјеце са сметњама у развоју. На примјер, друштвена дискриминација и стигматизација воде до маргинализације и искључености, а могу чак да угрозе и опстанак и развој у случајевима насиља над дјецом са сметњама у развоју. Дискриминација у пружању услуга искључује их из образовања и ускраћује им приступ квалитетним здравственим и друштвеним услугама. Недостатак одговарајућег образовања и стручне обуке дискриминише против њих тако што им ускраћује могућности за запошљавање у будућности. Друштвено обиљежавање, страхови, презаштићеност, негативни ставови, заблуде и преовлађујуће предрасуде против дјеце са сметњама у развоју и даље су снажни у многим срединама и доводе до маргинализације и отуђивања дјеце са сметњама у развоју. Комитет ће се детаљније бавити овим аспектима у ставовима који слиједе.

9. Опште гледано, државе уговорнице у својим напорима да спријече и уклоне све врсте дискриминације против дјеце са сметњама у развоју треба да предузму сљедеће мјере:

- (а) Посебно уврстити сметње у развоју као забрањени основ за дискриминацију у уставним одредбама о недискриминацији и/или увести посебну забрану дискриминације на основу сметње у развоју у посебне анти-дискриминационе законе или законске одредбе.
- (б) Обезбиједити дјелотворне правне лијекове у случају кршења права дјеце са сметњама у развоју, и осигурати да су ти лијекови доступне дјецима са сметњама у развоју и њиховим родитељима и/или другима који се о дјетету брину.

- (ц) Спровести кампање за подизање свијести и образовне кампање усмјерене ка широј јавности и одређеним групама професионалаца у циљу спречавања и отклањања фактичке дискриминације против дјеце са сметњама у развоју.

10. Дјевојчице са сметњама у развоју су често још рањивије у погледу дискриминације усљед родне дискриминације. У том контексту, од држава-уговорница се тражи да обрате посебну пажњу на дјевојчице са сметњама у развоју, тако што ће предузети неопходне мјере и, по потреби, посебне мјере, како би се обезбиједила њихова одговарајућа заштита, приступ свим услугама и пуно укључивање у друштво.

Б. Члан 23.

11. Став 1 члана 23. треба посматрати као водеће начело при спровођењу Конвенције када је ријеч о дјечи са сметњама у развоју: уживање пуног и пристojног живота у условима који обезбјеђују достојанство, промовишу самосвојност и подстичу активно учешће у заједници. Мјере које државе уговорнице предузимају у погледу реализације права дјеце са сметњама у развоју треба да буду усмјерене ка том циљу. Основна порука овог става је да дјеца са сметњама у развоју треба да буду укључена у друштво. Мјере предузете у циљу примјене права садржаних у Конвенцији, а која се тичу дјеце са сметњама у развоју, на примјер у областима образовања и здравства, треба да буду посебно усмјерена на максимално укључивање ове дјеце у друштво.

12. Према ставу 2 члана 23, државе уговорнице Конвенције признају право дјетета са сметњама у развоју на посебну његу и подстицаће и обезбиједиће указивање помоћи дјечи која испуњавају услове, као и онима који су одговорни за њихову његу. Помоћ треба да буде прилагођена дјететовом стању као и стању у којем се налазе дјететови родитељи или други који се за њега брину. Став 3 члана 23. наводи додатна правила у вези са трошковима одређених мјера, и прецизира шта помоћ треба да постигне.

13. Да би се испунили услови из члана 23, неопходно је да државе-уговорнице развију и ефикасно спроведу свеобухватну политику путем акционог плана чији циљ неће бити само пуно уживање права садржаних у Конвенцији, без дискриминације, већ и да обезбиједи да свако дијете са сметњама у развоју и његови родитељи и/или други који се о њему брину приме сву посебну његу и помоћ на које имају право према Конвенцији.

14. У погледу специфичних дијелова ставова 2 и 3 члана 23, Комитет износи сљедећа гледишта:

- (а) Пружање посебне његе и помоћи зависи од средстава која су на располагању и треба да буду бесплатни гдје год је то могуће. Комитет позива државе уговорнице да посебна њега и помоћ дјечи са сметње у развоју има постане ствар њиховог највишег приоритета и да уложе максимум средстава која су им на располагању у укидање дискриминације против дјеце са сметњама у развоју и у њихово максимално укључивање у друштво.
- (б) Њега и помоћ треба да буду замишљени тако да обезбиједи да дјеца са сметњама у развоју имају дјелотворан приступ и корист од образовања, обуке, здравствених услуга, услуга опоравка, припрема за запошљавање и рекреативних могућности. Када се буде бавио

посебним члановима Конвенције, Комитет ће детаљније описати мјере које су потребне да би се ово остварило.

15. У вези са чланом 23, став 4, Комитет примјећује да је међународна размјена информација између држава-уговорница у области спречавања и третмана доста ограничена. Комитет препоручује државама уговорницама да предузму дјелотворне и, тамо где је погодно, циљне мјере ради активног промовисања информација, на начин који предвиђа члан 23. став 4, како би државе уговорнице могле да побољшају своје способности и вјештине у области спречавања и третмана сметњи у развоју код дјече.

16. Често није јасно како, у којој мери се потребе земаља у развоју узимају у обзир на начин предвиђен чланом 23. ставом 4. Комитет снажно препоручује државама уговорницама да обезбиједи, у оквиру двостране или вишестране развојне помоћи, да одговарајућа пажња буде посвећена дјечи са сметњама у развоју и њиховом опстанку и развоју у складу са одредбама Конвенције, на примјер кроз развој и примјену посебних програма чији је циљ њихово укључивање у друштво, и да за то издвоје одговарајућа буџетска средства. Позивају се државе уговорнице да у својим извјештајима Комитету пруже информације о активностима и резултатима такве међународне сарадње.

III. ОПШТЕ МЈЕРЕ ПРИМЈЕНЕ (ЧЛАНОВИ 4, 42. И 44. СТАВ 6)¹⁸

A. Законодавство

17. Уз законодавне мјере које су препоручене на пољу недискриминације (види став 9 горе), Комитет предлаже државама уговорницама да изврше свеобухватан преглед свих домаћих закона и сродних прописа како би обезбиједиле да су све одредбе Конвенције примјенљиве на сву дјецу, укључујући дјецу са сметњама у развоју, која треба да буду изричито поменута тамо где је то одговарајуће. Национални закони и прописи треба да садрже јасне и изричите одредбе везане за заштиту и уживање посебних права дјече са сметњама у развоју, а посебно оних садржаних у члану 23. Б. Национални акциони планови и политичке мјере

Б. Национални акциони планови и политичке мјере

18. Потреба за националним акционим планом који integriше све одредбе Конвенције је добро позната чињеница, и то је често била препорука коју је Комитет упућивао државама уговорницама. Акциони планови морају да буду свеобухватни, укључујући и планове и стратегије за дјецу са сметњама у развоју, и треба да имају мјерљиве резултате. Нацрт конвенције о правима особа са сметњама у развоју, у члану 4. став 1 тачка ц, истиче важност укључивања овог аспекта,

¹⁸ У садашњем општем коментару, Комитет је усредсређен на потребу посвећивања посебне пажње дјечи са сметњама у развоју у контексту општих мјера. За детаљније објашњење садржаја и важности ових мјера, види Општи коментар Комитета бр. 5 (2003) о општим мјерама спровођења Конвенције о правима дјетета.

наводећи да ће државе уговорнице „узети у обзир заштиту и промовисање људских права људи са сметњама у развоју има у свим својим политикама мјерама и програмима” (А/АС.265/2006/4, Анекс II). Такође је неопходно да сви програми располажу са одговарајућим финансијским и људским ресурсима, и да садрже уграђене надзорне механизме, на примјер индикаторе који омогућавају тачна мјерења резултата. Још један фактор који не треба превидјети је важност укључивања све дјеце са сметњама у развоју у политике и програме. Неке државе уговорнице су започеле изврсне програме који, међутим, нису укључивали сву дјецу са сметњама у развоју. Конвенције.

Ц. Подаци и статистика

19. Како би испуниле своје обавезе, неопходно је да државе уговорнице створе и развију механизме за прикупљање података који су тачни, стандардизовани и који дозвољавају дисегрегацију, и који приказују стварну ситуацију дјеце са сметњама у развоју. Важност овог питања се често превиђа и не посматра се као приоритет, упркос чињеници да утиче не само на превентивне мјере које треба предузети већ и на дистрибуцију веома важних финансијских ресурса који су потребни за финансирање програма. Једна од многих препрека у прибављању тачних статистика лежи у недостатку широко прихваћене дефиниције сметњи у развоју. Државе уговорнице се позивају да утврде одговарајућу дефиницију, која ће гарантовати укључивање све дјеце са сметњама у развоју како би ова дјеца могла имати користи од посебне заштите и програма који су за њих развијени. Често су потребни додатни напори да би се прикупили подаци о дјечи са сметњама у развоју, јер њих често прикривају родитељи или други који се о дјечи брину.

Д. Буџет

20. Расподјела буџетских средстава у контексту члана 4: „...Државе уговорнице ће предузети такве мјере у складу са максималним средствима која су им на располагању...”. Мада Конвенција не даје посебне препоруке о оптималном проценту државног буџета који треба да буде усмјерен на услуге и програме за дјецу, она ипак инсистира на томе да дјеца треба да буду приоритет. Спровођење овог права предмет је забринутости Комитета, с обзиром да многе државе уговорнице не одвајају довољно средстава и да су, уз то, временом смањиле буџетска средства која се одвајају за дјецу. Овај тренд носи многе озбиљне посљедице, поготово када је ријеч о дјечи са сметњама у развоју, која се често рангирају веома ниско, или се чак уопште не рангирају, на листама приоритета. На примјер, ако држава уговорница не издваја довољно средстава ради обезбјеђивања обавезног и бесплатног квалитетног образовања за сву дјецу, није вјероватно да ће она издвајати средства за обуку наставника за дјецу са сметњама у развоју или да ће обезбиједити неопходна наставна помагала и превоз за дјецу са сметњама у развоју. Сада су децентрализација и приватизација услуга средства економских реформи. Међутим, не треба заборавити да је држава уговорница та која је коначно одговорна за обезбјеђивање одговарајућих средстава за дјецу са сметњама у развоју, као и за постављање строгих смјерница за испоруку услуга. Средства која се одвајају за дјецу са сметњама у развоју треба да буду

адекватна - и усмјерена тако да не буду коришћена у друге сврхе - за покривање свих њихових потреба, укључујући и програме за обуку професионалаца који раде са дјецом са сметњама у развоју, попут наставника, физиотерапеута и креатора политике, образовних кампања, финансијску подршку породицама, одржавање зарада, социјално осигурање, помоћне уређаје и сродне услуге. Уз то, морају се обезбиједити и средства за друге програме за укључивање дјеце са сметњама у развоју у редовне образовне програме, између осталог за обнову школа ради обезбјеђивања физичког приступа дјеце са сметњама у развоју.

Е. Координационо тијело: „Фокусна тачка за сметње у развоју“

21. Услуге за дјецу са сметњама у развоју често се пружају посредством владиних и невладиних институција и оне су најчешће фрагментирани и некоординисани, што доводи до поклапања функција и рупа у њиховој испоруци. Стога је од кључне важности успостављање одговарајућих координационих механизма. Такво тијело треба да буде вишесекторно, укључујући све јавне или приватне организације. Оно мора да црпи овлашћења и подршку са највиших могућих нивоа власти, како би функционисало у пуном потенцијалу. Координационо тијело за дјецу са сметњама у развоју, као дио ширег координационог система за права дјетета или националног координационог система за особе са сметњама у развоју, имало би предност рада унутар једног већ успостављеног система, под условом да тај систем адекватно функционише и да је способан да обезбиједи одговарајуће финансијске и људске ресурсе. С друге стране, одвојени координациони систем би могао да допринесе усмјеравању пажње на дјецу са сметњама у развоју.

Ф. Међународна сарадња и техничка помоћ

22. Како би обезбиједиле да информације између држава уговорница буду слободно доступне, и како би његовале атмосферу дијелења знања у сфери, између осталог, менаџмента и рехабилитације дјеце са сметњама у развоју, државе уговорнице треба да препознају важност међународне сарадње и техничке помоћи. Посебну пажњу треба посветити земљама у развоју којима треба помоћ у успостављању и/или финансирању програма заштите или промоције права дјеце са сметњама у развоју. Ове земље се суочавају са растућим тешкоћама у мобилисању одговарајућих средстава потребних за задовољавање потреба особа са сметњама у развоју, и њима је потребна хитна помоћ за спречавање сметњи у развоју, пружање услуга и рехабилитације и у изједначавању могућности. Међутим, како би одговорила на ове растуће потребе, међународна заједница мора да размотри нове начине за скупљање финансијских средстава, укључујући и значајно повећање ресурса, и да предузме неопходне пропратне мјере за мобилисање ресурса. Стога треба такође подстакнути и давање добровољних прилога од стране влада, повећану регионалну и двострану помоћ, као и прилоге из приватних извора. УНИЦЕФ и Свјетска здравствена организација (СЗО) одиграли су кључну улогу у помагању земљама у развоју да успоставе и спроведу посебне програме за дјецу са сметњама у развоју. Процес размјене знања је такође важан у смислу дијелења најновијих медицинских сазнања и добре праксе, попут ране

идентификације и приступа заједница раној интервенцији и подршци породицама, као и хватања у коштац са заједничким изазовима.

23. Земље које су пролазиле или још увек пролазе кроз унутрашње или спољне сукобе током којих су постављане нагазне мине суочене су са посебним изазовима. Државе уговорнице често нису упознате са локацијама са постављеним нагазним минама и неексплодираном муницијом, док су трошкови уклањања мина веома високи. Комитет подвлачи важност међународне сарадње у складу са Конвенцијом о забрани коришћења, стварања залиха, производње и трансфера пјешадијских мина и њиховом уништавању, ради спречавања повреда и смрти узрокованих неуклоњеним нагазним минама и неексплодираном муницијом. У том смислу, Комитет предлаже државама уговорницама да блиско сарађују у циљу потпуног уклањања свих нагазних мина и неексплодиране муниције на подручјима садашњих и/или бивших ратних сукоба.

Г. Независни надзор

24. И Конвенција и Стандардна правила о изједначавању могућности за особе са сметњама у развоју препознају важност успостављања одговарајућег система надзора.¹⁹ Комитет је, врло често, указивао на „Париска начела“ (A/RES/48/134) као смјернице које националне институције за људска права треба да слиједе (види Општи коментар бр. 2 (2002) Комитета о улози независних националних институција за људска права у промовисању и заштити права дјетета. Националне институције за људска права имају разне облике, попут Заштитника грађана или Комесара, и могу имати широке или уско-специфичне циљеве. Који год механизам да се изабере, он мора да буде:

- (а) Независан, са одговарајућим људским и финансијским ресурсима на располагању;
- (б) Добро познат дјецима са сметњама у развоју и њиховим његователјима;
- (ц) Доступан не само у физичком смислу, већ на начин који омогућава дјецима са сметњама у развоју да своје жалбе или проблеме пријаве на лак и приватан начин; и
- (д) Посједује одговарајући правни ауторитет да прими, испита и одговори на жалбе дјеце са сметњама у развоју на начин који показује осетљивост и према њиховом узрасту и према њиховим сметњама у развоју.

Х. Цивилно друштво

25. Мада је брига за дјецу са сметњама у развоју обавеза државе, НВО често извршавају ту обавезу без одговарајуће подршке, финансирања или признања од стране влада. Стога се државе уговорнице позивају да подрже и сарађују са НВО, како би им омогућиле да учествују у пружању услуга дјецима са сметњама у развоју и осигурале да оне дјелују у пуном складу са одредбама и начелима Конвенције. У том погледу, Комитет скреће пажњу државама уговорницама на препоруке усвојене на Дану генералне расправе о приватном сектору као пружаоцу услуга, одржане 20. септембра 2002. године (CRC/C/121, ставови 630-653).

¹⁹ Види такође Општи коментар бр. 5 (1994) Комитета за економска, социјална и културна права у вези особа са инвалидитетом.

И. Ширење знања и обука професионалаца

26. Познавање Конвенције и њених посебних одредби посвећених дјечи са сметњама у развоју представља неопходну и моћну алатку за обезбјеђивање реализације ових права. Позивају се државе уговорнице да шире знање путем, између осталог, систематских кампања за подизање свијести, издавања одговарајућих материјала, попут штампаних и Браилових верзија Конвенције погодних за дјецу, и коришћења мас-медија ради стварања позитивних ставова према дјечи са сметњама у развоју.

27. Што се тиче професионалаца који раде са и за дјецу са сметњама у развоју, програми обуке морају да укључе циљано и фокусирано образовање о правима дјече са сметњама у развоју као услов за стицање квалификација. Ови професионалци укључују, али нису ограничени на, креаторе политике, судије, адвокате, органе јавног реда, образовне раднике, здравствене раднике, социјалне раднике и припаднике медија.

IV. Општа начела

Члан 2 - Недискриминација

28. Види ставове 8 - 10. горе.

Члан 3 - Најбољи интереси дјетета

29. „У свим акцијама везаним за дјецу... најбољи интереси дјетета треба да буду на првом мјесту.” Ширина обухвата овог члана тежи да покрије све аспекте њега и заштите дјече у свим условима. Он је намијењен свим законодавцима одговорним за постављање законског оквира за заштиту права дјече са сметњама у развоју као и процесима доношења одлука везаних за дјецу са сметњама у развоју. Члан 3. треба да буде основа на којој програми и политике треба да леже, и треба да буде узет у обзир у склопу сваке услуге која се пружа дјечи са сметњама у развоју као и свих других акција које их се тичу.

30. Најбољи интереси дјетета су поготово релевантни у институцијама и другим установама које пружају услуге дјечи са сметњама у развоју, јер се од њих очекује да поступају у складу са стандардима и прописима и да безбједност, заштиту и бригу за дјецу ставе на прво мјесто, изнад свега другог, под свим условима, на примјер, у процесу распоређивања буџетских средстава.

Члан 6 - Право на живот, опстанак и развој

31. Урођено право на живот, опстанак и развој је право које захтијева посебну пажњу када је ријеч о дјечи са сметњама у развоју. У многим земљама дјеча са сметњама у развоју су изложена различитим праксама које потпуно или дјелимично компромитују то право. Уз то што су изложенија дјетеубиству, неке културе на дјецу са сметњама у развоју гледају као на лош знак који

би могао да „укаља породични углед“ и, сходно томе, одређена особа из заједнице је задужена да систематски убија дјецу са сметњама у развоју. Ти злочини често пролазе некажњено, или починиоци добијају ублажене казне. Позивају се државе уговорнице да хитно предузму све неопходне мјере ради укидања овакве праксе, укључујући дизање јавне свијести, усвајање одговарајућих закона и спровођење закона који ће обезбиједити примјену одговарајућих казних мјера према свима који непосредно или посредно крше право на живот, опстанак и развој дјече са сметњама у развоју.

Члан 12 - Поштовање дјететових гледишта

32. Чешће него што то није случај, одрасли са или без сметњи у развоју доносе политичке мјере и одлуке везане за дјецу са сметњама у развоју док су сама дјеца искључена из тог процеса. Од кључне важности је да се чује глас дјече са сметњама у развоју у склопу свих процедура које их се тичу, и да се њихова гледишта поштују у складу са њиховим еволуирајућим способностима. Како би се ово начело поштовало, дјеца би требало да имају своје представнике у разним тијелима, попут скупштина, комитета и других форума на којима могу да изнесу своја гледишта и учествују у доношењу одлука која их се тичу као дјече у цјелини и, специфично, дјеце са сметњама у развоју. Укључивање дјече у ове процесе не само да обезбјеђује да ће политичке мјере бити усмјерене према њиховим потребама и жељама, већ дјелује као важно средство за укључивање, јер обезбјеђује да ће процес доношења одлука бити партиципаторан. Дјеци треба омогућити све врсте комуникације које им помажу да износе своја гледишта. Уз то, државе уговорнице треба да пруже подршку обуци породица и професионалаца у циљу промовисања и поштовања еволуирајућих капацитета дјече да преузму све већу одговорност за доношење одлука у сопственим животима.

33. Дјеци са сметњама у развоју су често потребне посебне услуге здравства и образовања како би постигла свој пуни потенцијал, и о њима ће бити више ријечи у ставовима који слиједе. Међутим, треба напоменути да се духовни, емотивни и културани развој и добробит дјече са сметњама у развоју веома често превиђају. Њихово учешће у догађајима и активностима везаним за ове веома битне аспекте живота сваког дјетета или потпуно изостаје или је минимално. Уз то, када су и позвана на учешће, оно је често ограничено на активности које су посебно организоване за и намијењене дјеци са сметњама у развоју. Таква пракса само води даљој маргинализацији дјече са сметњама у развоју и повећава њихов осећај изолованости. Програми и активности намијењени културном развоју и духовној добробити дјетета треба да укључују и буду прилагођени дјеци са и без сметње у развоју подједнако, на један интегрисан и партиципативан начин.

V. ГРАЂАНСКА ПРАВА И СЛОБОДЕ (чланови 7, 8, 13-17. и 37. а)

34. Право на име и националност, очување идентитета, слободу изражавања, слободу мишљења, савјести и вјере, слободу удруживања и мирног окупљања, право на приватност и право да се не

буде изложен мучењу или другом окрутном, нечовјечном и понижавајућем третману или кажњавању, и право да се не буде незаконито лишен слободе су универзална грађанска права и слободе која се морају поштовати, штитити и промовисати када је ријеч о свима, укључујући и дјецу са сметњама у развоју. Посебну пажњу овдје треба посветити областима у којима је вјероватније да ће права дјецe са сметњама у развоју бити прекршена или гдје су потребни посебни програми за њихову заштиту.

А. Регистрација по рођењу

35. Дјецa са сметњама у развоју су несразмјерно изложена нерегистравању по рођењу. Без те регистрације, њих закон не признаје и она постају невидљива у владиним статистикама. Нерегистрација носи дубоко негативне посљедице за уживање њихових људских права, укључујући одсуство држављанства и приступа социјалним и здравственим услугама и образовању. Дјецa се сметњама у развоју која нису регистрована по рођењу изложена су највећим ризицима запостављања, институционалног смјештаја, па чак и смрти.

36. С обзиром на члан 7. Конвенције, Комитет предлаже да државе уговорнице усвоје све одговарајуће мјере за обезбјеђивање регистрације дјецe са сметњама у развоју по рођењу. Те мјере треба да укључе развој и спровођење ефикасног система регистрације по рођењу, ослобађања од трошкова регистрације, увођење мобилних регистрационих уреда и, за дјецу која још нису регистрована, регистрационих јединица у школама. У том контексту, државе уговорнице треба да обезбиједe пуно спровођење одредби члана 7, у складу са начелима недискриминације (члан 2.) и у најбољим интересима дјетета (члан 3.).

Б. Приступ одговарајућим информацијама и мас-медијима

37. Приступ информацијама и средствима комуникација, укључујући информационим и комуникационим технологијама и системима, омогућава дјеци са сметњама у развоју независан живот и пуно учешће у свим аспектима живота. Дјецa са сметњама у развоју и њихови његоватељи треба да имају приступ информацијама везаним за њихове сметње у развоју како би били адекватно образовани о тим сметњама у развојима, између осталог, о узроцима, менаџменту и прогнозама. То знање је веома важно, јер не само да им омогућава да се боље прилагоде и живе са сметњама у развоју, већ им дозвољава веће учешће и доношење информисанијих одлука о сопственој бризи. Дјеци са сметњама у развоју, такође, треба да буде омогућена одговарајућа технологија и друге услуге и/или језици, нпр. Браилов језик и језик знакова, што би им омогућило приступ свим облицима медија, укључујући телевизију, радио и штампане материјале, као и новим информационим и комуникационим технологијама и системима, као што је Интернет.

38. С друге стране, државе уговорнице су обавезне да заштите сву дјецу, укључујући дјецу са сметњама у развоју од штетних информација, поготово порнографског материјала и материјала који пропагира ксенофобију или било који други облик дискриминације и који потенцијално може да појача постојеће предрасуде.

Ц. Приступ јавном превозу и установама

39. Немогућност физичког приступа јавном превозу и другим установама, укључујући између осталог владине зграде, тржне центре, и објекте за рекреацију представља битан фактор маргинализације и искључивања дјецe са сметњама у развоју, и драстично умањује њихове могућности приступа услугама, укључујући здравство и образовање. Мада је ова одредба вјероватно већином реализована у развијеним земљама, она је углавном запостављена у земљама у развоју. Све државе уговорнице се позивају на спровођење одговарајућих политичких мјера и процедура путем којих би јавни превоз постао безбједан, лако доступан дјеци са сметњама у развоју и бесплатан., гдје год је то могуће, имајући у виду финансијска средства којим располажу родитељи или други који се брину о дјетету.

40. Све нове јавне зграде треба да поштују међународне спецификације за приступ особама са сметњама у развоју, док постојеће јавне зграде, укључујући школе, здравствене установе, зграде владе, тржне центре, треба да буду адаптирани тако да приступ њима буде што лакши.

VI. ПОРОДИЧНА СРЕДИНА И АЛТЕРНАТИВНА ЊЕГА (чланови 5, 18. ставови 1-2, 9-11, 19-21, 25, 27 став 4 и 39)**А. Породична подршка и одговорност родитеља**

41. Дјецa са сметњама у развоју добијају најбољу његу и бригу у сопственој породичној средини, под условом да породица има одговарајуће услове за то у свим аспектима. Таква врста подршке породицама укључује и образовање родитеља и браће и/или сестара, не само о датој сметњи у развоју и њеним узроцима већ и о јединственим физичким и менталним потребама сваког дјетета; психолошку подршку која је осјетљива на стрес и тешкоће којима су изложене породице са дјецом са сметњама у развоју; образовање на заједничком језику породице, на примјер језику знакова, тако да родитељи и браћа/сестре могу да комуницирају са члановима породице са сметњама у развоју; материјалну подршку у облику посебних накнада као и потрошних добара и неопходне опреме, попут специјалног намештаја и уређаја за мобилност, који се сматрају неопходним како би дијете са сметњама у развоју живјело на достојанствен, независан начин и било укључено у породицу и заједницу. У том контексту, подршку такође треба пружити дјеци која су изложена утицају сметње у развоју својих његоватеља. На примјер, дијете које живи са родитељем или другим његоватељем са сметњама у развоју треба да добије подршку која ће у потпуности заштитити његова права и омогућити му да настави да живи са тим родитељем гдје год је то у његовом најбољем интересу. Услуге подршке, такође, треба да укључе различите облике краткотрајне његе, попут помоћи у кући и у установама дневног боравка које су локално доступне. Такве услуге омогућавају родитељима да иду на посао, ублажавају стрес и одржавају здраво породично окружење.

Б. Насиље, злостављање и небрига

42. Дјеца са сметњама у развоју су рањивија на све облике злостављања, било менталног, физичког или сексуалног, у свим врстама окружења, на примјер у породици, школи, приватним и јавним установама, укључујући и алтернативну његу, радно мјесто и заједницу у цјелини. Често се цитира податак да дјеца са сметњама у развоју имају петоструко веће шансе да буду жртве злостављања. У кући и у установама, дјеца са сметњама у развоју су често изложена менталном и физичком насиљу и сексуалном злостављању, а такође су посебно изложена небризи и немарном третману, јер често представљају додатно физичко и финансијско оптерећење за породицу. Уз то, недостатак приступа функционалном механизму за пријем и надзор жалби отвара могућност систематског и сталног злостављања. Злостављање у школи представља посебан облик насиља којем су дјеца изложена и такво насиље најчешће циља управо на дјецу са сметњама у развоју. Њихова посебна осјетљивост може се објаснити, између осталог, сљедећим главним разлозима:

- (а) Њихова неспособност да независно чују, крећу се и облаче, иду у тоалет и купају се повећава њихову потенцијалну изложеност интрузивној личној њези или злостављању;
- (б) Живот издвојен од родитеља, браће и сестара, шире фамилије и пријатеља повећава могућности злостављања;
- (ц) У случају да имају интелектуалне или комуникационе неспособности, она могу бити предмет игнорисања, подозрења или погрешног разумијевања ако се жале на злостављање;
- (д) Родитељи или други који се брину о дјетету могу бити изложени знатним притисцима или стресу усљед физичких, финансијских и емотивних напора које изискује брига за дијете. Студије су показале да су особе под стресом склоније чину злостављања;
- (е) На дјецу са сметњама у развоју се често погрешно гледа као да су несексуална или да не разумију сопствена тијела, тако да могу да буду мете насилних људи, поготово сексуалних злостављача.

43. По питањима насиља и злостављања, државе уговорнице се позивају да предузму све неопходне мјере за спречавање злостављања и насиља против дјеце са сметњама у развоју, попут сљедећих:

- (а) Обучити и образовати родитеље или друге који се брину о дјетету како би схватили ризике и препознали знакове злостављања дјетета;
- (б) Осигурати пажњу родитеља при избору његоватеља и установа за своју дјецу и побољшати њихову способност да препознају злостављање;
- (ц) Обезбиједити и охрабрити групе за подршку родитељима, браћи и сестрама и другима који се брину о дјетету да им помогну у његовању своје дјеце и у ношењу са њиховим сметњама у развоју;
- (д) Обезбиједити да дјеца и његоватељи знају да дијете има право да буде третирано на достојанствен начин и са поштовањем, и да имају право да се жале одговарајућим надлежним властима у случају кршења тих права.

- (е) Обезбиједити да школе предузму све потребне мјере против злостављања у школи и обратe посебну пажњу на дјецу са сметњама у развоју, пружајући им потребну заштиту и, у исто вријеме, одржавајући њихову укљученост у редовни образовни систем;
- (ф) Обезбиједити да установе за његу дјеце са сметњама у развоју запошљавају посебно обучено особље које испуњава одговарајуће стандарде, које је редовно надгледано и оцјењивано, и да имају доступне и осјетљиве жалбене механизме.
- (г) Успоставити доступан жалбени механизам који је осјетљив за потребе дјеце, као и функционалан надзорни систем заснован на Париским начелима (види став 24 горе);
- (х) Предузети све потребне законске мјере за кажњавање и уклањање починилаца из дома, осигуравајући да дијете не буде лишено породице и да настави да живи у безбједном и здравом окружењу;
- (и) Обезбиједити третман и реинтеграцију жртава злостављања и насиља, уз посвећивање посебне пажње свеукупним програмима за опоравак.

44. У том контексту, Комитет би такође желио да скрене пажњу држава уговорница на извјештај независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу против дјеце (A/61/299), који помиње дјецу са сметњама у развоју као групу дјеце која су посебно рањива када је ријеч о насиљу. Комитет охрабрује државе уговорнице да предузму све потребне мјере ради спровођења општих и контекстно-специфичних препорука које садржи овај извјештај.

Ц. Алтернативна њега породичног типа

45. Улога шире фамилије, која још увијек представља један од главних стубова бриге о дјецу у многим заједницама и која се сматра за једну од најбољих алтернатива у погледу бриге о дјецу, треба да буде ојачана и оспособљена да подржи дијете и његове родитеље или друге који се о њему брину.

46. Имајући у виду да је хранитељска породица прихваћен и практикован облик алтернативне његе у многим државама уговорницама, ипак је чињеница да многе хранитељске породице нерадо прихватају да се брину о дјетету са сметњама у развоју, јер дјеца са сметњама у развоју често представљају изазов у погледу додатне његе која им је потребна и посебних захтијева везаних за њихов физички, психолошки и ментални одгој. Стога, организације које су одговорне за смијештање дјеце у хранитељске породице морају да организују потребну обуку и подстакну прикладне породице, као и да обезбиједе подршку која ће омогућити хранитељској породици да се адекватно брине о дјетету са сметњама у развоју.

Д. Установе

47. Комитет је често изражавао своју забринутост у вези високог броја дјеце са сметњама у развоју која су смјештена у установе, и чињеницом да је институционални смјештај опција која се најчешће бира у многим земљама. Квалитет његе која се нуди, било да је ријеч о образовању, здравственој заштити или рехабилитацији, често је далеко испод неопходних стандарда за бригу о дјецу са сметњама у развоју, или због недостатка идентификованих стандарда или због

неспровођења и недостатка надзора над примјеном тих стандарда. Установе су такође мјесто гдје су дјеца са сметњама у развоју изложенија менталном, физичком, сексуалном и другим облицима злостављања, као и небризи и немарном третману (види ставове 42-44 горе). Комитет стога позива државе уговорнице да институционални смјештај користе само као посљедњу мјеру, када је то апсолутно неопходно и у најбољем интересу дјетета. Он препоручује да државе уговорнице спријече употребу институционалног смјештаја гдје је једини циљ ограничавање дјететове слободе или слободе кретања. Уз то, пажњу треба усмјерити ка преображају постојећих установа, са нагласком на мање установе резиденцијалне његе организоване око права и потреба дјетета, на развој националних стандарда за бригу у установама, и на успостављање строгих процедура провере и надзора, како би се обезбиједило дјелотворно спровођење ових стандарда.

48. Комитет је забринут чињеницом да се глас дјецe са сметњама у развоју често не чује у процесима раздвајања и смјештаја. У цјелини, процеси доношења одлука не придају довољно важности дјеци као партнерима, иако те одлуке имају далекосежне посљедице на дјететов живот и будућност. Стога, Комитет препоручује државама уговорницама да наставе и појачају настојања да узму у обзир гледишта дјецe са сметњама у развоју и да олакшају њихово учешће у свим стварима које на њих утичу у процесима оцјењивања, раздвајања и смјештаја у ван-кућну његу, као и током прелазног процеса. Комитет, такође, подвлачи да глас дјецe треба да се чује током читавог процеса доношења мјера заштите, прије доношења одлука као и током и након њиховог спровођења. У том контексту, Комитет скреће пажњу држава уговорница на препоруке Комитета које су усвојене на Дан опште расправе о дјеци без родитељске његе, одржане 16. септембра 2005. године (CRC/C/153, ставови 636-689).

49. Стога се државе уговорнице позивају да у својој политици везаној за институционални смјештај установе програме деинституционализације дјецe са сметњама у развоју и њиховог повратка родитељима, ширим фамилијама или систему хранитељске његе. Родитељима и другим члановима ширих породица треба обезбиједити неопходну и систематску подршку/обуку ради поновног укључивања њиховог дјетета у кућно окружење.

Е. Периодична процјена смјештаја

50. Коју год врсту смјештаја за дјецу са сметњама у развоју буду одабрале надлежне власти, неопходно је спровести периодичне процјене третмана дјетета као и других околности везаних за његов смјештај, ради надзора стања у којем се дијете налази.

VII. ОСНОВНО ЗДРАВЉЕ И ДОБРОБИТ

(чланови 6, 18. став 3, 23, 24, 26, и 27. ставови 1-3)

А. Право на здравље

51. Постизање највишег могућег стандарда здравља као и приступа и могућности плаћања за квалитетну здравствену његу јесте урођено право све дјецe. Дјеца са сметњама у развоју су често

искључена усљед озбиљних препрека, укључујући дискриминацију, недостатак приступа усљед недостатка информација и/или финансијских средстава, превоза, географског положаја и физичког приступа здравственим установама. Још један фактор је одсуство циљаних здравствених програма усмјерених ка специфичним потребама дјецe са сметњама у развоју. Здравствена политика треба да буде свеобухватна и усмјерена ка раном откривању сметње у развоју, раној интервенцији, укључујући и психолошки и физички третман, рехабилитацији укључујући и физичка помагала, нпр. протезе за удове, уређаје за мобилност, слушне апарате и визуелна помагала.

52. Важно је истакнути да здравствене услуге треба да буду пружане унутар истог система јавног здравства који је намијењен за дјецу без сметње у развоју, бесплатно гдје год је то могуће и на максимално савремен и модернизован начин. Важност помоћи која потиче из саме заједнице и стратегија рехабилитације треба да буду истакнути у процесу пружања здравствених услуга дјецe са сметњама у развоју. Државе уговорнице треба да обезбиједe да здравствени професионалци који раде са дјецом са сметњама у развоју буду обучени према највишем могућем стандарду и пракси заснованој на фокусираности на дјетету. У том смислу, многе државе уговорнице би имале користи од међународне сарадње са међународним организацијама као и другим државама уговорницама.

Б. Превентива

53. Узроци сметњи у развоју су многобројни, због чега се квалитет и ниво превентиве разликују. Насљедне болести које често узрокују сметње у развоју могу бити спријечене у одређеним друштвима која практикују брак између сродника и, у тим условима, препоручује се дизање јавне свијести и одговарајуће тестирање прије зачећа. Заразне болести су још увек узрок многих сметњи у развоју широм свијета, тако да треба појачати програме имунизације, са циљем универзалне имунизације против свих заразних болести које се могу спријечити. Лоша исхрана носи дугорочне посљедице на дјечији развој и може довести до сметње у развоју попут сљепила узрокованог недостатком витамина А. Комитет препоручује државама уговорницама да уведу и ојачају програме пренаталне његе и обезбиједe одговарајући квалитет његе током рађања. Он, такође, препоручује државама уговорницама да обезбиједe одговарајуће пост-наталне здравствене услуге и организују кампање информисања родитеља и других који се брину о дјетету о основама здравствене његе и исхране дјетета. У том погледу, Комитет такође препоручује државама уговорницама да наставе да сарађују и траже техничку помоћ од СЗО и УНИЦЕФА, између осталих.

54. Несреће у кући и у саобраћају су чести узроци инвалидитета у неким земљама, тако да треба установити и спроводити политичке мјере спречавања, попут закона о обавезном везивању појаса и безбједности у саобраћају. Чиниоци везани за животни стил, попут алкохола и употребе дроге током трудноће су такође узроци сметњи у развоју који се могу спречити и, у неким земљама, синдром феталног алкохола представља велики разлог за забринутост. Јавно образовање, идентификација и подршка трудним мајкама које можда користе та средства су само неке од мјера које се могу предузети ради спречавања таквих узрока сметњи у развоју код дјецe. Опасни отрови у животној околини такође доприносе узроцима многих сметњи у развоју. Отрови

попут олова, живе, азбеста, итд. могу се често наћи у већини земаља. Земље треба да установе и спроведу мјере спречавања одлагања опасних материја и других средстава загађења животне околине. Уз то, треба такође успоставити строге смјернице и мјере заштите ради спречавања хаварија које узрокују озрачавање.

55. Оружани сукоби и њихове посљедице, укључујући и доступност малог и лаког оружја, такође представљају битне узроке сметње у развоју. Државе уговорнице су дужне да предузму све неопходне мјере заштите дјецe од негативних ефеката рата и оружаног насиља и да обезбиједe да дјеца изложена оружаном сукобу имају приступ одговарајућим здравственим и социјалним услугама, укључујући психо-социјални опоравак и друштвену реинтеграцију. Комитет посебно истиче важност образовања дјецe, родитеља и јавности о опасностима нагазних мина и неексплодираних муниција, у циљу спречавања повреда и смрти. Од кључне важности је да државе уговорнице наставе да трагају за нагазним минама и неексплодираним муницијом, предузимају мјере за удаљавање дјецe од сумњивих подручја и појачају активности чишћења и, гдје је то одговарајуће, потраже техничку и финансијску подршку у оквиру међународне сарадње, укључујући агенције Уједињених нација (види такође став 23 горе у вези нагазних мина и неексплодираних муниција и став 78 доле о оружаном сукобима под мјерама посебне заштите).

Ц. Рана идентификација

56. Веома често, сметње у развоју се уоче доста касно у животу дјетета, што га лишава дјелотворног третмана и рехабилитације. Рана идентификација захтијева високу позорност међу здравственим професионалцима, родитељима, наставницима и другим професионалцима који раде са дјецом. Они би требало да буду у стању да идентификују најраније знакове сметњи у развоју и затим дају одговарајуће упуте за дијагнозу и менаџмент. Стога Комитет препоручује државама уговорницама да укључе системе ране идентификације и ране интервенције у комплет својих здравствених услуга, заједно са регистрацијом по рођењу и процедурама за праћење дјецe чије су сметње у развоју идентификоване у раним годинама. Услуге треба да буду пружане и унутар заједнице и у дому, и лако доступне. Уз то, треба установити повезаност између услуга ране интервенције и предшколских и школских установа како би се дјетету омогућила што лакша транзиција.

57. Послије идентификације, системи који су на снази морају да посједују способност ране интервенције, укључујући третман и рехабилитацију који обезбјеђују све неопходне уређаје који дозвољавају дјеци са сметњама у развоју да постигну свој пуни функционални капацитет, попут помагала за мобилност, слушних уређаја, визуелних помагала и протеза. Треба, такође, подвући да све ово треба да буде на бесплатној основи гдје год је то могуће, док процес набавке ових услуга треба да буде ефикасан и једноставан, и да искључи дуга чекања и бирократију.

Д. Мултидисциплинарна њега

58. Дјеца са сметњама у развоју веома често имају вишеструке здравствене проблеме који захтијевају тимски приступ. Веома често је у његу дјетета укључено више професионалаца, попут неуролога, психолога, психијатара, ортопедских хирурга и психотерапеута. Идеално, ови

професионалци би требало да заједнички идентификују план менаџмента за дијете са сметњама у развоју који ће обезбиједити пружање најефикасније здравствене његе.

Е. Адолесцентно здравље и развој

59. Комитет констатује да су дјеца са сметњама у развоју, поготово током адолесценције, суочена са вишеструким изазовима и ризицима када је ријеч о успостављању односа са вршњацима и репродуктивном здрављу. Стога, Комитет препоручује државама уговорницама да адолесцентима са сметњама у развоју обезбиједи одговарајуће и, гдје је то прикладно, информације специфично везане за њихове сметње у развоју, усмјеравање и савјетовање, и да у потпуности узму у обзир Општи коментар Комитета бр. 3 (2003) о ХИВ/АИДС-у и правима дјетета и бр. 4 (2003) о адолесцентном здрављу и развоју у контексту Конвенције о правима дјетета.

60. Комитет је дубоко забринут у вези раширене праксе принудне стерилизације дјеце са сметњама у развоју, поготово дјевојчица. Ова пракса, која још увијек траје, озбиљно нарушава права дјетета на његов физички интегритет и узрокује доживотне негативне посљедице по физичко и ментално здравље. Стога Комитет позива државе уговорнице да законом забране присилну стерилизацију дјеце на основу сметњи у развоју.

Ф. Истраживања

61. Узроцима, спречавању и менаџменту сметњи у развоју се не посвећује пријекно потребна пажња у агендама националних и међународних истраживања. Државе уговорнице се охрабрују да од овог питања направе приоритет, обезбјеђујући финансирање и надзор истраживања везаних за сметње у развоју, и посвећујући посебну пажњу етичким посљедицама.

VIII. ОБРАЗОВАЊЕ И СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ (чланови 28, 29. и 31.)

А. Квалитетно образовање

62. Дјеца са сметњама у развоју имају исто право на образовање као и сва друга дјеца и уживаће ово право без икакве дискриминације, на основу једнаких могућности, на начин предвиђен Конвенцијом.²⁰ У том циљу се мора обезбиједити дјелотворан приступ дјеце са сметњама у развоју образовању, ради подстицања „развоја дјететове личности, надарености и менталних и физичких могућности до њиховог максималног потенцијала (види чланове 28. и 29. Конвенције, и Општи

²⁰ У овом контексту, Комитет жели да се позове на Миленијумску декларацију Уједињених нација (A/RES/55/2) и, поготово, на Миленијумски развојни циљ бр. 2, који се односи на универзално основно образовање по којем су Владе посвећене „осигуравању да ће, до 2015, дјеца свуда, и дјечаки и дјевојчице, имати једнак приступ свим нивоима образовања“. Комитет такође жели да се позове на друге међународне обавезе које подржавају идеју инклузивног образовања, између осталог Изјаву из Саламанке и Оквир за акцију у вези образовања за посебне потребе, усвојен од стране Свјетске конференције о образовању за специјалне потребе: приступ и квалитет, Саламанка, Шпанија, 7-10. јун 1994 (УНЕСКО и Министарство за образовање и науку Шпаније) и Дакарски оквир за акцију, образовање за све: испуњавање наших заједничких обавеза, усвојен од стране Свјетског образовног форума, Дакар, Сенегал, 26-28. април 2000.

коментар Комитета бр. 1 (2001) о циљевима образовања). Конвенција препознаје потребу прилагођавања школске праксе и обуке за редовне наставнике, како би се припремили за подучавање дјеце са различитим способностима и како би се обезбиједили позитивни образовни исходи.

63. С обзиром да се дјеца са сметњама у развоју веома разликују међусобно, родитељи, наставници и други специјализовани професионалци треба да помогну сваком дјетету понаособ да развије своје начине и вјештине комуникације, језика, интеракције, оријентације и рјешавања проблема, на начин који је највише у складу са потенцијалима дјетета. Свако ко се бави развијањем дјететових вјештина, способности и саморазвоја треба да прецизно прати дјететов напредак и пажљиво слуша дјететову вербалну и емотивну комуникацију како би подржао његово образовање и развој на добро циљан и најбољи могући начин.

Б. Самопоштовање и независност

64. Од кључне важности је да образовање дјетета са сметњама у развоју укључи јачање позитивне самосвијести, осигуравајући да дијете осјећа да га други поштују као људско биће без икаквог ограничавања у погледу достојанства. Дијете мора да буде у стању да види да га други поштују и препознају његова људска права и слободе. Укључивање дјетета са сметњама у развоју у групе дјеце у школском одјељењу може показати дјетету да је његов идентитет препознат и да припада заједници ученика, вршњака и грађана. Подршка вршњака која појачава самопоштовање дјеце са сметњама у развоју заслужује ширу пажњу и промоцију. образовање такође треба да омогући дјетету стицање искуства осјећања контроле, достигнућа и успјеха до максималних граница дјететових способности.

Ц. образовање у школском систему

65. образовање у раном дјетињству је посебно релевантно за дјецу са сметњама у развоју, јер се њихове сметње у развоју и посебне потребе први пут уочавају управо у образовним установама. Рана интервенција је од највеће важности у помагању дјецу да развију свој пуни потенцијал. Ако је дијете идентификовано да има сметње у развоју или успореност у развоју у раној фази, дијете има много веће могућности да има корист од раног образовања, које треба да буде прилагођено његовим индивидуалним потребама. образовање у раном дјетињству које обезбеђује држава, заједница или институције цивилног друштва може да буде од велике помоћи за добробит и развој све дјеце са сметњама у развојима (види Општи коментар Комитета бр. 7 (2005)о спровођењу дјечијих права у раном дјетињству). Основно образовање, укључујући основну школу и, у многим државама уговорницама, средњу школу, мора да буде бесплатно за дјецу са сметњама у развоју. Све школе треба да буду без комуникационих и физичких препрека које ограничавају приступ дјеце са смањеном мобилношћу. Такође, сходно капацитетима, високо школовање треба да буде доступно квалификованим адолесцентима са сметњама у развоју. Како би у потпуности упражњавала своје право на образовање, великом броју дјеце је потребна лична помоћ, поготово у облику наставника обучених у методологији и техникама, укључујући и одговарајућим језицима и другим облицима комуникације, за пружање наставе дјецу са широким распоном способности, способним да користе наставне технике које су усредсређене на дјецу и индивидуализоване, као и

одговарајући и доступни наставни материјали, опрема и помоћни уређаји, које државе уговорнице треба да обезбиједи у складу са максималним средствима која су им на располагању.

Д. Инклузивно образовање

66. Инклузивно образовање треба да буде циљ образовања дјете са сметњама у развоју. Начин и облик укључивања треба да буду диктирани индивидуалним образовним потребама дјетета, јер образовање неке дјете са сметњама у развоју захтијева врсту подршке коју није лако пронаћи у редовном школском систему. Комитет примјећује изричиту посвећеност циљу инклузивног образовања садржану у нацрту конвенције о правима особа са сметњама у развоју и обавезу држава да обезбиједи да особе, укључујући дјецу, са сметњама у развоју нису искључене из општег образовног система због сметње у развоју и да добију неопходну подршку унутар општег образовног система, за дјелотворно образовање. Он охрабрује државе уговорнице које још нису започеле програм инклузије да уведу потребне мјере за постизање тог циља. Међутим, Комитет подвлачи да степени укључења унутар општег образовног система могу бити различити. Мора се одржати континуитет услуга и програмских опција у условима гдје потпуно инклузивно образовање није могуће постићи у блиској будућности.

67. Покрет ка инклузивном образовању добио је доста подршке током посљедњих година. Међутим, сам термин „инклузивно“ може имати различита значења. У својој основи, инклузивно образовање је скуп вриједности, начела и пракси усмјерених на тражење значајног, ефектног и квалитетног образовања за све студенте, које је праведно према различитости услова за учење и захтјева не само дјете са сметњама у развоју, већ и свих студената. Тај циљ се може постићи путем различитих организационих средстава, која имају у виду различитост дјете. Укључивање може значити све у распону од сталног смјештаја свих студената са сметњама у развоју у једно редовно одјељење или смјештај у редовно одјељење са различитим степенима укључивања, укључујући и одређену мјеру посебног образовања. Важно је разумјети да укључивање не треба схватити или практиковати као пуко интегрисање дјете са сметњама у развоју у редовни систем, без обзира на њихове недостатке и потребе. Блиска сарадња између наставника специјалног образовања и редовних наставника је неопходна. Школски програми треба да буду преиспитани и развијени како би задовољили потребе дјете са и без сметњи у развоју. Морају се извршити промјене у програмима обуке за наставнике и друго особље укључено у образовни систем како би се у потпуности спровела филозофија инклузивног образовања.

Е. образовање о каријерама и струковна обука

68. образовање за развој каријере и транзицију намијењено је свим особама са сметњама у развоју, без обзира на старост. Веома је важно започети припреме у раним годинама зато што се на развој каријере гледа као на процес који почиње рано и наставља се током цијелог живота. Развој свијести о каријери и струковних способности што је раније могуће, почевши од основне школе, пружа дјецу могућност доношења бољих одлука у каснијим фазама живота када је ријеч о запослењу. образовање о каријери у основној школи не значи коришћење младе дјете за рад, отварајући врата економском изабљивању. Оно почиње тако што ученици бирају циљеве у складу са својим еволуирајућим капацитетима током раних година. Затим треба да слиједи

функционалан средњошколски програм који нуди одговарајуће вјештине и могућност радног искуства, уз систематску координацију и надзор између школе и радног мјеста.

69. Развој каријере и струковне вјештине треба да буду укључени у школски програм. Свијест о каријери и струковне вјештине треба да буду дио образовног програма обавезног образовања. У земљама гдје обавезно образовање не сеже даље од основне школе, стручна обука након основне школе треба да буде обавезна за сву дјецу са сметњама у развоју. Владе морају да установе мјере и обезбиједи довољна средства за струковну обуку.

Ф. Рекреација и културне активности

70. У члану 31, Конвенција наводи права дјетета на рекреацију и културне активности које одговарају његовом узрасту. Овај члан треба тумачити тако што треба укључити и дјететов ментални, психолошки и физички узраст и способности. Игра је препозната као најбоље средство учења различитих вјештина, укључујући и друштвене вјештине. Пуно укључивање дјецe са сметњама у развоју у друштво се постиже када се дјеци пруже могућности, мјеста и вријеме да се играју једни са другима (дјеца са сметњама у развоју и без сметњи у развоју). Обука за рекреацију, слободно вријеме и игру треба да буде обезбијеђена за дјецу са сметњама у развоју која су школског узраста.

71. Дјеци са сметњама у развоју треба обезбиједити једнаке могућност учествовања у разним културним и умјетничким активностима, као и у спорту. Ове активности треба посматрати као средство изражавања и средство реализације квалитета живота који доноси лично задовољство.

Г. Спорт

72. Такмичарске и нетакмичарске спортске активности треба да буду организоване тако да укључују дјецу са сметњама у развоју на један инклузиван начин, гдје год је то могуће. Другим ријечима, дијете са сметњама у развоју које је у стању да се такмичи са дјецом без сметњи у развоју треба да буде охрабрено и подржано у том правцу. Међутим, спорт је област у којој ће, због његових физичких захтјева, дјеци са сметњама у развоју често бити потребне ексклузивне игре и активности, у којима могу да учествују на фер и безбједан начин. Треба, међутим, подвући да, када се такви ексклузивни догађаји одвијају, медији морају да одговорно одиграју своју улогу и посвете им једнаку пажњу као и спортовима у којима учествују дјеца без сметњи у развоју.

IX. МЈЕРЕ ПОСЕБНЕ ЗАШТИТЕ (чланови 22, 38, 39, 40, 37.б-д, и 32-36.)

А. Малољетничко правосуђе

73. Имајући у виду члан 2, државе уговорнице имају обавезу да осигурају да дјеца са сметњама у развоју која су у сукобу са законом (као што је описано у члану 40.став 1) буду заштићена не само одредбама Конвенције које се специфично односе на судски поступак за малољетнике (чланови

40, 37. и 39.) већ и свим другим релевантним одредбама и гаранцијама које садржи Конвенција, на примјер у области здравствене заштите и образовања. Уз то, гдје је то потребно, државе уговорнице треба да предузму посебне мјере како би осигурале да су дјеца са сметњама у развоју фактички заштићена у складу са и имају користи од горе поменутих права.

74. У погледу права садржаних у члану 23, с обзиром на висок степен рањивости дјече са сметњама у развоју, Комитет препоручује - уз опште препоруке дате у члану 73 - да се узму у обзир сљедећи елементи третмана дјече са сметњама у развоју која су (наводно) у сукобу са законом:

- (а) Дијете са сметњама у развоју које дође у сукоб са законом треба да буде саслушано на одговарајућем језику и, уопште, у овим случајевима треба да поступају професионалци попут полицајца, адвоката, заступника, социјалних радника, тужилаца и судија који су стекли одговарајућу обуку у том погледу;
- (б) Владе треба да развију и спроведу разноврсне и флексибилне алтернативне мјере које дозвољавају могућност прилагођавања тих мјера капацитетима и способностима дјетета, ради избјегавања судског процеса. Са дјецом са сметњама у развоју која су у сукобу са законом треба у највећој мјери поступати без прибјегавања формалноправним процедурама. Такве процедуре треба размотрити само тамо гдје је то у интересу јавног реда. У таквим случајевима, треба учинити посебне напоре како би се дијете информисало о процедурама за малољетне прекршиоце и о својим правима;
- (ц) Дјеца са сметњама у развоју у сукобу са законом не треба да буду смијештана у редовне казнено-поправне центре за малољетнике у предкривичном поступку или као начин кажњавања. Лишавање слободе треба примјенити само као посљедњу могућу мјеру, с циљем да се дјетету обезбиједи одговарајући третман у вези његовог проблема који је довео до кривичног дјела, а дијете треба да буде смјештено у установу са посебно обученим особљем и другим капацитетима за пружање овог специфичног третмана. У доношењу таквих одлука, надлежни органи треба да осигурају пуно поштовање људских права и правне заштите.

Б. Економско израбљивање

75. Дјеца са сметњама у развоју су посебно изложена могућности разних облика економског израбљивања, укључујући и најгоре облике дјечијег рада, као и трговини дрогом и просјачењу. У том контексту, Комитет препоручује државама уговорницама, које то још нису учиниле, да ратификују Конвенцију бр. 138 Међународне организације рада о минималној старости за примање у радни однос и Конвенције бр. 182 о забрани и тренутној акцији елиминације најгорих облика дјечијег рада. У примјени ових конвенција, државе уговорнице треба да обрате посебну пажњу на рањивост и потребе дјече са сметњама у развоју.

Ц. Дјеца на улици

76. Дјеца са сметњама у развоју, специфично са физичким сметњама у развоју, често заврше на улици из разних разлога, укључујући економске и социјалне факторе. Дјеца са сметњама у развоју

која живе или раде на улици треба да добију одговарајућу његу, укључујући адекватну исхрану, одјећу, становање, прилике за образовање, обуку у животним вјештинама и заштиту од разних опасности, укључујући економско и сексуално изабљивање. У том погледу је потребан индивидуализовани приступ, који у пуној мјери узима у обзир посебне потребе и капацитете дјетета. Комитет је посебно забринут чињеницом да се дјеца са сметњама у развоју понекад изабљују за потребе просјачења на улици или другим мјестима; понекад се дјеца намјерно онеспособљавају за потребе просјачења. Државе уговорнице су обавезне да предузму све неопходне мјере ради спречавања ове врсте изабљивања и да изричито инкриминишу ову врсту изабљивања и предузму дјелотворне мјере ради довођења прекршилаца пред лице закона.

Д. Сексуално изабљивање

77. Комитет је често изражавао озбиљну забринутост над све већим бројем дјеце жртава дјечије проституције и дјечије порнографије. Дјеца са сметњама у развоју су склонија томе да постану жртве ових озбиљних злочина него други. Зато се хитно позивају владе да ратификују и примијене Опциони протокол о продаји дјеце, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији и, у извршавању својих обавеза према Опционом протоколу, државе уговорнице треба да обрате посебну пажњу заштити дјеце са сметњама у развоју, уважавајући њихову посебну рањивост.

Е. Дјеца у оружаним сукобима

78. Као што је већ наведено, оружани сукоби су један од главних узрока сметње у развоју, било да су дјеца умијешана у сукоб или су жртве сукоба. У том контексту, владе се хитно позивају да ратификују и спроведу Опциони протокол о учешћу дјеце у оружаним сукобима. Посебну пажњу треба посветити опоравку и друштвеној реинтеграцији дјеце која стекну сметње у развоју као резултат оружаних сукоба. Додатно, Комитет препоручује државама уговорницама да изричито искључе дјецу са сметњама у развоју из регрутације у оружане снаге и предузму неопходне законске и друге мјере како би у потпуности примијениле ову забрану.

Ф. Дјеца која су избјеглице или интерно расељена, дјеца припадници мањина и дјеца припадници аутохтоног становништва

79. Одређене сметње у развоју непосредно потичу из услова који су узроковали да неке особе постану избјеглице или интерно расељене, као што су људски узроковане или природне катастрофе. На примјер, нагазне mine и неексплодирана муниција убијају и рањавају дјецу која су избјеглице, интерно расељена или резидентна дуго времена по завршетку сукоба. Дјеца која су избјеглице или интерно расељена подложна су различитим облицима дискриминације, поготово дјевојчице са сметњама у развоју које су избјеглице и интерно расељене, које су, чешће него дјечаци, изложене злостављању, укључујући и сексуално злостављање, небригу и изабљивање. Комитет снажно подвлачи да дјеца са сметњама у развоју која су избјеглице и интерно расељена треба да имају висок приоритет када је ријеч о посебној помоћи, укључујући и превентивну помоћ, приступ одговарајућим здравственим и социјалним услугама, укључујући психо-социјални опоравак и друштвену реинтеграцију. Канцеларија Високог представника Уједињених нација за

избјеглице (УНХЦР) поставио је дјецу као политички приоритет и усвојио неколико докумената који ће руководити његовим радом у тој области, укључујући Смјернице о дјечи избјеглицама из 1988. године, које су укључене у УНХЦР -ову Политику о дјечи избјеглицама. Комитет такође предлаже да државе уговорнице узму у обзир Општи коментар Комитета бр. 6 (2005) о третману дјеце без пратње и раздвојене дјеце која су ван својих земаља рођења.

80. Све одговарајуће и потребне мјере предузете ради заштите и промовисања права дјеце са сметњама у развоју морају да укључе и обратe посебну пажњу на посебну рањивост и потребе дјеце која припадају мањинама и аутохтоном становништву која имају веће шансе да већ буду маргинализована унутар својих заједница. Програми и политике увијек морају бити културно и етнички осјетљиви.

10. Општи коментар број 10: ПРАВА ДЈЕЦЕ У МАЛОЉЕТНИЧКОМ ПРАВОСУЂУ²¹

I. УВОД

1. У својим извјештајима Комитету за права дјетета (у даљем тексту: Комитет), државе потписнице се често доста детаљно баве правима дјеце за коју се наводи, да су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон, а за коју се такође каже да су „дјеца у сукобу са законом“. У складу са смјерницама Комитета за подношење периодичних извјештаја, примјена чланова 37. и 40. Конвенције о правима дјетета (у даљем тексту Конвенција) заузима централно мјесто у информацијама које достављају државе потписнице. Комитет са задовољством констатује многобројне напоре на успостављању малољетничког правосуђа у складу са Конвенцијом. Јасно је, међутим, да многе државе потписнице још увијек треба да пређу дуг пут до постизања пуне сагласности са Конвенцијом, као на примјер у области процесног права, израде и примјене мјера за поступање са дјецом у сукобу са законом без прибјегавања судским поступцима и примјене мјере лишавања слободе као посљедњег средства.

2. Комитет је подједнако забринут због недовољно информација о мјерама које државе потписнице предузимају на спречавању дјеце да дођу у сукоб са законом. Ово може бити посљедица непостојања свеобухватне политике у области малољетничког правосуђа. Тиме се такође може објаснити разлог због којег државе потписнице достављају само веома ограничене статистичке податке о поступању са дјецом у сукобу са законом.

3. Искуство стечено увидом у учинак које су државе потписнице оствариле на пољу малољетничког правосуђа је разлог овог општег коментара, којим Комитет жели да пружи државама чланицама детаљније смјернице и препоруке у њиховим напорима на увођењу малољетничког правосуђа у складу са Конвенцијом. Ово малољетничко правосуђе, које између осталог, треба да унаприједи примјену алтернативних мјера, као што су диверзионе мјере и ресторативна правда, ће државама чланицама, такође, омогућити да се на ефикасан начин позабаве дјецом у сукобу са законом, што не само да служи најбољем интересу дјеце, већ и краткорочним и дугорочним интересима друштва у цјелини.

II. ЦИЉЕВИ ОВОГ ОПШТЕГ КОМЕНТАРА

4. На самом почетку, Комитет жели да подвуче да Конвенција тражи од држава чланица да донесу и спроводе свеобухватну политику малољетничког правосуђа. Овај свеобухватни приступ не треба ограничити само на примјену одређених одредби из чланова 37. и 40. Конвенције, већ такође треба узети у обзир и опште принципе садржане у члановима 2, 3, 6. и 12. и свим осталим

²¹ УН, Општи коментар број 19 УН, CRC/C/GC/10, 25. април 2007.

релевантним члановима Конвенције, као што су чланови 4.и 39. Циљеви овог општег коментара су, дакле, сљедећи:

- да охрабре државе потписнице да усвоје и спроводе свеобухватну политику малољетничког правосуђа за спречавање и третирање малољетничке деликвенције на бази и у складу са Конвенцијом, те да у том смислу траже савјет и подршку Међуагенцијског панела за малољетничко правосуђе, основаног резолуцијом ECOSOC-а 1997/30, а који чине представници Канцеларије Високог комесара Уједињених нација за људска права (OHCR), Дјечијег фонда Уједињених нација (УНИЦЕФ), Канцеларије Уједињених нација за дрогу и криминал (UNODC) и невладиних организација (НВО),
- да дају смјернице и препоруке државама чланицама у погледу садржаја ове свеобухватне политике малољетничког правосуђа, са посебним нагласком на превенцију малољетничке деликвенције, увођење алтернативних мјера које обезбјеђују да се питање малољетничке деликвенције рјешава без примјене судског поступка, као и приликом тумачења и примјене свих осталих одредби садржаних у члановима 37.и 40.Конвенције,
- да подстакну укључивање осталих међународних стандарда у националну и свеобухватну политику малољетничког правосуђа, што се посебно односи на Стандардна минимална правила Уједињених нација за малољетничко правосуђе („Пекиншка правила“), Правила Уједињених нација за заштиту малољетника лишених слободе („Хавана правила“), и Смјернице Уједињених нација за превенцију малољетничке деликвенције („Ријадске смјернице“).

III. МАЛОЉЕТНИЧКО ПРАВОСУЂЕ: ВОДЕЋИ ПРИНЦИПИ СВЕОБУХВАТНЕ ПОЛИТИКЕ

5. Комитет ће прије детаљне разраде захтјева Конвенције, прво навести водеће принципе свеобухватне политике малољетничког правосуђа. У спровођењу малољетничког правосуђа, државе потписнице морају систематски да примјењују опште принципе садржане у члановима 2, 3, 6и 12. Конвенције, као и основне принципе малољетничког правосуђа наведене у члановима 37.и 40.

Без дискриминације (члан 2.)

6. Државе потписнице су обавезне да предузму све неопходне мјере како би осигурале једнак третман за сву дјецу у сукобу са законом. Посебну пажњу треба обратити на дискриминацију *de facto* и на различитости, што може бити посљедица недостатка конзистентне политике, а односи се на дјецу која спадају у ризичну групу, као што су дјеца са улице, дјеца која припадају расним, етничким, вјерским или језичким мањинама, дјеца аутохтоног поријекла, женска дјеца, дјеца са сметњама у развоју и дјеца која су више пута била у сукобу са законом (повратници). У том смислу је значајно обучити све људе који се професионално баве малољетничким правосуђем (види параграф 97 доље), као и успоставити правила, прописе или протоколе који унапређују једнак третман дјеце преступника и обезбјеђују правну заштиту, помоћ и надокнаду штете.

7. Многа дјеца у сукобу са законом су, такође, и жртве дискриминације, напр. у покушају да стекну образовање или се запосле. Неопходно је предузети мјере за спречавање такве дискриминације, поред осталог, пружањем одговарајуће подршке и помоћи малољетним преступницима који су већ починили неко дјело, у њиховим напорима да се реинтегришу у друштво и организовањем јавних кампања којима се истиче њихово право да преузму конструктивну улогу у друштву. (Члан 40. (1)).

8. Уобичајена је пракса да кривични законици садрже одредбе које криминализују проблеме у понашању дјецe, скитање, беспосличeње, бјежање од куће и друга дјела, која су често посљедица психолошких или друштвено-економских проблема. Посебно забрињава чињеница да су жртве ове криминализације женска дјеца и дјеца са улице. Ова дјела су позната као „статусни прекршаји” и не третирају се на тај начин када их учине одрасли људи. Комитет препоручује да државе потписнице укину одредбе статусних прекршаја како би обезбиједиле једнак законски третман дјецe и одраслих. У том смислу, Комитет се такође позива на члан 56. Ријадских смјерница, који гласи: „У намјери да се спријечи даља стигматизација, виктимизација и криминализација младих, потребно је усвојити законе који би обезбиједили да се не сматра преступом ни један поступак младе особе који не би био сматран преступом или не би био кажњив ако га почини одрасла особа.”

9. Исто тако, у случају понашања као што је скитање, лутање улицама или бјежање од куће, требало би примијенити мјере за заштиту дјетета, укључујући пружање ефикасне подршке родитељима и/или старатељима и мјере које се баве коријенима оваквог понашања.

Најбољи интерес дјетета (члан 3.)

10. Приликом доношења свих одлука у контексту спровођења малољетничког правосуђа, треба прије свега водити рачуна о најбољем интересу дјетета. Дјеца се разликују од одраслих по физичком и психичком развоју, као и по емотивним и образовним потребама. Те разлике чине да се дјеца у сукобу с законом сматрају мање кривим. Ове и друге разлике су разлог за постојање одвојеног система малољетничког правосуђа и захтијевају другачије поступање са дјецом. Заштита најбољих интереса дјетета значи, на примјер, да класични циљеви кривичног правосуђа, као што су репресија/кажњавање морају уступити мјесто циљевима ресторативне правде у поступању са малољетним преступницима. То је могуће постићи уз истовремену бригу о јавној безбједности.

Право на живот, опстанак и развој (члан 6.)

11. Ово природно право сваког дјетета требало би да буде смјерница и подстрек државама потписницама да израде ефикасне националне политике и програме за превенцију малољетничке деликвенције, јер се само по себи подразумева да деликвенција веома негативно утиче на развој дјетета. Шта више, ово основно право требало би да доведе до креирања политике у којој се малољетничка делинквенција третира на начине који подржавају развој дјетета. Смртна казна и доживотна казна затвора без условног отпуста се изричито забрањују чланом 37.(а) Конвенције (види чланове 75-77 у даљем тексту). Лишавање слободе има веома негативне посљедице на

складан развој дјетета и озбиљно угрожава његов/њену реинтеграцију у друштву. У том смислу, члан 37.(б) изричито наводи да лишавање слободе, укључујући хапшење, притвор и затворску казну, треба да се примјењују само као посљедња могућа мјера и у најкраћем могућем временском року, при чему се право дјетета на развој у потпуности поштује и гарантује (види параграф 78- 88 у даљем тексту)²²

Право на изражавање сопственог мишљења (члан 12.)

12. Право дјетета да слободно изрази сопствено мишљење о свим питањима која га се тичу треба да буде у потпуности поштовано и примјењивано у свим фазама процеса малољетничког правосуђа (види чланове 43-45 у даљем тексту). Комитет констатује да гласови дјеце укључене у систем малољетничког правосуђа све јаче дјелују на увођење побољшања и реформи, као и на остваривање њихових права.

Достојанство (члан 40.(1))

13. Конвенција о правима дјетета утврђује сет основних принципа за поступање које треба прилагодити дјецу у сукобу са законом:

- *Поступање на начин који уважава осјећање достојанства и вриједности дјетета.* Овај принцип се ослања на основно људско право наведено у члану 1 Основне декларације о људским правима, који каже да је свако људско биће рођено слободно и једнако у достајанству и правима. Ово право на достајанство и вриједност, стечено рођењем, на које се изричито реферише преамбула Конвенције, мора бити поштовано и заштићено током читавог процеса поступања са дјецом, од првог контакта са органима за примјену закона па све до спровођење свих мјера за поступање са дјететом.
- *Поступање које код дјетета јача поштовање права човјека и слобода других.* Овај принцип је у складу са наводима из преамбуле да дијете треба васпитавати у духу идеала прокламованих Повелем Уједињених нација. То такође значи да у оквиру система малољетничког правосуђа, поступање са дјецом и њихово васпитање треба да буде усмјерено на развој поштовања људских права и слобода (члан 29.(1)(б) Конвенције и Општи коментар бр. 1 о циљевима образовања). Очигледно је да овај принцип малољетничког правосуђа захтијева пуно поштовање и примјену гаранција за поштено суђење о чему говори члан 40. (2) (види параграф 40-67 у даљем тексту). Ако главни актери у малољетничком правосуђу, као што су полицајци, тужилаштво, судије и социјални радници у потпуности не поштују и не штите ове гаранције, како могу очекивати да ће дјеца, имајући тако лоше примјере, поштовати права човјека и основне слободе других?
- *Поступање које води рачуна о узрасту дјетета и подстиче његову реинтеграцију, као и преузимање конструкторивне улоге у друштву.* Овај принцип се мора примјењивати, пратити и поштовати у току цјелокупног процеса поступања са дјететом, од првог контакта

²² Треба обратити пажњу на то да се према Конвенцији, права дјетета лишеног слободе, односе на дјецу у сукобу са законом и дјецу смјештену у институције за старање, заштиту и лијечење, укључујући оне за ментално здравље, лијечење зависности, институције за заштиту дјеце или имиграцију.

са органима за заштиту закона до примјене свих мјера за поступање са дјететом. То захијтева да сви људи у систему малољетничког правосуђа треба да посједују знања о развоју дјетета, о динамици сталног развоја дјецe, шта је то што одговара њиховој добробити и који облици насиља над дјецом се користе.

- *Поштовање достојанства дјетета захтијева да сви облици насиља у поступању са дјецом у сукобу са законом морају бити забрањени и спријечени.* Извјештаји који стижу Комитету показују да насиља има у свим фазама поступка малољетничког правосуђа, од првог контакта са полицијом, током притвора у преткривичном поступку и током боравка и третмана у другим објектима за дјецу лишenu слободе. Комитет захијтева од земаља чланица да предузму ефикасне мјере на спречавању оваквог насиља, да раде на томе да починиоци буду приведени правди, као и да ефикасно извјештавају о препорукама датим у извјештају о Студији Уједињених нација о насиљу над дјецом која је представљена Генералној скупштини у октобру 2006. године (А/61/299).

14. Комитет признаје да је очување јавне безбједности легитиман циљ правосудног система. Међутим, Комитет је мишљења да се овај циљ може на најбољи начин остварити пуним поштовањем и примјеном водећих и свеобухватних принципа малољетничког правосуђа садржаних у Конвенцији.

IV. МАЛОЉЕТНИЧКО ПРАВОСУЂЕ: ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ СВЕОБУХВАТНЕ ПОЛИТИКЕ

15. веобухватна политика малољетничког правосуђа мора да садржи сљедеће елементе: превенција малољетничке деликвенције; интервенције без прибјегавања судским поступцима и интервенције у контексту судских поступака; минимални узраст за крвичну одговорност и горње старосне границе у малољетничком правосуђу; гаранције за поштено суђење; и лишавање слободе, укључујући притвор у истражном поступку, и изрицање затворске казне након суђења.

A. Превенција малољетничке деликвенције

16. Један од најважнијих циљева примјене Конвенције је подстицање пуног и складног развоја личности дјетета, његових склоности и менталних и физичких способности (Преамбула и чланови 6.и 29.). Дијете треба припремити да живи као појединац способан да води одговоран живот у слободном друштву (Преамбула и чланови 6.и 29.), у коме може да преузме конструктивну улогу у смислу поштовања права човјека и основних слобода (чланови 29.и 40.). У том смислу, родитељи су дужни да, на начин који одговара развојним способностима дјетета, дају дјетету одговарајућа упутства и смјернице за остваривање његових/њених права наведених у Конвенцији. У свјетлу ових и других одредаба Конвенције, јасно је да није у најбољем интересу дјетета да одраста у околностима које могу проузроковати повећани или озбиљан ризик да се оно препусти криминалу. Потребно је предузети разне мјере како би се омогућила пуна и једнака примјена права на адекватан животни стандард (члан 27.), на највиши могући стандард здравља и доступност здравствене заштите (члан 24.), на образовање (чланови 28.и 29.), на заштиту од свих

видова физичког или психичког насиља, повређивања или злоупотреба (члан 19.), и од економског и сексуалног искоришћавања (чланови 32. и 34.), као и на остале одговарајуће службе за старање о дјечи и њихову заштиту.

17. Како је горе наведено, малољетничко правосуђе које не садржи пакет мјера за спречавање малољетничке деликвенције има озбиљне недостатке. Државе потписнице би требало у своје свеобухватне националне политике малољетничког правосуђа да уграде комплетне Смјернице Уједињених нација за превенцију малољетничке деликвенције (Ријадске смјернице) усвојене резолуцијом Генералне скупштине бр. 45/112 од 14. децембра 1990.

18. Комитет у потпуности подржава Ријадске смјернице и сагласан је с тим да нагласак треба ставити на политику превенције која омогућава успјешну социјализацију и интеграцију све дјеце, посебно уз помоћ породице, друштвене заједнице, вршњачких група, стручног оспособљавања, радне средине, и добровољних организација. То, поред осталог, значи да програме превенције треба усмјерити на пружање подршке посебно осјетљивим породицама, кроз укључивање школа у подучавању основним вриједностима (укључујући информације о законским правима и обавезама дјеце и родитеља) и посебне бриге и пажње за младе у ризику. У том смислу би такође требало обратити посебну пажњу на дјецу која беже из школе или из неког другог разлога на заврше школовање. Препоручује се подршка вршњачких група и што веће укључивање родитеља. Исто тако, државе потписнице би требало да формирају службе и израде програме на нивоу друштвене заједнице који одговарају посебним потребама, проблемима, бригама и интересима дјеце, посебно дјеце која се враћају криминалу, као и да за њихове породице обезбиједје одговарајућу правну заштиту и савјетовање.

19. Чланови 18. и 27. потврђују значај одговорности родитеља у васпитавању своје дјеце, док Конвенција истовремено тражи од држава потписница да за родитеље (или старатеље) обезбиједје потребну помоћ у вршењу њихових родитељских дужности. Мјере помоћи не би требало усмјерити само на превенцију негативних ситуација, већ такође, и још више, на унапређење друштвеног потенцијала родитеља. Постоји обиље информација о програмима превенције на бази дома и породице, као што су обучавање родитеља, програми за побољшање интеракције родитеља и дјеце и програми са кућним посјетама, који могу започети у веома раном узрасту дјетета. Исто тако се показало да боравак дјеце у вртићима утиче на смањење стопе будућег насиља и криминала. На нивоу друштвене заједнице, позитивне резултате су остварили програми као што су Заједнице које брину (Communities that Care - CTC), који представљају стратегију за превенцију усмјерену на ризик.

20. Државе потписнице треба да дају пуну подршку и унаприједје укључивање дјеце у складу са чланом 12. Конвенције, а такође и родитеља, водећих представника друштвене заједнице и осталих кључних актера (напр. представника НВО, социјалних радника) у развој и спровођење превентивних програма. Квалитет тог ангажовања представља кључни фактор за успјех ових програма.

21. Комитет препоручује државама потписницама да у напорима да израде ефикасне превентивне програме траже помоћ и савјет од Међуагенцијског форума за малољетничко правосуђе.

Б. Интервенције/диверзиони програми (такође види одјељак Е у даљем тексту)

22. Органи власти могу да примјењују двије врсте интервенције у раду са дјецом за коју се наводи, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон: мјере без прибјегавања судском поступку и мјере у контексту судског поступка. Комитет подсјећа државе потписнице да при том морају обратити максималну пажњу и обезбиједити да се људска права дјеце и мјере правне заштите у потпуности поштују и чувају.

23. Дјеца у сукобу са законом, укључујући повратнике, имају право да се са њима поступа на начин који доприноси њиховој ренитеграцији, као и преузимању конструктивне улоге у друштву од стране дјетета (члан 40.(1) Конвенције). Хапшење, притвор или затварање дјетета се може користити само као последња мјера (члан 37.(б)). Из тог разлога је неопходно - у склопу свеобухватне политике малољетничког правосуђа - развити и спроводити широки спектар мјера као би се осигурало да се са дјецом поступа на начин који одговара њиховом добру и који је пропорционалан околностима и учињеном дјелу. Ове мјере треба да укључе старање, савјетовање и надзор, правно заступање, условно кажњавање, старатељство, програме за школовање и стручно оспособљавање и друге мјере које су алтернатива институционалној бризи (Члан 40.(4)).

Интервенције без прибјегавања судском поступку

24. Према члану 40.(3) Конвенције, државе потписнице ће настојати да унаприједи мјере за поступање са дјецом за коју се наводи, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон, без прибјегавања судском поступку, кад год је то примјерено или пожељно. Имајући у виду да већина младих преступника почини само ситнији преступ, читав низ мјера, у које спадају искључивање из кривичног судског поступка за малољетнике и упућивање на алтернативне (друштвене) службе (тј. диверзионе мјере), требало би да буде добро установљена пракса која може и треба да се примјењује у већини случајева.

25. Комитет сматра да државе потписнице имају обавезу да промовишу мјере поступања са дјецом у сукобу са законом без прибјегавања судском поступку, које се примјењују, а свакако нису ограничене на дјецу која учине ситније преступе, као што је крађа у продавници или други имовински прекршаји са ограниченом штетом, као и на дјецу која су први пут починила неко дјело. Статистике у многим земљама говоре да највећи број, а често већина преступа које учине дјеца спада у ове категорије. То је у складу са принципима наведеним у члану 40.(1) Конвенције да се у оваквим случајевима не прибјегава судским поступцима према кривичном закону. Осим што је тиме избјегнута стигматизација, овај приступ даје добре резултате код дјеце и у интересу је јавне безбједности, а показао се и као ефикаснији.

26. Државе потписнице треба да предузму мјере да поступање са дјецом у сукобу са законом без прибјегавања судским поступцима постане саставни део њихових система малољетничког правосуђа, као и да при том осигурају да људска права и правна заштита дјеце буду у потпуности поштована и заштићена (члан 40.(3)(б)).

27. Државама потписницама се препушта дискреционо право да одлуче о самој природи и садржају мјера за поступање са дјецом у сукобу са законом без прибјегавања судском поступку,

као и да предузму потребне законодавне и друге мјере за њихово спровођење. Независно од тога, на бази података из извјештаја неких држава потписница, јасно се види да су израђени разноврсни програми на нивоу друштвене заједнице, као што су социјалне службе, надзор и савјетовање, напр. од стране социјалних радника и социјалних радника задужених за надзор дјецe на условном отпусту, савјетовање у породици и друге форме ресторативног правосуђа, укључујући обештећење и надокнаду штете жртвама. Остале државе потписнице би требало да користе искуства ових чланица. Што се тиче поштовања људских права и мјера правне заштите, Комитет упућује на одговарајуће дијелове члана 40. Конвенције и наглашава следеће:

- Диверзионе мјере (тј. мјере за поступање са дјецом за коју се наводи, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршили кривични закон, без прибјегавања судском поступку) би требало користити само уз обавезан доказ да је дијете учинило наведено дјело, да је оно слободно и својеволјно признало одговорност, и да за то признање није коришћено застрашивање или притисак, и коначно да се оно неће употријебити против њега у било којем наредном судском поступку;
- Дијете мора слободно и својеволјно да да писмени пристанак на примјену диверзионих мјера, заснован на адекватним и детаљним подацима о природи, садржају и трајању мјере, као и о посљедицама неуспјеха сарадње, спровођења и окончања мјере. У смислу већег укључивања родитеља, државе потписнице могу, такође, да размотре могућност захтјева за пристанак родитеља, а посебно када се ради о дјеци млађој од 16 година;
- Закон мора садржи посебне одредбе наводећи појединачне случајеве у којима је могућа примјена диверзионих мјера, а овлашћења полиције, тужилаца и/или других органа који ће доносити одлуке у овом смислу треба регулисати и преиспитати, посебно како би се дјеца заштитила од дискриминације;
- Дјетету треба омогућити да тражи правну или другу одговарајућу помоћ приликом одлучивања о томе која му од диверзионих мјера, коју је понудио надлежни орган, највише одговара и коју би оно жељело, као и о могућности њеног преиспитивања;
- Пошто дијете заврши са диверзионом мјером, случај би требало да буде коначно и дефинитивно затворен. И мада је дозвољено водити повјерљиву евиденцију из разлога администрације и приказа података, њу не треба третирати као „кривичну евиденцију”, а дијете које је прошло диверзиони програм се не смије третирати као неко ко је раније осуђиван. Уколико постоји било каква евиденција о том случају, приступ тим информацијама треба да буде омогућен искључиво надлежним органима власти који су овлашћени да раде са децом у сукобу са законом и то на ограничени рок, напр. највише у току једне године.

Интервенције у контексту судских поступака

28. Пошто надлежни орган власти покрене судски поступак (обично је то тужилаштво), морају се примијенити принципи поштеног и праведног суђења (види одјељак Д у даљем тексту). Систем малољетничког правосуђа треба истовремено да обезбиједи велики број могућности за поступање са дјецом у сукобу са законом примјеном друштвено-васпитних мјера, као и да строго ограничи примјену лишавања слободе, а посебно притвор у преткривичном поступку, који треба

да буде посљедња могућа мјера. У фази одлучивања у поступку, лишавање слободе се мора користити као посљедња могућа мјера и у најкраћем одговарајућем периоду (члан 37.(б)). То значи да би државе чланице требало да имају добро обучену службу за социјални рад која ће омогућити максималну и ефикасну примену мјера као што су налози за савјетовање и надзор, социјални рад, друштвени надзор или дневне центре за пријављивање, као и могућност ранијег отпуштања из притвора.

29. Комитет подсјећа државе потписнице да у складу са чланом 40. (1) Конвенције, реинтеграција налаже да се не смију предузимати никакве радње које би угрозиле пуну партиципацију малолетника у његовој средини, као што је стигматизација, друштвена изолација, или негативан публицитет дјетета. Да би се са дјететом у сукобу са законом поступало на начин који подстиче његову реинтеграцију, неопходно је учинити све како би оно постало комплетан, конструктиван члан своје заједнице.

В. Узраст дјецe у сукобу са законом

Минимални узраст за кривичну одговорност

30. Извјештаји држава потписница показују да постоји широк дијапазон минималног узраста за кривичну одговорност. Он се креће од најнижег узраста од 7 или 8 година, па до препорученог узраста за кривичну одговорност дјецe од 14 или 16 година. Само код мањег броја држава потписница у оптицају су два минимална узраста за кривичну одговорност. Дјецa у сукобу са законом која су у тренутку извршења кривичног дјела била на доњој старосној граници кривичне одговорност или изнад те границе, а испод горње границе минималног узраста сматрају се кривично одговорним само уколико у том смислу имају неопходну зрелост. Процјену овакве зрелости врши суд/судија, често без захтјева за укључивање стручног мишљења психолога, због чега се у пракси у случајевима тешких кривичних дјела користи доња минимална старосна граница. Систем два минимална узраста не само да често изазива забуну, већ је углавном препуштен дискрецији суда/судије, што може за посљедицу имати дискриминаторску праксу. У свјетлу ове широке лепезе минималног узраста за кривичну одговорност, Комитет осјећа потребу да државама потписницама изда јасне смјернице и препоруке у вези са минималним узрастом за кривичну одговорност.

31. Члан 40. (3) Конвенције захтијева од држава потписница да, поред осталог, раде на томе да се установи минимални узраст испод којег се за дијете не смије сматрати да је способно да прекрши кривични закон, али у том смислу не наводи одређени минимални узраст. Комитет схвата ову одредбу као обавезу држава потписница да одреде минимални узраст за кривичну одговорност (МУКО). Овај најнижи узраст значи сљедеће:

- Дијете које учини кривично дјело у доби испод најнижег узраста не може се сматрати одговорним у кривичном законском поступку. Чак и (веома) млада дјецa могу бити способна да прекрше кривични закон, али ако то учине када су испод МУКО, непобитна је претпоставка да не могу бити званично оптужена и не могу се сматрати одговорном у

кривичном законском поступку. Према овој дјечи се могу примијенити посебне мјере заштите уколико је неопходно и у њиховом најбољем интересу;

- Дјеца која су у време извршења дјела (или: када су прекршила кривични закон) била на МУКО или старија, али млађа од 18 година (види такође параграфе 35-38 у даљем тексту) могу бити формално оптужена и на њих се могу примијенити кривични законски поступци. Међутим, ови поступци, укључујући крајњи исход, морају бити потпуно усаглашени са принципима и одредбама Конвенције, како је објашњено у овом општем коментару.

32. Правило 4 Пекиншких правила препоручује да се МУКО не утврђује на сувише ниском старосном нивоу, имајући на уму чињенице у погледу емотивне, менталне и интелектуалне зрелости. У складу са овим правилом Комитет је препоручио државама потписницама да не утврђују МУКО на сувише ниском нивоу и да онај који је тренутно низак повећају на међународно прихватљив ниво. Из ових препорука се може закључити да Комитет сматра да је минимални узраст за кривичну одговорност дјетета испод 12 година међународно неприхватљив. Државе потписнице се подстичу да повећају своје ниске МУКО на ниво узраста од 12 година, што би био апсолутни минимални узраст и да наставе да га повећавају на виши ниво старосне границе.

33. У исто вријеме, Комитет апелује на државе потписнице да не смањују свој МУКО на ниво од 12 година. Виши МУКО, на примјер 14 или 16 година, доприноси стварању малољетничког система који у складу са чланом 40. (3) Конвенцијер поступа са дјецом у сукобу са законом без прибјегавања судским поступцима, уз пуно поштовање људских права дјетета и обезбјеђење правне заштите. У том смислу, државе потписнице треба у својим извјештајима Комитету да доставе детаљне податке о томе како се поступа са дјецом испод МУКО који је дефинисан њиховим законима, пошто је утврђено да су прекршила кривични закон или се, пак, наводи или су оптужена да су то урадила, и које су мјере правне заштите којима се осигурава да се са њима поступа исто тако поштено и праведно као и са дјецом која су изнад МУКО.

34. Комитет жели да изрази своју забринутост због праксе у којој су допуштени изузеци од МУКО, чиме се дозвољава примјена ниже границе минималног узраста за кривичну одговорност у случајевима када је дијете, на примјер, оптужено да је починило тешко кривично дело или када се сматра довољно зрелим да би било кривично одговорно. Комитет наглашава препоруку државама потписницама да одреде МУКО, тако да коришћење нижег узраста по принципу изузетака буде онемогућено.

35. Уколико не постоје докази о узрасту и није могуће утврдити да ли је дијете у МУКО узрасту или старије, оно се не смије сматрати кривично одговорним (види такође параграф 39 у даљем тексту).

Највиша старосна граница за малољетничко правосуђе

36. Комитет, такође, жели да скрене пажњу државама потписницама на горњу старосну границу код примјене правила малољетничког правосуђа. Ова специјална правила - како у смислу посебних процедуралних правила и правила за примјену диверзионих и посебних мјера - треба примјењивати почевши од МУКО установљеног у тој земљи, на сву дјецу која у вријеме када су наводно починила преступ (или дјело кажњиво по кривичном закону) нису још напунила 18 година.

37. Комитет жели да подсети државе потписнице да су оне прихватиле да свако дијете за које се наводи, које је оптужено или за које је утврђено да је прекршило кривични закон има право да се са њим поступа у складу са одредбама члана 40. Конвенције. То значи да се са сваком особом млађом од 18 година у вријеме када је наводно почињен преступ, мора поступати у складу са правилима малољетничког правосуђа.

38. Комитет стога препоручује да оне земље потписнице које границу примјенљивости својих правила малољетничког правосуђа ограничавају на дјецу млађу од 16 година (или млађу) или која дозвољавају да се дјеца узраста 16 или 17 година по изузетку третирају као одрасли криминалци, измјене своје законе како би обезбиједиле пуну примјену правила малољетничког правосуђа, без дискриминације, за све особе млађе од 18 година. Комитет са задовољством прима к знању да неке државе потписнице, било као опште правило или као изузетак, дозвољавају примјену правила и прописа малољетничког правосуђа на особе од 18 година и старије, обично до узраста од 21 године.

39. И коначно, Комитет жели да нагласи чињеницу да је за пуну имплементацију члана 7. Конвенције, који између осталог захтијева да свако дијете буде пријављено одмах по рођењу, од суштинске важности да се на овај или онај начин утврде старосне границе, што важи за све државе потписнице. Дијете без доказа о рођењу је нарочито подложно свим врстама злоупотреба и неправди у односу на породицу, посао, школовање и рад, посебно у оквиру система малољетничког правосуђа. Свако дијете мора бесплатно добити извод из матичне књиге рођених, кад год му је то потребно, да би доказало свој узраст. Уколико не постоји доказ о узрасту, дијете има право на поуздани љекарски или социјални преглед којим се може утврдити његов/њен узраст, те у случају сукоба непоузданих доказа, дијете мора имати право на примјену принципа да у сумњи треба пресудити у корист оптуженог.

Г. Гаранције за поштено суђење

40. Члан 40. (2) Конвенције садржи значајну листу права и гаранција које имају за циљ да сваком дјетету за које се наводи или је оптужено да је прекршило кривични закон, осигурају поштено суђење и коректно поступање. Највећи дио ових гаранција се такође може наћи у члану 14. Међународне конвенције о грађанским и политичким правима (МКГПП), које је Комитет за људска права анализирао и коментарисао у свом општем коментару бр.13 (1984) (Правосудна пракса) који се тренутно ревидира. Међутим, примјена ових гаранција на дјецу има неке специфичне аспекте који ће овдје бити изложени. Прије тога, Комитет жели да истакне да је кључни услов за правилну и ефикасну примјену ових права или гаранција лични квалитет особа које се баве малољетничким правосуђем. Обучавање људи од струке, као што су полицајци, тужиоци, правни и други заступници дјеце, судије, социјални радници, социјални радници за надзор дјеце на условној слободи и други, је од суштинског значаја и требало би да се одвија на систематски и континуиран начин. Ови професионалци треба да буду добро обавијештени о физичком, психичком, менталном и друштвеном развоју дјетета, а посебно адолесцената, као и о посебним потребама најосетљивије дјеце, као што су дјеца са сметњама у развоју, расељена дјеца, дјеца са улице, дјеца која траже избјеглички статус или азил и дјеца која припадају расним, етничким,

вјерским, језичким и другим мањинама (види параграфе 6-9 горе). Обзиром да лако долази до превида женске дјеце, јер представљају само малу групу, мора се обратити посебна пажња на специфичне потребе женске дјеце, нпр. везано за ранију злоупотребу и посебне здравствене потребе. Стручни кадар и запослени треба у свим ситуацијама да поступају на начин који поштује достојанство и вриједност дјетета, који код њега подстиче поштовање права човјека и основне слободе других и који унапређује реинтеграцију дјетета и његово преузимање конструктивне улоге у друштву (члан 40. (1)). Све гаранције наведене у члану 40. (2), о којима ће овдје бити ријечи, представљају минималне стандарде, што значи да земље потписнице могу и треба да установе и прате више стандарде, као напр. у области пружања правне помоћи и укључења дјетета и његових родитеља у судски поступак.

Нема ретроактивног малољетничког правосуђа (члан 40. (2)(а))

41. Члан 40. (2) (а) Конвенције о правима дјетета потврђује правило да се нико не смије сматрати кривим за било које кривично дјело на бази било којег дјела или пропуста који по националном или међународном праву није представљао кривично дјело у вријеме када је учињено, такође важи и за дјецу (види такође члан 15 МКГПП). То значи да ни једно дијете не може бити оптужено или осуђено по кривичном закону за дјела или пропусте који у вријеме када су почињени нису били забрањени националним или међународним законом. У свјетлу чињенице да су многе земље потписнице недавно појачале и/или прошириле одредбе својих кривичних закона у борби против тероризма, Комитет препоручује државама чланицама да осигурају да ове промјене не доведу до ретроактивног или ненамерног кажњавања дјеце. Комитет такође жели да подсјети државе потписнице на правило које каже да се не смије одредити тежа казна од оне која је била примјенљива у вријеме када је кривично дјело почињено, као што је наведено у члану 15 МКГПП, што се у свјетлу члана 41. Конвенције примјењује на дјецу држава потписница МКГПП. Ни једном дјетету не смије бити изречена тежа казна од оне која је важила у вријеме када је оно прекршило кривични закон. Међутим, уколико се промјеном закона након почињеног дјела предвиђа лакша казна, онда дијете треба да има користи од те промјене.

Претпоставка невиности (члан 40. (2)(б)(1))

42. Претпоставка невиности је основа у заштити људских права дјеце у сукобу са законом. То значи да тужилаштво треба да поднесе терет доказивања оптужбе(и) против дјетета. У случају дјетета за које се наводи или је оптужено да је прекршило кривични закон примјењује се принцип да у сумњи треба пресудити у корист оптуженог и криво је према оптужби само уколико су те оптужбе доказане без икакве основане сумње. Дијете има право да се са њим поступа у складу са овом претпоставком и органи власти и остали актери су дужни да се уздрже од прејудуцирања исхода суђења. Државе потписнице би требало да прибаве податке о развоју дјетета како би осигурале да се претпоставка невиности поштује у пракси. Дијете се може понашати на сумњив начин из разлога недовољног разумијевања поступка, незрелости, страха или других разлога, али органи власти не смију претпоставити да је дијете криво без доказа о кривици уколико не постоји основана сумња.

Право на изражавање сопственог мишљења (члан 12.)

43. Члан 12. (2) Конвенције захтијева да се дјетету обезбиједи могућност изражавања сопственог мишљења у сваком судском или административном поступку које инволвира дијете, било директно или преко представника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са процедуралним правилима националног закона.

44. Евидентно је да је за дијете за које се наводи, које је оптужено или је утврђено да је прекршило кривични закон, право да изрази сопствено мишљење фундаментално за поштено суђење. Једнако је очигледно да дијете има право да своје мишљење изрази директно, а не само преко представника или одговарајућег органа, уколико је то у његовом најбољем интересу. О овом праву се мора водити рачуна у свим фазама поступка, почевши од преткривичног поступка када дијете има право да се не изјашњава (брани се ћутањем), као и да буде саслушано од стране полиције, тужиоца и истражног судије. То се такође односи и на фазе доношења судске одлуке и примјену изречених мјера. Другим ријечима, дјетету се мора пружити шанса да слободно изрази своје мишљење, а том мишљењу се треба посветити дужна пажња у складу са годинама живота и зрелашћу дјетета (члан 12. (1), у свим фазама поступка малољетничког правосуђа. То значи да дијете, да би успјешно партиципирало у поступку, мора бити информисано не само о оптужбама (види 47-48 у даљем тексту), већ и о самом поступку малољетничког правосуђа и могућим мјерама.

45. Дијете мора добити могућност да изрази сопствено мишљење о (алтернативним) мјерама које могу бити изречене, а дужну пажњу треба посветити посебним жељама или приоритетима које оно може имати у вези са тим. Наводи да је дијете кривично одговорно имплицирају да оно треба да буде способно и у стању да ефикасно учествује у доношењу одлука када се ради о најприкладнијем одговору на наводе да је оно прекршило закон (види члан 46 у даљем тексту). Подразумијева се да су за доношење одлука одговорне судије у поступку. Али, поступати са дјететом као са пасивним објектом, значи не уважавати његова права, нити то доприноси ефикасној реакцији на његово понашање. Ово се такође односи на примјену изречене мјере(а). Истраживање показује да ће активно учешће дјетета у примјени ових мјера у највећем броју случајева дати позитиван резултат.

Право на дјелотворно учешће у поступку (члан 40. (2)(б)(IV))

46. Поштено суђење налаже да дијете за које се наводи или је оптужено да је прекршило кривични закон буде у стању да ефикасно учествује у суђењу, те стога треба да разумије оптужбу, као и могуће посљедице и казне, чиме ће се представник закона руководити приликом испитивања свједока, стицања увида у догађаје и доношења одговарајуће одлуке о доказима, свједочењу и мјери(ама) које треба изрећи. Члан 14 Пекиншких правила налаже да поступак треба да се одвија у атмосфери разумијевања која ће омогућити дјетету да партиципира и слободно изрази своје мишљење. Узраст и зрелост дјетета могу утицати на измјену судског поступка и праксе.

Дијете треба да буде одмах и директно обавијештено о оптужби(ама) (члан 40. (2)(б)(II))

47. Свако дијете за које се наводи или је оптужено да је прекршило кривични закон има право да буде одмах и директно обавијештено о оптужбама против њега. Одмах и директно значи што је прије могуће, а то је када тужилац или судија иницирају поступак против дјетета. Исто тако и када надлежни органи одлуче да раде на случају без прибјегавања судском поступку, дијете мора бити обавијештено о оптужби(ама) које могу оправдати такав приступ. Ово је дио захтјева из члана 40. (3) б) Конвенције да правна заштита буде у потпуност и испоштована. Дијете треба да буде обавијештено на језику које разумије. Ово може захтијевати достављање информација на страном језику, а такође и „превод“ званичног правног жаргона, често коришћеног у кривичним оптужбама за малолетнике, на језик који је разумљив за дијете.

48. Није довољно доставити дјетету званични документ, па често може бити неопходно и усмено објашњење. Органи власти не треба ово да препуштају родитељима или законским старатељима или пак правним или другим заступницима дјетета. Органи власти (тј. полиција, тужиоци, судије) су обавезни да обезбиједи да дијете разумије сваку оптужбу против њега. Комитет сматра да обавјештавање родитеља или староца не треба да буде алтернатива обавјештавању дјетета. Најбоље је да и дијете и родитељи или старатељи добију ово обавјештење тако да могу да схвате оптужбу(е) и могуће посљедице.

Правна или друга одговарајућа помоћ (члан 40. (2)(б)(11))

49. Дјетету мора бити загарантована правна или друга одговарајућа помоћ у припреми и изношењу одбране. Конвенција захтијева да се дјетету обавезно обезбиједи помоћ, која не мора увијек бити правна, али мора бити одговарајућа. Државама чланицама је препуштено дискреционо право да одлуче на који начин ће се ова помоћ обезбиједити али она треба да буде бесплатна. Комитет препоручује да државе потписнице обезбиједи, колико год је то могуће, одговарајућу стручну правну помоћ, као што су професионални адвокати или стручни сарадници. Могуће је пружање и друге адекватне помоћи (напр. социјални радник) али та особа мора имати довољно знања и разумијевања за различите правне аспекте проступка у малолетничком правосуђу и мора бити обучена за рад са дјецом у сукобу са законом.

50. Како налаже члан 14. (3)(б) МКГПП, дијете и његов помоћник морају имати довољно времена и средстава за припрему одбране дјетета. Комуникација између дјетета и помоћника треба да се одвија, било у писменој или усменој форми, под околностима које обезбјеђују пуно уважавање дискреције, у складу са гаранцијама које предвиђа члан 40. (2)(б)(VII) Конвенције и права дјетета на заштиту приватности и кореспонденције (члан 16. Конвенције). Извјестан број држава потписница је изразило резерву у вези са овом гаранцијом (члан 40. (2)(б) (11) Конвенције, претпостављајући, наводно, да то захтијева искључиво обезбјеђење правне помоћи, и то адвоката. То овдје није случај и такве резерве могу и треба да буду повучене.

Доношење одлуке без одлагања и уз укључење родитеља (члан 40. (2)(б)(Ш))

51. На међународном нивоу постоји консензус да за дјецу у сукобу са законом вријеме од извршења дјела до крајње реакције на ово дјело треба да буде што је могуће краће. Што је овај

период дужи, то је вјероватније да ће одговор изгубити свој жељени педагошки ефекат и то ће више дијете бити стигматизовано. У том смислу, Комитет се такође позива на члан 37. (д) Конвенције, гдје дијете лишено слободе има право да одлука о учињеном дјелу буде хитно донесена, како би могло да уложи жалбу на законитост лишавања слободе. Израз „хитно“ је чак и јачи - што је оправдано, имајући у виду озбиљност лишавања слободе - него израз „без одлагања“ (члан 40. (2)(б) (Ш) Конвенције, који има јаче значење од израза „без непотребног одлагања“ члана 14 (3)(ц) МКГПП.

52. Комитет препоручује да државе потписнице утврде и примјењују временска ограничења за период од извршења дјела до окончања полицијске истраге, одлуке тужиоца (или другог надлежног органа) да подигну оптужницу против дјетета, и коначног суђења и пресуде суда или другог надлежног судског органа. Ова временска ограничења би требало да буду краћа од оних која важе за одрасле. У исто вријеме, одлуке без одлагања треба да буду резултат поступка у коме се у потпуности поштују људска права дјетета и правна заштита. Током овог поступка одлучивања без одлагања, правна или друга одговарајућа помоћ мора бити заступљена. Присуство ове помоћи не би требало ограничити на суђење пред судом или другим судским органом, већ она треба да буде заступљена у свим другим фазама поступка, почевши од испитивања (саслушања) дјетета у полицији.

53. Родитељи или законски стараоци треба такође да буду присутни током поступка јер могу да пруже дјетету генералну психолошку и емотивну подршку. Присуство родитеља не значи да они могу да се ставе у одбрану дјетета или да се укључе у поступак доношења одлуке. Међутим, судија или надлежни орган власти имају право да одлуче, на захтјев дјетета или његовог правног или другог одговарајућег помоћника, или због тога што то није у најбољем интересу дјетета (члан 3. Конвенције), да се ограничи, смањи или искључи присуство родитеља из поступка.

54. Комитет препоручује да државе потписнице изричито предвиде законом максимално ангажовање родитеља или законских стараоца у поступку против дјетета. Ангажовање ће на генералном плану допринијети да се на кршење кривичног закона од стране дјетета ефикасно одговори. Да би се унаприједило учешће родитеља, они морају бити обавијештени о привођењу дјетета што је прије могуће.

55. У исто вријеме, Комитет жали што у неким земљама постоји тенденција увођења казне за родитеље за дјела која су учинила њихова дјеца. Грађанска одговорност за штету изазвану дјелом које је починило дијете, у неким ограниченим случајевима, може бити одговарајућа, посебно када се ради о дјецу млађег узраста (напр. млађа од 16 година). Међутим, мало је вјероватно да ће криминализовање родитеља дјеце у сукобу са законом допринијети томе да они постану активни партнери у реинтеграцији дјеце у друштву.

Дијете не треба под принудом да призна сопствену кривицу (члан 40. (2)(б)(111))

56. У складу са чланом 14(3) (г) МКГПП, Конвенција захтијева да се на дијете не врши притисак да свједочи, призна или прихвати кривицу. Ово у првом реду значи - и само по себи се подразумева - да мучење, окрутност, нечовјечно или понижавајуће поступање ради признавања или прихватања сопствене кривице под принудом, представља грубо кршење права дјетета (члан

37.(а) Конвенције) и потпуно је неприхватљиво. Такво признање никако не може бити прихватљиво као доказ (члан 15 Конвенције против мучења и других облика окрутног, нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања).

57. Постоје многи други мање насилни начини да се дијете натјера или наведе да призна кривицу или свједочи. Израз „приморан“ би требало тумачити у ширем смислу и не би га требало ограничавати на примјену физичке силе или друге врсте очигледног кршења људских права. Узраст дјетета, његов развој, дужина саслушавања, неразумијевање, страх од непознатих посљедица или од наговијештене могућности затварања могу навести дијете да призна оно за шта није криво. Ово је још вјероватније уколико се дјетету обећају награде, као напр: „можеш да идеш кући чим нам кажеш истину“, или давање обећања да ће добити лакше казне или бити ослобођено.

58. Дјетету које се саслушава мора бити доступан правни или други одговарајући заступник, и оно мора бити у стању да захтијева присуство родитеља током саслушања. Морају се посебно испитати начини саслушавања који ће обезбиједити да дијете свједочи добровољно, а не присилно, узимајући у обзир све околности, као и то да свједочење буде поуздано. Приликом разматрања добровољности и поузданости признања или исповијести дјетета, суд или други судски орган мора узети у обзир узраст дјетета, колико дуго је било затворено и испитивано и да ли је присутан правни или неки други савјетник, родитељ(и) или независни представник дјетета. Полицајци и други истражни органи треба да буду добро обучени у томе да избјегавају технике саслушавања и праксу које за резултат имају присилно или непоуздано признање или свједочење.

Присуство и испитивње свједока (члан 40. (2)(6)(IV))

59. Гаранција наведена у члану 40. (2)(6) (1У) Конвенције о правима дјетета наглашава да у малољетничком правосуђу треба водити рачуна о принципу једнакости супротстављених страна (т.ј. исти услови за одбрану и тужилаштво). Израз „да се испитује или да буду испитани“ се односи на чињеницу да постоје разлике у правним системима, поготову између оптужног (акузаторног) и истражног (инквизиторског) суђења. У овом другом систему, оптуженом се често дозвољава да испитује свједоке иако он/она ријетко користе ово право и препуштају саслушавање свједока адвокату или, када се ради о дјеци, другом одговарајућем органу. Међутим, и даље је значајно да адвокат или неки други представник обавијесте дијете о могућности испитивања свједока, као и о могућности да му се дозволи да изрази своје мишљење у вези са тим, а том мишљењу треба посветити дужну пажњу сходно узрасту и зрелости дјетета (члан 12.).

Право на жалбу (члан 40.(2)(6)(IV))

60. Дијете има право да се жали на одлуку којом се проглашава кривим према оптужби(ама) против њега и на изречене мјере које су посљедица ове пресуде о кривици. О овој жалби треба да одлучује виши, надлежни, независни и непристрасни орган власти или судски орган, другим ријечима, орган који испуњава исте стандарде и захтјеве као и онај који је обрађивао случај у првом степену. Гаранција је слична оној наведеној у члану 14(5) МКГПП. Ово право на жалбу није ограничено на најтежа дјела.

61. Чини се да је из овог разлога мањи број држава потписница изразило резерве према овој одредби како би се ограничило право дјетета да се жали на тежа крвична дјела и/или казну затвора. Комитет подсјећа државе потписнице МКГПП да слична одредба стоји у члану 14(5) истог документа. У свјетлу члана 41.Конвенције о правима дјетета, то значи да се овим чланом сваком дјетету коме се суди обезбјеђује право на жалбу. Комитет препоручује државама потписницама да повуку своје резерве на одредбу члана 40. (2)(б)(У).

Бесплатна помоћ преводиоца (члан 40. (2)(VI))

62. Ако дијете не може да разумије или не говори језик који се користи у систему малољетничког правосуђа, оно има право на бесплатну помоћ преводиоца. Ова помоћ не треба да буде ограничена само на суђење већ мора бити на располагању дјетету у свим фазама поступка малољетничког правосуђа. Такође је значајно да је преводилац обучен за рад са дјецом, јер употреба и разумијевање њиховог матерњег језика се може разликовати од онога којег користе одрасли. Недостатак знања и/или искуства у том смислу може бити препрека да дијете у потпуности разумије питања која се постављају и може угрозити његово право на поштено суђење и ефикасну партиципацију. Услов који почиње са „ако“, у случају да дијете не може да разумије или говори језик који се користи“, значи да напр. дијете страног поријекла или другог народа, које - осим свог матерњег језика - разумије и говори званични језик, не мора да има бесплатну помоћ преводиоца.

63. Комитет, такође, жели да скрене пажњу државама потписницама на дјецу са оштећеним слухом или другим сметњама у развоју. У духу члана 40. (2)(VI) и у складу са посебним мјерама заштите за дјецу за сметњама у развоју из члана 23, Комитет препоручује државама потписницама да дјецу са оштећеним слухом или другим сметњама у развоју обезбиједи адекватну и ефикасну помоћ добро обучених стручњака, напр. у говору за глувонијеме, уколико су они предмет поступка у малољетничком правосуђу (у овом контексту види такође општи коментар бр.9 (права дјецe са сметњама у развоју) Комитета за права дјетета.

Пуно поштовање приватности (члан 16.и 40. (2)(б)(VII))

64. Право дјетета на поштовање приватности у свим фазама поступка је одраз права на заштиту приватности садржаног у члану 16.Конвенције. „Све фазе поступка“ обухвата вријеме од првог контакта са органима за спровођење закона (напр. захтјев за давање података и идентификацију) па све до коначне одлуке надлежног органа власти или изласка из режима надзора, старања или лишавања слободе. У контексту који се овдје обрађује, то значи да треба избјећи штету коју изазива непримјерено објављивање у јавности или поступак етикетирања. Није дозвољено објављивање било каквих података којима се малољетни починилац може идентификовати, из разлога стигматизације, као и због тога што то може утицати на доступност школовању, запошљавању или на безбједност дјетета. То значи да орган власти треба да буде веома опрезан код давања изјава за медије у вези са преступима за које се наводи да су их починила дјеца и да их ограниче на само изузетне случајеве. Они морају предузети мјере гаранције да дјеца не буду идентификована у овим информацијама за штампу. Новинари који прекрше право на приватност

дјетета у сукобу са законом треба да буду кажњени дисциплински, а када је то неопходно (напр. ако се то понови) треба примијенити и кривичне законске санкције.

65. У циљу заштите приватности дјетета, многе државе потписнице имају правило - уз могуће повремене изузетке - да суђење или друга саслушања дјетета оптуженог за кршење кривичног закона треба да се одвијају иза затворених врата. Правило дозвољава присуство експерата и других стручњака уз посебну дозволу суда. Отворена суђења у малољетничком правосуђу треба да буду могућа у строго дефинисаним случајевима и по писменој одлуци суда. На такву одлуку дијете треба да има право жалбе.

66. Комитет препоручује да све државе потписнице уведу правило да се судска и друга саслушања дјетета у сукобу са законом одржавају без присуства јавности. Изузеци од овог правила треба да буду врло ограничени и прецизно дефинисани законом. Пресуда/одлука суда треба да буде објављена на отвореној сједници суда на начин који не открива идентитет дјетета. Право на приватност (члан 16.) захтијева од свих стручних људи који се баве примјеном мјера донесених од стране суда или неког другог надлежног органа, да у својим контактима са јавношћу задрже све информације које могу довести до идентификације дјетета. Шта више, право на приватност такође значи да евиденцију о малољетним преступницима треба чувати као строго повјерљиву и затворену за трећа лица, осим за оне који су директно укључени у истрагу и суђење и доношење одлуке о том случају. У смислу избјегавања стигматизације и/или осуде унапријед, евиденције о малољетним преступницима не би требало користити у поступцима за одрасле и накнадним случајевима који се односе на истог починиоца (види Пекиншка правила, правило 21.1 и 21.2) или да би се појачала будућа казна.

67. Комитет, такође, препоручује да државе потписнице уведу правила која би омогућила аутоматско брисање из кривичне евиденције имена дјетета које је починило преступ, пошто напуни 18 година, или за нека ограничена, тешка кривична дјела гдје је брисање могуће на захтјев дјетета; уколико је потребно под одређеним условима (напр. да није учинило преступ у року од двије године од посљедње пресуде).

Д. Мјере (види такође поглавље IV, одјељак Б у горњем тексту)

Алтернативне мјере у преткривичном поступку

68. Одлука да се покрене формални кривични поступак не мора обавезно да значи да се овај поступак за дијете мора и завршити формалном судском пресудом. У складу са примједбама датим горе у одјељку Б, Комитет жели да нагласи да надлежни органи власти - у већини држава јавно тужилаштво - треба стално да испитују могућности примјене мјера које су алтернатива судској пресуди. Другим ријечима, треба континуирано радити на одговарајућем закључивању случаја, нуђењем мјера попут горе поменутих у одјељку Б. Природа и трајање ових мјера које понуди тужилаштво може бити захтјевнија, уз неопходну правну или другу врсту одговарајуће помоћи дјетету. Дјетету треба објаснити да је спровођење таквих мјера начин да се обустави формални кривични поступак у оквиру закона за малољетнике, који ће бити окончан уколико се мјера буде одвијала на задовољавајући начин.

69. У овом поступку предлагања мјера које су алтернатива судској пресуди на нивоу тужиоца, људска права дјетета и мјере правне заштите треба да буду у потпуности поштована. У том смислу, Комитет се позива на препоруке изнесене у горњем параграфу 27, који се и овдје једнако примјењује.

Пресуде суда/судије за малољетнике

70. По обављеном поштену и праведном суђењу у складу са чланом 40. Конвенције (види поглавље IV, одјељак Д у горњем тексту), доноси се одлука о мјерама које се изричу дјетету за које је утврђено да је криво за наведено(а) дјело(а). Закон мора да обезбиједи за суд/судију или неко друго надлежно, независно и непристрасно тијело или судски орган, широки спектар могућих алтернатива институционалном старању и лишавању слободе, побројаних у члану 40. (4) Конвенције, а које не морају бити и коначне, како би се осигурало да лишавање слободе буде коришћено само као посљедња могућа мјера и у најкраћем могућем периоду (члан 37. б) Конвенције).

71. Комитет жели да нагласи да реакција на дјело треба увијек да буде сразмјерна не само околностима и тежини дјела, већ и узрасту, нижом кривичном одговорности, околностима и потребама дјетета, као и разним, а посебно дугорочним потребама друштва. Принцип који се ослања само на кажњавање није у складу са водећим принципима малољетничког правосуђа садржаним у члану 40. (1) Конвенције (види горе параграф 5-14). Комитет поново наглашава да тјелесно кажњавање као казна представља кршење ових принципа као и члана 37. који забрању све облике окрутног, нечовјечног и понижавајућег поступања или кажњавања (види такође општи коментар Комитета бр. 8(2006) (Право дјетета на заштиту од тјелесног кажњавања или другог окрутног или понижавајућег облика кажњавања). У случају тешких кривичних дјела код дјете, морају се размотрити мјере сразмјерне околностима починиоца и тежини дјела, укључујући и разматрање потребе за очување јавне безбједности и кажњавањем. У случају дјете, потреба за очувањем добробити и најбољег интереса дјетета и унапређења његове реинтеграције треба да има предност у односу на оваква разматрања.

72. Комитет напомиње да уколико је одлука о казни везана за узраст дјетета, а подаци о његовом узрасту су противрјечни, неујерљиви или несигурни, оно ће имати право на примјену правила да у сумњи треба пресудити у корист оптуженог (види параграфе 35 и 39 у горњем тексту).

73. Што се тиче мјера које су алтернатива лишавању слободе/институционалном старању, постоји читав низ искустава у коришћењу и спровођењу тих мјера. Државе потписнице би требало да користе ова искуства и развију и примјењују ове алтернативе прилагођавајући их сопственој култури и традицији. Подразумијева се да се мјере које укључују присилни рад или мучење или нечовјечно и понижавајуће поступање морају изричито забранити, а оне који су одговорни за те незаконите праксе треба привести правди.

74. Након ових општих примједби, Комитет жели да скрене пажњу на мјере које су забрањене по члану 37. (а) Конвенције и на лишавање слободе.

Забрана смртне казне

75. Члан 37. (а) Конвенције реafirмише међународно признати стандард (види такође члан 6. (5) МКГПП да се смртна казна не може изрећи за кривично дјело почињено од особе која је у то вријеме била млађа од 18 година. Иако је текст прецизан, неке државе потписнице претпостављају да ово правило забрањује само извршење смртне казне за особе млађе од 18 година. Међутим, код овог правила, експлицитни и одлучујући критеријум јесте узраст у вријеме када је дјело учињено. То значи да смртна казна не може бити изречена за кривично дјело које је учинила особа која је у вријеме извршења дјела била млађа од 18 година, без обзира на његове/њене године у вријеме суђења, изрицања пресуде или извршења казне.

76. Комитет препоручује да неколико држава потписница које то још нису учиниле, укину смртну казну за сва кривична дјела почињена од стране особа млађих од 18 година и да укину извршење смртних казни за те особе док се у потпуности не усвоје законске мјере које забрањују смртну казну над дјецом. Изречену смртну казну треба измијенити у казну која је у потпуности усклађена са Конвенцијом о правима дјетета.

Нема доживотне казне затвора без условног отпуста

77. Ни једно дијете које је у вријеме извршења кривичног дјела било млађе од 18 година, не треба осудити на доживотну казну затвора без могућности ослобађања или условног отпуста. За све пресуде изречене дјечи, треба да постоји реална могућност ослобађања која ће се редовно разматрати. У том смислу, Комитет се позива на члан 25. Конвенције који предвиђа право да се повремено преиспитају сви случајеви дјеце смјештене ради старања, заштите или третмана. Комитет подсјећа државе потписнице које дјечи изричу доживотну казну затвора уз могућност ослобађања или условног отпуста, да ова казна мора бити у потпуности усклађена са циљевима малољетничког правосуђа уграђеним у члан 40. (1) Конвенције чијој реализацији треба тежити. То, поред осталог, значи да дијете осуђено на казну затвора треба да стиче образовање, да се са њим поступа и о њему стара са циљем да буде ослобођено, да се реинтегрише и оспособи за преузимање конструктивне улоге у друштву. То, такође, захтијева редовно праћење развоја и напретка дјетета како би се могло одлучити о његовом могућем ослобађању. Обзиром на вјероватноћу да ће доживотна казна затвора дјетета отежати, ако не и учинити немогућим, остваривање циљева малољетничког правосуђа, упркос могућности ослобађања, Комитет наглашава препоруку државама потписницама да укину све облике доживотне казне затвора за дјела која су учинила дјеца млађа од 18 година.

Е. Лишавање слободе, укључујући притвор у преткривичном поступку и затворску казну након суђења

78. Члан 37. Конвенције садржи водеће принципе за примјену мјере лишавања слободе, процедуралних права сваког дјетета лишеног слободе и одредбе које се односе на поступање са и услове за дјецу лишену слободе.

Основни принципи

79. Основни принципи код примјене лишавања слободе су: (а) хапшење, притвор или затварање малољетника треба обавити у складу са законом и само као посљедњу могућу мјеру и у најкраћем погодном периоду; и (б) ни једно дијете не смије бити лишено слободе на незаконит или произвољан начин.

80. Комитет са забринутошћу констатује да у многим земљама дјеца пропадају проводећи мјесеце, чак и године у притворима током преткривичног поступка, што представља грубо кршење члана 37. (б) Конвенције. Државе потписнице морају имати на располагању ефикасан пакет алтернативних мјера (види поглавље IV, одјељак Б, горе) како би испуниле своју обавезу по члану 37. (б) Конвенције да се лишавање слободе користи само као посљедња могућа мјера. Коришћење ових алтернативних мјера мора бити пажљиво организовано, више да би се смањила употреба преткривичног притвора, него да би се „проширила мрежа” санкционисане дјеце. Исто тако, државе потписнице треба да предузму одговарајуће законске и друге мјере ради мањег коришћења преткривичног притвора. Примјена преткривичног притвора као казне представља кршење претпоставке невиности. Закон треба прецизно да наведе неопходне услове који одређују да ли дијете смјестити или држати у преткривичном притвору, посебно да осигура његово појављивање у судском поступку, као и да дефинише да ли он/она представља непосредну опасност по себе или друге. Трајање преткривичног притвора треба да буде законом ограничено и редовно разматрано.

81. Комитет препоручује државама чланицама да обезбиједи да дијете може бити пуштено из преткривичног притвора што прије, и ако је неопходно, под одређеним условима. Одлуке у вези са преткривичним притвором, укључујући и његово трајање, треба да доносе надлежни, независни и непристрасни органи или правосудни органи, а дјетету треба обезбиједити правну и другу одговарајућу помоћ.

Процедурална права (члан 37. (д))

82. Свако дијете лишено слободе има право да одмах добије правну и другу одговарајућу помоћ, као и право да постави питање законитости свог лишавања слободе пред судом или другим надлежним, независним и непристрасним органом, као и на хитну одлуку о сваком таквом питању.

83. Свако дијете које је ухапшено или лишено слободе треба довести пред надлежни орган како би се у року од 24 часа испитала законитост његовог (даљег) лишавања слободе. Комитет такође препоручује земљама потписницама да осигурају стриктне законске одредбе по којима се законитост преткривичног притвора редовно разматра, пожељно сваке двије недјеље. У случају да условни отпуст дјетета, тј. примјена алтернативних мјера, није могућа, против дјетета треба поднијети званичну кривичну пријаву за дјела које је наводно починило и треба га извести пред суд или други надлежни, независни и непристрасни орган или судски орган, најкасније у року од 30 дана од ступања на снагу његовог преткривичног притвора. Свјестан праксе да се судски претреси одлажу, често више него једном, Комитет апелује на државе потписнице да уведу правне одредбе којима се осигурава да суд/судија за малољетнике или други надлежни орган донесе коначну одлуку о оптужбама, најкасније у року од шест мјесеци након њиховог изношења.

84. Право на постављање питања законитости лишавања слободе укључује не само право на жалбу, већ такође и право на приступ суду или другом надлежном, независном или непристрасном органу или судском органу, у случајевима када је лишавање слободе административна одлука (тј. када је донесе полиција, тужилац и други надлежни орган). Право на хитну одлуку значи да одлука мора бити донесена што прије, напр. у року или не касније од двије недјеље пошто је постављено питање њене законитости.

Поступање и услови (члан 37. (ц))

85. Свако дијете лишено слободе треба да буде одвојено од одраслих. Дијете лишено слободе не може бити смјештено у затвор или у другу установу за одрасле. Постоји мноштво доказа да смјештај дјеце у затворе или тамнице за одрасле угрожава њихову безбједност, добробит и могућност да се у будућности ослободе криминалног понашања и реинтегришу у друштво. Дозвољени изузетак од правила да се дјеца одвајају од одраслих, наведен у члану 37. (ц) Конвенције, „осим ако се сматра да је у најбољем интересу дјетета да се тако не поступи“, треба тумачити уско; најбољи интерес дјетета не значи оно што одговара државама потписницама. Државе потписнице треба да установе посебне објекте за дјецу лишено слободе, што укључује и посебне кадрове усмјерене на дијете, особље, политику и праксу.

86. Ово правило не значи да дијете смјештено у установу за дјецу мора да буде премјештено у установу за одрасле чим напуни 18 година. Његов даљи боравак у установи за дјецу би требало да буде омогућен уколико је то у његовом најбољем интересу и ако то није супротно интересу млађе дјеце у тој установи.

87. Свако дијете лишено слободе има право да одржава контакт са својом породицом путем преписке и посјета. Да би се олакшале посјете, дијете треба да буде смјештено у установу која је што је могуће ближа мјесту пребивања његове породице. Изузетне околности које могу ограничити овај контакт треба да буду јасно дефинисане законом, а не препуштене дискрецији надлежних органа власти.

88. Комитет скреће пажњу државама потписницама на Правила Уједињених нација о заштити малољетника лишених слободе, која је усвојила Генерална скупштина, резолуцијом 45/113 од 14.12.1990. Комитет апелује на државе потписнице да у потпуности примјењују ова правила, водећи при том рачуна, у мјери у којој је то релевантно, о Стандардним минималним правилима за поступање са затвореницима (види такође правило 9 Пекиншких правила). У том смислу, Комитет препоручује државама потписницама да ова правила укључе у своје националне законе и прописе и да их учине доступним на националном или регионалном језику, свим људима од струке, невладиним организацијама и добровољцима који се баве малољетничким правосуђем.

89. Комитет жели да нагласи да у свим случајевима лишавања слободе, поред осталог, треба узети у обзир и доље наведене принципе и правила:

- Дјецу треба обезбиједити физичко окружење и смјештај који су у складу са рехабилитационим циљевима резиденцијалног смјештаја, а дужну пажњу треба посветити њиховим потребама за приватношћу, „sensory stimuli“, могућностима да се друже са својим

вршњацима и да се баве спортом, физичким вјежбама, умјетношћу и слободним активностима;

- Свако дијете у узрасту обавезног образовања има право на образовање које одговара његовим потребама и способностима и које је осмишљено да га припреми за повратак у друштво; исто тако, свако дијете би требало, када је то изводљиво, да добије стручно образовање у областима које га могу припремити за будуће запослење;
- Свако дијете има право на љекарски преглед по пријему у притвор/поправни дом и током свог боравка у установи мора имати медицинску заштиту, која ће му бити пружена, тамо гдје је то могуће, у здравственим установама и службама у друштвеној заједници;
- Особље у установи треба да унапређује и подстиче честе контакте дјетета са широм друштвеном угледних спољних организација, као и да му омогући да посећује свој дом и породицу;
- Принуда или сила се могу користити само када дијете представља непосредну опасност од повређивања себе или других, и само када су исцрпљена сва друга средства контроле. Употреба принуде или силе, укључујући физичку, механичку или медицинску принуду, треба да буде под непосредном и директном контролом медицинских радника и/или психолога. То никада не смије бити средство кажњавања. Особље у објекту мора да прође кроз обуку о стандардима, а чланови особља који примјењују принуду или силу и том приликом крше правила и стандарде, треба да буду на одговарајући начин кажњени;
- Свака дисциплинска мјера мора водити рачуна о очувању урођеног достајанства малољетника и основним циљевима институционалног старања; дисциплинске мјере у кршењу одредби члана 37. Конвенције морају бити строго забрањене, укључујући тјелесно кажњавање, смјештај у тамницу, самицу или неки други облик кажњавања који може штетно да утиче на физичко или ментално здравље или добробит дотичног дјетета;
- Свако дијете треба да има право да поставља захтјеве или да се жали централној управи, судском органу или другом одговарајућем независном органу, без цензурисања садржаја, као и да без одлагања буде обавијештено о одговору; дјеца треба да буду обавијештена о овим механизмима који треба да им буду лако доступни;
- Независни и квалификовани контролори треба да имају овлашћења да врше редовну контролу и да предузимају ненајављене контроле на сопствену иницијативу; уз посебан акценат на разговору са дјецом у установама, у повјерљивом окружењу.

V. ОРГАНИЗАЦИЈА МАЛОЉЕТНИЧКОГ ПРАВОСУЂА

90. У циљу обезбјеђења пуне примјене принципа и права о којима је било ријечи у претходним параграфима, неопходно је успоставити ефикасну организацију и свеобухватан систем малољетничког правосуђа. Као што је наведено у члану 40. (3) Конвенције о правима дјетета, државе потписнице ће настојати да унаприједи успостављање закона, процедура, органа власти и институција које се посебно односе на дјецу у сукобу са кривичним законом.

91. Како треба да изгледају основне одредбе ових закона и процедура, објашњено је у овом општем коментару. Многе и друге одредбе су препуштене дискрецији држава потписница. То се такође односи на форму ових закона и процедура. Они могу бити садржани у посебним поглављима општег закона о кривично-правном поступку или у посебном акту или закону о малољетничком правосуђу.

92. Свеобухватни систем малољетничког правосуђа даље захтијева формирање специјализованих јединица у оквиру полиције, правосуђа, судског система, тужилаштва, као и посебних заступника или других представника који пружају правну или другу одговарајућу помоћ дјетету.

93. Комитет препоручује државама потписницама да формирају судове за малољетнике као посебне јединице или у склопу постојећих регионалних/окружних судова. Тамо гдје то из практичних разлога није одмах изводљиво, државе потписнице треба да обезбиједје постављање специјалних судија или магистрата који ће се бавити случајевима малољетничког правосуђа.

94. Поред тога, потребно је установити специјализоване службе, као што су оне за праћење лица условно пуштених на слободу, правно савјетовалиште или службу за надзор, поред специјализованих објеката, као што су напр. центри за дневни третман, а тамо гдје је потребно, објекте за резиденцијално старање и рад са малољетним преступницима. У таквом систему малољетничког правосуђа, ефикасна координација активности свих специјализованих јединица, служби и објеката биће константно унапређивана.

95. Из извјештаја многих држава потписница се види да невладине организације могу да имају и играју значајну улогу не само у превенцији малољетничке деликвенције као такве, већ и у вршењу малољетничког правосуђа. Комитет стога препоручује државама потписницама да раде на томе да се ове организације активно укључе у развој и спровођење свеобухватне политике малољетничког правосуђа и да им обезбиједје потребне ресурсе за њихов ангажман.

VI. ПОДИЗАЊЕ СВИЈЕСТИ И ОБУКА

96. Дјеца преступници често добијају негативан публицитет у медијима, што доприноси стварању дискриминаторских и негативних стереотипа о овој дјечи, а често и о дјечи уопште. Оваква негативна слика криминализације дјеце преступника се често заснива на погрешној интерпретацији и/или погрешном схватању узрока малољетничке деликвенције, што редовно изазива позиве за строжијим приступом (напр. толеранција нула, три протеста и идеш напоље, мандатне казне, суђење у судовима за одрасле и друге углавном казнене мјере). У циљу стварања позитивног окружења у коме постоји боље разумијевање коријена малољетничке деликвенције и приступ социјалном проблему заснован на правима, државе чланице треба да воде, промовишу и/или подржавају едукативне и друге кампање како би подигле свијест о потреби и обавези бављења дјецом за коју се наводи да су прекршила кривични закон, у складу са духом и словом Конвенције. У том смислу, државе потписнице треба да траже активан и позитиван ангажман чланова парламента, невладиних организација и медија, и да подрже њихове напоре за бољим

разумијевањем приступа базираном на правима, за дјецу која су била или јесу у сукобу са кривичним законом. За дјецу је од пресудног значаја, а посебно за ону која имају искутва са системом малољетничког правосуђа, да буду укључена у ове напоре на подизању свијести.

97. За квалитет малољетничког правосуђа је битно да сви људи од струке који у њему раде, а поред осталих, установе за спровођење закона и правосуђе, прођу одговарајућу обуку о садржају и значењу одредаба Конвенције уопште, посебно оних које су директно везане за свакодневну праксу. Ова обука треба да се организује на систематски начин и континуирано и не треба да буде ограничена на информације о релевантним националним и интернационалним правним одредбама. Она, поред осталог, треба да обухвати друштвене и друге узроке малољетничке деликвенције, психолошке и друге аспекте развоја дјеце, са посебним нагласком на женску дјецу и дјецу мањина или дјецу аутохтоних народа, културу и трендове у свијету младих, динамику групних активности и расположиве мјере за рад са дјецом у сукобу са кривичним законом, а посебно мјере које не укључују прибјегавање судским поступцима (види поглавље IV, одјељак Б, у горњем тексту).

VII. ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА, ЕВАЛУАЦИЈА И ИСТРАЖИВАЊЕ

98. Комитет је веома забринут што не постоје бар основни и несистематизовани подаци о, између осталог, броју и природи преступа које су починила дјеца, употреби и просјечном трајању притвора у преткривичном поступку, броју дјеце са којом се радило без прибјегавања мјерама које не укључују судске поступке (диверзионе мјере), броју осуђене дјеце и природи изречене казне. Комитет апелује на државе потписнице да систематизују податке прикупљене са разних страна, а који се односе на информације о пракси у вршењу малољетничког правосуђа и неопходне за развој, спровођење и евалуацију политика и програма које имају за циљ превенцију и ефикасну реакцију на малољетничку деликвенцију, у потпуности усклађене са принципима и одредбама Конвенције.

99. Комитет препоручује државама потписницама да врше редовне евалуације праксе коју примењују у малољетничком правосуђу, а посебно ефикасност предузетих мјера, укључујући оне које се односе на дискриминацију, реинтеграцију и рецидиве; најбоље би било да ове евалуације врше независне академске институције. Истраживање, као на примјер о неусклађеностима у вршењу малољетничког правосуђа, које могу довести до дискриминације, и о развоју у области малољетничке деликвенције, као што су ефикасни диверзиони програми или нове активности на помолу у малољетничкој деликвенцији, указало би на критичне тачке успјеха и забринутости. Важно је да се у ова истраживања укључе дјеца, посебно она која су била у контакту са дијеловима система малољетничког правосуђа. Приватност ове дјеце и повјерљив карактер њихове сарадње треба да буду у потпуности поштовани и заштићени. У том смислу, Комитет упућује државе потписнице на постојеће међународне смјернице о укључивању дјеце у истраживање.

11. Општи коментар број. 11:

ДОМОРОДАЧКА ДЈЕЦА И ЊИХОВА ПРАВА ПО КОНВЕНЦИЈИ

Увод

1. У Преамбули Конвенције о правима дјетета, државе потписнице предузимају „дужну пажњу значају и културних вриједности сваког народа за заштиту и складан развој дјетета“. Док се сва права садржана у Конвенцији примјењују на сву дјецу, без обзира да ли су урођеничка или не, Конвенција о правима дјетета је била прво језгро споразума о људским правима да обухвати конкретне референце на старосједилачку дјецу у великом броју одредаба.
2. Члан 30 Конвенције наводи да “У оним државама у којима постоје етничке, вјерске или језичке мањине или лица аутохтоног поријекла, дијете које припада таквој мањини или које је домородац, неће имати ускраћено право у заједници са другим члановима његове групе, да уживају сопствену културу, да исповиједа и манифестује своју сопствену вјеру или да користи свој сопствени језик. ”
3. Поред тога, члан 29. Конвенције предвиђа да „образовање дјетета буде усмјерено у припрему дјетета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумијевања, мира, толеранције, једнакости полова, пријатељства међу свим народима , етничким, националним и вјерским групама и лицима аутохтоног поријекла. ”
4. Члан 17. Конвенције такође специфично напомиње да ће стране уговорнице „подстицати средства јавног информисања да посвете посебну пажњу језичким потребама дјетета које припада мањинској групи или је домородац”.
5. Специфичне референце о домородачкој дјечи у Конвенцији су индикативне у препознавању да су потребне посебне мјере како би домородачка дјеца у потпуности уживала своја права. Комитет за права дјетета досљедно разматра ситуацију домородачке дјеце у периодичним извјештајима држава уговорница Конвенције. Комитет је примијетио да се домородачка дјеца суочавају са великим изазовима у остваривању њихових права и издао конкретне препоруке у том смислу у својим закључним запажањима. Домородачка дјеца настављају да доживљавају озбиљну дискриминацију супротно члану 2. Конвенције у низу области, укључујући приступ здравственој заштити и образовању, што је навело потребу да се усвоји овај општи коментар.
6. Поред Конвенције о правима дјетета, поједини уговори о људским правима су одиграли важну улогу у рјешавању ситуације домородачке дјеце и њиховог права да не буду дискриминисана, наиме, Међународна конвенција елиминације свих облика расне дискриминације , 1965, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, 1966, и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, 1966.
7. Конвенција Међународне организације рада број 169 о домородачким и племенским народима у независним државама, 1989. садржи одредбе које унапређују права домородачких народа и посебно истичу права домородачке дјеце у области образовања.

8. Године 2001, Комисија Уједињених нација за људска права именовала је специјалног извјестиоца о стању људских права и основних слобода домородачких народа, касније потврђено од стране Савјета за људска права у 2007. Савјет је затражио од Специјалног извјестиоца да обрати посебну пажњу на ситуацију домородачке дјеце и неколико препорука укључених у својим годишњим извјештајима који су фокусирани на њихове специфичне ситуације.

9. Године 2003, Стални форум УН о питањима урођеника је одржао своју другу сједницу на тему домородачке дјеце и омладине, а исте године је Комитет за права дјетета одржао годишњи Дан опште расправе о правима домородачке дјеце и усвојио је посебне Препоруке првенствено за државе чланице, али и ентитете Уједињених нација, механизма људских права, цивилног друштва, донатора, Свјетске банке и регионалне развојне банке.

10. Године 2007, Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је Декларацију о правима домородачких народа која пружа важне смјернице о правима домородачких народа, укључујући посебне референце на права домородачке дјеце у бројним областима.

Циљеви и структура

11. Овај општи коментар о правима домородачке дјеце као што је предвиђено Конвенцијом о правима дјетета ослања се на правни развој и иницијативе наведене изнад.

12. Примарни циљ овог општег коментара је да пружи државама упутство о томе како да спроводе своје обавезе из Конвенције у односу на домородачку дјецу. Комитет заснива овај општи коментар на свом искуству у тумачењу одредаба Конвенције у односу на домородачку дјецу. Штавише, општи коментар се заснива на препорукама усвојеним на дану генералне расправе о домородачкој дјечи из 2003. и одражава консултативни процес са релевантним заинтересованим странама, укључујући и саму домородачку дјецу.

13. Општи коментар има за циљ да истражи конкретне изазове које спречавају домородачку дјецу од могућности да у потпуности уживају своја права и нагласи посебне мјере које се предузимају од стране државе како би се гарантовало ефективно остваривање права дјетета домородачког поријекла. Штавише, општи коментар настоји да подстакне добре праксе и истакне позитивне приступе у практичној примјени права за домородачку дјецу.

14. Члан 30. Конвенције и право на уживање културе, религије и језика су кључни елементи у овом општем коментару, међутим циљ је да истражи различите одредбе које захтијевају посебну пажњу на њихову примјену у односу на домородачку дјецу. Посебан нагласак је стављен на међусобни однос релевантних одредби, посебно са општим принципима Конвенције идентификованих од стране Комитета, наиме, недискриминације, најбољег интереса дјетета и право на живот, опстанак и развој и право да буде саслушан.

15. Комитет констатује да Конвенција садржи референце како за мањине и домородачку дјецу. Одређене референце у овом општем коментару могу бити релевантне за дјецу из мањинских група и Комитет може да одлучи у будућности да се припреми општи коментар конкретно о правима дјеце која припадају мањинским групама.

Члан 30. и опште обавезе држава

16. Комитет подсјећа на блиску везу између члана 30. Конвенције о правима дјетета и члана 27. Међународног пакта о грађанским и политичким правима. Оба члана посебно предвиђају право, у заједници са другим члановима његове групе, да уживају сопствену културу, да исповједа сопствену вјеру или да користи свој сопствени језик. Основно право је замишљено као индивидуално и колективно и важно је признање колективних традиција и вриједности у домородачким културама. Комитет констатује да право на остваривање културних права међу домородачким народима може бити уско повезано са коришћењем традиционалне територије и коришћењем својих ресурса²³.

17. Иако се члан 30. изражава у негативном смислу, ипак признаје постојање "права" и захтијева да „не смије да буде ускраћено”. Сходно томе, држава уговорница је бавезна да осигура постојање и остваривање овог права који су заштићени од евентуалног ускраћивања или кршења. Комитет се слаже са Комитетом за људска права да су позитивне мјере заштите потребне, не само против аката стране државе, да ли преко својих законодавних, судских или административних органа, али и против аката других лица у држави потписници²⁴.

18. У том контексту, Комитет такође подржава Комитет за елиминацију расне дискриминације и позива државе потписнице да признају и поштују аутохтоне различите културе, историју, језик и начин живота као обogaћење културног идентитета државе и да промовише своје очување²⁵.

19. Присуство домородачких народа је основано од стране самоидентификације као фундаменталног критеријума за утврђивање њиховог постојања²⁶. Не постоји обавеза за државе потписнице да званично признају домородачке народе да би им омогућиле да остваре своја права.

20. На основу својих коментара извјештаја држава уговорница, Комитет за права дјетета је примијетио да у спровођењу својих обавеза према Конвенцији многе државе потписнице не посвећују довољну пажњу правима домородачке дјеце и промоцији њиховог развоја. Комитет сматра да посебне мјере путем закона и политике за заштиту домородачке дјеце треба предузети у консултацији са заинтересованим заједницама²⁷ и уз учешће дјеце у консултативном процесу, како је предвиђено чланом 12. Конвенције. Комитет сматра да консултације треба да се активно спроводе од стране власти или других субјеката држава уговорница на начин који је културно одговарајући, гарантује доступност информацијама свим странкама и обезбјеђује интерактивну комуникацију и дијалог.

21. Комитет позива државе потписнице да обезбиједи да је одговарајућа пажња посвећена члану 30. у имплементацији Конвенције. Државе потписнице треба да обезбиједи детаљне информације

²³ Комитет за људска права, Општи коментар бр 23 на члан 27, CCPR/C/Rev.1/Add.5, 1994, пар. 3.2, 7. Препоруке CRC дан опште расправе о правима домородачке дјеце, 2003, пар. 4.

²⁴ Комитет за људска права, Општи коментар бр 23 на члан 27, CCPR/C/Rev.1/Add.5, 1994, пар. 6.1.

²⁵ Комитет за укидање расне дискриминације, Општа препорука бр 23 домородачких народа, 1997, садржана у A/52/18, Анекс В.

²⁶ Конвенција МОП о домородачким и племенским народима у независним државама бр. 169, члан 1 (2).

²⁷ Конвенција МОП број 169, чланци 2, 6, 27.

у својим периодичним извјештајима у складу са Конвенцијом о посебним мјерама које се предузимају у циљу гарантовања да домородачка дјеца уживају права предвиђена у члану 30.

22. Комитет подвлачи да се културне праксе предвиђене чланом 30. Конвенције морају вршити у складу са другим одредбама Конвенције и ни под којим околностима се не могу оправдати ако се сматрају штетним за достојанство дјетета, здравље и развој²⁸. Уколико штетне праксе буду присутне, између осталог, рани бракови и генитално сакаћење, државе потписнице треба да раде заједно са домородачким заједницама како би се обезбиједило њихово искорјењивање. Комитет апелује на државе потписнице да развију и спроведу кампање за подизање свијести, образовне програме и законодавство у циљу промјене ставова и адресе родне улоге и стереотипе који доприносе штетним праксама²⁹.

Општи принципи (чл. 2, 3, 6 и 12 Конвенције)

Недискриминација

23. Члан 2. предвиђа обавезу држава уговорница да осигурају права сваког дјетета у оквиру својих надлежности, без дискриминације било које врсте. Недискриминација је идентификована од стране Комитета, као општи принцип од суштинског значаја за спровођење свих права садржаних у Конвенцији. Домородачка дјеца имају неотуђиво право да буду ослобођена од дискриминације. У циљу ефикасније заштите дјецe од дискриминације, обавеза држава потписница је да осигурају да се принципи недискриминације огледају у свим домаћим законодавствима и непосредно се могу примјенити и на одговарајући начин пратити и спроводити кроз правосудне и управне органе. Дјелотворни правни лијекови треба да буду благовремени и приступачни. Комитет истиче да су продужене обавезе држава уговорница не само према јавности, већ и на приватном сектору.

24. Као што је раније наведено у општем коментару Комитета бр. 5 о општим мјерама спровођења, обавеза недискриминације захтијева од држава да активно идентификују појединачну дјецу и групе дјецe чије признавање и остваривање права може да захтијева посебне мјере. На примјер, Комитет истиче посебно, потребу за прикупљање података који би били раздвојени да би омогућио да дискриминација или потенцијална дискриминација буде идентификована. Обрађујући се, дискриминација може надаље захтијевати промјене у законодавству, управи и алокације ресурса, као и образовне мјере да промијене ставове³⁰.

25. Комитет, путем извјештаја држава уговорница, примећује да су домородачка дјеца међу оном дјецом која захтијевају позитивне мјере како би се елиминисали услови који доводе до дискриминације и да обезбиједи њихово уживање права по Конвенцији на једнаком нивоу са другом дјецом. Посебно, стране уговорнице се позивају да размотре примјену посебних мјера како би се осигурало да домородачка дјеца имају приступ одговарајућим културним услугама у

²⁸ УНИЦЕФ преглед број 11, заштита права домородачке дјецe, 2004, стр. 7.

²⁹ CRC, Општи коментар бр 4, здравље адолесцената, 2003, параграф 24.

³⁰ CRC, Општи коментар бр 5 о општим мјерама спровођења Конвенције, 2003, пар. 12.

области здравља, исхране, образовања, спорта, рекреације и социјалних услуга, становања, хигијенских услова и малољетничког правосуђа.³¹

26. Међу позитивним мјерама које је потребно предузети од стране држава чланица је разврстано прикупљање података и развоја индикатора за потребе идентификовања постојећих и потенцијалних области дискриминације домородачке дјеце. Идентификација недостатака и препрека на уживање права домородачке дјеце је од суштинског значаја како би се спровеле одговарајуће позитивне мјере кроз законодавство, алокацију ресурса, политику и програме.³²

27. Државе потписнице треба да обезбиједи да јавне информације и едукативне мјере које су предузете да се позабаве дискриминацијом домородачке дјеце. Обавеза из члана 2. у вези са члановима 17, 29.1 (д) и 30. Конвенције захтијева од држава да развију јавне кампање, дисеминацију материјала и образовних програма, обје у школама и за професионалце, фокусираним на права домородачке дјеце и елиминацију дискриминаторних ставова и пракси, укључујући и расизам. Штавише, државе потписнице треба да обезбиједи значајне могућности за домородачку и недомородачку дјецу да разумију и поштују различите културе, вјере и језик.

28. У периодичним извјештајима Комитету, државе потписнице треба да идентификују програме и мјере предузете за рјешавање проблема дискриминације домородачке дјеце у односу на Декларацију и Програм акције који је усвојен 2001. на Свјетској конференцији против расизма, дискриминације, ксенофобије и нетолеранције³³.

29. У изради посебних мјера, државе чланице треба да размотре потребе домородачке дјеце која се могу суочити са више аспеката дискриминације и такође узети у обзир различиту ситуацију домородачке дјеце у руралним и урбаним срединама. Посебну пажњу треба посветити дјевојчицама, како би се осигурало да уживају своја права на једнакој основи као и дјечаци. Државе потписнице треба да обезбиједи надаље посебне мјере рјешавања права домородачке дјеце са сметњама у развоју³⁴.

Најбољи интереси дјетета

30. Примјена принципа најбољих интереса дјетета на домородачку дјецу захтијева посебну пажњу. Комитет констатује да је најбољи интерес дјетета замишљен и као колективно и индивидуално право, а да примјена овог права на домородачку дјецу као групу захтева разматрање како се право односи на колективна културна права. Домородачка дјеца не добијају увијек посебну пажњу коју заслужују. У неким случајевима, њихова ситуација посебно је била скривана другим питањима од ширег интереса за домородачке народе, (укључујући и права на земљу и политичке репрезентације)³⁵. У случају дјеце, најбољи интереси дјетета не могу се занемарити или кршити у жељи за најбољим интересима групе.

³¹ Препоруке CRC Дан генералне расправе о правима домородачке дјеце, 2003, пар. 9.

³² Исто, пар. 6.

³³ Препоруке CRC дан генералне расправе о правима домородачке дјеце, 2003, пар. 12.

³⁴ Конвенција о правима особа са инвалидитетом, преамбула. Декларација Уједињених нација о правима домородачких народа и А/RES/61/295 и члановима 21, 22.

³⁵ УНИЦЕФ, Преглед број 11, заштита права домородачке дјеце, 2004, стр. 1.

31. Када се од државних органа, укључујући и законодавне, тражи да процијене најбољи интерес домородачког дјетета, они треба да размотре права домородачког дјетета на властиту културу и његове потребе да се таква права остварују колективно са члановима његове групе. Што се тиче законодавства, политике и програма који утичу на домородачку дјецу, домородачка заједница би требало да буде консултована и да јој се да прилика да учествује у процесу одлучивања о томе како се најбољи интереси домородачке дјеце могу остварити у културолошко прихвљивом маниру. Такве консултације би требало да, колико је то могуће, укључују значајно учешће домородачке дјеце.

32. Комитет сматра да може постојати разлика између најбољег интереса појединог дјетета, као и најбољег интереса дјеце као групе. У одлукама које се тичу једног индивидуалног дјетета, обично судске одлуке или административне одлуке, најбољи интерес специфичног дјетета је примарна брига. Међутим, по одређивању најбољег интереса дјетета треба узети у обзир колективна културна права дјетета.

33. Принцип најбољих интереса дјетета захтијева од држава да предузму активне мјере кроз своје законодавне, управне и судске системе који ће систематски примјењивати на принципе имајући у виду импликације својих одлука и поступака о дјечијим правима и интересима³⁶. Да би се ефективно гарантовало право домородачке дјеце такве мјере ће укључивати обуку и подизање свијести релевантних професионалних категорија о важности колективних културних права у вези са одређивањем најбољег интереса дјетета.

Право на живот, опстанак и развој

34. Комитет са забринутошћу примјећује да несразмјерно висок број домородачке дјеце живи у екстремном сиромаштву, стање које има негативан утицај на њихов опстанак и развој. Комитет је надаље забринут због високе стопе смртности одојчади и дјеце, као и неухрањености и болести међу домородачком дјецом. Члан 4. обавезује државе потписнице да рјешавају економска, социјална и културна права у максималној мјери својих расположивих ресурса и гдје је потребно са међународном сарадњом. Чланови 6. и 27. дају право дјечи на опстанак и развој, као и адекватан животни стандард. Државе треба да помогну родитељима и другима одговорним за домородачку дјецу да остваре ово право пружајући одговарајућу културну и материјалну помоћ и програме, нарочито у погледу исхране, одијевања и становања. Одбор наглашава потребу за државе потписнице да предузму посебне мјере како би се осигурало да домородачка дјеца имају право на адекватан животни стандард и да они, заједно са показатељима напретка, буду развијени у партнерству са домородачким народима, укључујући и дјецу.

35. Комитет понавља своје разумијевање развоја дјетета као што је наведено у његовом Општем коментару бр 5, као „холистичком концепту који обухвата физички, ментални, духовни, морални, психолошки и социјални развој дјетета“³⁷. Преамбула Конвенције наглашава значај традиција и културних вриједности сваког појединца, посебно са освртом на заштиту и складан развој дјетета.

³⁶ CRC, Општи коментар бр 5 о општим мјерама спровођења, 2003, пар. 12.

³⁷ Исто.

У случају домородачке дјеце чије су заједнице задржале традиционални начин живота, употреба традиционалног земљишта је од великог значаја за њихов развој и уживање културе³⁸. Државе потписнице треба пажљиво да размотре културни значај традиционалног земљишта и квалитет природног окружења и обезбеђује право дјетета на живот, опстанак и развој у највећој могућој мјери.

36. Одбор реafirмише значај Миленијумских циљева развоја (МЦР) и позива државе да сарађују са домородачким народима, укључујући и дјецу, како би се осигурало пуно остваривање Миленијумских циљева развоја у односу на домородачку дјецу.

Уважавање ставова дјетета

37. Комитет сматра да, у вези са чланом 12, постоји разлика између права дјетета као индивидуе да изрази своје мишљење и право да буде саслушано колективно, што омогућава дјецу као групи да се укључе у консултације о питањима који их се тичу.

38. Што се тиче индивидуалног аутохтоног дјетета, држава чланица има обавезу да поштује право дјетета да изрази своје мишљење у свим питањима која се тичу њега или ње, непосредно или преко заступника, и дају потребну тежину овом мишљењу, у складу са старости и зрелости дјетета. Оно се мора обавезно поштовати у било којем судском или административном поступку. Имајући у виду препреке које спрјечавају аутохтону дјецу у остваривању овог права, држава уговорница треба да обезбиједи окружење које подстиче слободно мишљење дјетета. Право да буде саслушано укључује право на репрезентацију, одговарајућу културну интерпретацију и такође право да не изрази своје мишљење.

39. Када се право примјењује на домородачку дјецу као групу, држава уговорница игра важну улогу у промовисању њиховог учешћа и треба да обезбиједи да они буду консултовани о свим питањима која их се тичу. Држава уговорница треба да осмисли посебне стратегије које гарантују да је њихово учешће ефикасно. Држава уговорница треба да осигура да се то право примјењује нарочито у школском окружењу, за алтернативну његу и у заједници уопште. Комитет препоручује државама уговорницама да блиско сарађују са домородачком дјецом и њиховим заједницама да се развијају, спроводе и евалуирају програме, политике и стратегије за имплементацију Конвенције.

Грађанска права и слободе (чл. 7, 8, 13-17. и 37. (а) Конвенције)

Пристап информацијама

40. Комитет подвлачи важност да медији посвете посебну пажњу језичким потребама домородачке дјеце, у складу са чланом 17. (д) и 30. Конвенције. Комитет охрабрује државе потписнице да подрже домородачку дјецу да имају пристап медијима на свом језику. Комитет подвлачи право домородачке дјеце на пристап информацијама, укључујући и на њиховим језицима, како би ефектно остварила своја права да буду саслушана.

³⁸ УНИЦЕФ Преглед број 11, заштита права домородачке дјеце, 2004, стр. 8.

Регистрација по рођењу, националност и идентитет

41. Државе потписнице су обавезне да осигурају да су сва дјеца регистрована одмах по рођењу и да су стекла држављанство. Регистрација по рођењу би требало да буде бесплатна и универзално доступна. Комитет је забринут да домородачка дјеца, у већој мјери него недомородачка дјеца, остају без матичне књиге рођених и у већем ризику да буду апатриди.

42. Стога, државе потписнице треба да предузму посебне мјере како би се осигурало да су домородачка дјеца, укључујући и ону која живе у удаљеним областима, прописно регистрована. Такве посебне мјере, договорене након консултација са заинтересованим заједницама, могу да укључују мобилне јединице, периодичне кампање за регистрацију рођења или означене канцеларије за регистрацију рођења у домородачким заједницама да се обезбиједи приступачност.

43. Државе потписнице треба да обезбиједи да су домородачке заједнице информисане о значају матичне књиге рођених и негативним импликацијама њеног одсуства на уживање других права за нерегистровану дјецу. Државе потписнице треба да обезбиједи да су подаци у том смислу на располагању домородачким заједницама на њиховим језицима и да се јавне кампање за подизање свијести спроводе у консултацији са заинтересованим заједницама³⁹.

44. Осим тога, узимајући у обзир чланове 8. и 30. Конвенције, државе потписнице треба да обезбиједи да домородачка дјеца добијају домородачка имена по избору родитеља, у складу са њиховим културним традицијама и право на очување његовог или њеног идентитета. Државе потписнице треба да успоставе националне законе који обезбјеђује да аутохтони родитељи имају могућност да дају предност у одабиру својих имена за своју дјецу.

45. Комитет скреће пажњу државама на члан 8. (2) Конвенције која потврђује да дијете које је незаконито лишено неких или свих елемената његовог или њеног идентитета обезбиједиће му се одговарајућа помоћ и заштита како би се успоставио брзо његов или њен идентитета. Комитет охрабрује државе потписнице да требају имати у виду члан 8. Декларације Уједињених нација о правима домородачких народа који дефинишу да се обезбиједи ефикасни механизми за превенцију, и обештећење за, било какву акцију која лишавала домородачке народе, укључујући и дјецу, од њихових етничких идентитета.

Породична средина и алтернативна брига**(чл. 5, 18. (ставови 1-2), 9-11, 19-21, 25, 27. (став 4) и 39. Конвенције)**

46. Члан 5. Конвенције захтијева од држава уговорница да поштују права, обавезе и дужности родитеља или тамо гдје је такав случај, чланова шире породице или заједнице, да се омогући, на начин који је у складу са развојним могућностима за сву дјецу, одговарајуће усмјеравање и савјетовање дјеце о правима признатим по Конвенцији. Државе потписнице треба да обезбиједи дјелотворне мјере које се спроводе за очување интегритета домородачких породица и заједница

³⁹ УНИЦЕФ Преглед број 11, заштита права домородачке дјеце, 2004, стр. 9.

помажући им у њиховим одговорностима за подизање дјетета у складу са члановима 3, 5, 18, 25. и 27. (3) Конвенције⁴⁰.

47. Државе потписнице треба да, у сарадњи са домородачким породицама и заједницама, прикупе податке о породичној ситуацији домородачке дјеце, укључујући дјецу у хранитељској породици и у процесу усвајања. Такве информације би требало да се користе за дизајн политике у вези са породичним окружењем и алтернативном његом домородачке дјеце у културно осетљивом начину. Одржавање најбољег интересе дјетета и интегритета домородачких породица и заједница треба да буду примарно разматрани у развоју, социјалној служби, здравственим и образовним програмима који утичу на домородачку дјецу⁴¹.

48. Поред тога, државе требају увијек обезбиједити да принцип најбољих интереса дјетета буде од преваходне важности у сваком смијештању аутохтоне дјеце у алтернативну бригу и у складу са чланом 20. (3) Конвенције води рачуна о потреби успостављања континуитета у васпитању дјетета као и етничком, религиозном, културном и језичком поријеклу дјетета. У државама уговорницама у којима су домородачка дјеца заступљена међу дјецом одвојеном од њиховог породичног окружења, посебно циљане мјере политике треба да буду развијене у сарадњи са домородачким заједницама како би се смањио број домородачке дјеце у алтернативним смјештајима и спријечио губитак њиховог културног идентитета. Конкретно, ако се аутохтоно дијете ставља у заштиту ван своје заједнице, држава уговорница треба да предузме посебне мјере да обезбиједи да дијете може да одржи свој културни идентитет.

Основно здравље и благостање

(чл. 6, 18. (став 3), 23, 24, 26, 27. (ставови 1-3) Конвенције)

49. Државе потписнице ће обезбиједити да сва дјеца уживају највиши могући стандард здравља и да имају приступ здравственој служби. Домородачка дјеца често пате од слабијег здравља него недомородачка дјеца због, између осталог, нижих или недоступних здравствених услуга. Комитет са забринутошћу констатује, на основу прегледа извјештаја држава уговорница, да се ово односи и на земље у развоју и развијене земаље.

50. Комитет позива државе потписнице да предузму посебне мјере како би се обезбиједило да домородачка дјеца нису дискриминисана против уживања највишег могућег здравственог стандарда. Комитет изражава забринутост због високе стопе смртности међу домородачком дјецом и примјећује да државе потписнице имају позитивну обавезу да осигурају да домородачка дјеца имају једнак приступ здравственим услугама, и за борбу против неухрањености како за бебе, дјецу и стопу смртности мајки.

51. Државе потписнице треба да предузму неопходне кораке како би осигурале лакоћу приступа здравственим услугама за аутохтону дјецу. Здравствене услуге треба проширити, колико је то могуће, засноване на заједници и планирати и спроводити у сарадњи са заинтересованим народима⁴². Посебно треба размотрити да се обезбиједи да здравствени сервиси буду културно

⁴⁰ Препоруке CRC Дан генералне расправе о правима домородачке дјеце, 2003, пар. 17.

⁴¹ Исто

⁴² Конвенција МОП број 169, члан 25 (1, 2).

осетљиви и да информације о њима буду доступне на домаћим језицима. Посебну пажњу треба обратити на обезбјеђивање приступа здравственој заштити за домородачке народе који живе у сеоским и удаљеним областима или у подручјима оружаног сукоба или који су радници-мигранти, избјеглице или расељена лица. Државе потписнице треба да посвете посебну пажњу потребама домородачке дјеце са инвалидитетом и обезбједе да су релевантни програми и политике културно осетљиви⁴³.

52. Здравствени радници и медицинско особље из домородачких заједница играју важну улогу служећи као мост између традиционалне медицине и конвенционалне медицине и предност треба дати запошљавању домаћих аутохтоних заједница радника⁴⁴. Државе чланице треба да подстичу улогу ових радника пружајући им неопходна средства и обуку како би се омогућило да се конвенционална медицина користи од стране домородачких заједница на начин који је обазрив према њиховој култури и традицијама. У том контексту, Комитет се позива на чланак 25. (2) Конвенције МОП број 169 и чланове 24. и 31. Декларације Уједињених нација о правима домородачких народа на право аутохтоних народа на њихове традиционалне лијекове⁴⁵.

53. Државе треба да предузму све разумне мјере да обезбиједи да дјеца, домородачке породице и њихове заједнице добију информације и едукације о питањима која се тичу здравља и превентивне заштите, као што су исхрана, дојење, пре-и постнатална њега, дјечије и адолесцентно здравље, вакцинација, заразне болести (нарочито ХИВ / АИДС и туберкулоза), хигијена, чистоћа околине и опасности од пестицида и хербицида.

54. Што се тиче адолесцентског здравља, државе потписнице треба да размотре посебне стратегије у циљу пружања аутохтоним адолесцентима приступ сексуалним и репродуктивним информацијама и услугама, такође у вези планирања породице и контрацепције, опасности од ране трудноће, превенција ХИВ / АИДС-а, превенција и лијечење сексуално преносивих инфекција (СПИ). Комитет препоручује да државе потписнице узму у обзир његов општи коментар бр 3, ХИВ / АИДС и права дјетета (2003) и број 4, здравље адолесцената (2003) за ову сврху⁴⁶.

55. У неким државама стопе самоубистава домородачке дјеце су знатно веће него недомородачке дјеце. Под таквим околностима, државе потписнице треба да осмисле и спроведу политику са превентивним мјерама и обезбиједи да се додјељују додатни финансијски и људски ресурси за заштиту менталног здравља за старосједилачку дјецу на културно одговарајући начин, послуже консултација са дотичним заједницама. У циљу анализе и искорјењивања узрока, држава уговорница треба да успостави и одржи дијалог са аутохтоним заједницама.

Образовање (чл. 28, 29. и 31. Конвенције)

56. Члан 29. Конвенције наводи да циљеви образовања за сву дјецу буду усмјерени, између осталих циљева, на развој поштовања културног идентитета дјетета, језика и вриједности и цивилизације различите од његове или њене сопствене. Остали циљеви укључују припремање

⁴³ CRC, Општи коментар бр 9 о правима дјеце са инвалидитетом, 2006.

⁴⁴ Конвенција МОП број 169, члан 25 (3).

⁴⁵ Декларација Уједињених нација о правима домородачких народа, A/RES/61/295 и чланови 24, 31.

⁴⁶ CRC, Општи коментар бр 3, ХИВ / АИДС и права дјетета, 2003 и Општи коментар бр. 4, здравље адолесцената, 2003.

дјетета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумијевања мира, толеранције, једнакости полова и пријатељства међу свим народима, етничким, националним и вјерским групама и са лицима домородачког поријекла. Циљеви образовања примјењују се на образовање за сву дјецу и државе треба да обезбиједи да се они адекватно огледају у наставном плану и програму, садржају материјала, наставним методама и политици. Државе се подстичу да за даља упутства користе општи коментар Комитета бр. 1 о циљевима образовања⁴⁷.

57. образовање домородачке дјеце доприноси развоју појединца и заједнице, као и њиховом учешћу у ширем друштву. Квалитетно образовање омогућава домородачкој дјечи да остваре и уживају економска, социјална и културна права за своју личну корист, као и за добробит њихове заједнице. Осим тога, јача способност дјеце да остварују своја грађанска права с циљем да утичу на политичке процесе политике за бољу заштиту људских права. Дакле, имплементација права на образовање домородачке дјеце је битно средство за постизање индивидуалног оснаживања и самоопредјељења домородачких народа.

58. Да би се обезбиједило да су циљеви образовања у складу са Конвенцијом, државе потписнице су одговорне за заштиту дјеце од свих облика дискриминације као што је наведено у члану 2. Конвенције и за активну борбу против расизма. Ова обавеза је посебно релевантна у односу на домородачку дјецу. Да би ефикасно спроводиле ове обавезе, државе потписнице треба да обезбиједи да програми, образовни материјали и уџбеници историје обезбиједи фер, прецизна и информативна приказивања друштава и култура домородачких народа⁴⁸. Дискриминаторне праксе, као што су ограничења употребе културног и традиционалног одијевања, требало би избјегавати у школском окружењу.

59. Члан 28. Конвенције предвиђа да ће државе потписнице обезбиједити да основно образовање буде обавезно и доступно свој дјечи на основу једнаких могућности. Државе потписнице се охрабрују да средње и стручно образовање буде на располагању и доступно сваком дјетету. Међутим, у пракси, мање је вјероватно да ће домородачка дјеца бити уписана у школу и настављају да имају већу искљученост и стопу неписмености него недомородачка дјеца. Већина домородачке дјеце има смањен приступ образовању због различитих фактора, укључујући недовољно образовних установа и наставника, директних или индиректних трошкова за образовање, као и недостатка културно прилагођеног двојезичног наставног плана и програма, у складу са чланом 30. Осим тога, домородачка дјеца су често суочена са дискриминацијом и расизмом у школском окружењу.

60. Да би домородачка дјеца уживала своје право на образовање на равноправној основи са недомородачком дјецом, државе потписнице треба да обезбиједи низ посебних мјера у том смислу. Државе потписнице требају циљано распоредити финансијске, материјалне и људске ресурсе у циљу спровођења политике и програме који изричито траже да се побољша приступ образовању за домородачку дјецу. Као што је утврђено чланом 27. Конвенције МОП бр. 169, образовни програми и услуге би требало да буду развијени и имплементирани у сарадњи са заинтересованим људима да задовоље њихове специфичне потребе. Осим тога, владе треба да признају право домородачких народа да успоставе своје образовне институције и установе, под

⁴⁷ CRC, општи коментар бр 1 на циљевима образовања, 2001.

⁴⁸ Конвенција МОП број 169, члан 31, Декларација Уједињених нација о правима домородачких народа и A/RES/61/295, члан 15.

условом да такве институције испуњавају минималне стандарде које је утврдио надлежни орган у консултацији са овим народима⁴⁹. Државе треба да предузму све разумне напоре како би се обезбиједило да домородачке заједнице буду свјесне вриједности и значаја образовања и о значају подршке заједнице за упис у школу.

61. Државе потписнице треба да обезбиједи да су школски садржаји лако доступни, гдје домородачка дјеца живе. Ако је потребно, државе потписнице треба да подрже коришћење медија, као што су радио емисије и дуги програми образовања на даљину (Интернет-основа) за образовне сврхе и оснивање мобилних школа за домородачке народе који практикују номадску традицију. Школски циклус треба да узме у обзир и настоји да се прилагоди културним праксама, као и пољопривредној сезони и церемонијалним периодима. Државе потписнице треба да успоставе интернате далеко од домородачких заједница, кад је потребно, јер то може бити извор обесхрабривања за упис аутохтоне дјеце, нарочито девојчица. Интернати треба да су у складу са културно осетљивим стандардима и да буду праћени на редовној основи. Такође, требало би покушати да се обезбиједи да старосједилачка дјеца која живе ван својих заједница имају приступ образовању на начин који поштује њихову културу, језик и традицију.

62. Члан 30. Конвенције утврђује право домородачког дјетета да користи свој сопствени језик. У циљу да остваре ово право, образовање на матерњем језику дјетета је важно. Члан 28. Конвенције МОР број 169 потврђује да ће се домородачка дјеца учити да читају и пишу на свом језику, поред тога што је пружена прилика да се постигне течно коришћење службених језика у земљи⁵⁰. Двојезични интеркултурални наставни планови и програми су важни критеријуми за образовање домородачке дјеце. Наставници домородачке дјеце треба да, уколико је то могуће, буду регрутовани из домородачких заједница и да им се да адекватна подршка и обука.

63. У вези с чланом 31. Конвенције, Комитет биљежи многе позитивне користи од учешћа у спорту, традиционалним играма, физичком васпитању, као и рекреативним активностима и позива државе чланице да обезбиједи да домородачка дјеца уживају ефективно у остваривању ових права.

Посебне мјере заштите (чл. 22, 30, 38, 39, 40, 37. (б) - (г), 32-36. Конвенције)

Дјеца у оружаном сукобу и дјеца избјеглице

64. Прегледајући периодичне извјештаје држава уговорница, Комитет је закључио да су урођеничка дјеца посебно рањива у ситуацијама оружаног сукоба или у ситуацијама унутрашњих немира. Домородачке заједнице, често бораве у областима које су цијењене због својих природних ресурса или због удаљености, служе као основа за недржавне наоружане групе. У другим ситуацијама, домородачке заједнице се налазе у непосредној близини граница или на границама које су спорне државама⁵¹.

⁴⁹ Конвенција МОР број 169, члан 27.

⁵⁰ Конвенција МОР број 169, члан 28.

⁵¹ УНИЦЕФ преглед број 11, заштита права дјеце старосједилаца, 2004, стр. 13.

65. Домородачка дјеца су у таквим околностима била, и настављају да се суочавају са ризицима да буду, жртве напада против њихових заједница, са смртним исходом, силовањем и мучењем, расељавањем и присилним нестанцима, свједочењем о злочинима и одвајању од родитеља и заједнице. Циљање школа од стране оружаних снага и група је негирало домородачку дјецу на приступ образовању. Осим тога, домородачка дјеца су регрутована од стране оружаних снага и група и присиљена да почине злочине, понекад чак и против својих заједница.

66. Члан 38. Конвенције обавезује државе потписнице да обезбиједи поштовање правила хуманитарног права, да заштите цивилно становништво и да брину о дјеци која су погођена оружаним сукобима. Државе потписнице треба да обрате посебну пажњу на ризике домородачке дјеце која се суочавају са непријатељствима и предузимају максималне превентивне мјере у консултацији са заинтересованим заједницама. Војне активности на домаћим просторима треба избјегавати колико је то могуће, Комитет се позива на члан 30. Декларације Уједињених нација о правима домородачких народа у том погледу⁵². Државе потписнице не би требало да захтијевају војну регрутацију аутохтоне дјеце млађе од 18 година. Државе потписнице се позивају да ратификују и спроведу Опциони протокол о учешћу дјеце у оружаним сукобима.

67. Домородачкој дјеци која су била жртве врбовања у оружаном сукобу треба обезбиједити потребну подршку служби за реинтеграцију у њиховим породицама и заједницама. У складу са чланом 39. Конвенције, стране уговорнице ће предузети све одговарајуће мјере да подстичу физички и психолошки опоравак и друштвену реинтеграцију дјетета жртве било којег облика експлоатације, злоупотребе, мучења или било којег другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања или оружаних сукоба. У случају домородачке дјеце, треба дати што дужну пажњу културном и језичком поријеклу дјетета.

68. Домородачкој дјеци која су расељена или која су постала избјеглице треба посветити посебну пажњу и обезбједити хуманитарну помоћ у културолошко прихватљивом маниру. Безбједан повратак и враћање колективног и индивидуалног власништва треба промовисати.

Економска експлоатација

69. Члан 32. Конвенције предвиђа да сва дјеца буду заштићена од економског искоришћавања и од обављања било којег посла који би могао да буде опасан или би ометао школовање дјетета или би био штетан по здравље дјетета или физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој. Поред тога, Конвенција МОП бр. 138 (Конвенција о минималним годинама старости) и Конвенција број 182 (Конвенција о најгорим облицима дјечијег рада) подшавају параметре за разликовање дјечијег рада који захтијева укидање, с једне стране, и прихватљив посао који дјеца обављају, укључујући и такве активности које омогућавају домородачкој дјеци да стекну вјештине преживљавања, идентитет и културу, са друге стране. Дјечији рад је рад који лишава дјецу њиховог дјетињства, њиховог потенцијала и достојанства и који је штетан за њихов физички и ментални развој⁵³.

⁵² Декларација Уједињених нација о правима домородачких народа и А/RES/61/295, члан 30.

⁵³ МОП, Приручник о борби против дјечијег рада међу домородачким народима и племенима, 2006, стр. 9.

70. Одредбе Конвенције о правима дјетета односе се на коришћење дјецe у незаконитој производњи и трговини дрогама (чл. 33), сексуалну експлоатацију дјецe (чл. 34), трговину дјецом (члан 35), коришћење дјецe у оружаним сукобима (чл. 38). Ове одредбе су у уској вези са дефиницијом најтежих облика дјечијег рада, датај у Конвенције МОП број 182. Комитет са забринутошћу констатује да су домородачка дјецa несразмерно више погођене сиромаштвом и у посебном ризику од коришћења за дјечији рад, посебно његове најтеже облике, попут ропства, ропског рада укључујући и рад код куће, трговине дјецом, коришћења у оружаним сукобима, проституције и опасних послова.

71. Спречавање израбљујућег дјечијег рада међу домородачком дјецом (као у случају све друге дјецe) захтијева приступ дјечијем раду заснован на поштовању њихових права, а уско је повезан са промоцијом образовања. За ефикасну елиминацију израбљујућег дјечијег рада у домородачким заједницама, државе потписнице морају идентификовати постојеће препреке у вези са приступом образовању као и специфична права и потребе домородачке дјецe у погледу школског образовања и стручног оспособљавања. Ово захтијева посебне напоре на наставку дијалога са домородачким заједницама и родитељима о значају и користи од образовања. Мјере за борбу против израбљујућег рада дјецe, надаље захтијевају анализу коријена узрока дјечије експлоатације, прикупљање података и креирање и имплементацију програма превенције, уз адекватно улагање финансијских и људских ресурса од стране државе потписнице, како би се програми провели у договору са домородачким заједницама и дјецом.

Сексуална експлоатација и трговина људима

72. Чланови 34. и 35. Конвенције у вези са одредбама члана 20, обавезују државе на заштиту дјецe од сексуалног искоришћавања и злостављања, као и отмице и трговине дјецом у било које сврхе. Комитет је забринут за дјецу из домородачких заједница, које су погођене сиромаштвом и урбаном миграцијом, јер су у високом ризику да постану жртве сексуалне експлоатације и трговине људима. Младе дјевојке, посебно оне које нису регистроване по рођењу, су посебно рањива категорија. У циљу побољшања заштите све дјецe, укључујући и домородачку дјецу, државе се подстичу да ратификују и спроведу Опциони протокол о продаји деце, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији.

73. Државе треба да, у сарадњи са домородачким заједницама, укључујући и дјецу, креирају превентивне мјере и циљано алоцирају финансијске и људске ресурсе за њихову имплементацију. Превентивне мјере треба да се заснивају на студијама које садрже документацију о обрасцу кршења права и анализи њихових узрока.

Малољетничко правосуђе

74. Чланови 37. и 40. Конвенције обезбјеђују права дјецe у оквиру, и у интеракцији са државним правосудним системом. Комитет са забринутошћу констатује да су затварања домородачке дјецe често несразмерно бројна и у неким случајевима могу се приписати системској дискриминацији у оквиру правосудног система и / или друштва.⁵⁴ У вези са овим високим стопама лишавања

⁵⁴ Конвенција, Општи коментар број 10 о малољетничком правосуђу

слободе, Комитет скреће пажњу државама потписницама на члан 40. (3) Конвенције, којим се од држава захтијева да предузму мјере у вези са дјецом кад су она оптужена и када су под сумњом да су прекршила кривични закон, у смислу да се избјегне судски поступак, кад год је то примјерено. Комитет је у свом општем коментару бр 10 о правима дјетета у малољетничком правосуђу (2007) и у својим закључним запажањима, досљедно одредио да се хапшење, притвор или затварање дјетета може користити само као посљедња могућа мјера.⁵⁵

75. Државе потписнице се позивају да предузму све одговарајуће мјере за подршку домородачким народима да креира и имплементира системе традиционалне ресторативне правде докле год су ти програми у складу са правима утврђеним у Конвенцији, а нарочито са најбољим интересима дјетета.⁵⁶ Комитет скреће пажњу државама потписницама на Смјернице Уједињених нација за спречавање малољетничке деликвенције, које подстичу развој програма заједнице за превенцију малољетничке деликвенције.⁵⁷ Државе потписнице би требало да подрже, у договору са домородачким народима, развој политике заједнице, програме и сервисе који узимају у обзир потребе и културу домородачке дјеце, њихових породица и заједница. Државе треба да обезбиједе адекватна средства и ресурсе за потребе система малољетничког правосуђа, укључујући и оне развијене и имплементирание од стране домородачких народа.

76. Државе потписнице се подсјећају да у складу са чланом 12. Конвенције, свако дијете треба да има могућност да буде саслушано у свим судским или кривичним поступцима који их се тичу, непосредно или преко заступника. У случају домородачке дјеце, државе потписнице требају усвојити мјере којима се дјетету обезбјеђује бесплатна помоћ преводиоца, ако је потребна, и мјере којима се гарантује правна помоћ, у културолошки прихватљивом маниру.

77. Стручњаци који су укључени у правосуђе и спровођење закона треба да добију одговарајућу обуку о садржају и смислу одредаба Конвенције и њених опционих протокола, укључујући потребу да се усвоје посебне мјере заштите за домородачку дјецу и друге специфичне групе.⁵⁸

Обавезе држава уговорница и праћење спровођења Конвенције

78. Комитет подсјећа државе потписнице да ратификација Конвенције о правима дјетета обавезује државе потписнице да предузму мјере које обезбјеђују остваривање свих права наведених у Конвенцији за сву дјецу у оквиру своје надлежности. Дужност да поштују и штите права дјетета подразумијева да свака држава потписница осигура пуно остваривање права домородачке дјеце и у потпуности их заштити од било каквог акта државе потписнице и њеног законодавног, судског, управног или било којег другог органа, односно лица у држави потписници.

79. Члан 3. Конвенције захтијева од држава потписница да у свим активностима које се тичу дјеце, од првенственог значаја буде обезбјеђење најбољег интереса дјетета. Члан 4. Конвенције захтијева од држава потписница да предузму мјере за примјену Конвенције у највећој мјери у

⁵⁵ Конвенција, општи коментар број 1 члан 23

⁵⁶ Препоруке Дан генералне дискусије о правима домородачке дјеце, 2003

⁵⁷ Смјернице Уједињених нација за превенцију малољетничке деликвенције, „Ријадске смјернице”, 1990

⁵⁸ Конвенција, општи коментар број 1 о малољетничком правосуђу, 2007, члан 97

складу са свим својим расположивим ресурсима. Члан 42. наводи даље да се од држава потписница захтијева да осигурају да дјеца и одрасли добију информације, у складу са принципима и одредбама Конвенције.

80. У циљу ефикасног остваривања права из Конвенције за домородачку дјецу, државе потписнице треба да усвоје одговарајуће законе, у складу са Конвенцијом. Државе треба да алоцирају одговарајућа средства и ресурсе и усвоје посебне мјере у низу области, како би се ефикасно обезбиједило да домородачка дјеца уживају своја права на истом нивоу као остала дјеца. Надаље, треба предузети мјере на прикупљању и систематизовању података, те развити индикаторе за процјену степена остварења права домородачке дјеце. У циљу развоја политике и планирања активности у културолошки прихватљивом маниру, државе потписнице треба да се договарају са домородачким заједницама и директно са домородачком дјецом. Стручњаци који раде са домородачком дјецом треба да буду обучени о начину како треба уважавати културолошки аспект дјечијих права.

81. Комитет позива државе потписнице, да када год је то могуће, боље обједине информације у својим периодичним извјештајима Комитету о примјени права домородачке дјеце и да усвоје посебне мјере у том погледу. Осим тога, Комитет захтијева од држава потписница да уложе више напора у превођење и ширење информација о Конвенцији и њеним опционим протоколима, као и процесу извјештавања међу домородачким заједницама и дјецом, како би им омогућили да активно учествују у процесу праћења. Осим тога, домородачке заједнице се охрабрују да искористе Конвенцију као прилику да процијене спровођење права своје дјеце.

82. Коначно, Комитет позива државе потписнице да усвоје, на правима заснован, приступ категорији домородачке дјеце на основу Конвенције и других релевантних међународних стандарда, као што је Конвенција МОП бр. 169 и Декларација Уједињених нација о правима домородачких народа. Да би се гарантовало ефикасно праћење спровођења права домородачке дјеце, државе потписнице се позивају да јачају непосредну сарадњу са домородачким заједницама и, по потреби, затраже техничку сарадњу са међународним агенцијама, укључујући и тијела Уједињених нација. Оснаживање домородачке дјеце и ефикасно остваривање њихових права на културу, вјеру и језик ударају темеље културалне разноликости и склада у држави, као и њену сагласност са обавезама поштовања људских права.

12. Општи коментар број 12: ПРАВО ДЈЕТЕТА ДА БУДЕ САСЛУШАНО⁵⁹

I. УВОД

1. Члан 12. Конвенције о правима дјетета (Конвенција) на јединствени начин обезбјеђује поштовање људских права; овај члан одређује правни и друштвени положај дјетета коме, с једне стране, недостаје потпуна самосталност одраслог, али, с друге стране, подлијеже правним прописима. Став 1 обезбјеђује да свако дијете, способно да формира сопствено мишљење, има право на слободно изражавање тог мишљења о свим питањима која се тичу дјетета, а овом мишљењу посвећује се дужна пажња у складу са узрастом и зрелошћу дјетета. Став 2 посебно одређује да ће дјетету бити пружено право да буде саслушано у свим судским или административним поступцима који се тичу дјетета.

2. Право сваког дјетета да буде саслушано и озбиљно схваћено представља једну од основних вриједности Конвенције. Комитет за права дјетета (Комитет) сматра да је члан 12. један од четири главна принципа Конвенције, а остала три су право на недискриминацију, право на живот и развој, и првенство најбољег интереса дјетета, који истичу чињеницу да овај члан не утврђује само појединачно право, већ га треба узимати у обзир приликом тумачења и примјене свих других права.

3. Од усвајања Конвенције, 1989. године, учињен је велики напредак на локалним, националним, регионалним нивоима, као и на свјетском нивоу, у развоју законодавстава, прописа и методологија за унапређење примјене члана 12. Током посљедњих година појавила се и раширила пракса тзв. „учешћа“, мада се овај термин не појављује у тексту члана 12. Овај термин се развијао током времена и сада се користи да опише текуће процесе који обухватају размјену података и дијалог између дјеце и одраслих, заснован на узајамном поштовању, у коме дјеца могу да науче како се и њихово мишљење и мишљење одраслих узимају у обзир и утичу на исход ових процеса.

4. Државе потписнице потврдиле су своју посвећеност остваривању циља члана 12. на 27. посебној сједници Генералне скупштине о дјеци 2002. године. Међутим, Комитет уочава да се у већини друштава у свијету примјена права дјетета да изрази своје мишљење о великом броју питања која су важна за дијете, као и право дјетета да се ово мишљење узме у обзир, и даље крше застарјелим понашањем и ставовима, као и политичким и економским ограничењима. Иако многа дјеца доживљавају ову врсту тешкоћа, Комитет посебно уочава да нарочите препреке у остваривању овог права доживљавају извјесне групе дјеце, које обухватају млађе дјечаке и дјевојчице, као и дјецу која припадају маргинализованим и групама у неповољном положају. Комитет такође и даље изражава бригу због квалитета многих поступака. Постоји потреба за

⁵⁹ УН, Општи коментар број 12: Право дјетета да буде саслушано, УН, OCR/C/GC/12,20. јули 2009.

бољим разумијевањем онога што члан 12. подразумејева и начина да се ове одредбе примијене у потпуности, на свако дијете.

5. Комитет је 2006. године одржао једнодневну општу расправу о праву дјетета да буде саслушано, како би се испитали смисао и значај члана 12, његова повезаност са другим члановима, као и пропусти, добра пракса и приоритетна питања која треба рјешавати ради будућег уживања овог права.⁶⁰ Садашњи општи коментар проистиче из размјене података на том састанку, укључујући и податке добијене од дјеце, од стеченог искуства Комитета у разматрању извјештаја држава уговорница, као и из веома значајне стручности и искуства које су имале владе, невладине организације, организације у заједници, развојне службе и сама дјеца у превођењу права утјеловљеног у члану 12. у праксу.

6. Овај општи коментар прво ће представити правну анализу два става члана 12, а затим ће објаснити разлоге захтјева за потпуно схватање овог права, укључујући нарочито оне који се тичу судских и управних поступака (дио А). У дијелу Б разматра се однос члана 12. са три друга општа принципа Конвенције, као и његов однос са другим члановима Конвенције. У дијелу Ц наводе се захтјеви и утицај права дјетета да буде саслушано у различитим приликама и окружењима. У дијелу Д износе се основни захтјеви у примјени овог права, а закључци су дати у дијелу Е.

7. Комитет препоручује да државе потписнице са овим општим коментарима детаљно упознају структуре власти и управе, као и дјецу и друштво у цјелини. Због тога ће бити потребно превођење на одговарајуће језике, доступност верзија које дјеца разумију, одржавање радионица и семинара ради разматрања утицаја овог права и начина на који се оно најбоље примјењује, као и укључивање ових коментара у обуку свих стручњака који раде с дјецом и за дјецу.

II. ЦИЉЕВИ

8. Општи циљ овог коментара је пружање подршке државама уговорницама у дјелотворној примјени члана 12. Посебни циљеви су:

- Повећање разумијевања значења члана 12. и његовог утицаја код влада, одговорних служби, невладиних организација и друштва у цјелини
- Разрада опсежног законодавства, прописа и поступака неопходних за постизање пуне примјене члана 12.
- Истицање позитивних приступа у примјени члана 12, којима су била корисна искуства из надзора Комитета
- Предлагање основних захтјева за одговарајуће начине на које би се посветила дужна пажња мишљењу дјеце о свим питањима која се тичу дјеце.

⁶⁰ Види препоруке из опште расправе 2006. године о праву дјетета да буде саслушано, доступне на: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc.

III. ПРАВО ДЈЕТЕТА ДА БУДЕ САСЛУШАНО: ПРАВО СВАКОГ ПОЈЕДИНОГ ДЈЕТЕТА И ПРАВО ГРУПА ДЈЕЦЕ

9. Општи коментар је структурисан сходно разликовању које Комитет прави између права сваког појединог дјетета да буде саслушано и овог права које се односи на групу дјеце (нпр. школски разред, дјеца из истог комшилука, дјеца са села, дјеца с неком онеспособљеношћу, или дјевојчице). Прављење ове разлике је важно јер Конвенција одређује да државе потписнице морају да обезбиједу право дјетету да буде саслушано у складу са старошћу и зрелошћу дјетета (види правну анализу ставова 1 и 2 у даљем тексту).

10. Старост и зрелост могу се утврдити када се саслушава појединачно дијете, као и кад група дјеце одлучи да изнесе своје мишљење. Задатак утврђивања старости и зрелости дјетета је лакши када је одређена група дјеце дио неке трајније структуре, као што су породица, школски разред или припадници истог комшилука, али је то много теже кад дјеца изражавају своје заједничко мишљење. Чак и када се суочавају с тешкоћама у утврђивању старости и зрелости дјеце, државе потписнице треба да схватају дјецу као групу која изражава своје мишљење, и Комитет снажно препоручује да државе уговорнице уложе сваки напор да саслушају или потраже мишљење оне дјеце која се изјашњавају као група.

11. Државе потписнице треба да охрабрују дијете да створи своје мишљење и треба да обезбиједу окружење које дјетету омогућава спровођење права да буде саслушано.

12. Мишљења дјеце могу да буду значајан став и искуство и потребно је узети их у разматрање приликом доношења одлука, припреме прописа и закона и/или мјера, као и у њиховој евалуацији.

13. Сви ови поступци обично се називају „учешће”. Спровођење права дјетета или дјеце да буду саслушана кључни је чинилац ових процеса. Концепт учешћа наглашава да укључивање дјеце не треба да буде само пролазни чин већ полазна тачка за интензивну размену између дјеце и одраслих о развоју прописа, програма и мјера у свим контекстима који се односе на живот дјетета.

14. У дијелу А (Правна анализа) општег коментара Комитет се бави правом сваког појединог дјетета да буде саслушано. У дијелу Ц (Примјена права у различитим приликама и окружењима) Комитет разматра право сваког појединог дјетета да буде саслушано, као и право дјеце као групе.

А. Правна анализа

15. Члан 12. Конвенције утврђује право сваког дјетета да слободно изрази своје мишљење о свим питањима која се тичу дјетета, као и из тога следећуће право да се мишљењу дјетета посвети дужна пажња, у складу са годинама живота и зрелошћу дјетета. Ово право налаже јасну законску обавезу држава уговорница да признају ово право и обезбиједу његову примјену тако што ће саслушати мишљење дјетета и посветити му дужну пажњу. Ова обавеза захтијева да државе-уговорнице, у складу са својим правосудним системом, јамче ово право или непосредно, или усвоје или измијене законе како би дјеца у потпуности уживала ово право.

16. Међутим, дијете има право да не упражњава ово право. Изражавање мишљења није обавеза дјетета већ избор. Државе потписнице треба да обезбиједи да сва дјеца добијају све потребне информације и савјете како би донијела одлуку која је у њиховом најбољем интересу.

17. Члан 12. као општи принцип обезбјеђује да државе потписнице треба да теже томе да се тумачења и примјена свих осталих права у Конвенцији заснивају на овом праву.⁶¹

18. Члан 12. показује да дијете има право које може да утиче на његов/њен живот, а не само права изведена из сопствене рањивости (заштита) или зависности од одраслих (старање).⁶² Конвенција признаје дијете као субјект права, а скоро универзална ратификација овог међународног инструмента од стране држава уговорница наглашава овај статус дјетета, јасно изражен у члану 12.

1. Анализа текста члана 12.

(а) Став 1 члана 12.

(I) „Обезбиједиће“

19. Члан 12, став 1, одређује да ће државе потписнице „обезбиједити“ право дјетету да слободно изражава своје мишљење. „Обезбиједиће“ представља правни појам нарочите снаге, који не оставља простор државама уговорницама за слободно тумачење. Сходно томе, државе потписнице имају стриктну обавезу да предузму одговарајуће мјере како би сва дјеца у потпуности имала ово право. Ова обавеза садржи два чиниоца, како би се обезбиједило постојање механизма за изражавање мишљења дјетета о свим питањима која се тичу дјетета, као и да се овом мишљењу посвети дужна пажња.

(II) „Способно да формира своје сопствено мишљење“

20. Државе потписнице ће обезбиједити право да буде саслушано сваком дјетету „способном да формира своје сопствено мишљење“. Ову фразу не треба схватити као ограничење него прије као обавезу држава уговорница да утврде способност дјетета да обликује самостално мишљење у највећој могућој мјери. То значи да државе-уговорнице не могу претпостављати како дијете није способно да изрази своје мишљење. Напротив, оне треба да претпостављају да је дијете способно да формира сопствено мишљење и да му/јој признају право да га изрази; није на дјетету да оно прво доказује своју способност.

21. Комитет наглашава да члан 12. не намеће узрасна ограничења праву дјетета да изрази своје мишљење, и обесхрабрује државе потписнице у увођењу узрасних ограничења, било у закону било у пракси, која би ограничила право дјетета да буде саслушано о свим питањима која се тичу дјетета. У том смислу, Комитет истиче следеће:

- Прво, у својим препорукама послје опште расправе о примјени права дјетета у раном дјетињству, 2004. године, Комитет је нагласио да је концепт дјетета које има

⁶¹ Види општи коментар Комитета бр. 5 (2003) о општим критеријумима примјене за Конвенцију о правима дјетета (CRC/GC/2003/5).

⁶² За Конвенцију се обично каже да садржи три П: provision, protection i participation. Конвенција се често описује са три ријечи – старање, заштита, учешће.

право, „...укоријењен у свакодневном животу дјетета од најранијих дана”.⁶³ Истраживања показују да је дијете способно да обликује мишљење од најранијег доба, чак и када можда није у стању да га вербално изрази.⁶⁴ Сходно томе, пуна примјена члана 12. захтијева признавање, и поштовање, невербалних облика комуникације који обухватају игру, говор тијела, изразе лица и цртање и сликање, којима и веома мала дјеца показују разумијевање, изборе и склоности.

- Друго, није неопходно да дијете има свеобухватно знање о свим аспектима питања која га се тичу, већ треба да има довољно разумијевање како би могло да формира своје мишљење о том питању.
- Треће, државе потписнице такође имају обавезу да обезбиједе примјену овог права за дјецу која имају потешкоће да буду саслушана. На примјер, дјеца са онеспособљеношћу треба да имају, и да им се омогући употреба, било којег начина комуникације неопходног да олакша испољавање њихових ставова. Такође се мора уложити напор да се уочи право на изражавање мишљења мањинских група, домородачке дјеце и дјеце исељеника, као и друге дјеце која не говоре језиком већине.
- Коначно, државе потписнице морају бити свјесне могућих негативних посљедица необазриве примјене овог права, нарочито у случајевима веома мале дјеце, или онда када је дијете било жртва кривичног преступа, сексуалног злостављања, насиља или других облика злостављања. Државе потписнице морају да предузму све неопходне мјере и обезбиједе да се право дјетета да буде саслушано спроводи уз пуну заштиту дјетета.

(III) „Право слободног изражавања тог мишљења”

22. Дијете има право да „слободно изрази мишљење”. „Слободно” значи да дијете може да изрази своје мишљење без притиска и да изабере да ли жели да употреби своје право да буде саслушано. „Слободно” такође значи да се дјететом не смије манипулисати нити оно смије бити подвргнуто прекомјерном утицају или притиску. „Слободно” је, надаље, суштински повезано са „сопственим” углом гледања дјетета: дијете има право да изрази сопствено, а не мишљење других.

23. Државе-уговорнице морају да обезбиједе услове за изражавање мишљења који узимају у обзир индивидуалне и друштвене прилике дјетета и окружења у коме се дијете осјећа поштовано и безбједно кад износи своје мишљење.

24. Комитет наглашава да дијете не треба испитивати чешће него што је то неопходно, нарочито када се истражују штетни догађаји. „Саслушавање” дјетета је тежак процес који може да има трауматски утицај на дијете.

25. Остваривање права дјетета да изрази сопствено мишљење захтијева да дијете буде обавијештено о стању ствари, могућностима и могућим одлукама које ће се донијети, и о њиховим посљедицама на оне који су одговорни за саслушање дјетета и на родитеље или старатеље дјетета. Дијете, такође, треба да буде обавијештено о условима под којима ће од њега/ње бити

⁶³ CRC/C/GC/7/Rev.1, став 14.

⁶⁴ Up. Lansdown G., „The evolving capacities of the child”, innocent Research Centre, UNICEF/ Save the Children, Florence (2005)

тражено да изрази своје мишљење. Право на обавијештеност је суштинско јер је оно предуслов за јасне одлуке дјетета.

(IV) „О свим питањима која се тичу дјетета“

26. Државе потписнице морају да осигурају да дијете може да изрази своје мишљење „о свим питањима која се тичу дјетета“. Ово представља другу квалификацију овог права: дијете мора бити саслушано уколико питање о коме се расправља утиче на дијете. Овај основни услов мора се у потпуности разумјети и поштовати.

27. Привремена радна група коју је основала Комисија за људска права, а правила је нацрт текста Конвенције, одбацила је приједлог да се ова питања дефинишу списком који ограничава разматрање мишљења дјетета или групе дјеце. Напротив, одлучено је да право дјетета да буде саслушано треба да покрива „сва питања која се тичу дјетета“. Комитет је забринут што се дјечи често оспорава право да буду саслушана, чак и када је очигледно да питање о коме се расправља утиче на њих и да су способна да изразе сопствено мишљење у вези с тим питањем. Иако Комитет подржава широку дефиницију „питања“, која покрива и теме експлицитно наведене у Конвенцији, он признаје услов „која се тичу дјетета“, додат како би се појаснило да се није имала у виду општа политичка обавеза. Међутим, пракса показује, укључујући и Свјетски самит за дјецу, да широко тумачење питања која утичу на дијете и на групу дјеце помаже да се дјеца укључе у друштвене процесе у својој заједници и друштву. Тако државе-уговорнице треба пажљиво да слушају мишљење дјеце увијек када њихов угао гледања може да побољша квалитет рјешења.

(V) „С тим што се мишљењу дјетета посвећује дужна пажња у складу с годинама живота и зрелошћу дјетета“

28. Мишљењу дјетета мора се „посветити дужна пажња, у складу с годинама старости и зрелошћу дјетета“. Овај услов односи се на способност дјетета коју треба утврдити како би се посветила дужна пажња његовом/ њеном мишљењу, или пренијети дјетету начин на који ће ово мишљење утицати на исход поступка. Члан 12. одређује да пуко слушање дјетета није довољно; мишљења дјетета се морају озбиљно размотрити када је оно способно да формира сопствени став.

29. Захтјевом да се дужна пажња посвећује у складу са старошћу и зрелошћу дјетета, члан 12.појашњава да само старост дјетета не може да одреди значај његовог мишљења. Ниво разумијевања код дјеце није једнообразно повезанса њиховом биолошком старошћу. Истраживања су показала да развоју способности дјетета да формира сопствено мишљење доприносе обавијештеност, искуство, средина, друштвена и културна очекивања и ниво подршке. Због тога се мишљења дјетета морају утврдити испитивањем у сваком поједином случају.

30. Зрелост подразумева способност да се схвате и процијене посљедице неког одређеног питања, те се мора узети у обзир када се утврђује индивидуална способност дјетета. Зрелост је тешко дефинисати; у контексту члана 12.то је способност дјетета да изрази своје мишљење о одређеним питањима на разуман и независан начин. У обзир се мора узети и утицај овог питања на дијете. Што је већи утицај исхода на живот дјетета, то је важнија одговарајућа процјена зрелости тог дјетета.

31. Потребно је узети у обзир и идеју о развоју способности дјетета, као и усмјеравање и вођство родитеља (види став 84.и дио Ц даље у тексту).

(б) Став 2 члана 12.

(I) Право дјетета „да буде саслушано у свим судским и управним поступцима који се тичу дјетета“

32. Члан 12, став 2 одређује да је потребно омогућити дјетету да буде саслушано нарочито „у свим судским и управним поступцима који се тичу дјетета“. Комитет наглашава да се овај захтјев односи на све релевантне судске поступке који се тичу дјетета, без ограничења, који обухватају нпр. раздвајање родитеља, старатељство, његу и усвајање, дјецу у сукобу са законом, дјецу жртве психолошког или физичког насиља, сексуалног злостављаја или других злочина, здравствену заштиту, социјално осигурање, дјецу без пратње одраслих, дјецу избјеглице и ону која траже азил, и жртве оружаних сукоба и других несрећа. Типични управни поступци су нпр. одлука о образовању дјетета, о здрављу, средини, условима живота или заштите. Обје врсте поступака могу да укључују алтернативне механизме расправе, као што су посредовање и арбитража.

33. Право дјетета да буде саслушано односи се како на поступке које је покренуло дијете, попут жалби на лоше поступање и приговора на искључивања у школи, као и на оне које покрећу друге особе а утичу на дијете, попут раздвајања родитеља или усвајања. Државе потписнице се охрабрују да уводе законске мјере које захтијевају од доносилаца одлука у судским или управним поступцима да објасне опсег пажње који је посвећен мишљењу дјетета, и посљедице на дијете.

34. Дијете не може бити дјелотворно саслушано када је окружење пријетеће, непријатељско, неосјетљиво или неодговарајуће за узраст дјетета. Поступци морају бити разумљиви дјетету. Нарочиту пажњу треба усмјерити на обезбјеђивање и пружање података разумљивих дјетету, одговарајућу подршку сопственом заступању, одговарајуће обученом особљу, изгледу суднице, одјећи судија и правних заступника, заштити од погледа и засебним чекаоницама.

(II) „Било непосредно, или преко заступника, или одговарајућег органа“

35. Пошто је дијете донијело одлуку да буде саслушано, оно треба да донесе одлуку како да буде саслушано: „било непосредно, или преко заступника или одговарајућег органа“. Комитет препоручује да се дјетету, када год је могуће, пружи могућност да у било којем поступку буде непосредно саслушано.

36. Заступник може да буде један или оба родитеља, адвокат или нека друга особа (између осталих, и социјални радник). Међутим, треба нагласити да у многим случајевима (кривичним, управним или грађанским) постоје ризици од сукоба интереса између дјетета и његовог најочигледнијег заступника (родитеља). Ако се саслушање дјетета обавља преко заступника, од највећег је значаја да заступник тачно пренесе мишљење дјетета доносиоцу одлуке. Изабрани метод треба да одреди дијете (или одговарајући орган ако је то неопходно), према сопственим приликама. Заступници морају имати довољно знања и разумијевања различитих аспеката процеса доношења одлуке, као и искуство у раду с дјецом.

37. Заступник мора бити свјестан да заступа искључиво интересе дјетета а не интересе других особа (родитеља, установа или тијела, нпр. установе која се стара о дјетету, управе или друштва). За заступнике именоване за заступање мишљења дјеце треба развити начине поступања.

(III) „На начин који је у складу с процесним правилима националног закона”

38. Могућност заступања мора бити „на начин који је у складу с процесним правилима националног закона”. Ову одредбу не треба тумачити као допуштење да се користи процесно законодавство које ограничава или спречава уживање овог основног права. Напротив, државе потписнице се охрабрују да раде у складу с основним правилима тих поступака, попут права на одбрану и права на приступ сопственим списима.

39. Када се не придржавају процесних правила, одлуке суда или органа управе могу бити оспорене, или одбијене, замијењене или враћене на даље судско разматрање.

2. Кораци у примјени права дјетета да буде саслушано

40. Примјена два става члана 12. захтијева пет корака које треба предузети ради дјелотворног остваривања права дјетета да буде саслушано о свим питањима која се тичу дјетета или када је дијете позвано да да своје мишљење у званичном поступку, као и у другим приликама. Ови захтјеви морају се примијенити на начин прикладан за одговарајући контекст.

(а) Припрема

41. Они који су одговорни за саслушање дјетета треба да осигурају да је дијете обавијештено о свом праву да изрази мишљење о свим питањима која се тичу дјетета и, нарочито, у свим судским и управним поступцима доношења одлука, и о утицају који изражено мишљење дјетета може да има на исход поступка. Даље, дијете мора да добије обавијештење о могућности да комуницира или непосредно или преко посредника. Оно мора бити свјесно могућих посљедица свог избора. Доносилац одлуке мора на одговарајући начин да припреми дијете прије саслушања, обезбјеђујући објашњења како ће се, гдје и када саслушање обавити, и ко ће у њему учествовати, и мора при том узети у обзир мишљење дјетета.

(б) Саслушање

42. Контекст у коме дијете упражњава своје право да буде саслушано мора бити подстицајан и охрабрујући, тако да дијете може бити сигурно да је одрасла особа одговорна за саслушање вољна да саслуша и озбиљно размотри оно што је дијете одлучило да изнесе. Особа која ће саслушати мишљење дјетета може да буде одрасла особа укључена у питање које се тиче дјетета (нпр. наставник, социјални радник или пружалац његе), доносилац одлуке у установи (нпр. директор, управник или судија), или стручњак (нпр. психолог или љекар).

43. Искуство указује да ова ситуација треба да има прије облик разговора него једностраног испитивања. Пожељно је да дијете не буде саслушано у судници него у повјерљивом окружењу.

(ц) Процјена способности дјетета

44. Мишљењу дјетета мора се посветити дужна пажња, када анализа указује да је дијете способно да формира сопствено мишљење. Ако је дијете способно да формира сопствено мишљење на разуман и независан начин, доносилац одлуке мора да сматра мишљење дјетета значајним чиниоцем у поступку. Потребно је развити добре начине за процјену способности дјетета.

(д) Обавјештење о пажњи посвећеној мишљењу дјетета (повратна информација)

45. Пошто дијете има право да се његовом/њеном мишљењу посвети дужна пажња, доносилац одлуке треба да обавјести дијете о исходу поступка и објасни дјетету како је његово/њено мишљење процијењено. Повратно објашњење је јемство да се мишљење дјетета не схвата само као формалност него да се узима озбиљно. Овај податак може да подстакне дијете да инсистира, сложи се или да другачији приједлог или, у случају судског или управног поступка, да уложи жалбу.

(е) Приговори, правни лијекови и накнаде

46. Када је право дјетета да буде саслушано или да му се посвети дужна пажња занемарено или прекршено, законодавство треба да обезбиједи дјетету поступке приговора и правне лијекове.⁶⁵ Дјеца треба да имају могућност да се обрате омбудсману или особи која има сличну улогу у дјечјим установама, између осталих у школама и дневним центрима, како би изразила своје приговоре. Дјеца треба да знају ко су ове особе и како да дођу до њих. У случају породичних сукоба око уважавања мишљења дјетета, дијете би требало да може да се обрати особи у центру за младе у својој заједници.

47. Ако се у судским и управним поступцима крши право дјетета да буде саслушано (члан 12, став2), дијете мора имати приступ поступцима жалби, и приговора који обезбјеђују правне лијекове за кршење права. Поступци приговарања морају да обезбиједи поуздане механизме како би дјеца била сигурна да их њихова употреба неће изложити ризику од насиља или казне.

3. Обавезе држава уговорница**(а) Суштинске обавезе држава уговорница**

48. Право дјетета да буде саслушано намеће обавезу државама уговорницама да размотре или допуне своје законодавство како би увеле механизме који обезбјеђују дјечији приступ одговарајућим обавјештењима, одговарајућу подршку ако је неопходна, повратне податке о уважавању мишљења дјетета и поступке за приговоре, правни лијек и накнаду.

49. Како би испуниле ове обавезе државе потписнице треба да усвоје сљедеће стратегије:

- Провјера и повлачење декларација и ограничења у погледу члана 12.
- Оснивање независних установа за људска права, попут дјечијег омбудсмана или комесара са широким овлашћењима у погледу дјечијих права⁶⁶

⁶⁵ Види Општи коментар бр. 5 Комитета (2003) о општим мјерама примјене Конвенције о правима дјетета, став 24.

⁶⁶ Види Општи коментар Комитета бр. 2 (2002) о улози независних установа за заштиту људских права.

- Обезбјеђивање обуке у вези са чланом 12, и њена примјена у пракси, за све стручњаке који раде са дјецом или за дјецу, укључујући адвокате, судије, полицију, социјалне раднике, службенике у заједници, психологе, пружаоце његе, службенике у затворима и установама за смјештај дјеце, наставнике на свим нивоима образовног система, љекаре, сестре и друге здравствене раднике, јавне службенике и званичнике, официре у азилима и вође у традиционалним друштвима
- Осигуравање одговарајућих услова за подршку и охрабрење дјечи да изразе своје мишљење, и обезбјеђивање да се овим мишљењима поклати дужна пажња, одредбама чврсто уклатијењеним у законима и прописима, уз редовну провјеру дјелотворности
- Супротстављање негативним ставовима, који спречавају пуно остварење права дјетета да буде саслушано, путем јавних кампања, које укључују угледне јавне личности и медије, ради промјене увријежених, уобичајених ставова о дјетету.

(б) Специфичне обавезе у погледу судских и управних поступака

(I) Право дјетета да буде саслушано у грађанским судским поступцима

50. У даљем тексту наводе се главна питања када је потребно саслушати дијете:

Развод и растава

51. У случајевима раздвајања и развода, дјеца из ове везе свакако су погођена одлукама судова. Питање издржавања дјетета, као и старатељства и приступа одређује судија било на суђењу било посредовањем суда. Многа законодавства укључила су у своје законе одредбу, у погледу раздвајања везе, да судија мора да поклати највећу пажњу „најбољем интересу дјетета“.

52. Из тог разлога, сви закони који се тичу раставе и развода треба да укључе право дјетета да га саслушају доносиоци одлука и у процесу посредовања. Нека законодавства, било у закону или путем уредбе, склона су да одређују узраст у коме се сматра да је дијете способно да изрази своје мишљење. Међутим, Конвенција предвиђа да се ово питање рјешава од случаја до случаја, пошто се односи на године старости и зрелост, и из тог разлога захтијева појединачну процјену способности дјетета.

Одвајање од родитеља и алтернативно старање

53. Када год се доноси одлука да се дијете уклони из породице јер је жртва злостављања или занемаривања у кући, мишљење дјетета мора се узети у обзир како би се одредио најбољи интерес дјетета. Интервенцију може да подстакне приговор дјетета, другог члана породице или припадника заједнице који сумња на злостављање или занемаривање у породици.

54. Искуство Комитета је такво да се у државама уговорницама право дјетета да буде саслушано не узима увијек у обзир. Комитет препоручује да државе потписнице обезбиједе, у законима, прописима и уредбама, да се мишљење дјетета тражи и размотри, укључујући одлуке у вези са смјештајем у хранитељску породицу, развијање плана старања и његово разматрање, и посјете породици и родитељима.

Усвајање и kafalah исламског закона

55. Када дијете треба да буде дато на усвајање или kafalah по исламском закону, и коначно буде усвојено или смештено у kafalah, од виталног је значаја да се дијете саслуша. Овај процес такође је неопходан када очух/ маћеха или хранитељска породица усвоје дијете, мада дијете и ови нови родитељи могу већ неко вријеме да живе заједно.

56. Члан 21. Конвенције утврђује да ће се најбољем интересу дјетета посветити највећа могућа пажња. У одлукама о усвојењу, kafalah или другом смјештају, „најбољи интерес“ дјетета не може се дефинисати без разматрања мишљења дјетета. Комитет подстиче све државе потписнице да обавијесте дијете, уколико је то могуће, о посљедицама усвајања, kafalah или смјештаја на неко друго мјесто, и да у законодавству обезбиједи да ће дијете, у том смислу, бити саслушано.

(II) Право дјетета да буде саслушано у кривичним судским поступцима

57. У кривичним поступцима право дјетета да слободно изрази своје мишљење о свим питањима која га се тичу мора се у потпуности поштовати и примјењивати у сваком стадијуму процеса у малољетничком правосуђу.⁶⁷

Дијете починилац

58. Члан 12, став 2 Конвенције захтијева да дијете осумњичено, оптужено или је утврђено да крши кривични закон, има право да буде саслушано. Ово право мора се у потпуности поштовати на свим нивоима судског процеса, од преткривичног поступка, када дијете има право да се не изјашњава, до права да буде саслушано у полицији, код тужиоца и истражног судије. Оно се, такође, односи на све нивое пресуде и одлуке, као и током примјене наложених мјера.

59. У случају диверзије, укључујући посредовање, дијете мора добити прилику да да слободан и вољни пристанак и мора имати прилику да добије правни и други савјет и помоћ, како би одлучило о прикладности и пожељности предложене диверзије.

60. Како би дјелотворно учествовало у поступку, свако дијете одмах и непосредно мора добити обавјештење о оптужбама за које се терети, на језику који разумије, као и о поступку у малољетничком правосуђу и могућим мјерама које ће суд предузети. Поступци се морају спроводити у атмосфери која дјетету омогућава да у поступку учествује и слободно се изражава.

61. Судска и друга саслушања дјетета у сукобу са законом морају се изводити иза затворених врата. Изузеци од овог правила могу бити веома ограничени, јасно наведени у националном законодавству и вођени најбољим интересом дјетета.

Дијете жртва или дијете свједок

62. Дјетету које је жртва или свједок злочина мора се пружити могућност да у потпуности упражњава своје право да слободно изрази своје мишљење у складу с Резолуцијом 2005/20

⁶⁷ Види општи коментар Комитета бр. 10 (2007) о правима дјецe у малољетничком правосуђу (CRC/C/GC/10).

Економског и социјалног савјета УН, „Смјернице за правосуђе у питањима која укључују дјецу жртве и свједоке злочина”.⁶⁸

63. То нарочито значи да је потребно уложити сваки напор да се обезбиједи да се дијете које је жртва и/или свједок злочина консултује о релевантним питањима у вези са укљученошћу у случај који се испитује, и да му се омогући да слободно изрази, на сопствени начин, ставове и забринутост у вези са својом укљученошћу у судски процес.

64. Право дјетета жртве и свједока повезано је и са правом да буде обавијештено о питањима као што су доступност здравствених, психолошких и услуга социјалног радника, о улози дјетета које је жртва и/или свједок, о начинима на које се спроводи „испитивање”, о постојећим механизмима подршке доступним дјетету када подноси жалбу и учествује у истрази и судским поступцима, о специфичним мјестима и временима саслушања, о доступности заштитних мјера, могућностима да добије накнаду и условима за жалбу.

(III) Право дјетета да буде саслушано у управним поступцима

65. Све државе потписнице треба да развију управне поступке у законодавству који одражавају захтјеве члана 12. и обезбеде право дјетету да буде саслушано, уз друга процесна права, укључујући право на откривање релевантних списа, биљешки са саслушања, као и заступање родитеља или других особа.

66. Дјеца ће вјероватније бити укључена у управне поступке него у судске процесе јер су управни поступци мање формални, прилагодљивији су и релативно лако се утврђују у законима и прописима. Поступци треба да буду разумљиви и приступачни дјетету.

67. Специфични примјери управних поступака релевантних за дјецу обухватају механизме за рјешавање дисциплинских питања у школама (нпр. суспензије и искључење), одбијање да се изда школско свједочанство и питања у вези с оцјенама школског успјеха, дисциплинским мјерама и одбијањем да се у притворским јединицама за малољетнике дају привилегије, захтјеви дјеце без родитељског старања за азил, и молбе за добијање возачке дозволе. У овим питањима дијете треба да има право да буде саслушано и да ужива друга права „у складу са процесним правилима националног законодавства”.

Б. Право дјетета да буде саслушано и веза са другим одредбама Конвенције

68. Члан 12, као општи принцип, повезан је са другим општим принципима Конвенције, као што је члан 2. (право да не буде дискриминисано), члан 6. (право на живот, опстанак и развој) и, нарочито је међузависно са чланом 3. (првенствени значај најбољег интереса дјетета). Члан је такође блиско повезан са члановима који се односе на грађанска права и слободе, нарочито с чланом 13. (право на слободу изражавања) и чланом 17. (право на приступ информацијама). Даље, члан 12. је повезан са свим другим члановима Конвенције, који се не могу у потпуности

⁶⁸ Резолуција 2005/20 Економског и социјалног савјета УН, нарочито чл. 8, 19 и 20. Доступно на: www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf.

примијенити ако дијете није поштовано као субјект са сопственим ставом о правима уграђеним у наведене чланове и њихову примјену.

69. Веза члана 12. са чланом 5. (развијање могућности дјетета и одговарајуће усмјеравање и савјетовање родитеља, види став 84 овог документа) од посебног је значаја, пошто је од суштинске важности да усмјеравање родитеља узима у обзир развојне способности дјетета.

1. Чланови 12. и 3.

70. Сврха члана 3. је да обезбиједи да је у свим поступцима који се тичу дјеце, а предузима их јавна или приватна социјална установа, суд, административне власти, или законодавна тијела, првенствени циљ најбољи интерес дјетета. То значи да свака радња предузета за рачун дјетета треба да поштује најбољи интерес дјетета. Најбољи интерес дјетета сличан је процедуралном праву које обавезује државе потписнице да у ток ове радње уведу кораке који обезбјеђују узимање у обзир најбољег интереса дјетета. Конвенција обавезује државе потписнице да осигурају да они који су одговорни за ове радње саслушају дијете, како је наведено у члану 12. Овај корак је обавезан.

71. Најбољи интерес дјетета, утврђен у савјетовању с дјететом, није једини чинилац који треба размотрити у поступцима установа, власти и управе. Међутим, он је од кључног значаја, као и мишљење дјетета.

72. Члан 3. посвећен је појединачним случајевима, али експлицитно, такође, захтијева да се размотри најбољи интерес дјеце као групе у свим поступцима који се тичу дјеце. Сходно томе, државе потписнице имају обавезу да размотре не само поједину ситуацију сваког дјетета када утврђују његов најбољи интерес, већ да утврде и интерес дјеце као групе. Штавише, државе потписнице морају да испитају поступке приватних и државних установа, власти, као и законодавних тијела. Обим обавезе проширен на „законодавна тијела“ јасно указује да сваки закон, пропис или правило који утичу на дјецу морају бити вођени критеријумом „најбољег интереса“.

73. Нема сумње да најбоље интересе дјеце као дефинисане групе треба утврдити на исти начин као и код одмјеравања појединачног интереса. Ако је у питању најбољи интерес великог броја дјеце, директори установа, власт или владина тијела треба, такође да обезбиједи могућност да се саслушају дјеца из ових недефинисаних група и да се њиховом ставу посвети дужна пажња када планирају неке поступке, укључујући и законске одлуке, које посредно или непосредно имају утицаја на дјецу.

74. Између чланова 3. и 12. не постоји тензија, већ само комплементарна улога два општа принципа: један утврђује као циљ постизање најбољег интереса дјетета, а други обезбјеђује методологију за достизање циља да се саслуша једно дијете или више дјеце. У ствари, правилна примјена члана 3. није могућа уколико се не поштују компоненте члана 12. Такође, члан 3. појачава функционалност члана 12, олакшавајући суштинску улогу дјеце у свим питањима која утичу на њихове животе.

2. Чланови 12, 2. и 6.

75. Право на недискриминацију је инхерентно право које се јамчи свим инструментима заштите људских права, укључујући Конвенцију о правима дјетета. Према члану 2. Конвенције, свако дијете има право да не буде дискриминисано у уживању својих права, укључујући и она обезбијеђена чланом 12. Комитет наглашава да ће државе потписнице предузети одговарајуће мјере како би се сваком дјетету обезбиједило право да слободно изрази своје мишљење и да се његово/њено мишљење размотри с дужном пажњом, без икакве дискриминације у погледу расе, боје коже, пола, језика, вјероисповијести, политичког или другог увјерења, националног, етничког или социјалног поријекла, имовинског стања, онеспособљености, рођења или другог статуса дјетета. Државе потписнице ће третирати дискриминацију, укључујући и дискриминацију рањивих или маргинализованих група дјете, како би обезбиједиле да дјеца имају право да буду саслушана и да им је омогућено учешће у свим питањима која су за њих важна, равноправно са свом осталом дјецом.

76. Комитет нарочито уочава, и забринут је што у неким друштвима обичајни ставови и поступци поткопавају уживање овог права и постављају му озбиљна ограничења. Државе потписнице ће предузети одговарајуће мјере за подизање свијести и образовања друштва о негативном утицају оваквих ставова и поступака и за охрабривање промјена ставова, како би се постигла пуна примјена права сваког дјетета према одредбама Конвенције.

77. Комитет подстиче државе потписнице да посебну пажњу обратe на право дјевојчица да буду саслушане, да добију подршку уколико је потребна, да изразе своје мишљење и да се овом мишљењу поклати дужна пажња, с обзиром да родни стереотипи и патријархалне вриједности поткопавају и озбиљно ограничавају дјевојчице у уживању права наведеног у члану 12.

78. Комитет поздравља обавезу држава уговорница у члану 7. Конвенције о правима особа са онеспособљеношћу, да обезбиједи да се дјети са онеспособљеношћу пружа неопходна помоћ и опрема, чиме се омогућава да слободно изразе своје мишљење и да се овом мишљењу посвети дужна пажња.

79. Члан 6. Конвенције о правима дјетета утврђује да свако дијете има инхерентно право на живот и да ће све државе потписнице обезбиједити, у највећој могућој мјери, опстанак и развој дјетета. Комитет наглашава значај поспјешивања могућности да дијете буде саслушано, јер је учешће дјетета средство којим се подстиче пуни развој личности и развијање способности дјетета, у складу са чланом 6. и циљевима образовања неведеним у члану 29.

3. Чланови 12, 13. и 17.

80. Члан 13, о праву на слободу изражавања, и члан 17, о приступу информацијама, кључни су предуслови за дјелотворно спровођење права дјетета да буде саслушано. Ови чланови утврђују да су дјеца субјект права и, заједно са чланом 12, утврђују да дијете има право да спроводи ова права само, у складу са својим развојним способностима.

81. Право на слободу изражавања утврђено у члану 13. често се мијеша с чланом 12. Међутим, иако су ова два члана чврсто повезана, они разрађују различита права. Слобода изражавања

односи се на право да дијете има и изражава мишљење, тражи и добија информације преко било којег средства информисања. Члан 13. утврђује право дјетета да га држава уговорница не ограничава у мишљењу које има или изражава. Као такав, он намеће обавезу државама уговорницама да се уздрже од мијешања у изражавање овог мишљења, или у омогућавање приступа информацијама, док штите право приступа средствима комуникације и јавног дијалога. Међутим, члан 12. се односи на право изражавања мишљења, нарочито о питањима која се тичу дјетета, и право укључивања у поступке који имају утицаја на живот дјетета. Члан 12. намеће обавезу државама уговорницама да уведу законски оквир и механизме неопходне за олакшавање активног укључења дјетета у све поступке који утичу на дијете, и у доношење одлука, и да испуне обавезу посвећивања дужне пажње овим мишљењима када се она изразе. Слобода изражавања у члану 13. не захтијева овакво ангажовање или реакцију држава уговорница. Међутим, стварање окружења пуног поштовања према дјечи и њиховом праву да изразе своје мишљење, у складу са чланом 12, доприноси и изградњи способности дјече да упражњавају своје право на слободу изражавања.

82. Испуњавање права дјетета на информацију, у складу са чланом 17, у великој мјери је неопходно за дјелотворно остварење права на изражавање мишљења. Дјеци је потребан приступ подацима у облицима одговарајућим њиховом узрасту и способностима, о свим питањима која се тичу дјече. То се односи на податке, нпр. у вези с њиховим правима, на поступке који се тичу дјече, националног законодавства, прописа и одредби, локалних служби, и поступака жалби и приговора. У складу са члановима 17. и 42, државе потписнице треба да права дјетета обухвате школским програмима.

83. Комитет, такође, подсјећа државе потписнице да су медији важно средство и за унапређење свијести о праву дјече да изразе своје мишљење и за обезбјеђивање прилика за јавно изражавање овог мишљења. Комитет позива различите медије да посвете додатне напоре укључивању дјече у развој програма и стварање могућности да дјеца развијају и воде медијске иницијативе о својим правима.⁶⁹

4. Чланови 12. и 5.

84. Члан 5. Конвенције утврђује да ће државе потписнице поштовати одговорности, права и обавезе родитеља, законских старатеља или чланова шире породице или заједнице, како налажу локални обичаји, у усмјеравању и савјетовању дјетета у остваривању права признатих Конвенцијом. Сходно томе, дијете има право на усмјеравање и савјет, који надокнађују недостатак знања, искуства и разумијевања код дјетета и ограничени су његовим/њеним развојним могућностима, како је утврђено овим чланом. Што је веће знање, искуство и разумијевање дјетета, то више родитељ, законски старатељ или друга особа законски одговорна за дијете, треба да усмјеравање и вођство преиначавача у подсјетнике, а савјете у размјену на равноправној основи. Ово преиначаваче неће се догодити на некој фиксираној тачки развоја дјетета, него ће се постепено повећавати, с охрабривањем дјетета да изнесе сопствене ставове.

⁶⁹ Дан опште расправе о дјечи и медијима (1996): www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/media.pdf.

84 Овај захтјев подстиче члан 12. Конвенције, који одређује да се мишљењу дјетета мора посветити дужна пажња, када је год оно способно да формира сопствено мишљење. Другим ријечима, пошто дјеца стичу способности, она имају права на све већи ниво одговорности у уређивању питања која их се тичу.⁷⁰

5. Члан 12. и примјена права дјетета уопште

86. Осим чланова о којима је било ријечи у претходним пасусима, већина других чланова Конвенције захтијева и унапређује укључивање дјеце у питања која се тичу дјеце. За сва ова различита укључивања користи се увијек појам учешћа. За ова укључивања кључни чинилац је члан 12, али је у цијелој Конвенцији присутан захтјев планирања, рада и развоја у сарадњи с дјецом.

87. Примјена права у вези је с великим бројем проблема, као што су здравље, економија, образовање или средина, који нису од интереса само за дијете као јединку већ и за групе дјеце и дјецу уопште. Сходно томе, Комитет је увијек широко тумачио учешће како би утврдио поступке не само за појединачну дјецу и јасно дефинисане групе дјеце, већ и за групе дјеце, попут домородачке дјеце, дјеце са онеспособљеношћу, или дјеце уопште, која су посредно или непосредно под утицајем друштвених, економских или културних услова живота у свом друштву.

88. Ово широко разумијевање учешћа дјеце одражава се у документу усвојеном на 27. посебној сједници Генералне скупштине под називом „Свијет по мјери дјеце“. Државе потписнице обећале су да ће „развијати и примјењивати програме који унапређују смислено учешће дјеце, укључујући и младе, у процесима доношења одлука, у породици и школи, и на локалном и националном нивоу“ (став. 32, подстав. 1). Комитет у свом општем коментару бр. 5 о општим мјерама примјене Конвенције о правима дјетета утврђује: „Важно је да владе развију непосредан однос са дјецом, не само онај посредован дјеловањем невладиних организација или установама за заштиту људских права“.⁷¹

Ц. Примјена права дјетета да буде саслушано у различитим приликама и срединама

89. Право дјетета да буде саслушано треба да буде примјењивано у различитим приликама и срединама у којима дјеца одрастају, развијају се и уче. У овим приликама и срединама постоје различити концепти дјетета и његове улоге, који могу да охрабре или ограниче укључивање дјеце у свакодневна питања и кључне одлуке. За утицај на примјену права дјетета да буде саслушано постоје различити начини, које државе потписнице могу да користе како би поспјешиле учешће дјеце.

1. У породици

90. Породица у којој дјеца слободно могу да изразе мишљење које ће се размотрити с дужном пажњом од најранијег узраста представља важан модел, и припрема дијете да ужива право да

⁷⁰Општи коментар бр. 5 (2003) о општим мјерама примјене Конвенције о правима дјетета.

⁷¹Исто, став 12.

буде саслушано и у ширем оквиру друштва. Овакав приступ родитељству служи унапређењу индивидуалног развоја, јачању породичних односа и подржавању социјализације дјецe, и има превентивну улогу против свих облика насиља у дому и породици.

91. Конвенција признаје права и одговорности родитеља, или других законских старатеља, у обезбјеђивању одговарајућег усмјерења и вођства дјеци (види став 84 овог документа), али наглашава да оно служи да омогући дјетету да ужива своје право и захтијева да се усмјеравање и вођство одвијају у складу са све већим развојним способностима дјетета.

92. Државе потписнице треба да охрабрују, кроз законодавство и прописе, да родитељи, старатељи и особе које брину о дјеци слушају дјецу и поклањају им дужну пажњу у питањима која их се тичу. Родитељима такође треба савјетовати да пружају подршку дјеци у остваривању права да слободно изражавају своје мишљење и да се на свим нивоима друштва мишљење дјецe узима у разматрање.

93. Како би подржао развијање стилова родитељства који поштују право дјетета да буде саслушано, Комитет препоручује да државе потписнице унапређују програме образовања родитеља, који надограђују постојећа позитивна понашања и ставове и преносе информације о правима дјецe и родитеља уграђена у Конвенцију.

94. Овакви програми треба да се односе на:

- однос узајамног поштовања између родитеља и дјецe
- укључење дјецe у доношење одлука
- импликацију да се мишљењу сваког члана породице посвети дужна пажња
- разумијевање, унапређење и поштовање развојних права дјетета
- начине поступања са сукобљеним мишљењима у породици

95. Ови програми треба да оснаже принцип да дјевојчице и дјечаци имају једнако право да изразе своје мишљење.

96. Медији треба да имају велику улогу у преношењу поруке родитељима да је учешће дјецe од велике важности за саму дјецу, њихове породице и друштво.

2. У алтернативном смјештају

97. Морају се увести механизми којима се обезбјеђује да дјецa у свим облицима алтернативног старања, укључујући и старање у установама, могу да изразе своје мишљење и да ће се том мишљењу посветити дужна пажња у стварима које се тичу њиховог смјештаја, прописа о старању у хранитељској породици или дому и о њиховом свакодневном животу. Они треба да обухватају:

- Законодавство које дјетету обезбјеђује право на информацију о било којем плану за смјештај, старање и/или третман, и разумне могућности да изрази своје мишљење, и да се током процеса доношења одлуке овом мишљењу посвети дужна пажња.

- Законодавство које осигурава право дјетета да буде саслушано, и да ће овом мишљењу бити посвећена дужна пажња у развијању и успостављању услуга старања одговарајућих за дјecu.
- Оснивање стручне установе за праћење, као што је заштитник дјечијих права, комесар или инспекторат, како би пратили поштовање правила и прописа који управљају обезбјеђивањем старања, заштите или третмана дјецe, у складу са обавезама које одређује члан 3. Ово тијело треба да има овлашћење за неометани приступ смјештајним капацитетима (укључујући и оне за дјecu у сукобу са законом), како би чуло мишљења и бриге дјетета непосредно, као и за праћење степена у коме се мишљење дјетета слуша и посвећује му се дужна пажња.
- Оснивање дјелотворних механизма, нпр. представничког савјета дјецe, и дјечака и дјевојчица, у установама за смештај дјецe, с обавезом да учествују у развијању и примјени прописа и правила установе.

3. Здравственој заштити

98. Остваривање одредаба Конвенције захтијева поштовање права дјетета да изрази своје мишљење и да учествује у унапређењу здравог развоја и добробити дјецe. То се односи на индивидуалне одлуке о здравственој заштити, као и на укључивање дјецe у развој здравствених прописа и услуга.

99. Комитет утврђује неколико различитих, али повезаних питања које треба размотрити када је ријеч о укључивању дјецe у поступке и одлуке који се односе на њихову сопствену здравствену заштиту.

100. Дјецa, укључујући и малу дјecu, треба да буду укључена у процесе доношења одлука, на начин који је у складу са сталним развојем њихових способности. Потребно је пружити им податке о предложеним третманима и њиховом дејству и исходу, укључујући и облик ових података прикладан и приступачан онеспособљеној дјеци.

101. Државе потписнице треба да уведу законодавство или прописе како би осигурале да дјецa имају приступ повјерљивим савјетима медицинских радника без пристанка родитеља, без обзира на старост дјетета, ако је овај савјет потребан ради сигурности или добробити дјетета. Дјеци може бити потребан овакав приступ, нпр. када код куће доживљавају насиље или злостављање, или су им потребни савјети или услуге из области репродуктивног здравља, или у случају сукоба међу родитељима и дјецом око приступа здравственим услугама. Право на савјет разликује се од права давања медицинског пристанка, и не би смјело да буде предмет икаквог узрасног ограничења.

102. Комитет поздравља увођење у неким земљама тачног узраста у коме се право на престанак преноси на дијете, и охрабрује државе потписнице да размотре увођење оваквих закона. Тако дјецa изнад овог узраста имају право да дају престанак без захтијевања икакве индивидуалне стручне процјене способности, послје консултације са независним и компетентним стручњаком. Међутим, Комитет снажно препоручује државама уговорницама да ће се мишљењу малог дјетета, када показује способност да изрази мишљење засновано на подацима о свом лијечењу, посветити дужна пажња.

103. Љекари и здравствене установе треба да обезбиједу дјечи јасне и доступне податке о њиховим правима која се тичу њиховог учешћа у педијатријским истраживањима и клиничким опитима. Дјеца морају бити обавијештена о истраживању, тако да се, уз остале процедуралне мјере предострожности, може добити и њихов пристанак заснован на подацима које су добила.

104. Државе потписнице, такође, морају да уведу мјере које дјеци омогућавају да својим мишљењем и искуствима допринесу планирању и програмирању услуга у вези с њиховим здрављем и развојем. Од дјеце треба потражити мишљење о свим аспектима пружања здравствене заштите, укључујући и то које су услуге потребне, како и када се најбоље обезбеђују, које су дискриминишуће препреке за приступ услугама, квалитет и ставове здравствених радника, и како унаприједити способност дјеце да преузимају све више одговорности за сопствено здравље и развој. Овај податак може се обезбиједити, између осталог, преко система повратних информација за дјецу која користе услуге или су укључена у истраживање и савјетодавне процесе, које се могу пренијети локалним дјечијим савјетима или парламентарима ради развијања стандарда и показатеља здравствених услуга који поштују права дјетета.⁷²

4. У образовању и школи

105. Поштовање права дјетета да буде саслушано у оквиру образовања од фундаменталне је важности за остваривање права на образовање. Комитет са забринутошћу уочава даље постојање ауторитативности, дискриминације, непоштовања и насиља који су карактеристични за свакодневицу многих школа и учioniца. Оваква средина није подстицајна за изражавање мишљења дјеце нити за посвећивање пажње овим мишљењима.

106. Комитет препоручује да државе потписнице предузму радње како би дјеци створиле могућности да изразе своје мишљење и да се оно пажљиво размотри, у вези са сљедећим питањима.

107. У сваком образовном окружењу, укључујући образовне програме у раном дјетињству, потребно је унапређивати активну улогу дјеце у окружењу које подстиче учење уз учешће дјеце.⁷³ Поучавање и учење морају узети у обзир услове живота и могућности дјетета. Због тога образовне власти треба да у планирање школских програма уврсте мишљења дјеце и њихових родитеља.

108. образовање у погледу људских права може да обликује мотивацију и понашање дјеце само када се људска права поштују у установама у којима дјеца уче, играју се и живе заједно са другом дјецом и одраслима.⁷⁴ Право дјетета да буде саслушано нарочито је у таквим установама изложено критичком испитивању дјеце, која могу да посматрају да ли се њиховом мишљењу заиста приступа с дужним поштовањем, како је наведено у Конвенцији.

⁷² Комитет такође скреће пажњу на свој Општи коментар бр. 3 (2003) о ХИВ/АИДС-у и правима дјетета, ст. 11 и 12, и свој Општи коментар бр. 4 (2003) о здрављу младих, став 6.

⁷³ „Приступ образовању за све заснован на људским правима: Оквир за остварење права дјетета на образовање и права у оквиру образовања”, UNICEF/UNESCO (2007).

⁷⁴ Комитет за права дјетета, Општи коментар бр. 1 (2001) о циљевима образовања (чл. 29, став 1 Конвенције), (CRC/GC/2001/1)

109. Учешће дјецe је неопходно за стварање друштвене климе у учионици која подстиче сарадњу и међусобну подршку потребну за интерактивно учење усмјерено на дјецу. Придавање дужне пажње мишљењу дјецe нарочито је значајно приликом искорјењивања дискриминације, превенције насилништва или дисциплинских мјера. Комитет поздравља ширење вршњачког образовања и вршњачког савјетовања.

110. Равномјерно учешће дјецe у процесу доношења одлука треба постићи, између осталог, кроз разредна вијећа, савјете ученика и представништвом ученика у школским одборима и комитетима, у којима слободно могу да изразе своје мишљење о развоју и примјени школских прописа и кодекса понашања. Ова права треба уградити у законодавство, умјесто пуког ослањања на добру вољу власти, школа и наставника који треба да их примјењују.

111. Осим и изван школе, државе потписнице треба да саслушају дјецу на локалном и националном нивоу о свим аспектима образовне политике, укључујући, између осталог, јачање образовног система који је близак дјеци, неформалних начина учења, који дају дјеци „другу шансу“, школске програме, методе поучавања, структуру школа, стандарде, буџетирање и системе заштите дјецe.

112. Комитет охрабрује државе потписнице да подрже развој независних ученичких организација, које могу да помогну дјеци у компетентном учешћу у образовном систему.

113. У одлукама о преласку на следећи ниво школовања или избору предмета мора се обезбиједити право дјецe да буду сааслушана, јер ове одлуке дубоко утичу на најбољи интерес дјетета. Овакве одлуке морају бити подложне управном или судском поступку. Осим тога, у дисциплинским питањима мора се у потпуности поштовати право дјетета да буде саслушано.⁷⁵ У случају искључења дјетета из установе или школе, ова одлука нарочито мора бити подложна судском поступку јер противрјечи праву дјетета на образовање.

114. Комитет проздравља увођење програма приступачних дјеци у школске програме многих земаља, који теже да обезбиједe интерактивно, брижно, заштитничко окружење с учешћем дјецe, које припрема дјецу и младе за активну улогу у друштву и одговорне грађане у њиховим заједницама.

5. У игри, рекреацији, спортским и културним активностима

115. Дјеци су за развој и социјализацију потребни игра, рекреација, физичке и културне активности. Они треба да буду осмишљени тако да узимају у обзир склоности и способности дјецe. Дјецa која су способна да изразе своје мишљење треба да буду консултована у погледу приступа и прикладности простора и средстава за игру и рекреацију. Врло мала дјецa и нека дјецa са онеспособљеношћу која нису у стању да учествују у званичним консултативним процесима, треба да добију посебне могућности да изразе своје жеље.

⁷⁵ Државе уговорнице треба да се позивају на Општи коментар бр. Комитета (2006) о праву дјетета на заштиту од тјелесног кажњавања и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања, који објашњава стратегије учешћа дјецe ради искорјењивања тјелесног кажњавања (CRC/C/GC/8/)

6. На радном мјесту

116. Дјеца која раде у млађем узрасту него што то одређују закони и Конвенције Међународне организације рада бр. 138 (1973) и 182 (1999) треба да буду саслушана у окружењу прилагођеном дјеци како би се разумјело њихово мишљење о ситуацији и њихов најбољи интерес. Она би требало да буду укључена у трагање за рјешењем, које поштује економска и социокултурна ограничења колико и културни контекст у којем ова дјеца раде. Дјеца такође треба да буду саслушана када се стварају прописи за елиминисање главних узрока дјечијег рада, нарочито у погледу образовања.

117. Дјеца која раде имају право на заштиту закона од искоришћавања и треба да буду саслушана када инспектори који испитују примјену закона о раду провјеравају мјеста рада и услове рада. Дјеца и представници удружења дјеце која раде, ако постоје, такође треба да буду саслушана када се праве нацрти закона о раду или када се разматра и евалуира примјена закона.

7. У ситуацијама несрећа

118. Конвенција утврђује право дјетета на заштиту од свих облика насиља и одговорност држава уговорница да обезбиједи ово право сваком дјетету без икакве дискриминације. Комитет охрабрује државе потписнице да се консултују с дјецом у стварању и примјени законодавних мјера, прописа, образовних и других мјера које покривају све облике насиља. Нарочиту пажњу треба посветити обезбјеђивању да маргинализована и дјеца у неповољном положају, попут експлоатисане дјеце, дјеце улице или дјеце избјеглица, не буду искључена из консултативних процеса осмишљених да изнесу на видјело мишљења о процесима релевантног законодавства и прописа.

119. У том смислу, Комитет поздравља налазе Истраживања о насиљу над дјецом Генералног секретара и подстиче државе потписнице да потпуно примијене његове препоруке, укључујући и препоруку обезбјеђивања простора дјеци да слободно изразе своје мишљење и дају овом мишљењу дужну пажњу у погледу свих аспеката превенције, извјештавања и праћења насиља над њима.⁷⁶

120. Велики дио насиља над дјецом пролази без приговора како због тога што дјеца извјесне облике насилног понашања схватају као прихваћену праксу, тако и због недостатка механизма извјештавања прилагођених дјеци. На примјер, она немају кога да извјесте у повјерењу и безбједности о доживљеном суровом поступању, као што је тјелесно кажњавање, генитално сакаћење или рани брак, нити канал којим могу да пренесу своја општа запажања онима који су одговорни за примјену њихових права. Тако дјелотворно укључивање дјеце у заштитне мјере захтијева да дјеца буду обавијештена о свом праву да буду саслушана и да расту без било којег облика тјелесног или психолошког насиља. Државе потписнице треба да обавежу све дјечије установе да омогуће лак приступ појединцима или организацијама којима дјеца могу да се обрате у повјерењу и безбједно, укључујући теле-апел линије, и да обезбиједи мјеста на којима дјеца могу да допринесу својим искуством и мишљењем борби против насиља над њима.

⁷⁶ Извјештај независног стручњака за Истраживање УН о насиљу над дјецом (А/61/299).

121. Комитет, такође, скреће пажњу држава уговорница на препоруку из Истраживања о насиљу над дјецом Генералног секретара да подрже и охрабре организације дјеце и иницијативе дјеце за третирање насиља и да укључе ове организације у израду, оснивање и евалуацију програма и мјера против насиља, тако да дјеца могу да имају кључну улогу у сопственој заштити.

8. У развијању стратегија превенције

122. Комитет уочава да је глас дјеце све моћнија снага у спречавању кршења дјечијих права. Примјери добре праксе доступни су, између осталог, у области заштите од насиља у школама, борбе против искоришћавања дјеце у опасним и претешким пословима, обезбјеђења здравствених услуга и образовања дјеци улице, и у систему малољетничког правосуђа. Дјеца треба да буду саслушана приликом формулисања закона и прописа везаних за ова и друга подручја проблема и укључена у прављење нацрта, развијање и примјену ових планова и програма.

9. У поступцима приликом усељења или тражења азила

123. Дјеца која долазе у неку земљу с родитељима који су у потрази за послом или као избјеглице, налазе се у нарочито осјетљивом положају. Због тога треба хитно у потпуности примijenити њихово право да изразе своје мишљење о свим аспектима поступака који се тичу усељавања или тражења азила. У случају миграције, дијете треба саслушати у вези са његовим/њеним очекивањима у вези с образовањем, и здравственим стањем како би се дијете интегрисало у школу и здравствене услуге. У случају тражења азила дијете додатно мора имати могућност да изложи своје разлоге за тражење азила.

124. Комитет наглашава да овој дјеци треба да буду пружени сви релевантни подаци, на њиховом језику, о њиховим правима, доступним услугама, укључујући средства комуникације, и процес усељавања и тражења азила, како би се њихов глас чуо током поступка и њиховом мишљењу посветила дужна пажња. Потребно је именовати старатеља или савјетника, бесплатно. Дјеци која траже азил може бити потребна и дјелотворна помоћ у трагању за родитељима и релевантни подаци о ситуацији у њиховој земљи поријекла, како би одлучила шта је њихов најбољи интерес. Дјеци која су претходно била укључена у оружани сукоб можда ће бити потребна нарочита помоћ како би исказала своје потребе. Надаље, потребно је обратити пажњу и обезбиједити да дјеца апатриди буду укључена у процесе доношења одлука на територији на којој живе.⁷⁷

10. У стањима хитности и несрећа

125. Комитет подвлачи да право утврђено у члану 12. не престаје у ситуацијама кризе или послије ње. Све је више доказа о значајном доприносу који дјеца могу да дају у ситуацијама сукоба, послије сукоба и у поступцима обнове послије несрећа.⁷⁸ Тако Комитет наглашава у својој препоруци послије опште расправе 2008. године да дјецу погођену несрећама треба охрабрити и омогућити им учешће у анализирању сопственог стања и будућих изгледа. Учествовање помаже

⁷⁷ Уп. Општи коментар Комитета бр. 6 (2005) о поступању са дјецом без пратње одраслих и раздвојене дјеце ван њихове земље поријекла (CRC/GC/2005/6).

⁷⁸ „Учешће дјеце и младих у хитним стањима : водич за службе помоћи“, УНИЦЕФ, Банкок (2007).

дјечи да поврате контролу над својим животима, доприноси рехабилитацији, развија организационе вјештине и јача осјећај идентитета. Међутим, потребно је побринути се да се дјеца заштите од излагања ситуацијама које ће вјероватно бити трауматичне или штетне.

126. Сходно томе, Комитет охрабрује државе потписнице да подрже механизме који дјеци, а нарочито младима, омогућавају да играју активну улогу и у процесима обнове последице несрећа и у поступцима помирења последице сукоба. Њихова мишљења требало би да се чују током процјене, осмишљавања, примјене, праћења и евалуације програма. На примјер, дјеца у избјегличким камповима могу се охрабрити да дају допринос сопственој безбједности и добробити оснивањем дјечијих форума. Потребно је помоћи дјеци да оснују овакве форуме, истовремено обезбјеђујући да је њихово дјеловање у складу с најбољим интересима дјеце и њиховим правом на заштиту од штетних искустава.

11. У националном и међународном окружењу

127. Највећи број прилика за учешће дјеце одвија се на нивоу заједнице. Комитет поздравља растући број локалних парламената младих, мјесних дјечијих савјета и ad hoc консултација на којима дјеца могу да изразе своје мишљење у процесима доношења одлука. Међутим, ове структуре за званично учешће представника у локалној власти треба да буду само један од многих приступа примјени члана 12. на локалном нивоу, јер они дозвољавају само релативно малом броју дјеце да се ангажују у својим локалним заједницама. Додатне прилике за комуникацију пружају разговори са званичницима и политичарима, „отворена врата“ и посјете школама и вртићима.

128. Дјецу треба подржати и храбрити да стварају своје сопствене организације и иницијативе, које сама воде, што ће створити простор за смислено учешће и представљање дјеце. Осим тога, дјеца могу да допринесу својим углом гледања у, на примјер, изгледу и начину рада школа, игралишта, паркова, мјеста за забаву и културне догађаје, јавних библиотека, здравствених установа и локалних система саобраћаја како би се обезбиједиле боље услуге. У планове развоја заједнице за које се тражи јавна расправа, треба експлицитно укључити мишљење дјеце.

129. У међувремену, ове могућности учешћа оснивају се у многим земљама и на нивоу округа, регије, државе и на националном нивоу, гдје парламенти младих, савјети и конференције обезбјеђују форуме на којима дјеца могу да изнесу своје ставове и учине их доступним одговарајућој публици. Невладине организације и удружења грађана развили су поступке за подршку дјецу, који чувају транспарентност њиховог представљања у друштву и спречавају ризике од манипулације и површност.

130. Комитет поздравља значајан допринос који су дали УНИЦЕФ и невладине организације у унапређењу подизања свијести о праву дјеце да буду саслушана и њиховом учешћу у свим доменима сопствених живота, и охрабрује их да даље унапређују учешће дјеце у свим питањима која се тичу дјеце, укључујући, прије свега, заједницу, и национални и међународни ниво, и да помажу у размјени добрих поступака. Требало би активно охрабривати умрежавање организација којима на челу стоје дјеца, како би се увећале могућности размјене наученог, и платформе за заједничко заступање.

131. На међународном нивоу, учешће дјеце на Свјетском самиту за дјецу који је сазвала Генерална скупштина 1990. и 2002. године, и укључивање дјеце у процесе извјештавања Комитету за права дјетета имају нарочити значај. Комитет поздравља писане извјештаје и додатне усмено изнесене податке које су дале дјечије организације и представници дјеце у процесу праћења примјене дјечијих права у државама уговорницама, и охрабрује ове државе потписнице и невладине организације да подрже дјецу у представљању њихових ставова Комитету.

Д. Основни захтјеви за примјену права дјетета да буде саслушано

132. Комитет подстиче државе потписнице да избјегавају површне приступе који ограничавају изражавање мишљења дјеце, или који дозвољавају дјецу да буду саслушана, али пропуштају да овом мишљењу укажу дужну пажњу. Он наглашава да манипулисање одраслих дјецом, стављање дјеце у ситуације у којима им се каже шта могу да кажу, или излагање дјеце ризику од причињавања штете приликом учешћа, нису етички поступци и не могу се схватити као примјена члана 12.

133. Ако учешће треба да буде смислено и дјелотворно, треба га схватити као процес, не као појединачни, посебан догађај. Од када је усвојена Конвенција о правима дјетета, 1989. године, искуство је довело до широке сагласности о основним захтјевима који се морају постићи ради дјелотворне, етичке и смислене примјене члана 12. Комитет препоручује да државе потписнице интегришу ове захтјеве у све законодавне и друге мјере за примјену члана 12.

134. Сви процеси у којима учествује дијете или више дјеце, или у којима се она саслушавају, морају бити:

- (а) транспарентни и информативни - дјецу мора бити пружена потпуна, доступна, узрасно прилагођена информација осјетљива на различитости, о њиховом праву да слободно изразе своје мишљење и да се њиховом мишљењу мора посветити дужна пажња, као и на који начин ће се ово учешће догађати, његов обим, сврха и могући утицај;
- (б) добровољни - дјеца никада не треба да буду присиљавана да изразе мишљење ако то не желе и треба да буду обавијештена о могућности да своју укљученост у поступак могу да прекину у било којем тренутку;
- (ц) с поштовањем - ставове дјеце треба третирати с поштовањем и треба им омогућити да иницирају идеје и поступке. Одрасли који раде с дјецом треба да признају, поштују и развијају добре примјере учешћа дјеце, нпр. о њиховом доприносу породици, школи, култури и радној средини. Такође је потребно да разумију друштвено-економски, средински и културни контекст живота дјеце. Особе и организације које раде с дјецом и за дјецу, такође, треба да поштују мишљење дјеце у погледу учешћа у јавним догађајима;
- (д) релевантни - питања о којима дјеца имају право да изразе своје мишљење морају бити истински значајна за њихов живот и треба им омогућити да се заснивају на њиховом знању, вјештинама и способностима. Осим, тога, треба отворити простор у коме се дјеца омогућава да истакну и обрађују питања која сама схватају као важна и релевантна;
- (е) прилагођени дјецу - средина и методи рада треба да буду прилагођени способностима дјеце. Потребно је одвојити одговарајуће вријеме и ресурсе како би се дјеца на

одговарајући начин припремила и имала повјерења и прилику да допринесу својим мишљењем. Треба размотрити и чињеницу да су дјеци потребни различити нивои подршке и облици укључивања, у складу са узрастом и развојем способности;

- (ф) свеобухватни - учешће дјеце мора бити свеобухватно, избегавајући постојеће обрасце дискриминације и охрабрујући могућности за маргинализовану дјецу, и дјечаке и дјевојчице, да се ангажују (види и пасус 88 у овом документу). Дјеца нису хомогена група и учешће треба да обезбиједи једнаке могућности за све, без дискриминације по било којем основу. Програми, такође, треба да буду културно осјетљиви за дјецу из свих заједница;
- (г) с подршком у обуци - одраслима су потребни припрема, вјештине и подршка за дјелотворну помоћ дјечи да се ангажују, који би им нпр. пружили вјештине слушања, заједничког рада с дјецом и дјелотворног ангажовања дјеце у складу с њиховим развојним могућностима. Сама дјеца могу се укључити као тренери у помагање да се унаприједи дјелотворно учешће; њима је потребно побољшавање способности како би ојачала своје вјештине у нпр. дјелотворном учешћу у свијести о њиховим правима, и тренингу у организовању састанака, прикупљања средстава, сарадње с медијима, обраћању јавности и заступању;
- (х) безбједни и осјетљиви на ризик - у извјесним ситуацијама изражавање мишљења може да укључује ризик. Одрасли имају одговорност према дјечи с којом раде и морају да предузму све мјере опреза да смање ризик од насиља, искоришћавања или било које друге негативне посљедице њиховог учешћа. Поступак нужан за обезбјеђивање одговарајуће заштите обухватиће стварање јасне стратегије за заштиту дјетета, која препознаје одређене ризике с којима се суочавају неке групе дјеце, и додатне баријере с којима се суочавају када им је потребна помоћ. Дјеца морају бити свјесна свог права да буду заштићена од могуће штете и да знају гдје могу да затраже помоћ уколико им је потребна. Улагање у рад са породицама и заједницама је важно како би се изградило разумијевање вриједности и импликација учешћа дјеце и смањили ризици којима би дјеца иначе могла бити изложена;
- (и) повјерљиви - посвећеност праћењу и евалуацији је од суштинске важности. На примјер, у било којем истраживању или консултативном процесу, дјеца морају бити обавијештена о томе како су њихова мишљења протумачена и употријебљена и, када је потребно, морају имати могућност да им се супротставе и утичу на анализу резултата. Дјеца, такође, имају право да добију јасну повратну информацију о томе како је њихово учешће у процесу утицало на неки исход. Када год је то прикладно, дјеца треба да имају могућност учешћа у поступцима и радњама праћења. Праћење и евалуација учешћа дјеце треба да се предузимају, када год је то могуће, уз учешће дјеце.

Е. Закључак

135. Улагање у остваривање права дјетета да буде саслушано о свим питањима која се тичу дјетета и да се његовом мишљењу посвети дужна пажња, јасна је и непосредна законска обавеза држава уговорница у погледу Конвенције. То је право сваког дјетета, без дискриминације. Постизање смислених прилика за примјену члана 12. учиниће нужним уклањање законских,

политичких, економских, друштвених и културних препрека које тренутно спречавају могућности дјеце да буду саслушана и њихов приступ учешћу у свим пијањима која их се тичу. Оно захтијева спремност на супротстављање претпоставкама о способностима дјеце, и на охрабривање развоја окружења у којима ће дјеца моћи да изграђују и показују своје способности. Оно такође захтијева посвећеност ресурсима и обуци.

136. Испуњавање ових обавеза представљаће изазов за државе потписнице. Али, оно је достижан циљ уколико се систематски примјењују стратегије наведене у овом документу и изграђује култура поштовања дјеце и њиховог мишљења.

13. Општи коментар број 13:**ПРАВО ДЈЕТЕТА НА СЛОБОДУ ОД СВИХ ОБЛИКА НАСИЉА****I. УВОД**

1. У члану 19. наводи се сљедеће:

„1. Државе потписнице ће предузети све одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мјере за заштиту дјетета од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостављање, док је под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о дјетету.

„2. Такве заштитне мјере, треба, према потреби, да укључују ефикасне поступке за доношење социјалних програма за обезбјеђивање неопходне подршке дјетету и онима који се о дјетету старају, као и других облика заштите и спречавања, утврђивања, пријављивања, просљеђивања, истраге, поступања и праћења случајева овдје наведеног злостављања дјетета и, по потреби, обраћања суду.”

2. **Основни принцип за овај општи коментар.** Комитет за права дјетета (у даљем тексту: Комитет) издаје овај општи коментар о члану 19. Конвенције о правима дјетета (у даљем тексту: Конвенција), пошто су алармантни степен и интензитет насиља коме су дјеца изложена. Морају се значајно појачати и проширити мјере за заустављање насиља, како би се успјешно стало на пут овим појавама које угрожавају развој дјецe и потенцијално ненасилно рјешавање сукоба у друштву.

3. **Преглед.** Општи коментар се заснива на сљедећим основним претпоставкама и запажањима:

- (а) „Насиље над дјецом никада није оправдано; свако насиље над дјецом се може спријечити“;⁷⁹
- (б) Приступ старању о дјеци и заштити дјецe који се заснива на правима дјетета подразумијева суштински прелаз на поштовање и подстицање људског достојанства и физичког и психолошког интегритета дјецe, као појединаца који имају одређена права, а не да се та дјеца посматрају превасходно као „жртве“;
- (ц) Концептом достојанства се подразумијева да се свако дијете призна, поштује и штити као носилац права и као јединствено и вриједно људско биће са својственом личношћу, јасно одређеним потребама, интересовањима и приватношћу;
- (д) Начело владавине права треба у потпуности да се примјењује на дјецу као и на одрасле;
- (е) Да би се о правима дјецe чуло и да би њихови ставови добили тежину која им припада, она се морају систематично поштовати у свим поступцима доношења одлука, а њихово

⁷⁹ Извјештај независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу над децом (А/61/229), став 1.

оснаживање и учешће треба да буду од централног значаја за стратегије и програме старања о дјечи и заштите дјече;

- (ф) Мора се поштовати право дјече да њихови најбољи интереси буду од превасходне важности у свим питањима која се тичу или утичу на њих, посебно када су дјеца жртве насиља, као и у свим мјерама спречавања насиља;
- (г) Од највећег значаја је примарно спречавање свих облика насиља, путем јавног здравља, образовања, социјалних служби и слично;
- (х) Комитет увиђа основни значај породице, укључујући и проширену породицу, када су у питању старање о дјечи и заштита дјече, као и спречавање насиља. Међутим, Комитет исто тако увиђа да се највећи дио насиља одвија у контексту породице и да су, према томе, интервенција и подршка неопходни када дјеца постану жртве бола и патње који настају у породици или кроз које породица пролази;
- (и) Комитет је такође свјестан раширеног и интензивног насиља над дјецом у државним установама и од стране државних субјеката укључујући школе, центре за старање о дјечи, домове гдје пребивају, полицијски надзор и правосудне установе, што може да доведе до мучења и убијања дјече, као и насиља које над дјецом често спроводе оружане групе и државне војне снаге.

4. **Дефиниција насиља.** У сврху овог општег коментара, „насиље” се тумачи као „сваки облик физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостављање” као што је наведено у члану 19. став 1. Конвенције. Термин „насиље” је овдје одабран да представља све начине на које се може повриједити дијете, као што је наведено у члану 19. став 1, у складу са терминологијом која се користи у студији Уједињених нација из 2006. године о насиљу над дјецом, иако и други термини који се користе за описивање врста насиља (повређивање, злостављање, запостављање или немарно поступање, малтретирање и експлоатација) носе исту тежину.⁸⁰ У обичном говору, термин „насиље” се често тумачи само као физичко повређивање и/или намјерно повређивање. Међутим, Комитет посебно наглашава да избор термина „насиље” у овом општем коментару не смије никако да се протумачи тако да се минимизира утицај, као и потреба да се приступи рјешавању, нефизичких и/или ненамерних облика повређивања (као што су, између осталог, запостављање и психолошко малтретирање).

5. **Обавезе држава и одговорности породице и других субјеката.** Упућивања на „државе потписнице” односе се на обавезе држава уговорница да преузму своје одговорности према дјечи и то не само на националном нивоу, већ такође и на покрајинским и општинским нивоима. Овим посебним обавезама су обухваћене обавезе спречавања насиља или кршења људских права, обавеза да се заштите дјеца жртве и свједоци од кршења људских права, обавеза да се испитују и казне одговорни, као и обавеза да се обезбиједи правна заштита од кршења људских права. Без обзира да ли дође до насиља, државе потписнице имају позитивну и активну обавезу да подрже родитеље и друге старатеље и да им помажу, како би се, у оквиру њихових финансијских и других могућности и имајући у виду растуће потребе дјетета, обезбиједили услови живота неопходни за

⁸⁰ Преводи Конвенције на друге језике не обухватају увијек тачне еквиваленте енглеског термина „насиље” („violence”)

оптимални развој дјетета (чланови 18. и 27.). Штавише, државе потписнице обезбјеђују да се потребама дјече и поштовањем њихових права бава сва лица која су у контексту свог посла одговорна за спречавање, заштиту од и одговор на насиље, и која су у правосудним системима.

6. Развој општег коментара бр. 13. Овај општи коментар се надовезује на постојеће смјернице које обезбјеђује Комитет у својој ревизији извјештаја држава уговорница и одговарајућим коначним запажањима, препоруке настале на основу дводневних општих разговора о насиљу над дјецом, који су вођени 2000. и 2001, општи коментар бр. 8 (2006.) о праву дјетета на заштиту од тјелесне казне и других окрутних или понижавајућих облика кажњавања, као и на референце из других општих коментара на тему насиља. Овај општи коментар скреће пажњу на препоруке из извјештаја независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу над дјецом из 2006. године (А/61/299) и позива државе потписнице да спроведу те препоруке без одлагања. Скреће пажњу на детаљна упутства у Смјерницама за алтернативно старање о деци.⁸¹ Такође се ослања на стручност и искуство агенција УН, влада, невладиних организација (НВО), организација заједнице, развојних агенција, као и саме дјече, у проналажењу начина да се реализује члан 19. у пракси.⁸²

7. Члан 19. у контексту. Комитет признаје сљедеће:

- (а) Члан 19. је једна од многих одредаба из Конвенције које се директно односе на насиље. Комитет такође признаје директну повезаност са чланом 19. Опционог протокола о продаји дјече, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији и Опционим протоколом о укључивању дјече у оружане сукобе. Међутим, Комитет сматра да члан 19. представља основну одредбу за разговоре и стратегије којима се шире приступа рјешавању и елиминисању свих облика насиља у контексту Конвенције;
- (б) Члан 19. је чврсто повезан са читавим низом одредаба из Конвенције које се директно не односе на насиље. Поред чланова који садрже права идентификована као начела Конвенције (видјети одјељак V овог општег коментара), спровођење члана 19. мора да буде у контексту чланова 5, 9, 18. и 27;
- (ц) Права дјетета на поштовање његовог људског достојанства, физичког и психолошког интегритета и на једнаку заштиту према закону такође се признају у другим међународним и регионалним инструментима за људска права;
- (д) Да би се члан 19. спровео потребна је сарадња унутар и између националних, регионалних и међународних органа за људска права, механизма и агенција УН;
- (е) Сарадња је посебно потребна са специјалним представником Генералног секретара о питањима насиља над дјецом, који је овлашћен да подстиче спровођење препорука из студије Уједињених нација о насиљу над дјецом у тијесној сарадњи са државама чланицама и великим бројем партнера, укључујући агенције и организације Уједињених нација, организације цивилног друштва и дјецу, како би се осигурало право дјетета на слободу од свих облика насиља.

⁸¹ Резолуција Генералне скупштине 64/142, анекс.

⁸² Видјети Смјернице о правди у питањима која се тичу дјече жртава и свједока криминала (резолуција Економског и социјалног савјета 2005/20, анекс).

8. **Дистрибуција.** Комитет препоручује да државе потписнице што више дистрибуирају овај општи коментар унутар владиних и административних структура, родитељима, другим старатељима, дјеци, професионалним организацијама, заједницама и цивилном друштву у цјелини. Треба да се користе сва средства дистрибуције, укључујући штампане медије, Интернет и средства комуницирања која користе сама дјеца. Биће неопходно да се он преведе на релевантне језике, укључујући језик знакова, Брајлово писмо и лако читљиве формате за дјецу са посебним потребама. Такође ће бити потребно израдити верзије које су културолошки прихватљиве и погодне за дјецу, одржавати радионице и семинаре, размотрити са одређеним старосним групама и групама са посебним потребама импликације овог коментара и како је најбоље спровести га, као и укључити га у обуку свих стручњака који раде за дјецу или са њима.

9. **Захтјеви везани за извјештавање према Конвенцији.** Комитет упућује државе потписнице на захтјеве везане за извјештавање који су наведени у смјерницама за извјештавање везано за одређене уговоре (CRC/C/58/Rev.2 i Corr.1), у општем коментару бр. 8. (став 53.), и у коначним запажањима Комитета након дијалога са представницима држава уговорница. Овај општи коментар консолидује и наводи мјере о којима се од држава уговорница очекује да дају информације у извјештајима који треба да се доставе према члану 44. Конвенције. Комитет, такође, препоручује да државе потписнице обухвате информације о напретку који је постигнут у спровођењу препорука из студије УН о насиљу над дјецом (A/61/299), став 116). У извјештају треба да се наведу закони и други прописи који су донесени да би се забранило насиље и да би се на одговарајући начин интервенисало када до насиља дође, као и мјере за спречавање насиља, активности за дизање нивоа свијести и подстицање позитивних, ненасилних односа. Даље у извјештајима треба навести ко је одговоран за дијете и породицу у свакој фази интервенције (укључујући спречавање), које су те одговорности, у којој фази и под којим околностима стручњаци могу интервенисати и како различити сектори раде заједно.

10. **Додатни извори информација.** Комитет, такође, подстиче агенције УН, националне институције за људска права, НВО и друге надлежне органе да му обезбиједи релевантне информације о правном статусу и распрострањености свих облика насиља и о постигнутом напретку везаном за елиминисање насиља.

II. Циљеви

11. Циљеви овог општег коментара су сљедећи:

- (а) да се помогне државама уговорницама да разумију своје обавезе према члану 19. Конвенције, у забрани, спречавању и одговору на све облике физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације дјеце, укључујући сексуално злостављање, док су под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о дјетету, укључујући државне субјекте;

- (б) да се припреме законодавне, правосудне, административне, социјалне и образовне мјере које државе потписнице морају предузети;
- (ц) да се превазиђу изоловане, фрагментарне и реактивне иницијативе приступања питању старања о дјечи и њиховој заштити које су имале ограниченог утицаја на спречавање и елиминисање свих облика насиља;
- (д) да се подстиче комплетан приступ спровођењу члана 19. на основу укупне перспективе Конвенције о обезбјеђењу права дјетета на опстанак, достојанство, добробит, здравље, развој, учешће и недискриминацију - а чије испуњавање је угрожено насиљем;
- (е) да се обезбиједи државама уговорницама и другим заинтересованим странама основа на којој се може развити координациони оквир за елиминисање насиља путем свеобухватних мјера заснованих на правима дјетета, а усмјерених ка старању о дјечи и њиховој заштити;
- (ф) да се истакне потреба за све државе потписнице да што брже испуне своје обавезе према члану 19.

III. Насиље у животима дјеце

12. **Изазови.** Комитет има у виду и подржава бројне иницијативе које припреме органи владе и други за спречавање насиља над дјецом и за одговор на такво насиље. Упркос овим напорима, тренутно нема довољно иницијатива. Законодавни оквири у већини држава и даље не забрањују све облике насиља над дјецом, а када за то и постоје закони, њихово спровођење је често неадекватно. Широко распрострањени друштвени и културолошки став и пракса су такви да се насиље толерише. Утицај предузетих мјера је ограничен због недостатка знања, података и разумијевања насиља над дјецом и његових основних узрока, због реактивног усредсређивања на симптоме и посљедице, а не на узроке, због стратегија које су фрагментарне, а не интегрисане. Ресурси додијелени за рјешавање овог проблема нису довољни.

13. **Императив људских права.** Приступање рјешавању и елиминисање широке распрострањености и појаве насиља над дјецом је обавеза држава уговорница према овој Конвенцији. Обезбјеђење и подстицање основних права дјетета на поштовање његовог људског достојанства и физичког и психолошког интегритета, путем спречавања свих облика насиља, је од кључног значаја за унапређење свих права дјетета из Конвенције. Сви остали аргументи овдје представљени не замјењују, већ само појачавају овај императив људских права. Стратегијама и системима за спречавање насиља и одговор на насиље мора се, према томе, усвојити приступ заснован на правима дјетета, а не на добробити. (Видјети став 53. за више детаља).

14. **Друштвени развој и допринос дјеце.** Окружење за подизање дјетета које пружа поштовање, подршку и у коме нема насиља, подстиче развој личности дјетета и ствара друштвене, одговорне грађане који активно доприносе локалној заједници и ширем друштву. Истраживања су показала да је мање вјероватно да ће се дјеца која нису доживјела насиље и која су расла у здравом окружењу понашати насилно, како у дјетињству тако и кад одрасту. Спречавање насиља у једној генерацији смањује вероватноћу појаве насиља у сљедећој. Према томе, спровођење

члана 19. представља кључну стратегију у смањењу и спречавању свих облика насиља у друштвима, и у подстицању „друштвеног напретка и бољих стандарда живота” и „слободе, правде и мира у свијету” за „људску породицу” у којој дјеца имају мјесто и вриједност исто као и одрасли (преамбула Конвенције).

15. Опстанак и развој - разарајући утицај насиља над дјецом. На опстанак дјече и њихов „физички, ментални, духовни, морални и социјални развој” (члан 27, став 1.) насиље веома негативно утиче, као што је у наставку описано:

- (а) Широко су признате краткорочне и дугорочне посљедице насиља над дјецом и малтретирања дјече, када је у питању здравље. Оне обухватају: повреду са смртним исходом; повреду без смртог исхода (која може довести до инвалидитета); физичке здравствене проблеме (укључујући немогућност напредовања, а касније болести плућа, срца и јетре, као и полно преносиве инфекције); когнитивна оштећења (укључујући погоршан учинак у школи и на послу); психолошке и емотивне посљедице (као што су осећај одбацивања и напуштања, нарушена приврженост, траума, страх, напади панике, несигурност и уништено самопоуздање); менталне здравствене проблеме (као што су напади панике и депресије, халуцинације, поремећаји у памћењу и покушаји самоубиства); и понашање ризично по здравље (као што је злоупотреба наркотичких средстава и рано ступање у сексуалне односе);
- (б) Посљедице у смислу развоја и понашања (као што су изостанак из школе и агресивно, недруштвено, аутодеструктивно понашање и понашање деструктивно према другима) могу, између осталог, довести до погоршања односа, избацивања из школе и кршења закона). Постоје докази да излагање насиљу повећава ризик да дијете и касније буде жртва насиља, као и да се искуства насиља настављају, касније и у односу са интимним партнером.⁸³
- (ц) Утицај који изузетно строге или „потпуно нетолерантне” стратегије држава имају на дјecu, а посебно на адолесценте, као одговор на насиље од стране дјече, веома је деструктиван пошто представља казнене мјере у којима дјеца постају жртве, јер је то реакција на насиље још већом количином насиља. Такве стратегије су често обликоване бригом јавности за безбједност грађана и великом потенцираношћу ових догађаја у масовним медијима. Државним стратегијама о јавној безбједности морају се пажљиво узети у обзир основни узроци преступа које почине дјеца, како би се изашло из зачараног круга реаговања на насиље насиљем.

16. Посљедице насиља над дјецом. Огромне су и неприхватљиве посљедице у људском, социјалном и економском смислу ускраћивања дјечи права на заштиту. Директне посљедице могу обухватати медицинску његу, правне услуге и социјалну помоћ, као и неку другу његу. Индиректне посљедице могу обухватати могућу дугорочну повреду или инвалидитет, психолошке или друге посљедице на квалитет живота жртве, поремећај или прекид образовања и губитке продуктивности у будућем животу дјетета. Оне такође обухватају посљедице везане за кривични правосудни систем, као резултат преступа које почине дјеца која су била изложена насиљу.

⁸³ Видјети Paulo Sergio Pinheiro, независни стручњак за студију Генералног секретара УН о насиљу над дјецом, Свјетски извјештај о насиљу над дјецом („World Report on Violence against Children”) (Женева, 2006.), стр. 63-66.

Друштвене посљедице које настају као резултат демографске неравнотеже усљед дискриминаторног аборттирања када се носи дјевојчица, веома су велике и могуће је да имају утицаја на повећано насиље над дјевојчицама, укључујући отмицу, рани и принудни брак, трговину дјевојчицама у сексуалне сврхе и сексуално насиље.

IV Правна анализа члана 19. А. Члан 19. став 1.

1. „... сви облици ...”

17. **Нема изузетака.** Комитет је увијек био досљедан у свом ставу да су неприхватљиви сви облици насиља над дјецом, без обзира колико они били благи. Фраза „сви облици физичког или менталног насиља” не оставља простора ни за најблажи облик легализованог насиља над дјецом. Учесталост, јачина повреде и намјера да се повреди нису предуслови за дефинисање насиља. Државе потписнице се могу позвати на такве факторе приликом стратегија интервенисања, како би омогућиле сразмјерне одговоре на насиље у најбољем интересу дјетета, али дефиниције ни на који начин не смију да умање апсолутно право дјетета на људско достојанство и физички и психолошки интегритет, тако што се неки облици насиља описују као правно и/или друштвено прихватљиви.

18. **Потреба за дефиницијама заснованим на правима дјетета.** Државе потписнице треба да успоставе националне стандарде за добробит, здравље и развој дјетета, пошто је испуњавање ових услова крајњи циљ старања о дјечи и њихове заштите. Потребне су јасне оперативне правне дефиниције различитих облика насиља наведених у члану 19, како би се забранили сви облици насиља у свим окружењима. Ове дефиниције морају узети у обзир смјернице обезбијеђене у овом општем коментару, морају бити довољно јасне да се могу користити и треба да буду примјенљиве у различитим друштвима и културама. Треба подстицати напоре да се стандардизују дефиниције на међународном нивоу (како би се олакшало прикупљање података и размјена искустава између држава).

19. **Облици насиља - преглед.** Сљедећи спискови који нису коначни и на којима се наводе облици насиља важе за сву дјечу у свим окружењима и приликом прелаза из једног у друго окружење. Дјеца могу бити изложена насиљу од стране одраслих, а такође до насиља може доћи и међу самом дјецом. Штавише, нека дјеца сама себе повређују. Комитет увиђа да се различити облици насиља често дешавају истовремено и да могу превазићи границе категорија овдје наведених због лакшег сналажења. И дјевојчице и дјечаци су изложени ризику од свих облика насиља, али насиље често има полну компоненту. На примјер, дјевојчице могу више бити изложене сексуалном насиљу код куће него дјечаци, док је више вјероватно да ће се дјечаци суочити и бити изложени насиљу унутаркривичног правосудног система. (Видјети такође став 72. (б) о полним аспектима насиља).

20. **Заповстављање или немарно поступање.** Заповстављање представља пропуштање да се испуне дјечије физичке и психолошке потребе, да се заштите од опасности или да им се пруже медицинске услуге, да се упишу у матичне књиге рођених или томе слично, када они одговорни за

старање о дјечи имају средства, знање и приступ одговарајућим услугама да тако поступе. Овим су обухваћени:

- (а) Физичко запостављање: пропуштање да се дијете заштити од повреде,⁸⁴ којим се обухватају недостатак надзора или неиспуњавање основних потреба дјетета укључујући одговарајућу исхрану, смјештај, одјећу и основну здравствену његу;
- (б) Психолошко или емотивно запостављање: укључујући недостатак сваке емотивне подршке и љубави, хроничну непажњу у односу на дијете, „психолошку недоступност“ старатеља тако што превиђају знаке и сигнале које им дају мала дјеца и излагање насиљу, злоупотреби дроге или алкохола од стране партнера;
- (ц) Запостављање физичког или менталног здравља дјетета: ускраћивање основне здравствене његе;
- (д) Запостављање образовања: непоштовање закона којима се захтијева да старатељи омогуће својој дјечи да се образују тако што ће похађати школе или на друге начине; и
- (е) Напуштање: пракса која је веома забрињавајућа, а која може несразмјерно да погоди, између осталог, ванбрачну дјечу као и дјечу са посебним потребама у неким друштвима.⁸⁵

21. **Ментално насиље.** „Ментално насиље“, како се помиње у Конвенцији, често се описује као психолошко малтретирање, ментално злостављање, вербално злостављање и емотивно злостављање или запостављање и оно може обухватати:

- (а) Све облике сталних штетних интеракција са дјететом, а да се при томе, на примјер, намеће дјечи осећај да су безвриједна, невољена, нежељена, у опасности или вриједна само уколико испуњавају потребе других;
- (б) Плашење, терорисање и застрашивање; експлоатацију и корумпирање; презир и одбацивање; изоловање, игнорисање и пристрасност;
- (ц) Ускраћивање емотивне реакције; занемаривање менталног здравља, здравствених и образовних потреба;
- (д) Увреде, погрдна имена, понижавање, потцјењивање, исмијавање и повреду осјећања дјетета;
- (е) Излагање насиљу у породици;
- (ф) Затварање у простор одвојен од других, изолацију или понижавајуће услове кажњавања; и
- (г) Психолошко злостављање и малтретирање⁸⁶ од стране одраслих или друге дјече, укључујући злостављање путем информационах и комуникационих технологија (ИКТ) као што су мобилни телефони и Интернет (познато као „сајбер злостављање“).

⁸⁴ Државе уговорнице су такође обавезне да подржавају старатеље у спречавању незгода (чл. 19. и чл. 24. ст.2.(д)).

⁸⁵ У многим државама дјеца се напуштају због тога што родитељи и старатељи који живе у сиромаштву немају средства да их издржавају. Према овој дефиницији, запостављање је изостанак старања када родитељи имају средства да испуне потребе своје дјече. Комитет је често утицао на државе уговорнице да „пруже одговарајућу помоћ родитељима и законским заступницима у испуњавању њихових обавеза везаних за одгајање своје дјече“ (чл. 18. ст.2. Конвенције).

⁸⁶ „Иницијација“ представља ритуал и друге активности које укључују узнемиравање, насиље или понижавање, који се користе као начин уласка особе у одређену групу.

22. **Физичко насиље.** Овим је обухваћено физичко насиље које може и не мора имати смртни исход. Комитет сматра да физичко насиље обухвата сљедеће:

- (а) Све тјелесне казне и све друге облике мучења, суровог, нехуманог или понижавајућег третмана или кажњавања; и
- (б) Физичко злостављање и малтретирање од стане одраслих и друге дјеце.

23. Дјеца са посебним потребама могу бити изложена посебним облицима физичког насиља као што су:

- (а) Принудна стерилизација, нарочито код дјевојчица;
- (б) Насиље представљено као лијечење (на примјер, електроконвулзивни третман (ЕКТ) и електро шокови који се користе као „лијечење аверзијом“ да би се контролисало понашање дјеце); и
- (ц) Намјерно осакаћивање дјеце да би се експлоатисала тако што ће просити на улици или другом мјесту.

24. **Тјелесне казне.** У општем коментару бр. 8 (став 11.), Комитет је дефинисао „тјелесну“ или „физичку“ казну као свако кажњавање у коме се користи физичка сила са намјером да се нанесе одређени, па макар и најмањи, степен бола или нелагоде. То се у највећем броју случајева односи на ударање дјеце („лупање“, „шамарање“, „батинање по задњици“), шаком или неким предметом - шиба, прут, каиш, ципела, варјача, итд. Али, такође може да се односи и на шутирање, дрмање или бацање дјеце, гребане, штипање, уједање, чупање или извлачење ушију, шибане, примораване дјеце да буду у неудобном положају, паљење, шурење или тјерање на насилно гутање. Став је Комитета да је тјелесно кажњавање по правилу понижавајуће. Остали посебни облици тјелесног кажњавања наведени су у извјештају независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу над дјецом (А/61/299), ставови 56, 60. и 62.).

25. **Сексуално злостављање и експлоатација.** Сексуално злостављање и експлоатација обухватају:

- (а) Навођење или присиљавање дјетета да се упусти у било какву незакониту или психолошки штетну сексуалну активност;
- (б) Коришћење дјеце у комерцијалној сексуалној експлоатацији; и
- (ц) Коришћење аудио или видео записа сексуалног злостављања дјеце;
- (д) Дјечија проституција, сексуално ропство, сексуална експлоатација у путовањима и туризму, трговина људима (унутар и између држава) и продаја дјеце у сексуалне сврхе и принудни брак. Многа дјеца буду жртве сексуалног злостављања које није праћено физичком силом или спутавањем, али које је у психолошком смислу исто тако агресивно, експлоатишуће и трауматично.

26. **Мучење и нехумани или понижавајући третман или кажњавање.** Овдје се обухвата сваки облик насиља над дјецом како би се изнудило признање, да би се ван суда казнила дјеца због незаконитог или нежељеног понашања, или да би се дјеца приморала да ступе у активности

против своје воље, које обично извршавају полиција и службеници који спроводе закон, особље установа у којима дјеца станују или других установа и лица која имају овлашћења над дјецом, укључујући недржавне наоружане субјекте. Жртве су често дјеца која су на маргинама, у неповољном положају и која трпе дискриминацију, а немају заштиту од одраслих одговорних да бране њихова права и најбоље интересе. Овдје су обухваћена и дјеца која крше закон, дјеца на улици, дјеца мањина и аутохтоног становништва и дјеца о којима се нико не стара. Бруталност таквих поступака често доводи до физичке и психолошке повреде и друштвеног стреса који трају цијелог живота.

27. Насиље међу дјецом. Овдје се обухватају физичко, психолошко и сексуално насиље, често у облику злостављања које наносе дјеца (често групе дјеце) другој дјечи, чиме се повређује дјечији физички и психолошки интегритет и добробит не само непосредно, већ често и са јаким средњорочним или дугорочним утицајем на његов или њен развој, образовање и друштвену интеграцију. Исто тако, насиље које врше банде младих имају озбиљних негативних посљедица на дјецу, било да су она жртве или починиоци. Иако су дјеца починиоци, улога одраслих одговорних за ову дјецу је од кључног значаја у свим покушајима да се на одговарајући начин реагује и спријечи такво насиље, такође водећи рачуна да те мјере још више не погоршају насиље заузимањем казненог става и коришћењем насиља против насиља.

28. Самоповређивање. Овим се обухватају поремећаји у исхрани, коришћење и злоупотреба наркотичких средстава, самоповређивање, размишљања о самоубиству, покушаји самоубиства и стварно самоубиство. Комитет посебно брине о самоубиствима код адолесцената.

29. Штетни поступци. Обухватају, али се не ограничавају на:

- (а) Тјелесне казне и друге окрутне или понижавајуће облике кажњавања;
- (б) Сакаћење женских гениталија;
- (ц) Ампутирања, везивања, обиљежавања ожилком, паљењем и жигосањем;
- (д) Насилне и понижавајуће обреде иницијације, насилно храњење дјевојчица; гојење; провјеравање невиности (прегледање гениталија дјевојчица);
- (е) Принудни брак и рани брак;
- (ф) Злочине „из части“, насиље у виду „одмазде“ (када се спорови између различитих група преносе на дјецу укључених страна); насиље и убиства због мираза;
- (г) Оптуживања за „враџбине“ и сродне штетне радње као што је „истјеривање ђавола“;
- (х) Вађење усне ресице и зуба.

30. Насиље у масовним медијима. Масовни медији, посебно таблоиди и жута штампа, имају тенденцију да истичу шокантне догађаје и као резултат створе предрасуде и стереотипе у вези са дјецом, посебно дјецом у неповољном положају и адолесцентима, који се често представљају као насилници или преступници само због тога што се можда понашају или облаче на другачији начин. Такви стереотипи крче пут за облике државне политике који се заснивају на казненом приступу, који може обухватати насиље као реакцију на претпостављене или стварне преступе дјеце и младих.

31. Насиље путем информационах и комуникационих технологија.⁸⁷ Опасности које постоје у вези са заштитом дјецe када су у питању информационе и комуникационе технологије обухватају сљедеће области које се преклапају:

- (а) Сексуално злостављање дјецe да би се направили видео и аудио записи о злостављању дјецe, што се омогућава Интернетом и другим информационам и комуникационим технологијама;
- (б) Процес сликања, прављења фотографија, дозвољавања сликања, дијељења, показивања, посједовања или рекламирања непристојних фотографија или псеудофотографија („морфирање“) и видео записа дјецe и они који исмијавају појединачну дјецу или категорије дјецe;
- (ц) Дјецa као корисници информационах и комуникационих технологија:
 - (I) Као примаоци информација, дјецa могу бити изложена стварно или потенцијално штетним рекламама, нежељеној електронској пошти, спонзорствима, личним информацијама и садржају који је агресиван, насилан, пун мржње, пристрасан, расистички, порнографски⁸⁸, непожељан и/или обмањујући;
 - (II) Пошто су дјецa у контакту са другима путем информационах и комуникационих технологија, она се могу злостављати, узнемиравати или уходити („намамљивање“ дјецe) и/или присилити, преварити или наговорити да се састану са непознатим особама у стварности, и да тако буду „наведена“ да учествују у сексуалним активностима и/или да дају личне податке;
 - (III) Као починиоци, дјецa могу учествовати у злостављању или узнемиравању других, игрању игара које негативно утичу на њихов психолошки развој, стварању и ширењу неприкладног сексуалног материјала, пружању обмањујућих информација или савјета, и/или незаконитом преузимању са Интернета, недозвољеном уласку у систем, коцкању, финансијским преварама и/или тероризму.⁸⁹

32. Институционална и системска кршења права дјетета. Орган и власти на свим нивоима државе одговорни за заштиту дјецe од свих облика насиља могу директно или индиректно проузроковати штету тиме што немају дјелотворна средства за спровођење обавеза према Конвенцији. Такви пропусти обухватају пропуст да се донесу или ревидирају законодавство или други прописи, неадекватно спровођење закона и других прописа и недовољно обезбјеђење материјалних, техничких и људских ресурса и капацитета да би се идентификовало, спријечило и реаговало на насиље над дјецом. Такође је пропуст и када у оквиру мјера и програма нема

⁸⁷ Информационе технологије као што су Интернет и мобилни телефон имају великог потенцијала као позитивна средства за чување безбједности дјецe и као начин да се пријави насиље или злостављање на које се сумња или које се стварно десило. Потребно је да се створи заштитничко окружење путем регулација и праћења информационах технологија укључујући оспособљавање дјецe да безбједно користе ове технологије.

⁸⁸ Излагање порнографији може довести до повећања сексуалног злостављања међу дјецом, пошто дјецa која су изложена порнографији „испробавају“ оно што виде у пракси са млађом дјецом или са оном која су им лако доступна и над којом имају контролу.

⁸⁹ Прилагођено из табеле израђене у оквиру онлајн пројекта EUKids, наведено у AUPs у контексту: Успостављање безбједног и одговорног понашања на Интернету (Веста, 2009.) стр. 6. Такође видјети Декларацију из Рио де Жанеира и позив на дјеловање да би се спријечила и зауставила сексуална експлоатација дјецe и адолесцената. Може се наћи на <http://iicongressomundial.net/congresso/arquivos/Rio%20Declaration%20and%20call%20for%20Action%20-%20FINAL%20Version.pdf>.

довољно средстава за оцјену, праћење и процјену напретка или недостатака активности којима треба да се заустави насиље над дјецом. Такође, у извршењу одређених активности, стручна лица могу злоупотребити право дјетета на слободу од насиља, на примјер, када извршавају своје обавезе на начин којим се занемарују најбољи интереси, ставови и развојни циљеви дјетета.

2. „док је под бригом...”

33. **Дефиниција „старатеља”.** Иако поштује развијање и аутономију напредовања дјетета, Комитет сматра да су сва људска бића млађа од 18 година ипак „под бригом” некога, или би требало да буду. Постоје само три стања у којима дјеца могу бити: еманципована⁹⁰, под бригом примарних или овлашћених старатеља или под *de facto* бригом државе. Дефиниција „старатеља”, што се спомиње у члану 19. став 1, као „родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о дјетету”, односи се на лица са јасном, признатом правном, професионално-етичком и/или културолошком одговорношћу за безбједност, здравље, развој и добробит дјетета, првенствено: родитељи, хранитељи, усвојитељи, старатељи у *kafalah* исламском праву, заступници, проширена породица и чланови заједнице; лица из образовних установа, школа и раног дјетињства; старатељи о дјецу које ангажују родитељи; тренери за рекреацију и спорт - укључујући надзорнике за групе младих; послодавци или надзорници на радном мјесту; и особље из установа (владиних или невладиних) у положају старатеља - на примјер одговорне одрасле особе у здравству, малољетничко-правосудним установама и повременим као и сталним мјестима пребивања. У случају дјецу о којој се нико не стара, држава је *de facto* старатељ.

34. **Дефиниција старатељског окружења.** Старатељска окружења су мјеста гдје дјеца проводе вријеме под надзором својих „сталних” примарних старатеља (као што су родитељи или заступници) или овлашћених или „привремених” старатеља (као што су учитељи или вође групе младих) у временским периодима који су краткорочни, дугорочни, понављани или се десе само једном. Дјеца неријетко прелазе из једног таквог окружења у друго уз велику учесталост и флексибилност, али је њихова безбједност у прелазу из једног у друго овакво окружење одговорност примарног старатеља - било директно или путем координације и сарадње са овлашћеним старатељем (на примјер до и од школе или када доноси воду, гориво, храну или сточну храну). За дјецу се такође сматра да су „под бригом” примарног или овлашћеног старатеља чак и када се она физички не надзиру унутар старатељског окружења, на примјер док се играју ван видокруга или када су на Интернету без надзора. Уобичајена старатељска окружења обухватају породичне куће, школе и друге образовне установе, старатељска окружења за малу дјецу, центре за старање о дјецу последице школе, установе за активности у слободном времену, спортове, културне и рекреативне активности, вјерске установе и мјеста за богослужење. У здравственим, рехабилитационим и старатељским установама, на послу и у правосудним окружењима, дјеца су под старањем професионалаца или државних субјеката, који морају да поштују најбоље интересе дјетета и да обезбиједи права тог дјетета на заштиту, добробит и развој. Трећа врста окружења, у

⁹⁰ У складу са претходном препоруком Комитета државама уговорницама да повисе старост за ступање у брак на 18 година и за дјевојчице и за дјечаке (општи коментар бр. 4, (2003) о здрављу и развоју адолесцената у контексту Конвенције о правима дјетета, и имајући у виду њихову посебну подложеност злостављању, Комитет сматра да се чл. 19. такође примјењује на дјецу млађу од 18 година која су стекла зрелост или еманципацију раним ступањем у брак и/или принудним браком.

коме се такође мора обезбиједити заштита, добробит и развој дјетета, јесу комшилуци, заједнице и кампови или насеља за избјеглице и лица расељена усљед сукоба и/или природних катастрофа.⁹¹

35. Дјеца без примарних или овлашћених старатеља. Члан 19. такође се примјењује на дјецу без примарног или овлашћеног старатеља или неке друге особе којој је повјерена заштита и добробит дјетета као што су, на примјер дјеца из домаћинстава која воде дјеца, дјеца која живе на улици, дјеца чији родитељи мигрирају или дјеца о којој се нико не стара ван њихове земље поријекла.⁹² Држава уговорница је обавезна да преузме одговорност *de facto* старатеља или оног „који се брине о дјетету“, чак и ако ова дјеца нису у физичким старатељским окружењима као што су хранитељски домови, групни домови или објекти НВО. Држава уговорница је под обавезом „да обезбиједи дјетету такву заштиту и бригу као што је неопходно за његову или њену добробит“ (члан 3, став 2.) и да „обезбиједи алтернативно старање“ о „дјетету коме је привремено или трајно ускраћено породично окружење“ (члан 20.). Постоје различити начини да се гарантују права овој дјецу, по могућности у окружењима која личе на породицу, а која се морају пажљиво испитати да ова дјеца не би била изложена ризику од насиља.

36. Починиоци насиља. Дјеца могу да буду изложена насиљу од стране примарних или овлашћених старатеља и/или других од којих их њихов старатељ штити (на примјер, комшије, вршњаци и непознате особе). Штавише, дјеца су у опасности да буду изложена насиљу у многим окружењима гдје су стручна лица и државни субјекти често злоупотребљавали своја овлашћења над дјецом, као што су школе, домови и којима пребивају, полицијске станице или правосудне установе. Све ово спада у подручје примјене члана 19, што се не ограничава на насиље које извршавају искључиво старатељи у личном контексту.

3. „ће предузети...“

37. „ће предузети“ је фраза која не оставља слободног простора за поступање по нахођењу држава уговорница. У складу с тим, државе потписнице су под строгим обавезом да предузму „све одговарајуће мјере“ да у потпуности остваре ово право за сву дјецу.

4. „све одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мјере“

38. Опште мјере за реализацију и праћење. Комитет скреће пажњу држава уговорница на општи коментар бр. 5. (2003.) о општим мјерама за реализацију Конвенције о правима дјетета.⁹³ Комитет такође упућује државе потписнице на свој општи коментар бр. 2. (2002.) о улози независних националних институција за људска права у унапређењу и заштити права дјетета. Ове мјере за реализацију и праћење су од кључног значаја за остварење члана 19.

⁹¹ У студији УН о насиљу над дјецом описују се окружења у којима а се дешава насиље над дјецом; видјети такође детаљна упутства која се могу наћи у Смјерницама за алтернативну бригу о дјецу.

⁹² Као што је дефинисано у Општем коментару Комитета бр. 6. (2005.), став 7.

⁹³ Видјети посебно ставове 9. (потребан обим мјера), 13. и 15. (у вези са повлачењем и погодношћу ограничења), и 66. и 67. (дистрибуција Конвенције).

39. **„Све одговарајуће мјере“.** Термин „одговарајући“ се односи на широк дијапазон мјера које захватају све секторе владе, а које се морају користити и бити ефикасне како би се спријечили сви облици насиља и одговорило на њих. „Одговарајући“ не може да се тумачи као прихватање неких облика насиља. Потребан је интегрисан, повезан, интердисциплинаран и координисан систем, који обухвата читав дијапазон мјера дефинисаних у члану 19. став 1, у смислу низа интервенција наведених у ставу 2. Изоловани програми и активности који нису обухваћени одрживом и координисаном политиком владе и инфраструктурама имаће ограничене ефекте. Учешће дјеце је од кључног значаја за развој, праћење и процјену овдје наведених мјера.

40. Правне мјере се односе и на законодавство, укључујући буџет, као и на мјере за спровођење и извршење. Оне обухватају националне, покрајинске и општинске законе и све релевантне прописе, којима се дефинишу оквири, системи, механизми и улоге и одговорности одређених агенција и надлежних службеника.

41. Државе потписнице које још то нису урадиле морају да:

- (а) ратификују два Опциона протокола Конвенције, и друге међународне и регионалне инструменте за људска права којима се обезбјеђује заштита дјеце, укључујући Конвенцију о правима особа са инвалидитетом и њен Опциони протокол и Конвенцију против мучења и другог окрутног, нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања;
- (б) преиспитају и повуку декларације и ограничења која се косе са предметом и сврхом Конвенције или међународним правом;
- (ц) ојачају сарадњу са уговорним тијелима и другим механизмима за људска права;
- (д) преиспитају, измијене и допуне домаће законодавство у складу са чланом 19. и његово спровођење у оквиру комплетне Конвенције, тако успостављајући свеобухватну политику о правима дјетета и обезбеђујући апсолутну забрану свих облика насиља над дјецом у свим окружењима и дјелотворне и одговарајуће казнене мјере против починилаца;
- (е) адекватно расподијеле средства из буџета за спровођење правних прописа и свих других мјера усвојених да би се зауставило насиље над дјецом;
- (ф) обезбиједите заштиту дјеце жртава и свједока и ефикасан приступ правној заштити и одштети;
- (г) обезбиједите да релевантни правни прописи обезбеђују адекватну заштиту дјеце у вези са медијима и ИКТ;
- (х) успоставе и реализују социјалне програме којима се подстиче оптимално позитивно одгајање дјеце тако што се, путем интегрисаних служби, пружа неопходна подршка за дијете и за оне који се старају о дјетету;
- (и) спроводе законе и судске поступке на начин који је погодан за дјецу, укључујући правне лијекове на располагању дјецци када су повријеђена њихова права;
- (ј) оснују и подржавају независну националну институцију за права дјетета.

42. Административне мјере треба да осликавају обавезе владе у вези са утврђивањем политика, програма, система праћења и надзора који се захтијевају како би се заштитило дијете од свих облика насиља. Ове укључују:

- (a) *На националном и поднационалном владином нивоу:*
- (I) Утврђивање кључне тачке владе како би се координисале стратегије и службе за заштиту дјетета;
 - (II) Дефинисање улога, одговорности и односа између заинтересованих страна по питању управљачких одбора међуагенција у циљу њиховог ефикаснијег управљања, праћења и сматрања одговорним органа за спровођење на националном и поднационалном нивоу;
 - (III) Осигуравање да поступак служби децентрализације штити њихов квалитет, поузданост и правичну дистрибуцију;
 - (IV) Спровођење систематских и транспарентних буџетских поступака с циљем да се најбоље искористе додијељена средства за заштиту дјетета, укључујући превенцију;
 - (V) Утврђивање свеобухватног и поузданог система сакупљања националних података с циљем да се осигура систематско праћење и процјена система (анализе утицаја), служби, програма и резултата који се заснивају на показатељима усаглашеним са универзалним стандардима, и прилагођеним и вођеним локалним утврђеним сврхама и циљевима;
 - (VI) Обезбјеђивање независних националних институција за људска права уз подржавање и промовисање утврђивања посебних овлашћења по питању права дјетета као што су омбудсмани за права дјетета гдје ови још увијек не постоје.⁹⁴
- (б) *На нивоу владиних институција, професионалних институција и институција цивилних друштава:*
- (I) Развијање и спровођење (кроз поступке учествовања који охрабрују власништво и одрживост):
 - а. Унутар - и међу-агенцијске политике заштите дјетета;
 - б. Професионалних моралних норми, протокола, меморандума о разумијевању и стандарда који се односе на старање за службе за старање о дјетету и утврђивање истих (укључујући центре за дневну бригу, школе, болнице, спортске клубове и стамбене институције, итд);
 - (II) Укључујући институције за академско подучавање и обуку у вези са иницијативама заштите дјетета;
 - (III) Промовисање добрих истраживачких програма.

43. Социјалне мјере треба да осликавају владину посвећеност испуњавању права заштите дјетета и обезбјеђују основне и циљане услуге. Њих могу да иницирају и спроводе и држава и актери из цивилног друштва у складу са одговорношћу државе. Такве мјере укључују:

- (a) *Мјере социјалне политике како би се смањило ризик и спријечило насиље над дјецом, на примјер:*

⁹⁴ Видјети Општи коментар бр. 2, посебно ставове 1,2,4 и 19

- (I) Интеграција мјера заштите и старања о дјетету у системе главних токова социјалне политике;
 - (II) Идентификација и превенција фактора и околности који ометају приступ рањивих група службама и потпуном уживању њихових права (укључујући домородачке и мањинске групе дјеце и дјеце са инвалидитетом, између осталог);
 - (III) Стратегије смањења сиромаштва, укључујући финансијску и социјалну подршку ризичним породицама;
 - (IV) Јавно здравље и безбједност, стамбена политика, политике запошљавања и образовања;
 - (V) Побољшан приступ здравственим услугама, услугама социјалне добробити и правде;
 - (VI) Планирање „градова погодних за дјецу“;
 - (VII) Смањење потражње за алкохолом, илегалним дрогама и оружјем и приступа истима;
 - (VIII) Сарадња са средствима јавног информисања и индустријом информационих компјутерских технологија како би се осмислили, промовисали и примијенили глобални стандарди за старање о дјетету и заштиту дјетета;
 - (IX) Развој смјерница за заштиту дјеце од информција и материјала које су произвела средства јавног информисања не поштујући људско достојанство и интегритет дјетета, укидајући језик стигматизације, уздржавајући се од ширења извјештаја о насилним догађајима у породици или на другом мјесту који утичу на дијете и промовишући професионалне методе истраживања које су засноване на употреби различитих извора које могу испитати све укључене стране;
 - (X) Могућности за дјецу да изразе своје ставове, погледе и очекивања у средствима јавног информисања и не само да се ангажују у дјечијим програмима, него такође да се укључе у производњу и ширење свих врста информација, у улози извјештача, аналитичара и коментатора, с циљем да се подржи адекватна слика дјетета и дјетињства у јавности.
- (б) *Социјални програми подршке дјетету као индивидуи и подршке породици дјетета и другима који се старају о њему како би се обезбиједио оптималан позитиван одгој дјетета, на примјер:*
- (I) За дјецу: програми бриге о дјетету, раном развоју дјетета и бриге послије школе; групе и клубови за дјецу и младе; савјетодавна подршка дјецу која су искусила тешкоће (укључујући самоповређивање); двадесетчетворочасовне бесплатне телефонске линије за помоћ са обученим особљем; услуге хранитељских породица које се подвргавају периодичном прегледу;
 - (II) За породице и друга лица која се старају о дјецу: групе за обострану помоћ са основом у заједници како би се одговорило на психосоцијалне и економске изазове (на примјер родитељске и микро-кредитне групе); програми добробити како би се подржао породични стандард живота, укључујући директну накнаду дјецу у извјесном добу; савјетодавна подршка старатељима који имају проблема са запослењем, смјештајем и/или одгојем дјеце; терапеутски програми (укључујући групе за обострану помоћ)

како би се помогло старатељима са изазовима који су у вези са насиљем у породици, зависношћу од алкохола или дрога или другим потребама у вези са менталним здрављем.

44. Образовне мјере треба да се односе на ставове, традиције, обичаје и праксе понашања које опраштају и промовишу насиље над дјецом. Оне треба да охрабре отворену дискусију о насиљу, укључујући ангажовање средстава јавног информисања и цивилног друштва. Оне треба да подрже животне вјештине дјеце, знање и учешће и побољшају способности старатеља и професионалаца у контакту са дјецом. Њих могу да иницирају и спроведу и држава и актери цивилног друштва у складу са одговорностима државе. Посебни примјери укључују, али се не ограничавају на:

- (а) За све заинтересоване стране: програми јавног информисања, укључујући кампање за подизање свијести, преко лидера у мишљењу и средстава јавног информисања, како би се промовисао позитиван одгој дјеце и борило против негативних социјалних ставова и пракси које опраштају или охрабрују насиље; дистрибуција Конвенције, тренутне опште примједбе и државни извјештаји у облицима који су дјеци лаки за коришћење и доступни; мјере подршке како би се образовало и савјетовало по питању заштите у контексту информационалних компјутерских технологија;
- (б) За дјецу: обезбјеђивање тачних, доступних и узрасно прикладних информација и јачање животних вјештина, самозаштите и посебних ризика, укључујући оне који су у вези са информационалним компјутерским технологијама и како развијати позитивне равноправне односе и борити се против силецијског понашања; јачање које се тиче права дјетета у општем смислу - а посебно права о којима треба да се чује и чији ставови треба да се узму за озбиљно - кроз школски план и програм и на друге начине;
- (ц) За породице и заједнице: образовање о позитивном одгоју дјетета за родитеље и старатеље; обезбјеђивање тачних и доступних информација о посебним ризицима и о томе како слушати дјецу и узимати њихове ставове за озбиљно;
- (д) За професионалце и институције (влада и цивилно друштво):
 - (I) Обезбјеђивање почетне обуке и опште обуке на радном мјесту и обуке специфичне за неко занимање (укључујући међусектор гдје је неопходно) о приступу правима дјетета према члану 19. и његовој примјени у пракси, за све професионалце и непрофесионалце који раде са дјецом, и за дјецу (укључујући наставнике на свим нивоима образовног система, социјалне раднике, докторе медицине, медицинске сестре и друге професионалце у области здравства, психологе, адвокате, судије, полицајце, социјалне раднике и затворске чуваре, новинаре, општинске службенике, надзорне старатеље, градске службенике и јавне службенике, службенике у азилима и традиционалне и религиозне вође);
 - (II) Развијање званично препознатих схема одобравања у вези са образовним институцијама и институцијама за обуку и професионалним друштвима с циљем да се уреди и призна таква обука;
 - (III) Осигуравање да је Конвенција дио образовне биографије свих професионалаца од којих се очекује да раде са дјецом и за дјецу;

- (IV) Подржавање „школа прикладних за децу” и других иницијатива које укључују, између осталог, поштовање учешћа дјеце;
- (V) Промовисање истраживања о старању о дјетету и заштити дјетета.

Б. Члан 19. став 2. „такве заштитне мјере треба, према потреби, да укључе...”

45. **Обим интервенција.** Комплетан систем заштите дјетета захтијева обезбјеђивање свеобухватних и интегрисаних мјера кроз цио опсег фаза идентификованих у члану 19, став 2, узимајући у обзир социо-културне традиције и правне системе одређене државе потписнице.⁹⁵

46. **Превенција.** Комитет наглашава у најјачем смислу да заштита дјетета мора да почне са проактивном превенцијом свих облика насиља, као и експлицитном забраном свих облика насиља. Државе имају обавезу да усвоје све мјере неопходне за осигуравање да ће одрасли одговорни за бригу, вођство и одгој дјеце поштовати и штитити права дјетета. Превенција укључује јавно здравље и друге мјере за позитивно промовисање пристојног одгоја дјетета, без насиља, за сву дјецу, и како би се утврдили корјенити узроци насиља на нивоима дјетета, породице, починитеља, заједнице, институције и друштва. Нагласак на општој (примарној) и циљаној (секундарној) превенцији мора да остане мјеродаван у сваком тренутку у развоју и спровођењу система заштите дјетета. Превентивне мјере нуде највећи поврат у дугорочном смислу. Међутим, посвећеност превенцији не умањује обавезе држава да ефикасно одговоре на насиље када се појави.

47. Заштитне мјере укључују, али се не ограничавају на:

(а) *За све заинтересоване стране:*

- (I) Супротстављање ставова који овјековјечују толеранцију и оправдавају насиље у свим његовим облицима, укључујући род, расу, боју, религију, морално или друштвено поријекло, инвалидитет и друге неједнакости у правима;
- (II) Дистрибуција информација које се тичу потпуног и позитивног приступа Конвенцији, заштити дјетета кроз креативне јавне кампање, школе и равноправно образовање, породицу, заједницу и институционалне образовне иницијативе, професионалце и професионалне групе, НВО и цивилно друштво;
- (III) Развијање партнерства са свим секторима друштва, укључујући и саму дјецу, НВО и средства јавног информисања;

(б) *За дјецу:*

- (I) Евидентирање све дјеце како би се олакшао њихов приступ службама и поступцима правне заштите;
- (II) Подржавање дјеце како би се они сами заштитили и њихови вршњаци кроз свијест о својим правима и развој социјалних вјештина као и стратегија јачања прикладних одређеном узрасту;

⁹⁵ Детаљна смјерница која је доступна у Смјерницама за Алтернативну бригу о дјечи, треба такође да се узме у обзир у свакој фази.

(III) Спровођење „менторских“ програма који ангажују одговорне и поуздане одрасле особе у животима дјете која су идентификована као она којој је потребна додатна подршка поред оне коју им обезбјеђују старатељи;

(ц) *За породице и заједнице:*

- (I) Пружање подршке родитељима и старатељима како би разумјели, прихватили и спровели добро одгајање дјете, које се заснива на познавању права дјетета, развоја дјетета и техника позитивне дисциплине с циљем да се подржи капацитет породица у пружању бриге дјети у безбједном окружењу;
- (II) Обезбјеђивање служби прије и после порођаја, програмима кућних посјета, програма развоја у раном дјетињству, и програма обезбјеђивања прихода за групе са инвалидитетима;
- (III) Јачање веза између служби за ментално здравље, служби за лијечење злоупотребе супстанци и служби за заштиту дјетета;
- (IV) Обезбјеђивање програма одмора и центара за породичну подршку за породице које се суочавају са посебно тешким околностима;
- (V) Обезбјеђивање склоништа и кризних центара за родитеље (углавном жене) које су искусиле насиље и њихову дјецу;
- (VI) Пружање помоћи породици усвајањем мјера које промовишу јединство породице и осигуравају за дјецу пуно остваривање и уживање њихових права у приватном окружењу, суздржавајући се од неоправданог мијешања у дјечију приватност и породичне односе, у зависности од околности.⁹⁶

(д) *За професионалце и институције (Влада и цивилно друштво):*

- (I) Идентификовање могућности превенције и политике и праксе информисања на основу студија истраживања и сакупљања података;
- (II) Спровођење, кроз поступке учествовања, политике и процедуре заштите дјетета заснованих на правима и професионалних моралних норми и стандарда о старању о дјети;
- (III) Спречавање насиља у поставкама заштите и правде, између осталог, развијањем и спровођењем служби на бази заједнице с циљем да се институционализација и притвор користе само као посљедње средство и само ако је то у најбољем интересу дјетета.

48. Идентификација.⁹⁷ Ово укључује идентификовање фактора ризика за посебне појединце или групе дјете и старатеље (с циљем да се изазову иницијативе циљане превенције) и идентификовање сигнала стварног лошег поступања (с циљем да се изазове одговарајућа интервенција што је раније могуће). Ово захтијева да сви који долазе у контакт са дјететом буду свјесни фактора ризика и индикатора свих облика насиља, да су усмјерени како да тумаче те индикаторе, и да имају неопходно знање, вољу и способност да предузму одговарајуће поступке

⁹⁶ Одбор за људска права, општи коментар бр. 17 (1989) о правима дјетета; Европски суд за људска права, Олсон против Шведске (бр. 1), пресуда од 24. марта 1988. године, серије А бр. 130, став 81; Међуамерички суд за људска права, Веласкез Родригез против Хондураса, пресуда по правоваљаној основи, од 10. јануара 1989. године, серије Ц, бр. 3, став 172.

⁹⁷ Ставови 48 фф могу такође да се примијене на поступке у неформалним системима правде.

(укључујући пружање заштите у хитним случајевима). Дјеци мора да се обезбиједи што је могуће више могућности да сигнализирају проблеме који се јављају прије него што они дођу до критичне фазе, а за одрасле да препознају и дјелују по питању таквих проблема чак и ако дијете изричито не тражи помоћ. Потребан је посебан опрез кад се дође до маргинализовања група дјеце која се сматрају посебно рањивом усљед њихових алтернативних метода комуникације, њихове непокретљивости и/или усљед става да су неспособни, као што су дјеца са инвалидитетима. Треба да се обезбиједи разумни услови како би се осигурало да су способни да комуницирају и сигнализирају проблем на једнакој основи као и остали.

49. Извјештавање.⁹⁸Комитет изричито предлаже да све државе потписнице развију безбједне, добро објављене, повјерљиве и доступне механизме подршке за дјецу, њихове представнике и остале како би пријавили насиље над дјецом, укључујући и употребу бесплатних двадесетчетворочасовних телефонских линија за помоћ и других информационалних компјутерских технологија. Утврђивање механизма извјештавања укључује: (а) обезбјеђивање одговарајућих информација како би се олакшало подношење жалби; (б) учествовање у истрагама и судским поступцима; (ц) развијање протокола који су прикладни за различите околности и који су учињени широко познатим дјецу и општој јавности; (д) утврђивање сродних услуга подршке за дјецу и породице; и (е) обучавање и пружање текуће подршке запосленима како би примили и проследили информације које су примљене системом извјештавања. Механизми извјештавања морају да буду повезани и треба да се представљају прије као службе које су усмјерене ка пружању помоћи које нуде подршку јавном здрављу и социјалну подршку, него као изазвани одговори који су прије свега казнени. Право дјеце да се саслушају и да се њихови ставови узимају за озбиљно треба да се поштује. У свакој земљи, извјештавање о случајевима, сумња на насиље или ризик од насиља треба, у најмањој мјери, да се захтијевају од професионалаца који раде директно са дјецом. Када се извјештаји праве у доброј вјери, поступци се постављају тако да се осигура заштита професионалца који сачињава извјештај.

50. Упућивање. Особа која прима извјештај треба да има јасне смјернице и обуку о томе када и како да упућује питање агенцији која год је одговорна за координацију одговора. Пратећи ово, међусекторско упућивање могу да изврше обучени професионалци и администратори када се открије да је дјецу потребна заштита (тренутна или дугорочна) и специјализоване услуге подршке. Професионалци који раде унутар система за заштиту дјетета треба да се обуче у међуагенцијској сарадњи и протоколима за сарадњу. Процес ће укључити: (а) партиципативну, мултидисциплинарну оцјену краткорочних и дугорочних потреба дјетета, старатеља и породице, која позива и даје дужну тежину ставовима дјетета као и ставовима старатеља и породице; (б) подјелу резултата оцјене са дјететом, старатељем и породицом; (ц) упућивање дјетета и породице на читав низ служби које испуњавају те потребе; и (д) праћење и процјену прикладности интервенције.

51. Истраживање. Истраживање случајева насиља, било да их пријављује дијете, представник или треће лице, мора да се предузме од стране квалификованих професионалаца који су прошли свеобухватну обуку специфичну за одређену улогу, и захтијева приступ заснован на правима дјетета и приступ окренут дјетету. Процедуре истраживања које су строге али окренуте дјетету

⁹⁸ Видјети такође Смјернице о правди у Питањима која укључују жртве и свједоке криминала.

помоћи ће да се осигура да је насиље тачно идентификовано и помаже у пружању доказа за административне, цивилне поступке, поступке заштите дјетета и криминалне поступке. Изузетна пажња мора да се предузме како би се избјегло излагање дјетета даљем повређивању кроз поступак истраживања. У ту сврху, све стране су обавезне да позову и дају прописан значај ставовима дјетета.

52. **Третман.** „Третман“ је једна од многих услуга које су потребне како би се „промовисао физички и психолошки опоравак и друштвена реинтеграција“ за дијете које је искусило насиље, и мора да се одвија „у средини која подстиче здравље, самопоштовање и достојанство дјетета“ (чл. 39.). У том смислу пажња мора да се посвети: (а) позивању и давању прописаног значаја ставовима дјетета; (б) безбједности дјетета; (ц) могућој потреби за њен или његов тренутни безбједни смјештај; и (д) предвидивим утицајима потенцијалних интервенција на дјететову дугорочну добробит, здравље и развој. Медицинско, ментално здравље, социјалне и правне службе и подршка могу да се захтијевају за дјецу након идентификовања злоупотребе, као и дугорочне пратеће службе. Читав низ служби, укључујући заједнички рад са породичним групама и друге сличне праксе, треба да се учине доступним. Службе и третман за извршиоце насиља, посебно дјецу извршиоце, су такође потребни. Дјеца која су агресивна према другој дјечи су често лишена бриге породице и окружења у виду заједнице. Они морају да се сматрају жртвама услова сопственог одгоја, који их прожимају фрустрацијом, мржњом и агresiјом. Образовне мјере морају да имају приоритет и буду усмјерене ка побољшању својих подруштвених ставова, компетентности и понашања. Истовремено, услови живота ове дјеце морају да се испитају како би се унаприједило старање о њима и подршка и о другој дјечи у породици и комшилуку. У погледу дјеце која повређују сама себе, препознаје се да је то резултат озбиљне психолошке тешкоће и могу бити резултат насиља од стране других. Самоповређивање не треба да се криминализује. Интервенције морају да буду пуне подршке, а не казнене.

53. **Праћење.** Сљедеће мора увијек да буде јасно: (а) ко има одговорност за дијете и породицу од извјештавања и упућивања све до праћења; (б) циљеви сваког поступка који се предузима - који мора у потпуности да се продискутује са дјететом и другим релевантним заинтересованим странама; (ц) детаљи, рокови за спровођење и предложено трајање сваке интервенције; и (д) механизми и датуми за ревизију, праћење и процјену поступака. Континуитет између фаза интервенисања је суштинско и ово може најбоље да се постигне кроз поступак управљања случајем. Ефикасна помоћ захтијева поступке, за које се једном одлучило кроз партиципативне процесе, не смије бити предмет непотребног одлагања. Праћење мора да се разумије у контексту члана 39. (опоравак и реинтеграција), члана 25. (периодична ревизија третмана и смештаја), члана 6, става 2 (право на развој) и члана 29. (циљеви образовања који представљају намјере и аспирације ка развоју). Контакт дјетета са оба родитеља треба да се осигура у складу са чланом 9, ставом 3, осим ако ово није супротно најбољим интересима дјетета.

54. **Правосудно учешће.**⁹⁹ У сваком тренутку и у свим случајевима, прописан процес мора да се поштује. Посебно, заштита и даљи развој дјетета и његових или њених најбољих интереса (и најбољих интереса друге дјеце гдје постоји ризик од тога да прекршилац поново изврши

⁹⁹ Видјети такође: Смјернице Одбора Министара Савјета Европе за правду за дјецу, које су усвојене 17. новембра 2010. године; Смјернице за правду у вези са питањима која укључују дјецу жртве и свједоке криминала; и одлуку Генералне скупштине 65/213.

кривично дјело) морају да формирају примарни циљ доношења одлука, у вези са најмање наметљивом интервенцијом коју гарантују околности. Као додатак, Комитет предлаже поштовање сљедећих гаранција:

- (а) Дјеца и њихови родитељи треба да буду брзо и адекватно информисани од стране правосудног система или других компетентних органа (као што су полиција, имиграциона, или образовна, социјална или здравствена служба);
- (б) Са дјецом жртвама насиља треба да се поступа на пријатељски и осјећајан начин током правосудног поступка, узимајући у обзир њихову личну ситуацију, потребе, године, род, инвалидитет и ниво зрелости и потпуно поштујући њихов физички, ментални и морални интегритет;
- (ц) Правосудно учешће треба да буде заштитно гдје је то могуће, проактивно охрабрујући позитивно понашање као и забрањујући негативно понашање. Правосудно учешће треба да буде дио координисаног и интегрисаног приступа кроз секторе, подржавајући и олакшавајући другим професионалцима рад са дјецом, старатељима, породицама и заједницама, и олакшавајући приступ пуним капацитетима доступних служби за бригу о дјечи и заштиту дјече;
- (д) У свим поступцима који укључују дјецу жртве насиља, принцип брзине мора да се примијени, док се поштује правило закона.

55. Правосудно учешће може да се састоји од сљедећег:

- (а) Диференцирани и посредовани одговори као што су конференције породичних група, алтернативни механизми рјешавања спорова, ресторативни правосудни споразуми породице и крвних сродника (гдје поступци поштују људска права, за њих су одговорни и њима управљају обучене особе које олакшавају поступак);
- (б) Интервенција суда за малољетнике или породичног суда доводи до посебних мјера заштите дјетета;
- (ц) Криминалне законске процедуре, које морају строго да се примјењују с циљем да се забрани раширена пракса *de jure* или *de facto* некажњавања, посебно државних актера;
- (д) Дисциплински или административни поступци против професионалаца за занемаривање или неприкладно понашање у поступању у случајевима у којима се сумња на злостављање дјече (било да су интерни поступци у контексту професионалних органа за кршење моралних норми или стандарда у вези са старањем о дјечи, или спољни поступци);
- (е) Правосудни налози да се осигура компензација и рехабилитација дјече која су преживјела насиље у различитим облицима.

56. Када је прикладно, судови специјализовани за малољетнике и породична питања и кривично процесно право треба да се оснују за дјецу жртве насиља. Ово може да укључи утврђивање специјализованих јединица унутар полиције, правосудне канцеларије и канцеларије тужиоца са могућношћу обезбјеђивања смјештајних услова током правосудног поступка како би се осигурало једнако и непристрасно учешће дјече са инвалидитетом. Сви професионалци који раде са дјецом и за дјецу и који су укључени у такве случајеве треба да добију посебну међудисциплинарну обуку о правима и потребама дјече различитих узрасних група, као и у вези са поступцима који су њима

прлагођени. Док се спроводи вишедисциплинарни приступ, професионална правила о повјерљивости треба да се поштују. Одлука да се дијете одвоји од свог (својих) родитеља или породичног окружења, мора да се донесе само када је то у најбољем интересу дјетета (чл. 9. и чл. 20, став 1). Међутим, у случајевима насиља гдје су починиоци насиља примарни старатељи, у оквиру права дјетета на безбједност која су наведена горе, и у зависности од озбиљности и других фактора, мјере интервенције које се усредсређују на социјални и образовни третман и ресторативни приступ, често имају предност у односу на чисто казнено правосудно учешће. Ефикасни правни лијекови треба да буду доступни, укључујући компензацију за жртве и приступ механизмима помоћи и механизмима жалбе или независне тужбе.

57. Пуноважне процедуре. Такве мјере заштите које су поменуте у члану 19, ставови 1 и 2, и као што је интегрисано у приступ изградње система, захтијевају „пуноважне процедуре“ како би се осигурало њихово спровођење, квалитет, важност, доступност, утицај и ефикасност. Такве процедуре треба да укључе:

- (а) Међусекторску координацију, која је наложена протоколима и меморандумима разумијевања као што је неопходно;
- (б) Развој и спровођење систематског и текућег сакупљања и анализе података;
- (ц) Развој и спровођење истраживачке агенде; и
- (д) Развој мјерних циљева и индикатора у вези са политикама, поступцима и резултатима за дјецу и породице.

58. Крајњи индикатори треба да се усредсриједи на позитивни развој и добробит дјетета, као лица које је носилац права, поред чисто уског фокуса на случај, утицај и врсту или степен насиља. Прегледи смрти дјетета, прегледи критичних повреда, прегледи судско-медицинске истраге и систематски прегледи морају да се узму у обзир приликом идентификовања основних узрока насиља и приликом предлагања корективних токова дјеловања. Истраживање мора да се заснива на постојећој основи знања о међународној и националној заштити дјетета и да има корист од мултидисциплинарне и међународне сарадње с циљем да се увећа комплементарност.

V. Тумачење члана 19. у ширем контексту Конвенције

59. Дефиниција приступа у вези са правима дјетета. Поштовање достојанства, живота, опстанка, добробити, здравља, развоја, учешћа и недискриминације дјетета као лица које има права треба да се утврди и подржи као најеминентнији циљ политика држава уговорница које се тичу дјеце. Ово се најбоље реализује поштовањем, заштитом и испуњавањем свих права Конвенције (и њених Опционих протокола). Захтијева промјену обрасца у приступима заштити дјетета у којима се дјеца сматрају „објектима“ и третирају као „објекти“ којима је потребна помоћ а не као носиоци права који имају непреносиво право на заштиту. Приступ у вези са правима дјетета је онај који продубљује реализацију права све дјеце, као што је утврђено у Конвенцији, развијањем способности носилаца дужности како би испунили своје обавезе да поштују, заштите

и испуне права (став 4) и способности носилаца права да траже своја права, што је у сваком тренутку вођено правима на недискриминацију (члан 2.), најбољим интересом дјетета (члан 3, став 1), животом, опстанком и развојем (члан 6.), и поштовањем ставова дјецe (члан 12.). Дјеца такође имају право да буду усмјеравана и вођена у спровођењу сопствених права од стране старатеља, родитеља и чланова заједнице, у складу са развојним способностима дјецe (члан 5.). Приступ у вези са правима дјетета је комплетан и ставља нагласак на подржавање снага и способности самог дјетета и свих социјалних система којих је дијете дио: породице, школе, заједнице, институција, религиозних и културних система.

60. **Члан 2. (недискриминација).** Комитет истиче да државе потписнице предузимају адекватне мјере како би обезбиједиле сваком дјетету право на заштиту од свих облика насиља „без дискриминације било које врсте, без обзира на расу, боју, пол, језик, религију, политичка или друга мишљења, национално, етничко поријекло или друштвено поријекло, својину, инвалидитет, рођење или други статус дјетета, његових родитеља или правног заступника“. Ово укључује дискриминацију која се заснива на предрасудама према дјеци која су сексуално искоришћена у комерцијалне сврхе, дјеци у уличним ситуацијама или дјеци која су у сукобу са законом или која се заснива на дјечијој одјећи и понашању. Државе потписнице морају да се позабаве дискриминацијом над рањивим или маргинализованим групама дјецe, као што је истакнуто у ставу 72 (г) овог општег коментара, и учине проактивне напоре како би осигурало да се таквој дјеци обезбјеђују права на заштиту на једнакој основи као за другу дјецу.

61. **Члан 3. (најбољи интерес дјетета).** Комитет наглашава да тумачење најбољих интереса дјетета мора да буде досљедан са цијелом Конвенцијом, укључујући обавезе да се дјеца заштите од свих облика насиља. Не може да се користи да се оправдају праксе, укључујући физичко кажњавање и други облици окрутног и понижавајућег кажњавања, који су у сукобу са људским достојанством дјетета и правом на физички интегритет. Оцјена одраслих који су најбољи интереси дјетета не може да поништи обавезе да се поштују сва права дјетета у складу са Конвенцијом. Посебно, Комитет има став да се најбољим интересима дјетета најбоље служи кроз:

- (а) Спречавање свих облика насиља и промовисање позитивног одгоја дјетета, истичући потребу да се усредсреди на примарну превенцију у националном координационом оквиру;
- (б) Адекватно улагање у људске, финансијске и техничке ресурсе који су посвећени спровођењу система заснованом на правима дјетета и система интегрисане заштите и подршке дјетета.

62. **Члан 6. (живот, опстанак и развој).** Заштита од свих облика насиља мора да се разматра не само у смислу права дјетета на „живот“ и „опстанак“, већ такође и у смислу његовог права на „развој“, које мора да се тумачи у складу линији са свеукупним циљем заштите дјетета. Зато обавеза држава уговорница укључује свеобухватну заштту од насиља и искоришћавања које би могло да угрози право дјетета на живот, опстанак и развој. Комитет очекује од држава да тумаче „развој“ у најширем смислу као потун концепт, обухватајући право дјетета на физички, ментални, духовни, морални, психолошки и социјални развој. Мјере спровођења треба да буду усмјерене на постизање оптималног развоја за сву дјецу.

63. Члан 12. (право да се саслуша). Комитет сматра да учешће дјетета промовише заштиту а да је заштита дјетета кључ учешћа. Право дјетета да се саслуша почиње већ код врло мале дјеце која су посебно рањива на насиље. Ставови дјеце морају да се охрабрују и да им се да прописна тежина као обавезни корак у свакој тачки процеса заштите дјетета. Право дјетета да се саслуша је посебно важно у ситуацијама насиља (видјети општи коментар Комитета бр. 12 (2009), ставови 118 фф). У вези са породицом и одгојем дјетета, Комитет изражава да ово право игра превентивну улогу против свих облика насиља у кући и породици. Комитет накнадно истиче важност учешћа дјеце у развоју стратегија превенције у општем смислу и у школи, посебно у елиминисању и спречавању насилничког понашања, и других облика насиља у школи. Иницијативе и програми који имају за циљ јачање сопствених способности дјеце да елиминирају насиље треба да се подржи. Како је искуство о насиљу по себи онеспособљавајуће, прихватљиве мјере су потребне како би се осигурало да интервенције за заштиту дјетета додатно не онеспособљавају дјецу, већ позитивно доприносе њиховом опоравку и реинтеграцији путем пажљиво олакшаног учешћа. Комитет напомиње да се са тешкоћама у вези са учешћем суочавају посебно маргинализоване и/или дискриминисане групе. Превазилажење тих тешкоћа је посебно важно за заштиту дјетета, с обзиром да су таква дјеца обично међу онима који су под највећим утицајем насиља.

64. Сљедећа два члана Конвенције имају свеобухватну важност која им даје посебан значај за спровођење члана 19.

65. **Члан 4. (одговарајуће мјере).** Члан 4. обавезује државе потписнице да предузму све одговарајуће мјере како би спровеле сва права у Конвенцији, укључујући члан 19. У примјени члана 4. Конвенције, мора да се напомене да је право на заштиту од свих облика насиља, које је истакнуто у члану 19, грађанско право слобода. Спровођење члана 19. је зато непосредна и неквалификована обавеза држава уговорница. У свјетлу члана 4, које год да су њихове економске околности, од држава се захтијева да предузму све могуће мјере како би се реализовала права дјетета, обраћајући посебну пажњу на групе у најнеповољнијем положају (видјети општи коментар Комитета бр. 5, став 8). Члан наглашава да се доступни ресурси морају искористити у највећој мјери.

66. **Члан 5. (усмјеравање и вођство у складу са развојним способностима).** Спровођење члана 19. захтијева признавање, и подржавање, примарне важности родитеља, ширих породица, правних старатеља и чланова заједнице у старању и заштити дјеце и спречавању насиља. Овај приступ је у складу са чланом 5, који промовише поштовање одговорности, права и дужности старатеља које они треба да обезбиједи, на начин који је у складу са развојним способностима дјетета, одговарајућим правцем и вођством у спровођењу права дјетета која у призната у Конвенцији (укључујући она у члану 19.). (Видјети такође став 72 (д) о првенству породица у контексту националног координационог оквира и других чланова који су релевантни за породице).

67. **Други релевантни чланови.** Конвенција се састоји од бројних чланова који су имплицитно или експлицитно у вези са насиљем и заштитом дјетета. Члан 19. треба да се тумачи у вези са овим члановима. Ове свеобухватне референце показују потребу да се узме у обзир продирућа пријетња спровођењу права дјетета од стране насиља у свим својим облицима и како би се осигурала заштита дјеце у свим ситуацијама живота и развоја.

VI. Национални координациони оквир о насиљу над дјецом

68. **Изван националног плана дјеловања.** Комитет препознаје да многи национални планови дјеловања усвојени од стране држава уговорница за спровођење права дјетета укључују мјере да се забране, спријече и елиминишу сви облици насиља над дјецом. Такви планови дјеловања, док доприносе да дјеца у већој мјери уживају сопствена права, су се међутим суочили са многим изазовима у свом спровођењу, контроли, процјени и праћењу. На примјер, њима су недостајале везе са цјелокупном развојном политиком, програмима, буџетом и координационим механизмима. С циљем да се утврди изводљивији и флексибилнији инструмент, Комитет предлаже „координациони оквир о насиљу над дјецом“ за све мјере које се заснивају на правима дјетета, како би се дјеца заштитила од насиља у свим његовим облицима и како би се подржало заштитно окружење.¹⁰⁰ Такав координациони оквир може да се користи умјесто националних планова дјеловања гдје ови још увијек не постоје или гдје су се они показали непогодним. Гдје се национални планови дјеловања већ ефикасно спроводе, координациони оквир може поред тога да допуни ове напоре, стимулише расправе и створи нове идеје и ресурсе како би се побољшало њихово функционисање.

69. **Национални координациони оквир о насиљу над дјецом.** Овај координациони оквир може да обезбиједи обичан референтни оквир и механизам комуникације између министара у влади и такође за актере у држави и цивилном друштву на свим нивоима у вези са потребним мјерама, кроз читав опсег мјера у свакој фази интервенисања која је идентификована у члану 19. Он може да промовише флексибилност и кретивност и дозволи да развој и спровођење иницијатива истовремено воде и влада и заједница, али које су поред тога садржане у оквиру цјелокупног кохезивног и координисаног оквира. У претходним препорукама и општим коментарима, укључујући свој општи коментар бр. 5 о општим мјерама спровођења, Комитет је већ убрзао државе потписнице да развију планове и стратегије за посебне аспекте Конвенције (на примјер малољетничка правда или правда у раном дјетињству). У овом контексту, Комитет предлаже развој националног координационог оквира о заштити против свих облика насиља над дјецом, укључујући свеобухватне мјере превенције.

70. **Различите почетне тачке.** Комитет признаје да је заштита дјецe од свих облика насиља пуна изазова у многим земљама и да државе потписнице осмишљавају и спроводе мјере полазећи са различитих полазних тачака, у смислу постојећих правних, институционалних и помоћних инфраструктура, културних обичаја и професионалних компетентности, као и нивоа способности.

71. **Процес развоја националног координационог оквира.** Не постоји појединачан модел за такве координационе оквири за ослобађање од свих облика насиља. Неке земље су уложиле у дискретне системе заштите дјецe док другима више одговара да интегришу питања заштите у мејнстрим системе спровођења права дјецe. Искуство показује да је процес развоја система суштински за његово успјешно спровођење. Захтијева се вјешто олакшавање како би се осигурало учешће и власништво старијих представника свих група заинтересованих страна, могуће кроз мултидисциплинарне радне групе које имају одговарајућу способност доношења одлука, које се

¹⁰⁰ Видјети такође свеобухватне препоруке независног стручњака за студију Уједињених нација о насиљу над дјецом (A/61/299), став 96.

састају редовно и које су припремљене на то да буду амбициозне. Систем превенције и заштите од свих облика насиља треба да ојача у постојећим формалним и неформалним структурама, услугама и организацијама. Јазови треба да се идентификују и попуне, заснивајући се на обавезама које су истакнуте у члану 19. и Конвенцији много шире, и у другим међународним и регионалним инструментима људских права, и подржане вођством које је обезбијеђено у студији Уједињених Нација о насиљу над дјецом, тренутном општем коментару и додатним подршкама спровођењу. Национално планирање треба да буде транспарентан и инклузиван процес, са пуним откривањем општој јавности и осигуравањем учешћа владе, НВО, стручњака за истраживање и професионалну праксу, родитеља и дјеце. Треба да буде доступан и дјецу и одраслима. Национални координациони оквир треба потпуно да се финансира, укључујући људске и техничке ресурсе, и представи, ако је могуће, у оквиру националног буџета за дјецу.

72. Елементи који треба да буду уграђени у националне координационе оквире. Сљедећи елементи треба да буду уграђени кроз мјере (законске, административне, социјалне и образовне) и фазе дјеловања (од превенције до опоравка и реинтеграције):

- (а) *Приступ у вези са правима дјетета.* Овај приступ се заснива на признавању дјетета као носиоца права а не корисника благонаклоног понашања одраслих. То укључује поштовање и охрабривање савјетовања и сарадње са дјецом, и заступање дјеце, у пројекту, спровођењу, праћењу и процјени координационог оквира и посебних мјера истог, узимајући у обзир старост и развојне способности дјетета или дјеце;
- (б) *Родне димензије насиља над дјецом.* Државе потписнице треба да осигурају да политике и мјере узимају у обзир различите ризике са којима се суочавају дјевојчице и дјечаци у вези са различитим облицима насиља у различитим окружењима. Држава треба да се позабави свим облицима родне дискриминације као дијелом свеобухватне стратегије за спречавање насиља. Ово укључује рјешавање стереотипа који се заснивају на роду, неједнакости снаге, неједнакости и дискриминацији која подржава и овековјечује употребу насиља и присиле код куће, у школи и образовној средини, у заједницама, на радном мјесту, у институцијама и у друштву у ширем смислу. Мушкарци и дјечаци морају активно да се охрабрују као стратешки партнери и савезници, и заједно са женама и дјевојчицама, морају да им се пруже прилике да повећају поштовање једни према другима и разумијевање како да зауставе родну дискриминацију и њене насилне манифестације;
- (ц) *Примарна (општа) превенција.* Видјети став 42 овог општег коментара за детаље;
- (д) *Примарна позиција породице у стратегијама старања и заштите дјетета.* Породице (укључујући ширу породицу и друге облике договора породичног типа кад је брига у питању) имају највећи потенцијал у заштити дјеце и спречавању насиља. Породице могу, такође, да подрже и овласте дјецу да се сама штите. Потреба да се ојача породични живот, подрже породице и рад са породицама са проблемима мора зато да буде приоритетна дјелатност заштите дјетета у свакој фази интервенције, посебно превенције (кроз установљавање доброг старања о дјетету) и рано интервенисање. Међутим, Комитет такође признаје да се већи дио насиља које дјеца претрпе, укључујући сексуално искоришћавање, дешава унутар контекста породице и истиче неопходност интервенције у породицама ако су дјеца изложена насиљу од стране чланова породице;

- (е) *Отпорност и заштитни фактори.* Од критичне је важности да се разумију отпорност и заштитни фактори, тј. унутрашња и спољашња снага и подршка које промовишу личну безбједност и смањују злоупотребу и занемаривање и њихове негативне утицаје. Заштитни фактори укључују стабилне породице; брижан одгој дјетета од стране одраслих који испуњава физичке и психосоцијалне потребе дјетета; позитивну ненасилну дисциплину; безбједносну приврженост дјетета бар једном одраслом; однос подршке са вршњацима и осталима (укључујући наставнике); друштвено окружење које подстиче продруштвене, ненасилне и недискриминативне ставове и понашање; високе нивое социјалне кохезије заједнице; и успјешне друштвене мреже и суседске везе;
- (ф) *Фактори ризика.* Проактивне, прилагођене мјере треба да се предузму како би се смањили фактори ризика којима једно дијете или група дјеце могу да буду изложени у општим или посебним контекстима. Ово укључује родитељске факторе ризика као што су злоупотреба дрога, проблеми са менталним здрављем и друштвена изолација као и породични фактори ризика као што је сиромаштво, незапосленост, дискриминација и маргинализација. На универзалном нивоу сва дјеца узраста од 0-18 година се сматрају рањивим док не достигну свој неуролошки, психолошки, друштвени и физички раст и развој. Бебе и мала дјеца су под већим ризиком усљед незрелости развоја њиховог мозга и њихове потпуне зависности од одраслих. И дјечаци и дјевојчице су под ризиком, али насиље често има родну конотацију;
- (г) *Дјеца у потенцијално рањивим ситуацијама.* Групе дјеце која ће вјероватно бити изложена насиљу укључују, али се не ограничавају на, дјецу: која не живе са својим биолошким родитељима, али су у разним облицима алтернативног старања; која нису регистрована на рођењу; у уличним ситуацијама; у стварном или примијећеном конфликту са законом; са физичким инвалидитетима, осјећајним инвалидитетима, проблемима у учењу, психосоцијалним инвалидитетом и урођеним, стеченим и/или хроничним болестима или озбиљним проблемима у понашању; која су из домородачких група¹⁰¹ и из других етничких мањина; из мањинских религиозних или језичких група; која су припадници лезбијске, хомосексуалне, трансродне или трансексуалне популације; у ризику од штетне традиционалне праксе; у раном уласку у брак (посебно дјевојчице, и посебно али не искључиво у присилном браку); дјеца као радна снага на опасним пословима, укључујући најгоре облике послова; која се селе као емигранти или избјеглице, или која су расељена и/или су жртве трговине људима; која су већ искусила насиље; која су искусила насиље и била свјedoцима насиља код куће или у заједници; у лошим друштвено-економским урбаним срединама, гдје пиштољи, оружје, дроге и алкохол могу бити лако доступни; живе у областима које су подложне несрећама или катастрофама или у загађеним срединама; која су под утицајем ХИВ/СИДЕ или која су и сама заражена ХИВ/СИДОМ; која су потхрањена; о којој брину друга дјеца; која су сама старатељи и главе домаћинстава; чији су родитељи још увек малољетни; која су нежељена, прерано рођена

¹⁰¹ У неким друштвима, као контраст недомородачким породицама, „занемаривање“ као разлика у односу на „злоупотребљавање“ је основни разлог који води уклањању домородачке дјеце из њихових породица. Неказнене службе подршке породици и интервенције које су директно усмјерене на узроке (као што су сиромаштво, кућне и историјске околности) су често прикладније. Посебни напори се захтијевају како би се позабавило дискриминацијом у пружању услуга и у опсегу доступних могућности интервенција за домородачке и друге мањинске заједнице.

или дио вишеструког порода; која су хоспитализована са неадекватним надзором или контактом са старатељима; или изложена информационим компјутерским технологијама без адекватне безбједности, надзора или овлашћења да се заштите. Дјеца у хитним случајевима су екстремно рањива на насиље када је оно, посљедица друштвеног и оружаног конфликта, природних катастрофа и других сложених и хроничних хитних случајева, колапса друштвених система, када су дјеца одвојена од својих старатеља и када су заштићене и безбједне средине оштећене или чак уништене;

- (х) *Додјела ресурса.* Људски, финансијски и технички ресурси потребни у различитим секторима морају да се додијеле у максималној мјери од средстава која су доступна. Груби механизми праћења морају да се развију и спроведу како би се осигурала одговорност која се тиче додјеле буџета и његовог ефикасног коришћења;
- (и) *Механизми координације.* Механизми морају да буду јасно истакнути како би се осигурала ефективна координација на централном, регионалном и локалном нивоу, између различитих сектора и са цивилним друштвом, укључујући заједницу за емпиријско истраживање. Ови механизми морају да се подрже од стране административних мјера које су истакнуте горе;
- (ј) *Одговорност.* Мора да се осигура да државе потписнице, националне и локалне агенције и организације, и релевантне заинтересоване стране из цивилног друштва проактивно и кооперативно утврђују и примјењују стандарде, индикаторе, алате, и системе праћења, мјерења и процјене како би се испуниле њихове дужности и обавезе да се заштите дјеца од насиља. Комитет непрекидно подржава системе одговорности укључујући, посебно преко сакупљања и анализе података, конструисање, праћење и процјену индикатора као и подршку независним институцијама за људска права. Комитет предлаже да државе потписнице објаве годишње извјештаје о напретку који је учињен по питању забране, превенције и елиминације насиља, да их поднесу парламенту на разматрање и дискусију, и позову све релевантне заинтересоване стране да одговоре на информације које су у њима садржане.

VII. Средства за спровођење и потреба за међународном сарадњом

73. Дужности држава уговорница. У свјетлу дужности држава уговорница у складу са члановима 4. и 19, између осталог, Комитет сматра да ограничени ресурси не могу да пруже оправдање за неуспјех државе потписнице да предузме било коју мјеру, или довољно мјера које се захтијевају за заштиту дјетета. Државе потписнице се зато пожуре да усвоје свеобухватне, стратешке и временски ограничене координационе оквире за његу и заштиту дјетета. Комитет посебно истиче обавезу да се консултује са дјецом по питању развоја ових стратегија, оквира и мјера.

74. Извори подршке. У оквиру контекста различитих полазних тачака истакнутих у ставу 70, и у контексту разумијевања да буџети на националном и децентрализованом нивоу треба да буду основни извор финансијских средстава за стратегије његе и заштите дјетета, Комитет скреће

пажњу држава уговорница на начине међународне сарадње и помоћи који су истакнути у члновима 4. и 45. Конвенције. Комитет тражи од сљедећих партнера да подрже, и финансијски и технички, програме заштите дјетета, укључујући обуку, која у потпуности узима у обзир захтјеве наведене у члану 19. и Конвенцији у ширем смислу:¹⁰² држава уговорница које пружају сарадњу по питању развоја; донаторских институција (укључујући Свјетску банку, приватне изворе и фонације); агенција и организација Уједињених нација; и других међународних и регионалних органа и организација. Ова финансијска и техничка подршка треба да се обезбиједи систематски кроз јака и непристрасна партнерства, на националном и међународном нивоу. Програми заштите засноване на правима дјетета треба да буду један од главних саставних дијелова у помагању одрживог развоја у земљама које примају међународну помоћ. Комитет, такође, охрабрује те органе да наставе да раде са Комитетом, посебним представником Генералног секретара за насиље над дјецом и другим међународним и регионалним механизмима за људска права како би се унаприједио овај циљ.

75. Средства потребна на међународном нивоу. Инвестиција је такође потребна у сљедећим областима на међународном нивоу како би се помогло државама уговорницама да испуне своје обавезе у вези са чланом 19:

- (а) Људски ресурси: побољшана комуникација, сарадња и индивидуална размјена унутар и између професионалних удружења (на примјер медицинских организација/институција, организација/институција за ментално здравље, за социјални рад, правних, образовних, академских / истраживачких организација/институција, организација/институција за лоше поступање према дјечи, за дјечија права и обуку); побољшана комуникација и сарадња унутар и између група цивилног друштва (на примјер истраживачких заједница, НВО, организација за дјецу, вјерских организација, организација особа са инвалидитетом, група заједнице и младих, индивидуалних стручњака који су укључени у развој и размјену знања и праксе);
- (б) Финансијска средства: побољшана координација, праћење и процјена помоћи донатора; даљи развој капиталне анализе финансијских средстава и људства како би економисти, истраживачи и државе потписнице у потпуности измерили трошкове спровођења потпуног система заштите дјетета (са нагласком на основној превенцији) насупрот трошковима управљања директним и индиректним (укључујући међугенерациски) утицај насиља на индивидуалном, заједничком, националном и чак и међународном нивоу; и ревизије међународних финансијских институција „њихових политика и дјелатности како би се узео у обзир утицај који они могу имати на дјецу“;¹⁰³
- (ц) Технички ресурси: индикатори засновани на доказима, системи, модели (укључујући закон модела), алати, смјернице, протоколи и стандарди праксе за употребу од стране заједница и професионалаца, са вођством по питању њихове адаптације на различите контексте; платформа за систематско дијељење и приступ информацијама (знање и пракса);

¹⁰² Видјети Општи коментар бр. 5 (ставови 61, 62 и 64) о: потреби да се укључе права дјетета у међународну сарадњу и техничку помоћ; потреба за таквом сарадњом и помоћи која треба да се води Конвенцијом, и потпуно промовише спровођење Конвенције; додјела значајног дијела међународне помоћи посебно за дјецу; и потреба за радовима на тему стратегија за смањење сиромаштва и секторски приступи развоју како би се укључила снажна усредсређеност на права дјетета.

¹⁰³ А/61/299, став 117.

универзално утврђена јасноћа и транспарентност у одређивању буџета за права дјетета и заштиту дјетета, као и резултати праћења заштите дјетета током узлазних и силазних циклуса економија и изазовних околности (техничка помоћ треба да се утврди временом, кроз информације, моделе и сродну обуку).

76. Регионална и међународна прекогранична сарадња. Као додатак помоћи развоју, сарадња је такође потребна како би се позабавило питањима заштите дјетета која прелазе националне границе као што су: кретања дјеце преко границе - било без пратње или са њиховим породицама - било добровољно или под присилом (на примјер усљед конфликта, глади, природних катастрофа или епидемија) које може дјецу да стави пред ризик од повређивања; прекогранична трговина дјецом због рада, сексуалне експлоатације, усвајања, уклањања дијелова тијела или у друге сврхе; конфликти који прелазе границе и који могу угрозити безбједност дјетета и приступ систему заштите, чак и ако дијете остане у земљи поријекла; и катастрофе које утичу на неколико змаља истовремено. Посебни закони, политике, програми и партнерства могу да се захтијевају како би се заштитила дјеца на коју утичу прекогранична питања заштите дјетета (на примјер интернет криминал и вантериторијално гоњење оних који сексуално искоришћавају дјецу кроз путовања и туризам и оних који тргују породицама и дјецом), било да су та дјеца у ситуацијама традиционалне бриге или где је држава *de facto* старатељ, као у случају дјеце без пратње.

V. ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ОСТВАРИВАЊУ ДЈЕЧИЈИХ ПРАВА¹⁰⁴

Преамбула

Државе чланице Савјета Европе и друге државе потписнице овог документа,

Сматрајући да је циљ Савјета Европе да оствари веће јединство међу својим члановима;

Уважавајући Конвенцију о правима дјетета Уједињених нација, а посебно члан 4. који обавезује државе чланице Конвенције да предузму све одговарајуће законодавне, административне и друге мјере за остваривање права које признаје поменута Конвенција;

Примајући на знање садржај Препоруке 1121 (1990) Парламентарне скупштине о правима дјетета;

Увјерене да права и најбољи интереси дјецe треба да буду промовисани и да у том циљу дјецa треба да имају прилике да остварују своја права, посебно у породичним стварима које на њих утичу;

Прихватајући да дјеци треба пружити релевантне информације да би се омогућило да се та права и најбољи интереси дјецe промовишу и да одговарајући значај треба дати погледима дјецe;

Признајући важност родитељске улоге у заштити и промоцији права и најбољих интереса дјецe и сматрајући да, гдје је потребно, државе такође треба да се ангажују у таквој заштити и промоцији;

Сматрајући, међутим, да је у случају конфликта пожељно да породице покушају да постигну споразум прије него што се обратe правосудним органима,

Договориле су се сљедеће:

Поглавље I

Домет и циљ Конвенције и дефиниције

Члан 1 - Домет и циљ Конвенције

1. Конвенција се примјењује на дјецу која нису напунила 18 година.
2. Циљ ове Конвенције, у најбољем интересу дјецe, је да промовише њихова права, додијели им процесна права и олакша остваривање тих права обезбјеђујући да дјецa, сама или посредством других особа или тијела, буду информисана и да им се дозволи да учествују у поступку пред правосудним органима који се на њих односи.

¹⁰⁴ Европска конвенција о остваривању дјечијих права, Стразбур, 25. јануар 1996. године.

3. За потребе ове Конвенције поступцима пред правосудним органима који се односе на дјецу сматрају се породични поступци, посебно они који укључују остваривање родитељских одговорности, као што су пребивалиште и приступ дјечи.

4. Свака држава ће, у вријеме потписивања или приликом депоновања својих инструмената ратификације, прихватања, одобравања или приступања, изјавом упућеном Генералном секретару Савјета Европе навести најмање три категорије породичних спорова пред судским органима на које ће се ова Конвенција примјењивати.

5. Свака страна може, допунском изјавом, навести додатне категорије породичних спорова на које ће се примјењивати ова Конвенција или дати информације о примјени Члана 5, става 2 Члана 9, става 2 Члана 10. и Члана 11.

6. Ни једна одредба ове Конвенције не спречава Стране да примјењују правила повољнија за промоцију и остваривање дјечијих права.

Члан 2 - Дефиниције

За потребе ове Конвенције:

- а) појам „правосудни орган“ означава суд или административни орган са једнаким овлашћењима;
- б) појам „носиоци родитељских одговорности“ означава родитеље и друга лица или тијела која имају право да остварују неке или све родитељске одговорности;
- ц) појам „представник“ означава лице, као што је правник, или тијело именоване да у име дјетета дјелују пред правосудним органима;
- д) појам „релевантне информације“ означава информације које одговарају старости и способности разумијевања дјетета и које ће бити изнесене да би омогућиле дјетету да остварује у потпуности своја права, осим ако би изношење таквих информација било у супротности са добробити дјетета.

Поглавље II

Процесне мјере за промовисање остваривања дјечијих права

A. Процесна права дјетета

Члан 3 - Право на информисаност и изражавање сопствених погледа у поступку

Дјетету које се према унутрашњем законодавству сматра за довољно способног за разумијевање, у случајевима поступка пред правосудним органом који се односи на њега или њу, биће додијељена сљедећа права и имаће право да их захтијева:

- а) да добије све релевантне информације;

- б) да буде консултовано и да изрази своје погледе;
- ц) да буде информисано о могућим посљедицама поступања у складу са тим погледима и о могућим посљедицама сваке одлуке.

Члан 4 - Право да тражи именовање специјалног представника

1. У складу са чланом 9, дијете има право да затражи, лично или посредством других лица или тијела, именовање специјалног представника у поступку пред правосудним органом који се односи на њега, када интерно законодавство спречава носиоце родитељских одговорности да представљају дијете због конфликта интереса међу њима.
2. Државе имају право да ограниче право из става 1 на дјецу за коју се по унутрашњем праву сматра да имају довољан ниво разумијевања (!).

Члан 5 - Друга могућа процесна права

Потписнице ће размотрити давање дјечи додатних процесних права у односу на поступке пред правосудним органима који их се тичу, а посебно:

- а) право да затраже помоћ одговарајуће особе по свом избору да би им помогла да изразе своја гледишта;
- б) право да сами затраже, или посредством других особа или тијела, именовање одвојеног представника, у одговарајућим случајевима правника;
- ц) право да именују сопственог представника;
- д) право да остваре нека или сва права учесника у таквом поступку.

Б. Улога правосудних органа

Члан 6 - Поступак одлучивања

У поступку који се односи на дијете, правосудни орган ће, прије него што донесе одлуку:

- а) размотрити да ли има довољно информација на располагању да би донио одлуку у најбољем интересу дјетета и, гдје је потребно, прибавиће додатне информације, посебно од носилаца родитељских обавеза;
- б) у случају у коме се по интерним законима сматра да дијете довољно разумије (!):
 - - обезбиједиће да дијете добије све релевантне информације;
 - - консултовати лично дијете у одговарајућим случајевима, ако је потребно у четири ока, сам орган или преко других лица или тијела, на начин прилагођен његовом или њеном разумијевању, осим ако ово не би очигледно било у супротности са најбољим интересима дјетета;
 - - дозволити дјетету да изнесе своје гледиште;
- ц) дати одговарајући значај гледиштима која је изнијело дијете.

Члан 7 - дужност брзог дјеловања

У поступку који се односи на дијете, правосудни орган ће дјеловати брзо да би се избјегло непотребно отезање и биће му на располагању процесна средства која ће обезбиједити да се његове одлуке проптно изврше. У хитним случајевима, правосудни орган ће имати овлашћење, када је то сходно, да донесе одлуке које су одмах извршене.

Члан 8 - Поступање по сопственој иницијативи

У поступцима који се односе на дијете, правосудни орган ће имати овлашћење да поступа по сопственој иницијативи, у случајевима одређеним домаћим правом када је добробит дјетета озбиљно доведена у питање.

Члан 9 - Именовање представника

1. У поступцима који се односе на дијете када су према унутрашњем законодавству носиоци родитељских одговорности спријечени да представљају дијете због сукоба интереса међу њима, правосудни орган има овлашћење да именује специјалног представника дјетету у тим поступцима.

2. Стране ће размотрити могућност да у поступцима који се односе на дијете правосудни орган добије овлашћење да именује специјалног представника, у одговарајућим случајевима правника, да заступа дијете.

Ц. Улога представника**Члан 10.**

1. У поступцима пред правосудним органима који се односе на дјецу, осим ако је то очигледно у супротности са најбољим интересима дјетета, представник ће:

- а) дати дјетету све релевантне информације, ако се за дијете по унутрашњем законодавству сматра да има довољну способност разумијевања;
- б) дати објашњења дјетету, ако се за дијете по унутрашњем законодавству сматра да има довољну способност разумијевања, о могућим посљедицама саглашавања са његовим или њеним погледима и о могућим посљедицама свих радњи представника;
- ц) утврдити погледе дјетета и изнијети те погледе правосудном органу.

2. Стране ће размотрити могућност проширења важности одредби става 1 на носиоце родитељских одговорности.

Д. Проширивање одређених одредби**Члан 11.**

Стране ће размотрити могућност проширивања примјене Чланова 3, 4. и 9. на поступке који се односе на дјецу пред другим тијелима и на ствари које се односе на дјецу а нису предмет поступка.

Е. Национална тијела

Члан 12.

1. Стране ће подстицати кроз тијела која, између осталог, обављају функције наведене у ставу 2, промовисање и остваривање дјечијих права.
2. Функције горе наведених тијела су сљедеће:
 - а) да подносе приједлоге за јачање законодавства које се односи на остваривање дјечијих права;
 - б) да дају мишљења о нацртима прописа који се односе на остваривање дјечијих права;
 - ц) да обезбјеђују опште информације о остваривању дјечијих права медијима, јавности и лицима и тијелима која се баве питањима везаним за дјецу;
 - д) да траже мишљења од дјеце и снабдијевају их релевантним информацијама.

Ф. Остала питања

Члан 13 - Посредовање или други поступци за рјешавање спорова

У циљу спречавања спорова или њиховог рјешавања, или како би се избјегло покретање поступака који се односе на дјецу пред правосудним органима, Стране ће охрабривати посредовање или друге поступке за рјешавање спорова и коришћење таквих средстава за постизање споразума у одговарајућим случајевима које одреде Стране.

Члан 14 - Правна помоћ и савјетовање

Када унутрашње право ставља на располагање правну помоћ или савјет за представљање дјеце у поступку пред правосудним органима, те одредбе ће се примјењивати у односу на питања обухваћена Члановима 4. и 9.

Члан 15 - Однос са другим међународним инструментима

Ова Конвенција неће ограничити примјену било којег другог међународног инструмента који се бави специфичним питањима покренутих у контексту заштите дјеце и породице, чија је страна потписница или постане потписница ове Конвенције.

Поглавље III Стални комитет

Члан 16 - Успостављање и функције Сталног комитета

1. Успостављен је Стални комитет за потребе ове Конвенције
2. Стални комитет ће разматрати питања везана за ову Конвенцију. Комитет може посебно:

- а) разматрати сва релевантна питања која се односе на тумачење и примјену Конвенције. Закључци Комитета који се односе на примјену Конвенције могу бити у форми препоруке; препорука ће бити усвојена двотрећинском већином;
- б) предлагати допуне Конвенције и разматрати поднесене приједлоге у складу са Чланом 20;
- ц) давати савјете и помоћ националним тијелима која обављају функције из става 2 Члана 12. и промовисати њихову међународну сарадњу.

Члан 17 - Састав

1. Свака страна може бити заступљена у Комитету једним или више делегата. Свака страна има један глас.
2. Свака држава поменута у Члану 21, која није страна ове Конвенције, може бити представљана у Комитету посматрачем. Исто се односи на сваку другу државу или на Европску заједницу, пошто буде била позвана да приступи Конвенцији у складу са одредбама Члана 22.
3. Осим ако страна обавијести Генералног секретара о свом противљењу мјесец дана прије састанка, Стални комитет може позвати да учествују као посматрачи на свим својим састанцима, на једном састанку или дијелу састанка:
 - било коју државу која није поменута у напријед наведеном ставу 2;
 - Комитет Уједињених нација за права дјетета;
 - Европску заједницу;
 - било које међународно владино тијело;
 - било које међународно невладино тијело које обавља једну или више функција наведених у ставу 2 Члана 12;
 - било које национално владино или невладино тијело које обавља једну или више функција наведених у ставу 2 Члана 12;
4. Стални комитет може размјењивати информације са одговарајућим организацијама које се баве остваривањем дјечијих права.

Члан 18 - Састанци

1. На крају треће године након ступања на снагу ове Конвенције и на сопствену иницијативу, у било којем тренутку после овог датума, Генерални секретар Савјета Европе ће сазвати састанак Сталног комитета.
2. Одлуке у Сталном комитету могу бити донесене само ако је најмање половина Страна присутна.
3. Осим у случајевима предвиђеним Члановима 16. и 20, одлуке Сталног комитета ће се доносити већином гласова присутних чланова.
4. У складу са одредбама ове Конвенције, Стални комитет ће донијети своја сопствена правила процедуре и правила процедуре било којег радног тијела које образује ради извршавања свих одговарајућих задатака по овој Конвенцији.

Члан 19 - Извјештаји Сталног комитета

Послије сваког састанка, Стални комитет ће прослиједити странама и Комитету министара Савјета Европе извјештај о дискусији на састанку и све донесене одлуке.

**Поглавље IV
Допуне Конвенције****Члан 20.**

1. Свака допуна одредби ове Конвенције коју предложи страна или Стални комитет биће достављена Генералном секретару Савјета Европе, а он ће је прослиједити, најкасније два мјесеца прије наредног састанка Сталног комитета, државама чланицама Савјета Европе, свим потписницима, свим странама, свим државама позваним да потпишу ову Конвенцију у складу са одредбама Члана 21. и свакој држави или Европској заједници, позваним да приступе Конвенцији у складу са одредбама Члана 22.
2. Стални комитет ће размотрити сваку допуну предложену у складу са одредбама претходног става и поднијеће на одобрење Комитету министара текст усвојен двотрећинском већином поднесених гласова. Након одобрења Комитета, текст ће бити прослијеђен странама на прихватање.
3. Свака допуна ће ступити на снагу првог дана мјесеца који слиједи након протеча периода од мјесец дана од датума када су све стране обавијестиле Генералног секретара да су прихватиле допуну.

**Поглавље V
Завршне одредбе****Члан 21 - Потписивање, ратификација и ступање на снагу**

1. Ова Конвенција је отворена за потписивање држава чланица Савјета Европе и држава нечланица које су учествовале у њеном разматрању.
2. Ова Конвенција подлијеже ратификацији, прихватању или одобрењу. Инструменти ратификације, прихватања или одобрења биће депоновани код Генералног секретара Савјета Европе.
3. Ова Конвенција ће ступити на снагу првог дана у мјесецу који слиједи након протеча периода од три мјесеца од датума када су три државе, од којих најмање двије чланице Савјета Европе, изразиле сагласност да буду обавезане Конвенцијом у складу са одредбама претходног става.

4. У односу на било коју потписницу која изрази своју спремност да буде њиме обавезана, Конвенција ће ступити на снагу првог дана мјесеца који слиједи након протеча периода од три мјесеца од датума депоновања инструмента ратификације, прихватања или одобрења те потписнице.

Члан 22 - Државе нечланице и Европска заједница

1. Након ступања на снагу ове Конвенције, Комитет министара Савјета Европе може, на сопствену иницијативу или по приједлогу Сталног комитета и након консултација са странама, да позове било коју државу нечланицу Савјета Европе, која није учествовала у разматрању Конвенције, као и Европску заједницу, да приступи овој Конвенцији, на основу одлуке донесене већином гласова коју предвиђа Члан 20, став д) Статута Савјета Европе, и једногласном одлуком представника држава уговорница које имају право да буду заступљене у Савјету министара.

2. Ова Конвенција ће ступити на снагу, у односу на било коју државу која приступа или Европску заједницу, првог дана мјесеца који слиједи након протеча периода од три мјесеца од датума депоновања инструмента приступања код Генералног секретара Савјета Европе.

Члан 23 - Територијална примјена

1. Свака држава може, у вријеме потписивања или када депонује своје инструменте ратификације, прихватања, одобрења или приступања, навести територију или територије на којима ће се примјењивати ова Конвенција.

2. Свака страна може, у сваком тренутку касније, изјавом упућеном Генералном секретару Савјета Европе проширити примјену ове Конвенције на било коју другу територију наведену у изјави за чије међународне односе је она одговорна или у чије име је овлашћена да предузима радње. За такву територију Конвенција ће ступити на снагу првог дана мјесеца који слиједи након протеча периода од три мјесеца од датума пријема такве изјаве код Генералног секретара.

3. Свака изјава дата у складу са претходна два става може, у односу на сваку територију наведену у таквој изјави, бити повучена обавјештењем упућеним Генералном секретару. Повлачење ће ступити на снагу првог дана мјесеца који слиједи након протеча периода од три мјесеца од датума када је Генерални секретар примио такво обавјештење.

Члан 24 - Резерве

Резерве на Конвенцију нису дозвољене.

Члан 25 - Отказ

1. Свака страна може у било којем тренутку отказати чланство у овој Конвенцији путем обавјештења упућеног Генералном секретару Савјета Европе.

2. Такав отказ ће ступити на снагу првог дана у мјесецу који слиједи након протеча периода од три мјесеца од датума када је Генерални секретар примио обавјештење.

Члан 26 - Обавјештења

Генерални секретар Савјета Европе ће обавијестити државе чланице Савјета Европе, све потписнице, све стране и све друге државе или Европску заједницу које су позване да приступе овој Конвенцији о:

- а) сваком потписивању;
- б) депоновању сваког инструмента ратификације, прихватања, одобрења или приступања; ц) сваком датуму ступања на снагу ове Конвенције у складу са Члановима 21. или 22;
- д) свакој допуни усвојеној у складу са Чланом 20. и датуму када та допуна ступа на снагу;
- е) свакој изјави датај сходно Члановима 1. и 23;
- ф) сваком отказу учињеном на основу одредаба Члана 25;
- г) сваком другом акту, обавјештењу или комуникацији који се односе на ову Конвенцију.

Доле потписани, прописно овлашћени, потписали су ову Конвенцију као свједоци.

Учињено у Стразбуру 25. јануара 1996.год. на енглеском и француском језику, при чему су оба текста подједнако аутентична, у једном примјерку, који ће бити депонован у архивама Савјета Европе. Генерални секретар Савјета Европе ће доставити овјерене копије свакој држави чланици Савјета Европе, државама нечланицама које су учествовале у разматрању ове Конвенције, Европској заједници и свакој држави позваној да приступи овој Конвенцији.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

341.231.14-053.2(094.5)
342.726-053.2(094.5)

ИЗБОР међународних прописа о правима дјетета /
[уреднице Славица Купрешанин, Злата Хаџић-Бајрић]. -
Бања Лука ; Министарство породице, омладине и спорта
Републике Српске : Омбудсман за дјецу Републике Српске,
2012 (Бања Лука : Графопапир). - 299 стр. ; 25 cm

Тираж 150. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-99955-687-7-1 (Омбудсман за дјецу Републике Српске)

COBISS.BH-ID 3242264